Міністерство освіти і науки України
Державний торговельно-економічний університет
Університет Фірат

ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬСТВА: ІСТОРІЯ, СЬОГОДЕННЯ, МАЙБУТНЄ

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ
II Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції

(Київ, 17 квітня 2025 року)

Київ 2025

Міністерство освіти і науки України
Державний торговельно-економічний університет
Університет Фірат

ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬСТВА: ІСТОРІЯ, СЬОГОДЕННЯ, МАЙБУТНЄ

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ
ІІ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
ОНЛАЙН-КОНФЕРЕНЦІЇ

(Київ, 17 квітня 2025 року)

Київ 2025

УДК 316.3:[93/94+001.18
Ф 94

Фундаментальні та прикладні проблеми суспільства: історія, сьогодення, майбутнє [Електронний ресурс] : тези доп. ІІ Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 17 квіт. 2025 р.) / відп. ред. А. Кравченко. – Київ : Держ. торг.-екон. ун-т, 2025. – 365 с. – Укр. та іноземн. мовами.

ISBN 978-966-918-190-9

DOI: 10.31617/k.knute.2025-04-17

У тезах доповідей ІІ Міжнародної науково-практичної конференції «Фундаментальні та прикладні проблеми суспільства: історія, сьогодення, майбутнє» висвітлено актуальні фундаментальні і прикладні проблеми розвитку сучасного суспільства, здійснено критичну аналітику світових політичних, соціально-економічних та культурних трендів. Розглянуто перспективи формування інформаційно-цифрової реальності та її вплив на логіку і траєкторії змін глобальних та локально-національних параметрів суспільства. Видання призначене на наукових працівників у сфері філософії, політології, соціології, педагогіки, викладачів, аспірантів, студентів.

Матеріали друкуються в авторській редакції. Відповідальність за зміст матеріалів несуть автори.

УДК 316.3:[93/94+001.18

Редакційна колегія: А. Кравченко (відп. ред.), д-р філос. наук, доц., завідувач кафедри філософії, соціології та політології; Н. Крохмаль, канд. філос. наук, доц.; М. Ліпін, д-р філос. наук, доц.

Відповідальний за випуск М. Ліпін, д-р філос. наук, доц.

ISBN 978-966-918-190-9

© Державний торговельно-економічний університет, 2025

Ця робота ліцензується відповідно до Creative Commons Attribution 4.0 International License.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА..... 14

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

OZKAN Semra
THE IMPACT OF WOMEN'S SUBSTANCE ADDICTION
ON FAMILY RELATIONSHIPS 15

ЧЕПУРКО Гульбаршин
ДЕМОГРАФІЧНА СТІЙКІСТЬ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ВІЙНИ: ТРАНСФОРМАЦІЇ РИНКУ ПРАЦІ 17

DOLIA Iryna,
STATE AND STATEHOOD AS OBJECTS
OF SOCIOLOGICAL KNOWLEDGE 21

МІЩЕНКО Михайло
ДЕМОКРАТИЧНІ ЦІННОСТІ ТА ІДЕНТИЧНІСТЬ
ГРОМАДЯН УКРАЇНИ 24

БАЛАБАН РОСТИСЛАВ
ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ЯК ВИМІР ДЕМОКРАТІЇ..... 28

KARAKAYA HANDAN
THE ROLE OF FOSTER CARE IN THE CHILD
PROTECTION SYSTEM 33

ÇETİNTAŞ Perihan Abu Zer,
VOTING IN MODERN DEMOCRACIES:
AN INDIVIDUAL RIGHT OR A SOCIETAL OBLIGATION?..... 38

VAYSMAN-SAKHNIUK Alexandra Olga
INTERNATIONAL MIGRATION: CONTEMPORARY
APPROACHES..... 40

КЛИМЕНКО ОЛЕНА
КЛЮЧОВІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ
В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ..... 43

PREPOTENSKA MARYNA
LIMINALITY AS A MODUS VIVENDI 48

ПИЩУЛІНА ОЛЬГА
ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ СУЧАСНОГО СВІТУ –
ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ 52

БАРАНОВСЬКИЙ ФЕЛІКС
РЕІНКАРНАЦІЯ ІМПЕРІАЛІЗМУ:
ПРОБЛЕМИ ТА НАСЛІДКИ 57

КОНДРАТЕНКО ОЛЕГ
СПЕЦИФІКА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ
АВТОРИТАРНИХ ДЕРЖАВ..... 60

КРАВЧЕНКО АЛЛА
ЗНАННЯ, КУЛЬТУРА, ІДЕНТИЧНІСТЬ: ОСОБЛИВОСТІ
УКРАЇНСЬКОГО КОНТЕКСТУ 65

СЕКЦІЙНІ ДОПОВІДІ

КРАСІЛЬНІКОВА ОЛЕНА
DIGITAL SKILLS: НЕОБХІДНІСТЬ ЧИ ПЕРЕВАГА
В СУЧАСНОМУ СВІТІ? 69

КИЗИМЕНКО ІРИНА
VR ТА AR ЯК ІННОВАЦІЙНІ ІНСТРУМЕНТИ ВИВЧЕННЯ
КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ ТА СВІТУ 72

РАТУШНИЙ БОГДАН
СОЦІАЛЬНИЙ ВПЛИВ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ
АГРОСЕКТОРУ УКРАЇНИ..... 75

ЗАХАРЧУК ВІКТОРІЯ
РАЗІЦЬКИЙ ВІТАЛІЙ
ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЯК ФАКТОР ТРАНСФОРМАЦІЇ
ПРОМИСЛОВОСТІ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ВИКЛИКИ..... 79

ЛИТВИН НАТАЛІЯ
ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В ОСВІТІ..... 82

ТИМОШИК АНДРІЙ
КИЗИМЕНКО ІРИНА
МАЙБУТНЄ В ДОБУ АЛГОРИТМІВ
ЛЮДИНА, МАШИНА, СИНГУЛЯРНІСТЬ..... 86

РЕДЬКІНА ОЛЬГА
СТУПАК ФЕДІР
АКТУАЛЬНІСТЬ ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ
ДЛЯ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ 89

ОРЛЯНСЬКИЙ ВОЛОДИМИР
ВОЛИНСЬКА ТРАГЕДІЯ: ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ 92

НАСТЕНКО ІННА
МАХНАЧОВА НАТАЛЯ
ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ВИКЛИКИ: ДЛЯ РИНКУ ПРАЦІ
ТА СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ 95

ЛАВРЕНЮК ВАРВАРА
ГОРБАНЬ ОЛЕКСАНДР
СТРАХ СМЕРТІ ЯК ІНСТРУМЕНТ МАНІПУЛЯЦІЙ
В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СВІТІ 99

КИВЛЮК ІГОР
ОНОВЛЕННЯ ОСВІТИ ЧЕРЕЗ ЦИФРОВІЗАЦІЮ
ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ..... 102

КОЛЕБАНОВ ДЕНИС
РЄЗАНОВА НАТАЛІЯ
ПОПУЛІСТИЧНІ ІДЕЇ В СУЧАСНІЙ
ПОЛІТИЧНІЙ ПРАКТИЦІ 106

МІЩЕНКО АННА
REALPOLITIK: ЯК ЗБЕРЕГТИ СПРАВЕДЛИВІСТЬ
У ЦЕНТРІ УВАГИ 109

ВИХОВАНЕЦЬ ЗОРІНА
ФЕНОМЕН ЦИФРОВІЗАЦІЇ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА
ЯК ПЕРЕДУМОВА ЄДИНОГО ПЛАНЕТАРНОГО ДІАЛОГУ 112

ЗЕЛЕНСЬКИЙ ОЛЕКСІЙ
КИРИЧЕНКО ЮРІЙ
МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ПРАВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН І ВТІЛЕННЯ ЙОГО
В ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ 115

ІГНАТОВ НІКІТА
ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ПРИВАБЛИВОГО ПОЛІТИЧНОГО ІМІДЖУ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕРГРАЦІЇ 118

КУЛІШ РОМАН
ПОПУЛІЗМ У ПОЛІТИЧНІЙ КОМУНІКАЦІЇ: ОЗНАКИ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ 121

КАРАЩУК АНДРІЙ
КАРАЩУК ОКСАНА
СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ТА ЛЕГІТИМНІСТЬ ВЛАДИ 124

ЛІПІН МИКОЛА
ІНТЕГРАЦІЯ ТА ІНКЛЮЗІЯ У ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ 128

СКЛЯР ОЛЕНА
МІЩЕНКО АННА
ПОПУЛІЗМ ЯК ЗАГРОЗА ІНСТИТУТАМ СУЧАСНОЇ ДЕМОКРАТІЇ 132

ПРОКОПЧУК ІРИНА
ПОЛІТИЧНА ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ЯК БАГАТОВИМІРНИЙ ПРОЦЕС 134

КАРАЩУК МИКОЛА
ВЛАДА ТА ДОВІРА У ПЛЮРАЛІСТИЧНОМУ СВІТІ ВІДМІННОСТЕЙ 136

ДАМЧЕНКО ІЛЛЯ
ПРОКОПЧУК ІРИНА
УКРАЇНА У ГЛОБАЛЬНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ 140

РОЮК ДАР'Я
КРОХМАЛЬ НАТАЛІЯ
ПЕРЕВАГИ, ПЕРСПЕКТИВИ ТА НАСЛІДКИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ 142

ФЕДОРЕНКО РОСТИСЛАВ
СИНЮЧЕНКО АРТЕМ
ПОЛІТИЧНИЙ МАРКЕТИНГ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА..... 145

БІРЮК МАКСИМ
МОРОЗОВ АНДРІЙ
ПРОБЛЕМА РІВНОСТІ В СУЧАСНОМУ DEI-ДИСКУРСІ..... 148

КОЛУМБЕТ ІННА
КРАСІЛЬНІКОВА ОЛЕНА
АЛГОРИТМИ ТА СВОБОДА ВОЛІ:
ЯК КОМП'ЮТЕРНІ НАУКИ ЗМІНЮЮТЬ НАШЕ УЯВЛЕННЯ ПРО ДЕТЕРМІНІЗМ..... 151

КУДІНА ВІКТОРІЯ
ШУСТ НАТАЛІЯ
ФОТОГРАФІЯ ЯК АКТ СОЦІАЛЬНОГО КОНТРОЛЮ:
ПЕРСПЕКТИВИ І НАСЛІДКИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА..... 154

МАРЧЕНКО ВЕРОНІКА
ЖАРКО ЯРОСЛАВ
ІСТОРИЧНИЙ ШЛЯХ РОЗВИТКУ ЗЕМЛЕРОБСТВА
НА ПІВДНІ УКРАЇНИ..... 158

МОРОЗОВ АНДРІЙ
НАЦІЯ ТА НАЦІОНАЛЬНА САМОСВІДОМІСТЬ:
ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ..... 160

ТКАЧЕНКО ТЕТЯНА
РОЛЬ ОПОЗИЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ..... 163

ТИМОФЄЄВА ГАЛИНА
ЛЮДИНА ЦИФРОВА: НОВА ІДЕНТИЧНІСТЬ
В ЕПОХУ ТЕХНОЛОГІЙ..... 167

ОБЛАП ПАВЛО
ВИКЛИКИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ДЛЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН
У XXI СТОЛІТТІ..... 171

ГУСЄВА НАТАЛІЯ
ІМІДЖ ЯК ФЕНОМЕН СУЧАСНОГО СВІТУ:
ПОХОДЖЕННЯ ТА ВИЗНАЧЕННЯ..... 177

ОБ'ЄДКОВ ОЛЕКСАНДР
СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ДЕСТРУКТИВ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО
БУТТЯ СУЧАСНОГО ІНДИВІДА..... 179

ВОРОБЕЙ РОМАН
МОРОЗОВ АНДРІЙ
ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ МОРАЛЬНОГО ВИБОРУ
ТА АРХЕТИПОВОЇ ТЕМНОЇ («ГРІХОВНОЇ») СТОРОНИ:
ЗА МАТЕРІАЛАМИ ВІДЕОІГОР..... 184

ВАСЕЦЬКА МАРІЯ
КИЗИМЕНКО ІРИНА
ПЕРЕКЛАД ЯК КУЛЬТУРНИЙ МІСТ МІЖ ЕПОХАМИ
ТА ЦИВІЛІЗАЦІЯМИ..... 187

ФЕДОРЧЕНКО ПАВЕЛ
УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ
У ВИМІРАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ..... 190

КРЕЗЕ ОЛЕКСІЙ
ЕПІСТЕМОЛОГІЧНИЙ РЕЛЯТИВІЗМ ЯК АТРИБУТ
ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА..... 193

КОЛІНЬКО МАРИНА
МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ:
ЗАПИТ СТАЛОГО РОЗВИТКУ..... 197

БРИЖНІК ВІТАЛІЙ
ПЕРСПЕКТИВА УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ У ПРОЄКЦІЇ
ЇЇ ФІЛОСОФСЬКОГО РОЗУМІННЯ..... 200

СЕГЕНЬ ЯРОСЛАВ
ІНФОРМАЦІЙНЕ ПОНЕВОЛЕННЯ: ЗВОРОТНИЙ БІК
ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПРОГРЕСУ..... 204

БОНДАР ТЕТЯНА
ВІД ЛІДЕРА ДО ДИКТАТОРА: РОЛЬ ПРОПАГАНДИ
У СТАНОВЛЕННІ ДИКТАТОРСЬКИХ РЕЖИМІВ 208

ВОЗНЯК СТЕПАН
СПІВВІДНОШЕННЯ МИСЛЕННЯ І БУТТЯ ЯК ЕКСПОЗИЦІЯ ПРАКТИК ЛЮДСЬКОГО ІСНУВАННЯ 212

ПОСТОЙ ОЛЕНА
ГОРПИНИЧ ОЛЬГА
ЦИФРОВА ЕТИКА ТА ВИКЛИКИ КОНФІДЕНЦІЙНОСТІ В ІТ-РЕКРУТИНГУ 214

РАЗІЦЬКИЙ ВІТАЛІЙ
МІСЦЕ ОРАТОРСЬКОГО МИСТЕЦТВА У БЛОГЕРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ 217

БУРКОВСЬКИЙ МАКСИМ
ПОТЕНЦІАЛ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РЕСУРСУ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ 220

TERESHCHENKO OKSANA
CHALLENGES OF CONTEMPORARY MIGRATION POLICY 223

ШЕВЦОВ ВІКТОР
КРИЛОВА СВІТЛАНА
ОНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ФЕНОМЕНУ ГУМАНІЗМУ У СУЧАСНОМУ СВІТІ 227

ПИРОГОВ КИРИЛО
ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ COMBAT FOOTAGE ВІДЕОМАТЕРІАЛІВ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ 230

ПАРХОМЕНКО ЮРІЙ
МОРОЗОВ АНДРІЙ
ЕКЗИСТЕНЦІЙНІ РИЗИКИ ТРАНСГУМАНІЗМУ 233

ПРОЦЕНКО ОЛЕКСІЙ
СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ ЗАГРОЗИ ЖИТТЮ МОЛОДІ 236

ГУБИЦЬКИЙ ЛЮБОМИР
МЕЛЬНИК ГАННА
СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ ТА ПАРТНЕРІВ У СФЕРІ ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ (2022–2025 РОКИ) 239

КРОХМАЛЬ НАТАЛІЯ
ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО КОНТРОЛЮ
У КІБЕРПРОСТОРІ..... 243

БОРОЗЕНЕЦЬ ДОМІНІКА
ГУДКОВ СЕРГІЙ
ШЛЯХИ ВПЛИВУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ
НА КОГНІТИВНІ ПРОЦЕСИ ЛЮДИНИ..... 247

ПОСТОЛ ОЛЕНА
СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ЦІННОСТІ
В СУЧАСНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ПРОСТОРІ..... 250

ПРИЙМАК ОЛЕГ
ПРИЙМАК ЮЛІЯ
РОЛЬ ЦИФРОВІЗАЦІЇ У ФОРМУВАННІ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ
МАГІСТРІВ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ «СОЦІОЛОГІЯ»
І «ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ»..... 253

ЛАБУНЕЦЬ ДІАНА
ШУСТ НАТАЛІЯ
СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК СКЛАДОВА ІНФОРМАЦІЙНО-
ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА..... 257

ЛЯКІШЕВА СОФІЯ
ЖИЦЬКИЙ ПАВЛО
РЕАБІЛІТАЦІЯ ВІЙСЬКОВИХ ПІСЛЯ БОЙОВИХ ДІЙ:
СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ТА СТАЛІСТЬ ПІДХОДІВ..... 261

ZGIRSKAS ELIGIJUS
ANDRIUKAITIENĖ REGINA
THE ROLE OF THE MANAGER IN THE DEVELOPMENT
OF HUMAN RESOURCES IN A SPORT ORGANIZATION..... 264

СИНЮЧЕНКО АРТЕМ
ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ І ТРАНСФОРМАЦІЯ РИНКУ ПРАЦІ:
ВИКЛИКИ ПРЕКАРИЗАЦІЇ ТА СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ..... 266

ДЕВ'ЯТЬЯРОВ СТАНІСЛАВ
ЮХИМЕНКО НАТАЛІЯ
ПЕРСПЕКТИВИ ТА НЕБЕЗПЕКИ ВИКОРИСТАННЯ
ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ..... 269

СЛЮСАРЬ МИКИТА
ЦИФРОВІ ПЛАТФОРМИ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ
МЕРЕЖЕВОГО СУСПІЛЬСТВА 273

МИРОНЕЦЬ КАТЕРИНА
РАЗІЦЬКИЙ ВІТАЛІЙ
ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА ВТРАТУ КУЛЬТУРНОЇ
ІДЕНТИЧНОСТІ НАРОДУ 277

СИДОРАК СЕРГІЙ
МЕЛЬНИК ВАЛЕРІЯ
СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СТРАТЕГІЧНОМУ
ПЛАНУВАННІ СУБ'ЄКТА МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА 279

СОРОКІНА ОЛЕКСАНДРА
ТРАНСФОРМАЦІЯ УЯВЛЕНЬ ЩОДО ЗДОРОВОГО СПОСОБУ
ЖИТТЯ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ 283

ВОЛОХОВА ОЛЕНА
ЖИЖКО ТЕТЯНА
ЦИФРОВІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ
ЗАКЛАДУ ОСВІТИ 286

ШУСТ НАТАЛІЯ
ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В ОСВІТІ
В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА 289

ГНАТЮК КАТЕРИНА
ШУСТ НАТАЛІЯ
ВПЛИВ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ЧИННИКІВ
НА ФОРМУВАННЯ ВЛАСНОГО БІЗНЕСУ 292

КОТОВСЬКА ДАРІЯ
РАЗІЦЬКИЙ ВІТАЛІЙ
ВИКЛИКИ ДЕМОКРАТІЇ ДЛЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ 296

СОБОЛЄВ АНДРІЙ
СОЦІАЛЬНА РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ УКРАЇНЦІВ
В УМОВАХ ВОЄННОГО ТА ПОВОЄННОГО ЧАСУ 298

ТРЕТЯК ТЕТЯНА
РАЗІЦЬКИЙ ВІТАЛІЙ
ПРОЦЕС ЦИФРОВІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ:
ПЕРСПЕКТИВИ ТА НАСЛІДКИ 302

БОРОВСЬКА ЛЮДМИЛА
ТРАНСФОРМАЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ «HOMO LUDENS»
У ЦИФРОВУ ЕПОХУ 305

ГУДКОВ СЕРГІЙ
ЛЮДИНА, ЯКА ГРАЄТЬСЯ 308

ГРЕЧИХІНА СОФ'Я
КРОХМАЛЬ НАТАЛІЯ
ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ У ГЕЙМЕРСТВІ 311

ГОРПИНИЧ ОЛЬГА
ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ОСВІТИ ЯК НАСЛІДОК
ЦИФРОВІЗАЦІЇ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА 315

ВОРОНКОВА ВАЛЕНТИНА
НІКІТЕНКО ВІТАЛІНА
ПЕРСПЕКТИВИ І НАСЛІДКИ ВПЛИВУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ
НА СУЧАСНЕ СУСПІЛЬСТВО 318

ЗАПОРОЖЕЦЬ ОЛЕКСАНДР
ЕКОНОМІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ ПЕРЕДУМОВИ ЗРОСТАННЯ
ПРАВОГО ПОПУЛІЗМУ В ЄВРОПІ 322

ВЕРЕЩАК ВІКТОРІЯ
ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ ДЛЯ СУЧАСНОЇ ДЕМОКРАТІЇ:
НАЦІОНАЛЬНИЙ, РЕГІОНАЛЬНИЙ ТА ГЛОБАЛЬНИЙ
КОНТЕКСТ 325

ГОРБАЧОВА ДАР'Я
ГУБИЦЬКИЙ ЛЮБОМИР
ПОПУЛІЗМ ТА ЕРОЗІЯ ДЕМОКРАТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ
НА НАЦІОНАЛЬНУ РІВНІ 328

ГУБИЦЬКИЙ ЛЮБОМИР
УЛЬТРАПРАВИЙ СЕГМЕНТ НА ПРЕЗИДЕНТСЬКИХ ВИБОРАХ
У ПОЛЬЩІ 2025 РОКУ. 330

БУТ ВЛАДИСЛАВА
КИЗИМЕНКО ІРИНА
ЦИФРОВІЗАЦІЯ: ПРОГРЕС ТА ВИКЛИКИ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА..... 334

КОКАРЧА ЮЛІЯ
ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ ОНЛАЙН-АКТИВНОСТІ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ..... 337

ГОНЧАР МАКСИМ
СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ТА ДЕМОКРАТИЧНИЙ ВИБОРЧИЙ ПРОЦЕС: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ..... 339

АНТРОПОВА АНАСТАСІЯ
ГОРПИНИЧ ОЛЬГА
АНАЛІЗ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ВПЛИВУ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ..... 344

МОРОЗ ЮРІЙ
КОНДРАТЕНКО ОЛЕГ
ІНФОРМАЦІЙНА ВЛАДА В КРАЇНАХ СХІДНОЇ ЄВРОПИ 347

КЛИМЕНКО АНДРІЙ
КРИЛОВА СВІТЛАНА
ФЕНОМЕН СІМ'Ї ТА СУЧАСНІ ГЛОБАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ 352

ГРИЩЕНКО ЄЛИЗАВЕТА
ГУДКОВ СЕРГІЙ
КУЛЬТУРОТВОРЧИЙ ТА МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ФІЛОСОФІЇ КУЛЬТУРИ..... 356

АКАТОВА АННА
ШУСТ НАТАЛІЯ
ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ЦИФРОВОГО СУСПІЛЬСТВА..... 360

ПЕРЕДМОВА

У складний для України час, коли наша держава боронить свою незалежність, свободу і людську гідність, проведення ІІ Міжнародної наукової конференції «Фундаментальні та прикладні проблеми суспільства: історія, сьогодення, майбутнє» набуває особливого змісту. Наука, попри всі виклики війни, продовжує залишатися потужною опорою для суспільства, джерелом смислів, орієнтирів і стратегій відновлення та розвитку.

Тематика конференції охоплює надзвичайно важливі нині напрями наукового осмислення. Способи імплементації Цілей сталого розвитку в соціальні практики потребують нового переосмислення в умовах воєнної реальності. Стійкість суспільства, екологічна відповідальність, соціальна інклюзія, освіта, рівність та інституційна спроможність – усі ці аспекти набули сучасної інтерпретації. Ми маємо шукати шляхи, як в умовах руйнації і кризи не втратити, а, навпаки, переосмислити й оновити стратегії сталого розвитку.

Для України як держави, що бореться не лише за територіальну цілісність, а й за загальноєвропейські цінності, не менш актуальними є виклики та загрози для демократії. У національному контексті питання верховенства права, прав людини, свободи слова, безпеки, боротьби з дезінформацією мають ключове значення. Водночас глобальний контекст, питання міжнародної підтримки, трансформації системи безпеки, геополітичних змін вимагають глибокого осмислення і міждисциплінарного підходу.

Культурно-історичний потенціал гуманітарних наук на сьогодні є не лише інтелектуальним надбанням, а й засобом формування національної свідомості, збереження ідентичності та історичної пам’яті. Гуманітарне знання здатне забезпечити діалог між поколіннями, культурами, суспільствами навіть у часи, коли сам діалог під загрозою.

Сподіваємося, що плідна робота конференції залишить лише позитивне враження і дасть поштовх до подальших наукових досліджень.

Ректор Державного торговельно-
економічного університету
доктор економічних наук, професор,
академік НАПН України,
заслужений діяч науки
і техніки України **Анатолій МАЗАРАКІ**

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

OZKAN Semra,
Ph.D., Research Assistant,
Department of Social Work
Firat University, Turkey

THE IMPACT OF WOMEN'S SUBSTANCE ADDICTION ON FAMILY RELATIONSHIPS

Substance abuse has become a significant public health issue in Turkey, as it has worldwide in recent years. Drug addiction and substance use negatively affect not only individuals' physical health but also family relationships, societal structures, and overall quality of life. As Yeşilay points out, one in three people using drugs globally is a woman, highlighting the increasing visibility of this issue and the need for greater awareness of female addiction [1]. Women's substance addiction not only affects individual health but also profoundly disrupts family relationships. Therefore, examining the impact of women's substance addiction on family dynamics, developing targeted solutions, and implementing specialized support programs for female addicts are crucial for public health.

The aim of this study is to thoroughly examine the effects of women's substance addiction on family relationships and to understand this interaction. Topics such as how substance addiction shapes women's relationships with their families, the challenges faced by family members, communication breakdowns, and emotional and psychological impacts are of significant importance in such studies. Maintaining family stability and fostering a supportive environment are key factors in helping women overcome substance addiction. In this context, it is crucial to understand the role of female addicts within the family, the changes in their relationships with family members, and the challenges they face.

Substance abuse not only affects the individual's physical health but also deeply impacts the people and relationships around them. These effects can negatively shape the family structure and lead to significant psychological, emotional, and societal issues among family members. In particular, women's substance addiction can have a profound impact on spouses and children. Addiction can alter individuals' roles within the family and severely disrupt family dynamics.

When a woman becomes addicted to substances, her relationship with her spouse is negatively affected at first. A woman struggling with addiction may struggle to support her partner emotionally, psychologically, and physically. Substance addiction can lead to a loss of trust between spouses. The addicted individual may resort to deception or other trust-damaging behaviors to conceal substance use. The lack of trust, communication, and empathy between spouses can disrupt the balance in the marriage, increase conflicts, and gradually lead to emotional distance. Substance addiction often results in serious financial difficulties. The costs of addiction treatment, money spent on acquiring substances, and economic imbalance can place financial strain on other family members. This can increase tension within the family and trigger disagreements between spouses. Additionally, the loss of workforce participation by the addicted woman can cause further challenges within the family.

When a woman becomes addicted to substances, the roles within the family can change. Her spouse or other family members may be forced to take on responsibilities such as caregiving and managing the household on her behalf. This can alter the power dynamics within the family and disrupt the balance.

Substance use during pregnancy poses serious health risks for both the mother and the baby. Substance use during pregnancy directly harms the fetus and can result in congenital anomalies, developmental delays, and neurological issues. This situation can threaten the healthy development of the baby and, in the long term, affect the child's physical, mental, and emotional health.

Substance addiction, in particular, can significantly impact a woman's role as a mother. When a woman is addicted to substances, she may struggle to fulfill her maternal responsibilities, and this can threaten the child's healthy development. A mother struggling with addiction may be unable to provide adequate care and attention, leading to emotional and psychological deprivation for the child. This deficiency can negatively impact the child's attachment style and ability to form secure relationships. The child may experience emotional neglect and insecurity at an early age, which can lead to social, emotional, and behavioral problems in later years. In the long term, early trauma and an unstable mother-child relationship may increase the child's risk of addiction.

Therefore, women's substance addiction is not only a personal struggle but also a complex issue affecting all family relationships. To mitigate the societal impact of female addiction, implementing family support programs, psychological counseling services, and public awareness campaigns is essential. In order to re-establish healthy interaction among

family members, specialized family therapy and psychological support programs play an important role in the process of fighting addiction. Furthermore, strengthening health and educational services for children is crucial in preventing long-term harm.

References

1. Yeşilay. (n.d.). Bağımlılıkla mücadelede kadınların önündeki engelleri kaldırmak için özel müdahale programları olmalı. Retrieved from https://www.yesilay.org.tr/tr/haberler/bagimlilikla-mucadelede-kadinlarin-onundeki-engelleri-kaldirmak-icin-ozel-mudahale-programlari-olmali?utm_source=chatgpt.com

ЧЕПУРКО Гульбаршин,
д-р соц. наук, старший науковий співробітник,
завідувачка відділу соціальної експертизи,
Інститут соціології
Національної академії наук України, Україна

ДЕМОГРАФІЧНА СТІЙКІСТЬ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ТРАНСФОРМАЦІЇ РИНКУ ПРАЦІ

Демографічна стійкість України в умовах війни є однією з ключових проблем, яка визначає перспективи соціально-економічного та гуманітарного розвитку країни в довгостроковій перспективі. Війна як надзвичайно потужний дестабілізаційний чинник призводить до комплексних демографічних трансформацій, що мають далекосяжні наслідки для всіх сфер суспільного життя. Дослідження фокусується на аналізі основних демографічних тенденцій, спричинених російською військовою агресією, таких як масштабні втрати населення, міграційні процеси, природне скорочення населення, зміни у віковій та статевій структурі, а також розрив соціальних і сімейних зв’язків.

Особливу увагу приділено впливу примусової міграції та біженства як факторів, що поглиблюють демографічні дисбаланси та зумовлюють депопуляцію певних регіонів України. Також аналізується проблема масового виїзду працездатного населення, передусім молоді, що негативно позначається на відтворювальних можливостях нації та потенціалі економічного відновлення країни.

Важливою складовою дослідження є визначення факторів, які сприяють збереженню демографічного потенціалу в умовах кризи, зокрема трансформація ринку праці та зміна якості трудових ресурсів, підтримки вразливих груп населення та формування нових моделей соціальної солідарності. Розглядаються механізми державної політики, спрямованої на збереження сімейних цінностей, стимулювання народжуваності, повернення мігрантів та реінтеграцію внутрішньо переміщених осіб [1, с. 174].

Узагальнені результати дослідження дозволяють сформувати стратегічні підходи до забезпечення демографічної стійкості України у воєнний та повоєнний періоди, що охоплюють соціально-економічні, правові та культурні аспекти державної політики. Збереження демографічного потенціалу в умовах війни є основою для стійкого розвитку українського суспільства та подальшого національного відродження.

Повномасштабне вторгнення країни агресорка вже завдало шкоди багатьом сферам життя українського суспільства. Безсумнівно від бойових дій ринок праці столиці, зазнав значних змін, був змушений швидко адаптуватися до нових умов існування, стати пластичним та гнучким, враховуючи, що тривалість та масштаб загроз і руйнувань знаходяться на невизначеному рівні.

Війна змінила умови та принципи, за якими функціонував ринок праці як в країні, так і в столиці, перевівши його у більш невизначену та небезпечну фазу – невизначеності та очікування. За результатами опитування громадської думки мешканців столиці: «Зміни зайнятості киян як фактор соціальної напруги в умовах воєнного стану»[1], більше половини (52,7%) респондентів звернули увагу на негативні зміни, які відбулися на їх роботі за час війни у 2023 році. Так, більше третини (34,3%) киян, відповіли, що відбулося зменшення рівня заробітної плати, бонусів та преміальних виплат. Про скорочення персоналу та найму нових працівників заявило 14,0% опитаних. Значно менше (4,4%) киян підтвердили наявність тенденції до замороження бюджетів на розвиток, навчання персоналу.

Дійсно, за чинним законодавством, під час воєнного стану роботодавець має право змінити умов трудового договору на зручний для нього термін і без отримання на це згоди працівників. Окрім того

---

[1] *Опитування громадської думки киян: «Зміни зайнятості киян як фактор соціальної напруги в умовах воєнного стану», проводилося з 28 по 30 жовтня 2024 року. Всього опитано n=800 респондентів у віці 18 років та старше, що постійно проживають в м. Києві.*

нормативно-правова база не встановлює заборони щодо скорочення штату. В складний період економічної нестабільності така потреба, на жаль, виникає часто. Керівництво, як великих, так і малих підприємств змушено вдаватися до таких непопулярних заходів. На період воєнного стану існує правова можливість здійснювати звільнення робітників навіть у час тимчасової непрацездатності або перебування у відпустці. Виключення – відпустки, які пов'язані з вагітністю та народженням дитини. Таким чином, у найближчій перспективі тимчасова зайнятість для більшості безробітних стане основним джерелом прибутку та займе значний сегментом ринку праці.

На позитивні зміни на ринку праці вказала значно менша частка опитаних киян. Так 11,7% киян відмітили збільшення рівня заробітної плати, бонусів та преміальних виплат, значно менше, лише 1,9% – збільшення персоналу та найму нових працівників, і поодинокі респонденти (0,8%) заявили про збільшення бюджетів на розвиток, навчання персоналу. Варто зазначити, що позитивні зміни стосуються більшою мірою тих респондентів, які вказали, що працюють на новій роботі. 12,8% працюючих киян вказали, що ніяких змін на роботі за час війни не відбулося.

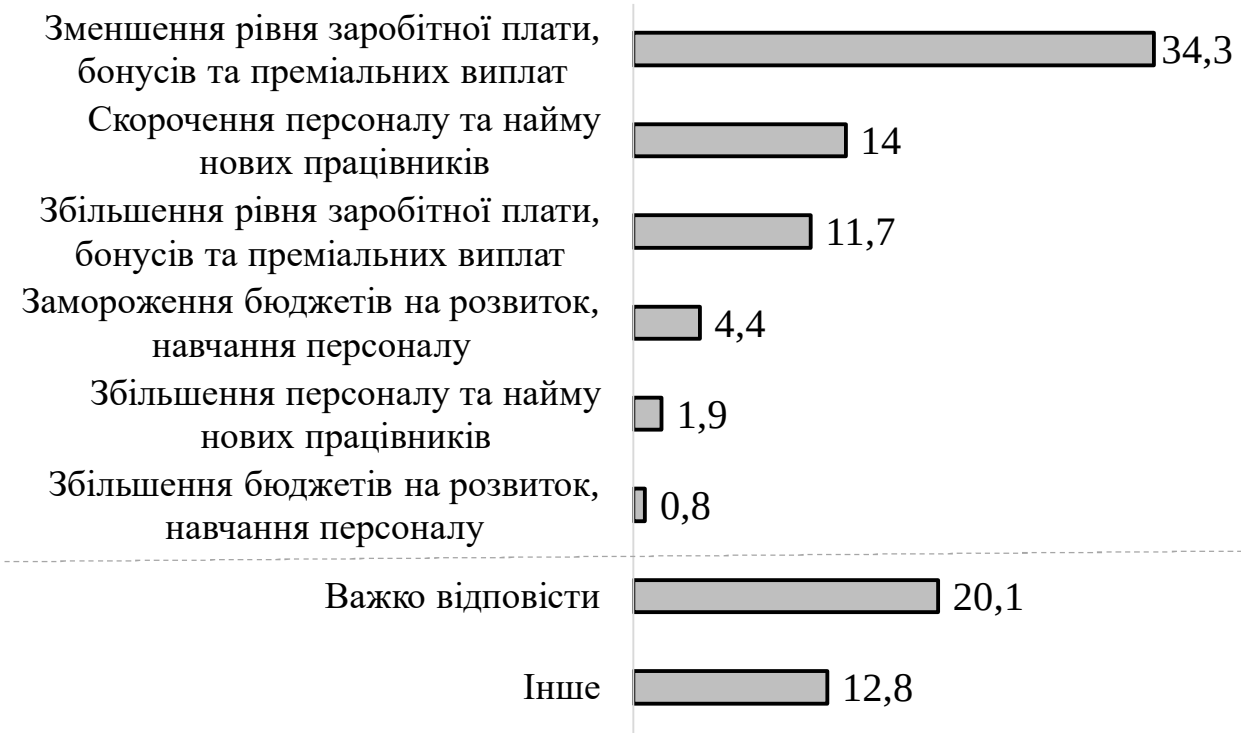

Рисунок. Розподіл відповідей респондентів на питання: «Які зміни на Вашій роботі відбулись за час війни у 2023 році?» (у %)

Через війну спостерігається зниження зарплат, скорочення персоналу та найму нових працівників, оскільки безробітних стає більше, ніж вакантних робочих місць. Професії на які є попит на ринку праці у своїй більшості робітничі, вони не відповідають наявним пропозиціям робочої сили, значна частина яких надходе від висококваліфікованих працівників – з вищою освітою, що свідчить про наявність дисбалансу між попитом та пропозиціями на ринку праці столиці [2, с. 132].

В умовах повномасштабного вторгнення російської армії на територію України, серйозно постраждала економіка країни, а вітчизняні підприємства потрапили в складні умови регулярного вимкнення електроенергії, опалення та переривання виробничого процесу під час бомбардувань. Український бізнес зазнав значних фінансових втрат, деякі підприємства змушені були релокуватися закордон або в більш безпечні регіони, значна частка яких змогла адаптуватися до ситуації і продовжують функціонувати.

Список використаних джерел

1. Klymenko O., Chepak V. (2024). Transformations of the labor market of Ukraine in the conditions of war. *Journal on Innovation and Sustainability RISUS,* № 5(4). (pp. 172-196) DOI: https://doi.org/10.23925/2179-3565.2024v15i4p172-186
2. Клименко О. Ю., Чепурко Г. І. (2024). Формування соціальної травми під впливом стресових станів у працівників приватного сектору економіки України під час війни. *Актуальні проблеми філософії та соціології, №50,* 129-135. DOI https://doi.org/10.32782/apfs.v050.2024.22

DOLIA Iryna,
PhD in Political Sciences,
senior researcher of the Branch
of the Research Institute of Ukrainian Studies
in Germany, Chemnitz, Germany

STATE AND STATEHOOD AS OBJECTS OF SOCIOLOGICAL KNOWLEDGE

In sociological science, a clear understanding has developed regarding the division of society as a whole into two main parts that are organically interconnected and have never historically existed separately. These two parts are the state and civil society. However, setting aside an evaluation of the state and prospects of development, as well as the desire of all progressive democratic forces for the dominance of civil society – at least in Ukraine – we have every reason to focus on the concept of the «state» as a political sphere of society. This sphere consists of functioning organizational structures tasked with developing and implementing policies, leaving the analysis of the social sphere free from the necessity of using mechanisms of power. That is, civil society is left for future research.

In the study of society, the state is most often considered as a social institution, meaning a set of formal and informal norms and rules that provide stable regulation, functioning, and social order for structures and large social groups over time. Social institutions, in most cases, determine the dominant patterns of interaction and relationships among members of society [1, p. 158].

The state becomes institutionalized over a certain historical period and acquires stability as an apparatus ensuring the necessary logic of societal development in the interests of particular social groups, for whom alternative conditions of social existence are unacceptable due to their dominant role in social relations.

This dominance arises from control over resources, such as property, which is either owned or managed by these dominant social groups. This form of dominance becomes especially evident with the emergence and development of private property, which must not only be acquired but also preserved and protected from those who seek its redistribution in favor of other social groups.

Thus, emerging and passing through a complex and lengthy historical process, the state appears to people as a social institution. It is precisely this format – as a social institution – that opens the way for studying its genesis, the specifics of its formation, and possible directions

for its development. However, once the formation process is complete, the natural question arises regarding the organization of the state's functioning as a social institution to establish and maintain a certain social order.

This order must correspond to the primary goal of societal development or the objectives set by the ruling social groups and communities. These objectives are determined based on the alignment of proposed political programs with the fundamental interests, established principles, rules, norms, and traditions of the social strata from which the ruling power originates or which control it. In most cases, the interests of other social groups, strata, or classes are not taken into account by the ruling elite of a particular state.

Under such conditions, a question arises, formulated by Alvin Toffler, regarding an alternative between two types of social order, while emphasizing that the state is responsible for ensuring them.

The first type is the socially necessary order, which is recognized as essential for the functioning of social structures in the interest of citizens.

The second type is the «surplus» order, which Toffler defines by analogy with the Marxist concept of surplus value. He highlights that this social order is «excessive» and is imposed on society in the interests of the ruling elite [1, p. 572].

This «surplus» order exhibits signs of social inadequacy in governance, which has been previously noted in the conceptual development of the «sociology of public administration» [2, p. 45].

If we continue constructing ideas about a socially necessary or socially adequate order – one that meets the criteria of social adequacy and developed statehood – it would be appropriate to specify that it should:

1. Create conditions for real social partnership and its development at all levels of social organization;

2. Ensure justice exclusively on democratic principles and provide all members of society with equal access to it;

3. Implement models of social governance that, in the decision-making and implementation process, take into account all aspects of social life – socio-political, financial-economic, religious-ethnic, cultural-educational, ecological-technological – without prioritizing one over another;

4. Enforce principles of social, ethnic, gender, cultural, and religious equality for all members of society;

5. Establish guarantees of food, energy, information, military, and medical-ecological security, among others;

6. Develop a system of socio-political and economic-labor relations that guarantees mandatory employment, social security, and protection for all citizens without exception [3, c. 48].

Clearly, the above list of features defining the social adequacy of the state is only an initial outline and requires specialized and detailed – most likely comprehensive – development. Statehood, traditionally understood, refers to the level of development of the state according to certain social conceptions. However, the terms «state» and «statehood» are often used interchangeably, which is incorrect, as the latter is more frequently considered a stage in the evolution of a specific historical type of state.

It is possible that the specificity of the term «statehood» is most fully revealed at the stage of state development when its fundamental characteristics become stable, allowing for the establishment of a social order that ensures societal progress in accordance with the goals favored by the ruling social groups. In this context, the position formulated by Anthony Giddens is particularly relevant: modern social institutions differ significantly from their earlier forms and conditions at the time of their emergence and establishment. That is, the modern state as a social institution no longer functions as it did in the past.

Therefore, it is reasonable to view the current state as a social institution whose characteristics, expressed in the form of statehood, no longer require a new impulse for development or the creation of additional institutions. As a social institution, the state has already been established and is functioning fully. The development of statehood, as the collective characteristic of the modern state's functioning, should be examined within the framework of an extensive and well-developed social organization. Thus, statehood should be considered the central and essential characteristic of the realization of the very idea of the state's creation, formation, and existence.

Based on the above, it is possible to define the state as a part of society that has emerged and been institutionalized as a social institution to regulate the diverse interactions and relationships among members of human communities. It does so through the legitimate use of force, which became relevant with the emergence of private property and, throughout human history, has evolved to function effectively in the form of large-scale, structured social organizations. These organizations operate on the basis of lawful authority to govern communities across various territories and ideological perspectives, in the interests of specific social groups that hold a leading role in a given society and determine its direction of development.

Consequently, statehood can be defined as the set of characteristics of governmental institutions, which should be evaluated based on their degree of realization of societal development goals and the maintenance of an appropriate socially adequate order.

References

1. *Toffler*, Je. (2003). Metamorfozy vlasti . 669 c.
2. Klymenko, O. (2022). The problem of the closedness of public authorities in the digital society: a comparative analysis of the countries of the post-Soviet space. *Sociological Studies,* 1 (20), 41–49. https://doi.org/10.29038/2306-3971-2022-01-41-48
3. Dolia, I., & Klymenko, O. (2023). Migration Strategies of Ukrainian Youth in the Context of Russian Armed Aggression. *Sociological Studios*, 1 (22), 43–52. https://doi.org/10.29038/2306-3971-2023-01-43-52

МІЩЕНКО Михайло,
заступник директора соціологічної служби,
Центр Разумкова, Україна

ДЕМОКРАТИЧНІ ЦІННОСТІ ТА ІДЕНТИЧНІСТЬ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

Зміни суспільної свідомості в Україні протягом останніх років, у тому числі і тих її аспектів, які впливають на формування ідентичності громадян, можна охарактеризувати як процес подолання стереотипів, що були сформовані у період перебування України як у складі Радянського Союзу, так і у складі Російської імперії. Ці стереотипи були породжені авторитарним (у Російській імперії) та тоталітарним (у Радянському Союзі) суспільними устроями, тобто були результатом пристосування спільноти до існування в авторитарному та тоталітарному суспільствах.

Процес розриву з СРСР та «російським світом» почався ще у 80-х роках, з часів розчарування радянськими реаліями, розчарування в офіційній радянській комуністичній ідеології, і був пов'язаний з пошуками «ідейної альтернативи», зміною бачення українцями бажаних шляхів розвитку країни.

Процеси «витіснення» цих стереотипів із масової свідомості в Україні відбувалися протягом 90-х і 2000-х років, але мали «тихоплинний» характер. Однак, події 2013-2014рр. (окупація Росією Криму, частини Донеччини та Луганщини, гібридна війна проти України), а особливо повномасштабна воєнна агресія Росії проти України послужили стимулом істотного їх прискорення.

«Прощання з СРСР»

Протягом останніх років істотно зросло число громадян України, які негативно ставляться до можливості відновлення СРСР у будь-якій формі. Порівняно з 2017р. частка тих, хто відповів, що хотів би, щоб зараз відновилися порядки часів СРСР, зменшилася з 21% до 9%, і з 63% до 78% зросла частка тих, хто не хотів би цього. Не хотіли би відновлення порядків часів СРСР 67% жителів Східного регіону, 74% – Центрального регіону, 76% – Південного регіону і 93% жителів Західного регіону. Не хотіли б відновлення таких порядків 71% представників старшої (50 і більше років) вікової групи і 84% тих, хто молодший 50 років.

Орієнтованість на минуле (чи на майбутнє) пов’язана з ностальгією (чи її відсутністю) за радянським минулим. Серед тих, хто хотів би відновлення порядків часів СРСР, лише 26% вважають, що найкращі часи для нашої країни настануть в майбутньому, тоді як серед респондентів, які не хочуть відновлення порядків часів СРСР – 75%.

Якщо у 2013 р., оцінюючи, наскільки справедливим було радянське суспільство і наскільки справедливим є сучасне українське суспільство за шкалою від 0 до 10, де «0» означає «вкрай несправедливе», а «10» – «повністю справедливе», респонденти вище оцінювали рівень справедливості у радянському суспільстві, ніж у сучасному українському (відповідно 6,2 і 4,0 бала), то у 2021 р. ці оцінки стали близькими (відповідно 5,1 і 5,6 бала), а у 2024 р. помітно вище оцінюється справедливість сучасного українського суспільства (5,8 бала, тоді як радянського – 3,2 бала).

Результати всеукраїнського опитування, проведеного соціологічною службою Центру Разумкова спільно з Фондом «Демократичні ініціативи імені І. Кучеріва» у грудні 2017 р. показали, що серед громадян України 59% тоді вважали, що розвал СРСР був не лише закономірною, але й прогресивною історичною подією, лише 27% – що це було історичною катастрофою. Дані останнього (2024р.) опитування, свідчать, що частка тих, хто вважає розвал СРСР закономірною і прогресивною історичною подією, зросла до 69%, а тих, хто вважає це історичною катастрофою, знизилася до 12%.

«Прощання з Росією»

Розпочавши спочатку «гібридну», а згодом повномасштабну війну проти України, Росія власними зусиллями істотно зіпсувала свій імідж не лише в Україні, але й загалом у світі.

Якщо у 76,5% респондентів в Україні Європейський Союз асоціюється більшою мірою з прогресом і розвитком, то Росія у 78% опитаних більшою мірою асоціюється з відсталістю і регресом (у 2017 р. така асоціація виникала «лише» у 51%). Тільки у 4% респондентів Росія асоціюється з прогресом і розвитком (у 2017 р. таких було 16%).

За даними опитування, що проводилося соціологічною службою Центру Разумкова спільно з Фондом «Демократичні ініціативи імені І. Кучеріва у грудні 2017 р., відповідаючи на питання: «Яка модель суспільного розвитку здається Вам більш привабливою?», 58% дали відповідь «європейська модель», лише 4% – «російська модель». За даними 2024 р., вважають європейську модель більш привабливою 64% опитаних, російську – лише 0,7%. Також з 7% до 3% зменшилася частка респондентів, які вважають європейську та російську моделі однаково привабливими.

Якою мірою українці відчувають себе європейцями?

Порівняно з 2005р. з 36% до 49% зросло число респондентів, які відчувають себе європейцями, і з 58% до 45% зменшилося число тих, хто себе європейцем не відчуває. Перед початком повномасштабної війни, у 2021 р., відчували себе європейцями 41% опитаних, не відчували – 49%.

Порівняно з 2021р. у Західному регіоні частка тих, хто відчуває себе європейцем, зросла з 56,5% до 64%, у Центральному – з 43,5% до 48%, у Південному – з 24% до 32%, у Східному – з 32% до 40%.

У Західному регіоні більшість (64%) становлять ті, хто відчуває себе європейцем, у Південному і Східному регіонах більшість (відповідно 63,5% і 53,5%) європейцями себе не відчувають, а у Центральному регіоні частки тих, хто відчуває і не відчуває себе європейцем, статистично значуще не відрізняються (відповідно 48% і 45%).

Серед представників найстаршої вікової групи (50 років і старші) більшість (56%) становлять ті, хто не відчуває себе європейцем, у молодшій та середній вікових групах більшість (відповідно 64% і 55%) становлять ті, хто відчуває себе європейцем. Зростання частки тих, хто відчуває себе європейцем, порівняно з 2021 р. відбулося у всіх вікових групах.

Респондентам ставилося запитання, в яких аспектах Україна є європейською державою. Цілком очікувано найчастіше називається географічний аспект (85%), при цьому частка тих, хто дає таку відповідь, зросла порівняно з 2021 р. на 8%. 69% вказали на історичний аспект (у 2021р. таких відповідей було менше – 55%). Порівняно з 2021 р. зросла оцінка культурного аспекту (з 44% до 55%). Порівняно з 2021 р. статистично значуще не змінилася частка тих, хто вважає, що в політичному плані Україна є європейською країною – відповідно 32,5% і 32%). При цьому у 2024 р. ця оцінка істотно погіршилася порівняно з 2023 р., коли таку відповідь давали 47% опитаних.

А найнижчі оцінки стосуються соціального аспекту (лише 26% вважають, що Україна є європейською державою в соціальному аспекті) та економічного аспекту (18%).

Підтримка демократичних цінностей як складова української національної ідентичності

Більшість громадян України поділяють демократичні цінності. Так, 61% опитаних відповіли, що демократія є найбільш бажаним типом державного устрою для України. 50,5% погодилися із судженням «народовладдя для нашої країни важливіше за суворий порядок в країні», тоді як лише 21% – що «суворий порядок важливіший за народовладдя». 47%, обираючи між свободою та матеріальним достатком, віддають перевагу свободі (і лише 24% – матеріальному достатку). Підтримка демократичних цінностей виражена більшою мірою, ніж у 2021р., тобто до початку повномасштабної війни.

Підтримка демократичних цінностей більшою мірою властива тим респондентам, які мають загальнонаціональну ідентичність (ті, хто, відповідаючи на запитання: «З чим з переліченого Ви найбільше пов’язуєте (ототожнюєте) себе в першу чергу?», ототожнюють себе з Україною, а не з регіоном чи поселенням). 71,5% з-поміж них відповіли, що демократія є найбільш бажаним типом державного устрою для України, тоді як серед тих, хто пов’язує себе зі своїм поселенням – 52%, з регіоном – 46%. Вважають, що народовладдя для країни важливіше за суворий порядок, відповідно 58,5%, 43% і 41%. Віддають перевагу свободі перед матеріальним достатком відповідно 53%, 41% і 41%.

Цей матеріал написаний на основі результатів соціологічного опитування, що проводилося соціологічною службою Центру Разумкова з 6 по 12 червня 2024 року в рамках Програми сприяння громадській активності «Долучайся!», що фінансується Агентством

США з міжнародного розвитку (USAID) та здійснюється Pact в Україні. Зміст опитування є винятковою відповідальністю Pact та його партнерів і не обов'язково відображає погляди Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) або уряду США.

Опитування методом face-to-face проводилося у Вінницькій, Волинській, Дніпропетровській, Житомирській, Закарпатській, Запорізькій, Івано-Франківській, Київській, Кіровоградській, Львівській, Миколаївській, Одеській, Полтавській, Рівненській, Сумській, Тернопільській, Харківській, Херсонській, Хмельницькій, Черкаській, Чернігівській, Чернівецькій областях та місті Києві (у Запорізькій, Миколаївській, Харківській, Херсонській областях – лише на тих територіях, що контролюються урядом України та на яких не ведуться бойові дії).

Опитування проводилося за стратифікованою багатоступеневою вибіркою із застосуванням випадкового відбору на перших етапах формування вибірки та квотного методу відбору респондентів на заключному етапі (коли здійснювався відбір респондентів за статево-віковими квотами). Структура вибіркової сукупності відтворює демографічну структуру дорослого населення територій, на яких проводилося опитування, станом на початок 2022 року (за віком, статтю, типом поселення).

Опитано 2016 респондентів віком від 18 років. Теоретична похибка вибірки не перевищує 2,3%. Разом з тим, додаткові систематичні відхилення вибірки можуть бути зумовлені наслідками російської агресії, зокрема, вимушеною евакуацією мільйонів громадян.

БАЛАБАН Ростислав,
провідний науковий співробітник
відділу політичних інститутів та процесів,
Інститут політичних та етнонаціональних досліджень
імені І. Ф. Кураса НАН України, Україна

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ЯК ВИМІР ДЕМОКРАТІЇ

Управлінська модель взаємин центр-регіони-локальний рівень в Україні була успадкована від радянської моделі управління, відомої як «демократичний централізм». Вона передбачала централізацію і чітке підпорядкування рішенням, ухваленим вищими органами влади.

Централізована система управління і розподілу характерна для тоталітарних режимів і автократій. У перші роки незалежності України іншого способу управління просто не знали, а згодом виникли групи, наближені до «центру» розподілу ресурсів, які були зацікавлені у збереженні централізації. Відсутність власних фінансових ресурсів на місцевому рівні не сприяла формуванню позитивної культури ставлення до платників податків. У свою чергу, «центр» був перевантажений функціями, тоді як «дрібні» локальні питання залишалися поза увагою. Формувався певний суспільно-політичний наратив, згідно з яким місцеві громади були бідними та залежними від державних дотацій.

У 1995 р. трансфери з держбюджету сягали до 96,8% усіх місцевих надходжень. (В європейських країнах співвідношення доходів державного і місцевих бюджетів становить 50/50 [4, с. 18]).

Було здійснено кілька спроб реформування, зокрема у 1997, 2005, 2008–2009 рр., проте вони завершувалися консервацією існуючої системи. «Центр» зберігав домінування над регіонами в питаннях розподілу ресурсів.

У 2014 р. відбулась чергова спроба запуску реформи з децентралізації. Замість 11250 територіальних громад утворено 1469, кількість районів скорочено з 490 до 136.

Результатом реформи стало зростання частки місцевих податків і зборів у доходах місцевих бюджетів із 2,5 % у 2012–2014 рр. до 30 % у 2018 р. [4, с. 18]. У 2014 р. для підтримки місцевого самоврядування урядом було передбачено 0,5 млрд грн, а в 2018 р. – 19,37 млрд грн на реалізацію інфраструктурних проєктів [7, с. 100].

У 2018 р. обсяг місцевих бюджетів становив 52 % – 234,1 млрд грн. Але зберігалася залежність місцевих бюджетів від трансферів із державного бюджету.

Через військову агресію росії промислово розвинуті громади Запорізької та Харківської областей стали дотаційними. Маріупольська та Енергодарська громади, що були в першій десятці фінансово спроможних, потрапили під окупацію. За підсумками 2021 р. 75 % громад отримали базові дотації, а в 2023 р. – 84 %[2] [2].

В Україні створено 184 військові адміністрації: 61 міську, 59 селищних і 64 сільських.

---

[2] Базові дотації отримують громади, які мають індекс податкової спроможності менше 0,9 %. Громади, у яких індекс податкової спроможності від 0,9 до 1,1 %, не отримують дотацій і не передають до центрального бюджету. Громади з індексом більшим за 1,1 % віддають частку до державного бюджету.

Проблемними питаннями залишаються:

– розмежування повноважень органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади;

– спроможність місцевої демократії;

– удосконалення механізмів зарахування податків до місцевих бюджетів та перегляд механізму горизонтального вирівнювання місцевих бюджетів [6];

– відповідні зміни з утворенням ОТГ не закріплені в Конституції [5];

– брак у стандартах надання послуг, процедур моніторингу і оцінювання якості, крім сфери соціальних послуг [4];

– нестача кадрів;

– ризик «містечкових» зловживань;

– не гарантовані надходження, відповідно обмежене перспективне планування;

– законодавче врегулювання відновлення діяльності органів місцевого самоврядування на деокупованих територіях та перехід від військової до цивільної адміністрації;

– брак практики обміну і поширення позитивного досвіду, реалізованого в територіальних громадах;

– відсутність запобіжників до можливості згортання децентралізації.

Попри виклики, децентралізація має позитивні аспекти:

– вона передбачає, що рішення приймаються максимально наближено до споживача;

– зменшуються транзакційні витрати в системі державного управління, що веде до підвищення ефективності держапарату в цілому;

– горизонтально розгалужена модель є більш стійкою, поліваріантною до прийняття рішень, придатною до горизонтальної кооперації, пошуку індивідуальних рішень;

– передбачається, що спроможні територіальні громади обмежать корупційні ризики;

– суб'єктні територіальні громади зацікавлені в розвитку місцевого бізнесу, що сприятиме позитивній зміні бізнес-клімату;

– стала практика децентралізації і суб'єктності територіальних громад сприятиме вихованню нового покоління політичних лідерів/ кадрів.

Однак залишається проблема фінансового забезпечення громад. Рівень бюджетного забезпечення місцевого самоврядування на душу населення становить: у Швеції – 2500 євро, у Чехії та Польщі – близько 1600 євро, а в Україні – лише 100 євро. При чому цей показ-

ник для Києва – 400, а для Хмельницького – 20 [3]. Регіональні диспропорції значні: різниця у показниках валового регіонального продукту між областями сягає 23,1 рази [1].

Реалізація децентралізації залежить не лише від фінансових чинників, а й від становлення громад як самостійних суспільних інститутів, здатних впливати на прийняття рішень. Це вимагає розвитку громадянського суспільства, незалежного від державного апарату.

Спроможність територіальних громад і в тому, що, крім формальних інститутів управління і самоврядування, має бути наявний життєздатний суспільний організм – громада як основа громадянської спільноти і місцевої демократії, а не лише населення як сума мешканців. Відповідно, становлення спроможності територіальних громад відбуватиметься зі становленням громадських інституцій цих громад.

Тому у процесі оцінювання децентралізації потрібно звернути увагу на спроможність самої громади впливати на прийняття рішень і моніторити його впровадження. Для цього потрібні розвинуті інституції громадянського суспільства, які не виникають за урядовим наказом, оцінити наявність чи відсутність узурпації влади місцевими групами. Зрештою, децентралізація передбачає не тільки перерозподіл коштів, а й відкриває можливості для зростання громади: ефективного використання наявних ресурсів; зростання комфорту і соціальних стандартів; створення позитивного мікроклімату для бізнесу. Без останніх показників децентралізація зводиться до банального освоєння коштів.

Реформа фактично не завершена. Обмежена, в тому числі, військовими діями і військовим станом – військовим нападом російської федерації на Україну [1]. Просування децентралізації породжуватиме нові запити і потребуватиме нової якості оцінок. Також децентралізація і забезпечення реальної спроможності територіальних громад залежать від інших реформ як у сфері гарантії прав, свобод і законності (судова реформа), так і в економічній галузі. Окреме місце займає виборче законодавство, що може обмежувати чи стимулювати ті чи інші політичні наслідки.

Подальший розвиток децентралізації залежить від низки військово-політичних чинників, ходу війни, політики відновлення, що можуть вплинути як на згортання, так і на поглиблення реформи.

У повоєнний період децентралізація потребуватиме реанімації та нових механізмів реалізації, що стане предметом подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Балабан Р. Реформа про децентралізацію в Україні: вади спроможності. *Публічна політика і державне управління в умовах війни* : матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 12 квітня 2024 р.) [Електронне видання] ; уклад. Н. Прямухіна, О. Чальцева, І. Мацишина, М. Дубель. Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2024. С. 17-22. URL: https://jppasa.donnu.edu.ua/article/view/15696
2. Березюк Катерина. Бюджети розвитку чи війни: як змінилася фінансова спроможність громад. Чесно. 21 лютого 2024. URL: www.chesno.org/post/5880/
3. Данилишин Б. Регіоналізм в Україні: реальність і перспективи. Дзеркало тижня. 2012. 15 червня. URL: https://zn.ua/ukr/ internal/ regionalizm___v_ukrayini_realnist_i_perspektivi.html
4. Децентралізація влади: порядок денний на середньострокову перспективу : аналіт. доп. / Я. А. Жаліло, О. В. Шевченко, В. В. Романова та ін. / Нац. ін-т стратег. дослідж. Київ : 2019. 115 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-05/2019.pdf
5. Доповідь: Партії регіонів: у що і як грають регіональні групи впливу на полях незавершеної децентралізації. UIF. 2021. 29 листопада. URL: https://uifuture.org/publications/dopovid-vidnosyny-kyyeva-i-regioniv-perezavantazhennya/
6. Олександр Кубраков: Спроможні громади – основа ефективного відновлення України. 2023. 06 грудня. URL: https://mindev. gov.ua/ news/34998-oleksandr-kubrakov-spromozni-gromadi-osnova-efektivno-go-vidnovlennia-ukrayini
7. Stashuk V. Specifika procesov regionalizacie na Ukrajine po roku 1991 : dizertacna praca. Bratislava, 2021. 132 s.

KARAKAYA Handan,
Phd, assosiate professor,
Mimarlik Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü
Firat University, Turkey Elazig, Turkey

THE ROLE OF FOSTER CARE IN THE CHILD PROTECTION SYSTEM

A child is the smallest unit of the societal structure that ensures the continuation of society in the future. The family, to which the child belongs, is of great significance in all societies. The primary reason for this importance is that, in addition to functioning as a mechanism for social and cultural transmission, the family bears the responsibility of raising the individual from early childhood. The upbringing of a child within a family, which is defined by concepts such as security, love, and unconditional care, is crucial [1, c. 9].

In general, the goal of social service practices is to integrate disadvantaged groups into social life and support their independent existence within society. One of these disadvantaged groups that require integration and support is children in need of protection. While all children require protection by virtue of their status as children, those in need of special protection constitute the primary target group of related policies. Although the family is the primary institution responsible for the protection of the child, there are cases in which the family is unable to fulfill this role, as well as situations where it is unsafe for the child to remain with their family. Considering a child's development and developmental needs, every child has the right to a family bond and effective individualized care that meets these needs. When such support is not possible within the biological family, various programs and interventions are implemented within social systems to ensure the protection of these children. This necessity, in turn, requires the development of child protection systems and the formulation of policies to strengthen these systems as a societal responsibility [2, c. 9; 3, c. 2766].

Foster care plays a significant role in the child protection system worldwide. As a child protection model, the foster care system is an essential component of the broader child protection framework. According to the provisions of the United Nations Convention on the Rights of the Child, every child who is temporarily or permanently deprived of a family environment or who, for their own benefit, cannot remain in such an environment, has the right to receive special protection and assistance from the state. States that are parties to the Convention are obligated to provide

appropriate care for such children in accordance with their national laws. Among these forms of care, placement in foster families is recognized as a viable option [1, p. 9].

The foster care system is defined as placing a child, who cannot be cared for by their biological family and for whom adoption is not an option, into another family for temporary or long-term care [4, p. 87]. Children who have been deprived of or abandoned by their biological parents, or for whom living with their parents is not in their best interest, can benefit from the foster care system within the child protection framework. [2, p. 248; 5, p. 3; 1, p. 9]. Furthermore, the foster care system serves as a unique structure within child welfare policies, offering temporary or permanent care to children who have suffered abuse or have been placed under legal protection [6, p. 306]. When biological parents are unable to provide a safe home environment for their children, the foster care system provides an alternative setting for their upbringing.

Doğan [7, p. 149] identifies three primary functions of the foster care system:

– **The care function:** Ensuring the conditions necessary for the normal development of a child who has been temporarily or permanently deprived of a family environment or for whom remaining in such an environment is not deemed appropriate.

– **The protection function:** Preventing the child from experiencing further harm or trauma.

– **The treatment function:** Implementing necessary measures to support the healthy development of the child's personality.

Additionally, foster care, as a rule, is a temporary placement method within the field of social services. It aims to address negative circumstances within the child's biological family, ensuring the child's return to their family as soon as possible or, in cases where this is not feasible, facilitating adoption or placement with a caregiver or family deemed to provide the closest possible alternative to the biological family environment.

The Foster Care System in Turkey.

In Turkey, the foster care system is recognized as an alternative caregiving model to institutional care. However, it fundamentally differs from institutional care in several aspects. Instead of placing children in need of protection in institutions such as children's homes, orphanages, or child protection centers, the foster care system prioritizes their placement with foster families. However, foster care is not defined as a model opposing institutional care [7, p. 150].

According to Turkey's official statistics, 9,011 children benefit from the foster care system, whereas 13,867 children remain under institutional care (https://www.aile.gov.tr).

Table 1

Number of Children Benefiting from Institutional Care and Foster Care Services in Turkey by Province

Province	İstanbul	İzmir	Ankara	Adana	Kayseri	Bursa	Antalya	Samsun	Ağrı	Bit-lis
Number of Foster Families	1140	477	457	345	368	273	282	236	4	4
Number of Children in Foster Care	1256	528	502	458	421	316	311	269	4	4

Source: Prepared using data from the Ministry of Family and Social Services (https://aile.gov.tr/koruyucuaile/illere-gore-koruyucu-aile-istatistikleri) [8]. In Turkey, social service specialists prepare social investigation reports to assess a child's need for protection within the child protection system. Based on the findings of these reports, children in need of protection may be placed in either family-based care or institutional care [9, p. 53]. However, the foster care system is not widely prevalent in Turkey. Several key factors contribute to this limitation:

1. Cultural Values and Social Perception

In Turkey, where family ties are strong and biological parenthood is highly emphasized, couples tend to prefer assisted reproductive technologies such as in vitro fertilization (IVF) rather than adoption or foster parenting. Additionally, there is a prevalent social bias that caring for a child without a biological connection is challenging and risky. According to Karatay, the culture of establishing relationships with the «other» is weak in Turkey, as individuals tend to feel uneasy about forming bonds with those they perceive as «outsiders.» Furthermore, they expect the individuals they interact with to resemble themselves. As a result, the foster care system has not been strongly established in Turkey [1, p. 392].

2. Lack of Public Awareness About the Foster Care System

There is insufficient public knowledge about the foster care system. Many families lack clear information about what the system entails and

how it operates. Consequently, many people mistakenly equate the foster care system with adoption. While the temporary nature of foster care motivates some families, it discourages others from participating in the system. The temporary nature of the system prevents families from forming strong emotional bonds with the child [1, p. 411].

3. Bureaucratic Processes in the Foster Care System

Although temporary foster care is not a widely preferred model, permanent foster care is the more commonly chosen option. In Turkey, to become a foster parent, applicants must:

– Be a Turkish citizen,

– Be between 25 and 65 years old,

– Have at least a primary school education,

– Have a stable income,

– Be either married or single (if married, both spouses must apply together),

– Provide a living environment that supports the child's care and development [10, p. 185].

After submitting an application, social service specialists evaluate the applicant's eligibility by conducting home visits and assessments. Families receive training on foster parenting. If the evaluation is positive, a foster care agreement is signed, outlining the rights and responsibilities regarding the child's care, education, and development. Upon completion of the legal procedures, the child is placed with the foster family. Social service specialists continue to monitor the child's progress through regular visits. This process typically takes between three to six months, though it can sometimes be longer [11, p. 445; 12, p. 25].

4. Religious and Psychological Factors

From an Islamic perspective, the issue of «mahram» (prohibited close relationships) between fostered children and family members after puberty poses a challenge to the widespread adoption of the foster care system. Additionally, the temporary nature of the foster care arrangement discourages families from engaging in the system, as they may struggle with the emotional burden of eventual separation [1, p. 422].

In this context, both societal and structural barriers hinder the expansion of the foster care system in Turkey.

References

1. Karataş, K. (2007). Türkiye'de çocuk koruma sistemi ve koruyucu aile uygulamaları üzerine bir değerlendirme. *Toplum ve sosyal Hizmet*, *18*(2), 7–20.
2. Yazıcı, E. (2014). Türkiye'de Çocuk Koruma Sistemi ve Koruyucu Aile Bakım Yönteminde Yeni Yaklaşımlar. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *4*(2), 247–270.
3. Gouveia, L., Magalhães, E., & Pinto, V. S. (2021). Foster families: A systematic review of intention and retention factors. *Journal of Child and Family Studies*, *30*(11), 2766–2781.
4. Özbesler, C. (2009). Koruyucu aile hizmetlerinde değerlendirme süreci. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, *16*(16), 86–94.
5. Yörükoğlu, A. (2004). Koruma Altındaki Çocuklar ve Hakları, R. Uslu (Ed.). Koruma Altındaki Çocuklar içinde (3-7). Ankara: Prof. Dr. Mualla Öztürk Anısına XVII. Sempozyum Sunumları, Ankara Üniversitesi Yayınları.
6. Julien-Chinn, F. J, Cotter, K. L, Piel, M. H, Geiger, J. M ve Lietz, C. A. (2017). Evlat edinen ailelerin risk, güç ve işleyişinin incelenmesi: Güç temelli uygulama için çıkarımlar. *Aile Sosyal Hizmeti Dergisi* , *20* (4), 306–321.
7. Doğan, R. (2013). Bir koruma tedbiri olarak koruyucu aile kurumu ve koruyucu aile yönetmeliği. *Ankara Barosu Dergisi*, (2).
8. TÜİK verileri Erişim: https://data.tuik.gov.tr/Bulten erişim tarihi: 30.01.2025
9. Güre, M. D. P., Aydeniz, Ü., & Uğurlu, Z. (2024). Türkiye'de koruyucu aile ve evlat edinme ile ilgili çalışmalar: Sistematik bir inceleme. Sosyal Çalışma Dergisi, 8(2), 52–66.
10. Erdal, L. (2014). Türkiye'de sosyal politika ve koruyucu aile hizmet modeli. *Sosyoekonomi*, *22*(22).
11. Akbaş, G. E., & Öztürk, B. (2022). Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri'nde koruyucu aile sistemi: fırsatlar ve güçlükler. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, *6*(1), 83–99.
12. Duran, R. (2021). Türkiye Aile Yapisinda Evlat Edinme Üzerine Bir Değerlendirme. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, *5*(1), 19–31.

ÇETİNTAŞ Perihan Abu Zer,
Master's Student,
Department of Public Administration,
Fırat University, Turkey
İLTER Emel,
Assistant Professor,
Department of Political Science
and Public Administration,
Fırat University, Turkey

VOTING IN MODERN DEMOCRACIES: AN INDIVIDUAL RIGHT OR A SOCIETAL OBLIGATION?

Democracy is one of the political concepts with a long historical background dating back to Ancient Greece. Lincoln defined democracy as 'government of the people, by the people and for the people'. He argues that democracy connects governance to the people, and that this connection can be established in various ways [1, p. 89-90]. Political participation plays a key role in establishing and sustaining this system of governance. Elections, which means choosing the right decision among different options, are one of the most important elements that make democracy possible [2, p. 205]. In today's modern democracies, voting is one of the most important parts of political participation. Voting, which is the main subject of political participation, represents the voter's desire to be involved in governance. The right to vote, which forms the basis of political and social rights, and elections, which are the natural result of this right, are an important factor in the formation of national policy [3, p. 225].

Fair and free political elections are not a formal practice. It emerges as a requirement of the democratic process. The right to vote in political elections is important in terms of emphasising the sovereignty of the people. In this context, the meaning of voting in terms of rights and obligations is quite profound. It determines the will of the people. In the legal framework, voting can be defined as a right that depends on the free will of the individual, but it can also be seen as a responsibility that concerns the common good of society. Failure to fulfil the legal obligation imposed on individuals by compulsory voting may be seen as a threat to the democratic structure of society, and in this context, abstaining from voting may signify the failure to fulfill social obligation.

Compulsory voting is a measure generally prescribed by law. Its connection with the nature of sovereignty has raised the question of whether voting is an individual right or an obligation [4, p. 419]. In

elections with low voter turnout, it is argued that an unequal turnout will create an unequal effect. Therefore, in elections with low voter turnout, it is stated that this situation will pose a serious democracy problem. It is claimed that the problem of inequality can be solved by a compulsory voting mechanism [5, p. 1]. On the other hand, it is emphasized that coercion to vote or to go to the polls is incompatible with democratic governments [6, p. 897]. It is also stated that voting is both a right and a duty and that an individual's abstention from voting does not mean the exercise of any right [7, p. 61]. In many democratic countries where voting is voluntary, it is stated that there are constitutional grounds to object to compulsory voting, pointing out that individuals who have the right to vote also have the right to abstain from voting [8, p. 591].

Many variables such as political regimes, electoral systems, legal and political dynamics of countries direct the way individuals are encouraged to participate in elections. Therefore, it is seen that countries have different rules on voting. The issue of whether voting is an individual right or a social obligation as a legal obligation has developed in different ways in different countries. In some countries, voting is considered within the scope of individual rights and freedoms. The United States of America and the United Kingdom are examples of these countries. In these countries, participation or non-participation in elections is left to the individual's will. In some countries, voting is an obligation. Australia, Belgium and Singapore are examples of these countries. In these countries, voting is compulsory. Abstaining from voting has criminal sanctions. The International Institute for Democracy and Electoral Assistance (International IDEA) report 'Compulsory Voting in the World', published in 2016, shows that out of 203 countries, 26 countries (13%) prefer compulsory voting, 4 countries (2%) do not hold elections and the remaining 172 countries (85%) do not prefer compulsory voting [9]. The nature of voting and attempts to encourage individuals to vote vary according to each country's democratic understanding, political and legal system.

This study addresses the issue of whether voting is an individual right or an obligation. In this context, the main purpose of the study is to discuss the importance of voting in terms of the two approaches mentioned above and its role and effects in democratic processes in a comparative manner through various country examples.

References

1. Heywood, A. (2013). *Politics*. New York: Palgrave Macmillan.
2. Bübül, K. (2019). *Siyaset Bilimi: Kavramlar, Kurumlar, İdeolojiler.* Ankara: Adres Yayınevi.

3. Janoski, T., Alford, R. R., Hicks, A. M. & Schwartz, M. A. (Eds.). (2003). *The Handbook of Political Sociology: States, Civil Societies, and Globalization.* Cambridge: Cambridge University Press.
4. Çaylak, A. & Kaçer, R. A. M. (2017). Voting: A Citizen's Right or Duty? The Case of Compulsory Voting. The Journal of Academic Social Science, 5, 418-444.
5. Lijphart, A. (1997). Unequal Participation: Democracy's Unresolved Dilemma. *The American Political Science Review*, 91(1), 1-14.
6. Lever, A. (2010). Compulsory Voting: A Critical Perspective. *British Journal of Political Science,* 40(4), 897-915.
7. Hill, L. (2015). Does Compulsory Voting Violate A Right not to Vote? *Australian Journal of Political Science,* 50(1), 61-72.
8. Gray, A. (2012). The Constitutionality of Australia's Compulsory Voting System. *Australian Journal of Political and History,* 58, 591-608.
9. International Institute For Democracy and Electoral Assistance (International IDEA). *Compulsory Voting* https://www.idea.int/data-tools/data/voter-turnout-database/compulsory-voting (18.03.2025).

VAYSMAN-SAKHNIUK Alexandra Olga,
Master of Law, Head of the Chicago
Branch of the Research Institute
of Ukrainian Studies, Illinois, Chicago, USA

INTERNATIONAL MIGRATION: CONTEMPORARY APPROACHES

International migration is a process that affects every dimension of social existence and develops its own complex internal dynamics. The vast majority of people worldwide (approximately 97%) are not classified as migrants, yet their communities and lifestyles are often transformed as a result of international migration processes. By the beginning of the 21st century, there were hardly any societies left that could be considered «monoethnic» in terms of their homogeneity. Most countries have become diverse, multiethnic societies, while those that have not yet reached this state are steadily moving in that direction. Virtually every modern individual is born into a community where cultural elements from neighboring or distant countries are present due to processes of arrival, departure, or transit of both native and incoming populations.

The term «migration» has multiple meanings. In scientific and reference literature, the term originates from the Latin «migration» «(resettlement) and is defined as «the movement of the population within one country or from one country to another». A typical and widespread definition of migration is «the movement of people across the borders of certain territories with a change of residence permanently or for a certain period of time» [1, p. 180].

Migration can be viewed both as a system and as a process. Migration as a system represents a complex, open, and often self-regulating structure of sociocultural and socioeconomic conditions, factors, and resources aimed at the territorial redistribution of the population. Migration as a process is accompanied by a series of defining stages, has its own dynamics, and leads to the territorial redistribution of the population. The migration process consists of three stages: potential migration mobility, the act of relocation, and the stage of migrants' adaptation to new living conditions.

Migration is a complex and multifaceted process, and its sociological understanding and analysis require the classification of its types, forms, and varieties. Classification occurs based on various criteria.

Depending on the nature of the boundaries crossed by migrants, three types of migration are distinguished:

– Internal migration – territorial movement of the population within the borders of the country of origin;

– International migration – territorial movement of the population involving crossing the border of the country of origin;

– Transit migration – territorial movement of the population with temporary residence in one or more countries en route to the final destination.

International migration is further subdivided into:

– Emigration – departure from one country to another for permanent residence by persons acquiring emigrant status;

– Immigration – entry into a country by foreign citizens for permanent residence or long-term stay, acquiring immigrant status;

– Re-immigration – voluntary return to the country of origin by emigrants acquiring re-immigrant status.

– According to temporal characteristics, two main types of migration are distinguished:

– Stationary migration – irreversible long-term residence;

– Pendulum migration – episodic, seasonal, or temporary, with periodic return of migrants to their homeland or country of origin.

According to international classifications, five main types of international migrants are identified:

– Temporary migrants – those arriving in a country for educational purposes;

– Labor migrants – those arriving for work;

– Migrants arriving for permanent settlement;

– Migrants arriving for family reunification or creation of new families;

– Refugees and asylum seekers – those arriving in a country for humanitarian reasons.

In a broad sense, migration is the territorial movement of the population between settlements carried out by individuals called migrants. In the context of international migration, the countries of origin of migrants are referred to as «donor countries», while receiving countries are referred to as «recipient countries» [1, p. 182].

A comprehensive definition of migration is provided by Ukrainian scholar Olga Rovenchak: «Migration is the crossing of an administrative border, voluntary or forced spatial movement of individuals or groups of individuals from the place (country) of departure to the place (country) of arrival with or without legal grounds for a certain period of time or permanently, which may entail a change of permanent residence; this movement includes emigration and immigration. Hence, a migrant is a person engaged in migration» [2, с. 129].

International migration, which constitutes the object and subject of this study, has a long history but remains relatively underexplored. The first systematic scientific consideration of international migration is associated with the prominent 18-th-century thinker Adam Smith, who founded the so-called mercantilist approach to the study of international migration. According to the mercantilist concept, international migration is driven by geographic differences in income, employment, and other economic opportunities, contributing to economic growth and poverty reduction in both sending and receiving countries.

Modern scholars of international migration believe that the mercantilist concept provides a limited understanding of the causes of international migration. Most migrants do not move from the poorest countries to the wealthiest. Wealthy, industrially developed societies typically experience high levels of both immigration and emigration, as well as significant internal population movements. The volume and complexity of migration are often directly proportional to a country’s level of development. This is explained by the fact that improved access to

education, information, social capital, and financial resources increases people's aspirations and ability to migrate, while better transport and communication systems facilitate the mechanisms of movement [3, p. 25].

At the same time, it is undeniable that global inequalities in income, political freedom, and quality of life play an important role in explaining the drivers of international migration. However, if both development and global inequality stimulate migration, how can we explain that the proportion of international migrants as a percentage of the world's population has remained stable at 2-3% over the past decades? Such paradoxes demonstrate that the relationship between migration and broader development processes and global changes is extraordinarily complex.

Список використаних джерел

1. Klymenko, O., Chepak V. (2024). Transformations of the labor market of Ukraine in the conditions of war. *Journal on Innovation and Sustainability RISUS*, № 5(4). (cc. 172-196) DOI: https://doi.org/10.23925/2179-3565.2024v15i4p172-186
2. Ровенчак О. (2017). Соціологія міграції: міжнародні аспекти. Львів: Львівський національний університет, 2017. 208 с.
3. Castles S., Miller M. J. The age of migration: International population movements in the modern world. New York: Guilford Press. Google Books, 2014. 402 p.

КЛИМЕНКО Олена,
д-р соц. наук, проф.,
провідний науковий співробітник
відділу соціальної експертизи,
Інститут соціології
Національної академії наук України, Україна

КЛЮЧОВІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Війна спричинила безпрецедентні зміни у сфері трудових ресурсів України, кардинально трансформувавши структуру зайнятості, активізувавши міграційні процеси, спровокувавши дефіцит в кадровому забезпеченні критично важливих галузей (охороні здоров'я, будівництві, агросекторі та оборонній промисловості) та

деформувавши систему трудових відносин. Основними викликами війни стали масштабні втрати робочої сили через мобілізацію, вимушену міграцію, демографічні втрати, а також руйнування підприємств, знищення ключових галузей економіки та, як результат, скорочення робочих місць у зонах бойових дій. Усе вище перераховане вимагає термінових заходів для залучення та утримання персоналу, включаючи реформу оплати праці, покращення не тільки умов роботи, але й безпекових гарантій, та прискорену професійну підготовку.

Масова трудова міграція за кордон призвела до відтоку значної частини кваліфікованих працівників, що створює довгострокову загрозу для економічного відновлення країни. Водночас дефіцит кадрів у критичних сферах, зокрема охороні здоров'я, будівництві, агросекторі та оборонній промисловості, вимагає термінових заходів для залучення та утримання персоналу, включаючи реформу оплати праці, покращення умов роботи та прискорену професійну підготовку.

Трансформація трудових відносин супроводжується впровадженням гнучких форматів зайнятості, адаптацією законодавства до умов воєнного часу та розвитком програм соціальної підтримки працівників. Особливе значення має освіта та підготовка кадрів, яка повинна відповідати новим потребам ринку праці та сприяти швидкій реінтеграції ветеранів і внутрішньо переміщених осіб.

Після завершення війни відновлення трудового потенціалу країни вимагатиме комплексного підходу, що включатиме заходи зі стимулювання повернення мігрантів, реінтеграції ветеранів, активного залучення іноземних інвестицій та розвитку стратегічних секторів економіки. Окреслені в дослідженні проблеми та шляхи їх вирішення дозволять розробити ефективну державну політику, спрямовану на стабілізацію ринку праці та економічне зростання України в післявоєнний період [1, с. 92].

Узагальнюючи сучасні теоретичні підходи до проблеми трансформації ринку праці в кризових умовах, зазначимо, що концепція трудових ресурсів у воєнний час передбачає не лише оцінку втрат робочої сили, але й виявлення механізмів їхнього відновлення, професійної мобільності та перекваліфікації. Військові дії спричинили значні зміни у структурі зайнятості, зокрема скорочення робочих місць у постраждалих регіонах та перерозподіл трудових ресурсів між секторами економіки. Мобілізація, вимушена міграція та демографічні втрати призвели до суттєвого кадрового дефіциту у

таких сферах, як охорона здоров'я, будівництво, агропромисловий комплекс, оборонна промисловість.

Проблема міграції трудових ресурсів стала ще однією ключовою загрозою для економічного відновлення України. Масовий виїзд працездатного населення, особливо молоді та висококваліфікованих фахівців, загрожує довгостроковими наслідками у вигляді «відтоку мізків» та зниження економічної активності. Водночас значна частина внутрішньо переміщених осіб стикається з труднощами працевлаштування у нових регіонах через дисбаланс між попитом і пропозицією на ринку праці.

Окремої уваги потребує аналіз впливу військового чиннику на трудові ресурси. Мобілізація значної кількості працівників до лав Збройних Сил України та територіальної оборони спричинила суттєві зміни у кадровому забезпеченні підприємств. Важливим завданням є пошук механізмів адаптації економіки до умов довготривалого воєнного конфлікту, зокрема шляхом розвитку програм реінтеграції ветеранів у цивільний ринок праці після їхнього повернення з фронту.

Дефіцит кадрів у критичних галузях, особливо у сфері охорони здоров'я, ставить під загрозу стабільне функціонування медичної системи. Втрата медичних фахівців через еміграцію, мобілізацію та фізичні втрати створює значний кадровий вакуум, який потребує негайних заходів для залучення та утримання персоналу, включаючи підвищення оплати праці, модернізацію умов роботи та прискорену підготовку нових кадрів [2, с. 26].

Трансформація трудових відносин в умовах війни охоплює зміну форматів зайнятості, перехід на дистанційну роботу, впровадження гнучких графіків та зміни у правовому регулюванні трудових прав. Нові виклики потребують адаптації законодавства до умов воєнного часу, захисту прав працівників та підтримки бізнесу в процесі збереження робочих місць.

Освіта та підготовка кадрів у цей період відіграють вирішальну роль у забезпеченні стійкості економіки та формуванні кадрового потенціалу для післявоєнного відновлення країни. Зміни у пріоритетах ринку праці вимагають оновлення навчальних програм, розвитку професійної освіти та запровадження програм швидкої перекваліфікації. Особливу увагу слід приділити дуальній освіті, що дозволить забезпечити практичну підготовку молодих фахівців у співпраці з підприємствами.

Після завершення війни проблема відновлення трудового потенціалу країни потребуватиме комплексного підходу, що включатиме стимулювання повернення мігрантів, розширення програм

реінтеграції ветеранів, посилення державної підтримки зайнятості та розвиток стратегічних секторів економіки. Дослідження механізмів подолання кадрового дефіциту та відновлення ринку праці дозволить розробити ефективні заходи для мінімізації економічних втрат та сприятиме швидшій відбудові країни.

Війна підвищила ризики та невизначеності, створивши бар'єри для вільного руху робочої сили, призвівши до руйнування інститутів ринку праці та їх ефективного функціонування. Посилення напруженості на ринку праці внаслідок бойових дій; звуження поля працевлаштування, зменшення якісних робочих місць і поглиблення галузевих та освітньо-професійних диспропорцій на ринку праці внаслідок руйнування виробничих ланцюгів, погіршення умов для підприємництва; низька дієвість мотиваційних та стимулюючих чинників; низький рівень адаптивності суб'єктів ринку праці до нових вимог; зміна вікової структури робочої сили; дисбаланс попиту і пропозиції, соціальне відчуження, гендерна нерівність, поширення бідності – одні з головних соціальних наслідків війни, які негативно впливають на соціальний клімат у країні і зокрема у м. Києві [3, с. 132].

З початку 2023 р. триває поступове відновлення ринку праці, як в Україні, так і в місті Києві. Втім, безробіття залишається вищим за період до початку великої війни та набуває ознак структурного глибинного явища. Зокрема, поглиблюються професійні та регіональні економічні диспропорції, що стримує подальше відновлення зайнятості.

За результатами опитування громадської думки мешканців столиці: «Зміни зайнятості киян як фактор соціальної напруги в умовах воєнного стану»[3], переважна більшість (77,4%) киян, стверджували, що до війни працювали. Причому найбільша частка (35,8%) опитаних працювала в приватному секторі – у приватній установі/на підприємстві. Трохи менше (32%) працювали в державних установах чи на підприємствах. Значно менше киян, лише 5,6% були самозайнятими ФОП (офіційно зареєстрованими), ще менше (2,4%) були самозайнятими без офіційної реєстрації і 1,6% працювали у громадському секторі, благодійній організації.

[3] *Опитування громадської думки киян: «Зміни зайнятості киян як фактор соціальної напруги в умовах воєнного стану», проводилося з 28 по 30 жовтня 2024 року. Всього опитано n=800 респондентів у віці 18 років та старше, що постійно проживають в м. Києві.*

Рисунок. Розподіл відповідей респондентів на питання: «Чи працювали Ви до війни?», (у %)

Зараз, під час триваючої російської збройної агресії трохи більше половини (52,1%) опитаних киян зазначили, що працюють так само як і до війни. У 4,5% респондентів, які працюють на тій же роботі, що і до війни змінився режим роботи, вони стали працювати частково або неповний робочий день, а 2,5% респондентів перейшли на віддалені форми на тій же роботі, що і до війни. Майже стільки ж (2,1%) респондентів, які працювали до війни, були скорочені, втратили роботу, стали безробітними. На новій роботі під час війни працюють 4,1% киян. Незначна частка (0,3%) респондентів була вимушена взяти відпустку за свій рахунок. Серед самозайнятих респондентів 2,1% залишилися без замовлень, клієнтів і втратили можливість вести професійну діяльність.

Серед опитаних киян, які працюють так само як і до війни переважають чоловіки (59,4% проти 46,0% жінок) активного віку (відповідно 61,6% віком 30–45 років і 65,2% віком 65,2%).

Отже тренди сфери професійної діяльності киян відображають ситуацію загалом в країні. На сьогодні серйозні проблеми з наявністю кваліфікованих кадрів та економічною спроможністю відчуває бізнес у таких сферах як: аграрна, туристична, а також енергетична, металургійна, вуглевидобувна, авіаційна та логістична, тощо.

Список використаних джерел

1. Чепурко, Г. І, Клименко, О. Ю. **(**2024). Популярні маніпуляції з соціологічними даними в умовах інформаційної війни. *Соціологічні студії, №1, (23) 89-102*. DOI: 10.29038/2306-3971-2024-01-35-35.
2. Клименко, О. Ю. (2024). Соціальні чинники виникнення стресових станів у працівників приватних підприємств України в умовах війни. *Соціологічні студії*, № 2(225), 24-33. DOI: https://doi.org/ 10.29038/2306-3971-2024-02-41-41
3. Клименко, О. Ю., Чепурко Г. І. (2024). Формування соціальної травми під впливом стресових станів у працівників приватного сектору економіки України під час війни. *Актуальні проблеми філософії та соціології, №50*, 129-135. DOI https://doi.org/10.32782/ apfs.v050.2024.22

PREPOTENSKA Maryna,
visiting Research Professor at
Sorbonne Pantéon I University;
Ambassador of the International Diplomatic Alliance,
member of the Franco-Ukrainian Association
«Ukraine pour tous», France

LIMINALITY AS A MODUS VIVENDI

Ще на початку минулого століття французький антрополог Арнольд ван Геннеп, досліджуючи первинні суспільства, увів у науковий обіг поняття лімінальності, а пізніше його учень Віктор Тернер експлікував це поняття на терени соціокультурного життя людських спільнот у більш широкому значенні. Нагадаємо, що етимологічно слово лімінальність походить від лат. «līmen» – поріг, перехід. У Геннепа йшлося про спосіб життя австралійських аборигенів та африканських племен, де відбувалися специфічні ініціації для здійснення *переходу* людини від одного стану чи статусу до інших: від дитинства до юності, від холостого життя до подружнього, коли дівчина ставала жінкою, а юнак – чоловіком, коли чоловіки посвячувалися у мисливців чи воїнів, коли плем'я під керівництвом шамана вимолювало дощ або готувалося до свята чи битви. Штучні періоди ізоляції, больові випробування, спеціальні рухи і скандування, символічні «весілля» з духами чи богами й т.п. ритуали виступали як

символічні ключі від дверей у новий вимір (спосіб) життя. Вчений обгрунтував тріаду лімінального процесу: передлімінальну сепарацію (відхід від звичного стану), безпосередньо лімінальний етап (випробування та невизначеність) і постлімінальний період: отримання нової соціальної ролі, повернення в общину у новій якості до нової стабільності [1].

Віктор Тернер, продовжуючи дослідження ініціацій як-то способу життя паломників і релігійних спільнот та ін., акцентував увагу на тому, що лімінальний період сприяє глибокій трансформації особистості та групи, а подальший конструктивний розвиток відбувається суто через *комунітас* – формування солідарної спільноти [2].

У подальші часи проблему лімінальності висвітлювали Зігмунд Бауман у своїх міркуваннях про liquid modernity (тікучу сучасність), де в атмосфері невизначеності постійно змінюються ідентичності та соціальні структури [3], Дж. Агамбен, аналізуючи ситуації «виключення» сталих норм (state of exception), які влада використовує для підсилення контролю та нарощування стану невизначеності [4]. В українському науковому сегменті проблеми лімінальності здебільшого розглядаються фрагментарно: у сферах педагогіки, психології, мистецтва, міграції (Ж. Бортник, Л. Горбунова, Г. Кузьменко, К. Лисова, Р. Мельникова, В. М. Препотенська, В. Саприка, О. Терещенко тощо).

Треба сказати, що лімінальні стани і періоди супроводжують людину у будь-які часи. Вікові кризи, шлюб чи розлучення, хвороба і лікування, безробіття і робота, очікування родинного поповнення, очікування навіть літака в аеропорту, стани руйнації і ремонту, присяга, посвята у студенти, транзит, мандрівка, переїзд, міграція – ось тільки маленький перелік лімінальних ситуацій, в яких людина «зависає» на певний час перед «переходом» у нову реальність. Отже визначимо лімінальність як перехідний, пороговий стан у бутті людини, спільноти, суспільства чи навіть загалом людства, як екзистування між звичним порядком минулого та бажаним порядком майбутнього.

Звертаючись до сталого словосполучення modus vivendi, будемо вбачати в ньому згідно традиції такий спосіб життя, в якому спільноти здатні узгоджувати своє співіснування.

Наша ідея полягає в тому, що лімінальність сучасного суспільства можна маніфестувати як modus vivendi за певних умов. Заради їхнього визначення пропонуємо осмислити низку очевидних факторів лімінальності, які переживає передусім українська спільнота.

Соціально-політичне життя нашої країни наче запрограмоване на лімінальність. Зокрема, визначаючи генеральними цілями вступ до НАТО і ЄС, кров'ю виборюючи шлях до цих «ключів» омріяної нової реальності, Україна досі їх не отримала, залишаючись у «підвішеному» стані без бажаних «ритуалів переходу»: підписання конкретних міжнародних договорів задля отримання нового статусу у спільноті рівних. Четвертий рік поспіль в умовах жахливої війни у центрі Європи продовжується переживання перманентного стресу і відчуття невизначеності. Вочевидь пішли в минуле не тільки добрі мирні будні, а й, здавалося б, фундаментальні міжнародні норми та закони, якими Захід намагався керуватися після Другої світової війни. Символи світової стабільності і справедливості як-то НАТО чи ООН виявилися не-стабільними настільки, що багато хто не бачить в них опори на майбутнє. Це ж стосується й мінливого нині образу США як у минулому країни *стабільної* демократії та конструктивного впливу на життя планети. Незрозумілим залишаються також перспективи розвитку ШІ, що може загрожувати людству. Тож картину майбутнього в наш час варто назвати услід за Е. Тофлером футорошоком, що заглиблює та подовжує лімінальність.

Наступний фактор лімінальності – амбівалентність інформації. Дякуючи Інтернету, кожний користувач отримує потік повідомлень, які зазвичай суперечать одне одному. Армії ботів і тролів, інформаційні війни в Мережі, хайп і хейтерство спотворюють картину світу, надаючи суперечливий контент, підсилений маніпулятивними клікбейтами. Атмосфера т.зв. пост-правди порушує процеси рефлексії, підсилюючи розгубленість та розчарування, критично розгойдуючи емоційні гойдалки у світосприйнятті.

Переживання лімінальності живиться мовою ворожості всередині країни, у медіа-трансляціях різного гатунку. Прихильники тієї чи іншої політичної сили, не вибираючи слів, невпинно ллють бруд на опонентів, викликаючи гнів і роздратованість у слухачів, глядачів, розділяючи суспільство на «своїх» і «чужих» у той час, коли саме суспільна єдність повинна бути ментальною зброєю проти зовнішнього ворога. Ще один каталізатор лімінальності – це відсутність загально визнаних авторитетів у суспільстві, а також – протиріччя між очікуванням соціальної справедливості та масовими виявами корупції і порушеннями прав людини. Сьогодні вочевидь існує велика повага і шана до ЗСУ, проте військові роблять свою героїчну справу на фронтах, а не у медійному просторі, який формує суспільну лімінальну думку. Додамо, що досі не сформована загально прийнята національна ідея для післявоєнного відновлення України. Важлива

задача інтелектуалів – вироблення несуперечливої, консолідуючої національної ідеї, збереження і розвиток української ідентичності через мудре подолання інсинуацій у цій сфері.

Когнітивний дисонанс під впливом медіа підсилюється через захоплення поп-психологією та езотеричними «прогнозами». Віра у «три кроки до щастя», у «ліки від усього», у «перемогу вже завтра» внаслідок нездійснених бажань викликають розчарування та ангедонію – втрату радості життя навіть у дещо безпечних обставинах. Слід визнати процеси масового порушення не тільки критичного, а й лінійного мислення. Криза логіки полягає у зриві причинно-наслідкових зв'язків, де провідним парадоксом сьогодення стає безкарність зла… Варто звернути увагу на безмежне насильство комерційної реклами, яка будь-коли перериває будь-який контент, розриваючи лінійні процеси сприйняття інформації.

Що можна протиставити затягуванню лімінальності у часі і просторі? Чи варто прислухатися до В. Тернера в його ідеї комунітас як основи трансформаційних процесів? Безперечно, такий підхід залишається актуальним. Соціальні кластери громадянського суспільства, які діють солідарно й активно, здатні поступово змінювати лімінальні обставини. Це відбувається, зокрема, у спільнотах вітчизняних та зарубіжних волонтерів. Це втілюється у креативних проектах і старт-апах, які народжуються і втілюються у життя, не дивлячись на жахливі обставини війни. Широка міжнародна комунікація сприяє розголосу не тільки української трагедії війни, а й знайомить світ із великим історичним, культурним, інтелектуальним надбанням України.

У цьому ж контексті слід зазначити у якості противаги некрофілії загарбників – ментально притаманні українцям милосердя і любов, вияви кордоцентричності, про які слід надалі широко розповідати. Одним із проявів цього є шанобливе ставлення до природи, флори і фауни, навіть в обстановці війни. Вочевидь природа – це одна із небагатьох ознак порядку у світі, який інколи здається божевільним. Недарма вітання весни наповнює нас надією і світлом.

Наостанок треба сказати про особливу роль філософів, які повинні впевнено виходити у медіапростір, несучи світло знань, які виробило людство щодо кризових періодів свого існування, допомагати переходу зі станів лімінальності, від екзистенційної фрустрації до критичного, але й позитивного мислення. Зрештою філософія, яка за виразом Цицерона, є «медициною для душі» саме у часи лімінальності здатна сприяти конструктивному постлімінальному розвитку суспільства через свої академічні та позаакадемічні, публічні форми.

Список використаних джерел

1. Arnold Van Gennep. LES RITES DE PASSAGE. (1909) [1981]. ÉTUDE SYSTÉMATIQUE DES RITES De la porte et du seuil, De l'hospitalité De l'adoption, de la grossesse et de l'accouchement De la naissance, de l'enfance, de la puberté De l'initiation, de l'ordination, du couronnement Des fiançailles et du mariage Des funérailles, des saisons, etc. Paris: Librairie Stock, 1924. 124 pp. URL: https://archive.org/ details/theritesofpassage
2. Terrenoire Jean-Paul. Turner (Victor) The Ritual Process. Structure and Anti- Structure. In: Archives de sciences sociales des religions, n°50/2, 1980. pp. 347. URL: https://www.persee.fr/doc/assr_0335- 5985_1980_ num_50_2_2215_t1_0347_0000_5
3. Zygmunt Bauman. Liquid Modernity. May 2000, Polity, 240 p. URL: https://giuseppecapograssi.wordpress.com/wp-content/uploads/ 2014/ 01/bauman-liquid-modernity.pdf
4. Agamben Giorgio. State of Exception. University of Chicago Press, 2005. 144 p. URL: https://altexploit.wordpress.com/wp-content/ uploads/2017/07/ giorgio-agamben-kevin-attell-state-of-exception-university-of-chicago-press-2005.pdf

ПИЩУЛІНА Ольга,
канд. соц. наук, старший науковий співробітник,
провідний експерт економічних
і соціальних програм, Центр Разумкова, Україна

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ СУЧАСНОГО СВІТУ – ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ

Сучасне суспільство має різну назву залежно від ознаки, що характеризує трансформації, що відбуваються, та яку вважають системотворчою. Так, сучасне суспільство називають інформаційним, сервісним або суспільством невизначеності та ризику. Таке суспільство дуже різнопланове та динамічне в усіх своїх підсистемах та сферах життєдіяльності.

В Окінавській Хартії глобального інформаційного суспільства як одну з цілей світової спільноти названо «розвиток людських ресурсів, здатних відповідати вимогам століття інформації» [1], в основі якої покладена цифрова трансформація. При цьому процес

інтенсивної цифровізації суспільства призводить до трансформації більшості соціальних феноменів: процесів, інститутів, спільнот, оскільки це робить суспільство більш динамічним, мінливим і «турбулентним».

Цифрове середовище формує нову соціальну реальність: змінюється структура суспільства, змінюються принципи формування та функціонування соціальних груп, «розмивається» ідентичність, змінюється ринок праці, освіти, споживання. Складнощі розвитку цифрової економіки [2] пов'язані передусім з тим, що на тих, хто вже перейшов на «цифру», у майбутньому чекає занадто багато невизначеності. Причому ключовою характеристикою нової реальності називають навіть агресивну невизначеність [3], соціально-економічна компонента якої наростає, і суспільні процеси стають дедалі більш непередбачуваними.

Хоча необхідно констатувати, що в даний час змінюється акцент в уявленні про невизначеність з точки зору соціального феномену. Невизначеність перестає розглядатися і характеризуватись як явище негативне та кризове. В науковому та публіцистичному обігу активно починає застосовуватися поняття «VUCA-світ» (абревіатура термінів: volatility – мінливість, uncertainty – невизначеність, complexity – складність та ambiguity – неоднозначність) [4], тобто уявлення про сучасний світ як про нестабільне, неоднозначне середовище, в якому важко робити точні прогнози і розраховувати на виконання всіх планів та цілей.

Також варто додати, що соціальні зміни відбуваються на тлі всеосяжних процесів глобалізації [5] та розвитку віртуального мережного простору, наприклад:

– Відбувається формування нового характеру соціальної нерівності, яка стає невизначеною та яку складно ідентифікувати.

– Людина стає об'єктом контролю з боку цифрових технологій, що призводить до розмивання меж ідентичності та складності ідентифікації індивіда.

– Віртуальний простір (онлайн-середовище) існує паралельно з реальним (офлайн) простором.

– Зростає множинність статусів людини, при цьому офлайн та онлайн статуси не завжди збігаються, при цьому часто «віртуальне спілкування» домінує над реальним.

– Відбувається деконструкція культурних систем, перегляд традиційних цінностей та норм поведінки, втрата зв'язку із живою традицією.

– Цифровізація робить соціальну структуру динамічною, виникає ефект «віртуальної» міграції, адаптація до іншої культури відбувається не перетинаючи фізичних кордонів.

– Доступ до інформації здійснюється за допомогою інтернету та розширює можливості багатьох груп (наприклад, осіб з обмеженими можливостями). Здійснювати взаємодії з зовнішнім світом стає простіше: навчатися, працювати, спілкуватися у групах за інтересами.

З одного боку, наслідком цих процесів стає формування тенденції переходу від ексклюзивності до інклюзії і, як наслідок, зменшення нерівності, пов'язаної з ексклюзивністю. І таким чином, частина рангових параметрів людини стає номінальною.

Внаслідок цієї культурної трансформації серед людей зростає почуття самодостатності, що призводить до зростання відчуження в соціумі. Таким чином, цифровізація підвищує доступність соціального середовища, розширює можливості індивіда здійснювати висхідну соціальну мобільність.

З іншого боку – відбуваються процеси підвищення невизначеності, що призводить до пошуку можливостей зняття цієї невизначеності, а їх результатом стає зворотний процес, під час якого відчуття та світогляд людини захоплюють невпевненість та розчарування у надмірній непередбачуваності та хаотичності сучасної реальності.

Доступ до практично необмеженої кількості інформації призводить до підвищення відповідальності та самостійності. Насамперед відповідальності за правильність зробленого вибору щодо траєкторії індивідуального розвитку. На жаль, не в усіх користувачів сформовано навички ефективної роботи з гігантським обсягом інформації.

Відповідно, такі індивіди виявляються менш конкурентоспроможними, і виникає помітне соціальне розшарування між різними групами користувачів.

Окрім іншого, цифровізація суспільства ставить питання щодо корекції існуючого понятійного апарату. Так, під час аналізу соціальної структури традиційно використовуються класичні стратифікаційні критерії: дохід, влада, професія. В умовах інформаційного, цифрового суспільства всі ці поняття наповнюються принципово іншим змістом.

Дохід може оцінюватися не тільки як оцінка грошових коштів або матеріальних цінностей, що належать індивіду, але потребує обліку таких явищ, як криптовалюта (цифрові децентралізовані або приватні гроші).

Влада, як критерій стратифікації, також трансформується у бік збільшення впливу інформаційної влади. Якщо врахувати, що останнім часом все частіше спостерігається поширення недостовірної інформації (фейк-ньюс), то інформаційні підстави влади стають дедалі доступнішими і водночас нестійкими, короткочасними.

Критерій «професія» теж змінює свій зміст в інформаційному суспільстві. Поняття «професія» стає менш стійким, постійним, незмінним. Сьогодні все частіше говорять про домінування міждисциплінарних професійних компетенцій (soft skills) над вузькоспеціалізованими (hard skills). І вже немає впевненості в тому, що професія, яка отримана після закінчення навчального закладу, збережеться у незмінному вигляді протягом усього трудового життя людини.

Змінюється і розуміння класів у суспільстві. Цифровий ресурс починає виконувати роль базового стратифікаційного критерію. Цифрова нерівність або цифровий розрив, як відмінність у рівні або ступені володіння знанням та інформацією, стає найважливішим критерієм ієрархічного поділу суспільства на соціальні групи та верстви [6].

Наразі тема соціальної невизначеності ще більше актуалізується. Невизначеність, як соціальний феномен, набуває актуальності у зв’язку з проблемами прогнозування розвитку соціальних систем і, як наслідок, висуває новий рівень вимоги до компетенції у сфері теорії та практики управління, прийняття управлінських рішень, вибору поведінкових орієнтирів і стратегій.

Звідси виникає питання: чи можливе подолання соціальної невизначеності, чи хоча б часткового зниження невизначеності соціальних процесів? Найімовірніше, розглядаючи питання зниження соціальної невизначеності необхідно виходити із спроб адаптувати суспільство до невизначеності як об’єктивного явища. Тому що людина, приймаючи факт невизначеності як об’єктивне явище, може адекватно осмислювати існуючий стан речей в економічній, політичній, соціальній дійсності, може спробувати пояснити стохастичний характер численних процесів, що відбуваються в соціальних системах, залежність яких від волі чи дій людини наразі не завжди пряма та позитивна.

У цьому аспекті варто підходити до аналізу сучасного стану українського суспільства, який також можна характеризувати як невизначений. І якщо раніше як першопричина невизначених станів вказувалася політична нестабільність [7], яка визначала неможливість прогнозування розвитку економіки та соціальної сфери, а усунення причини невизначеності (стабілізація державного механізму) мало

стабілізувати всю систему суспільства, то сучасний період показує, що невизначені стани соціально-економічної системи підживлюються новими, соціальна невизначеність наростає і соціальні процеси стають дедалі більше непередбачуваними.

Отже, не можна однозначно стверджувати, що політична стабільність, зміцнення та впорядкування державних інститутів, регламентація суспільних відносин, зростаюче правове регулювання тощо безумовно сприятимуть подоланню невизначеності. Для послаблення негативних наслідків нової цифрової невизначеності, що виявляються в ризиках збільшення цифрової нерівності, необхідне вживання системних заходів з боку держави. Комплексний механізм протидії виникненню та відтворенню нерівності містить: компенсацію (ресурсну підтримку); включення; інституційне (організаційне) вирівнювання; перерозподіл.

Список використаних джерел

1. Okinawa Charter on Global Information Societ. Ministry of Foreign Affairs of Japan. URL: https://www.mofa.go.jp/policy/economy/summit/2000/documents/charter.html
2. Bukht R. Defining. Conceptualising and Measuring the Digital Economy. R. Bukht, R. Heeks. International Organisations Research Journal. 2018. Vol. 13, No 2. P. 143-172.
3. John E. Ettlie, William P. Bridges. Environmental uncertainty and organizational. Technology policy. URL: https://ieeexplore.ieee.org/document/6447460
4. Nate Bennett and G. James Lemoine. What VUCA Really Means for You. Harvard Business Review. 2014.
5. Therborn G. Globalization and inequality: issues of conceptualization and explanation. Sociological Review. 2005. № 1. Vol. 4. P. 31-62.
6. Ragnedda M., Mushert G. W. Introducnion. The digital divide. The Internet and social inequality in international perspective. London. New York : Routledge, 2013. P. 1-14.
7. Вурдт Б. Політична нестабільність є вирішальним моментом, адже інвесторам потрібна стабільність і передбачуване політичне середовище в країні. LDaily 13.05.2019. URL: https://ldaily.ua/interviews/political-instability-is-a-crucial-point-as-investors-need-stability-an

БАРАНОВСЬКИЙ Фелікс,
д-р політ. наук, проф.,
професор кафедри філософії, соціології
та політології, Державний торговельно-
економічний університет, Україна

РЕІНКАРНАЦІЯ ІМПЕРІАЛІЗМУ: ПРОБЛЕМИ ТА НАСЛІДКИ

Ситуація, викликана повномасштабними агресією і вторгненням Росії в Україну, різкою зміною зовнішньої політики Сполучених Штатів Америки з наявністю експансіоністських елементів, інтересами Китаю щодо Тайваню з підтримкою принципів поділу світу на зони впливу змушує підняти питання щодо проблем та наслідків сучасної реінкарнації імперіалізму у його класичному колоніальному вимірі. Дане питання стає особливо гострим, оскільки йдеться про три найбільш потужні наддержави світу з найбільшим ядерним потенціалом і арсеналом конвенційних озброєнь. Враховуючи той факт, що зазначені держави є постійними членами Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй – органу, який згідно зі статутом ООН несе головну відповідальність за підтримання міжнародного миру та безпеки, то стає цілком очевидним повний параліч ООН і фактичне руйнування усієї системи міжнародної безпеки, яка сформувалася після Другої світової війни в рамках Ялтинсько-Потсдамської системи міжнародних відносин.

В основі імперіалізму лежить термін «імперія». Імперія (від лат. imperium – влада, наказ, держава) – велика держава, яка утворюється шляхом включення до свого складу території інших держав, колоніальних володінь [1, с. 280]. Отже імперіалізм як явище фактично являє собою будівництво імперії, а саме є практикою нації, яка насильно нав'язує своє панування чи владу над іншими націями. Імперіалізм, якщо він був пов'язаний із неспровокованим застосуванням військової сили, історично вважався морально неприйнятним.

Імперіалістичні захоплення відбувалися по всьому світу протягом тисяч років, проте саме існування системи міжнародних відносин, яка ґрунтувалася на побудові ліберального демократичного світового порядку, отримання свободи колишніми колоніями по всьому світові давали надію, що часи імперіалізму і колоніалізму залишилися у минулому.

Хоча як імперіалізм, так і колоніалізм призводять до політичного та економічного панування однієї нації над іншими, по суті

імперіалізм можна вважати більш широким поняттям, а колоніалізм його складником і похідною від нього.

У даному випадку, колоніалізм є фізичною практикою глобальної експансії, тоді як імперіалізм – це сутнісна основа даної практики. У базовому причинно-наслідковому зв'язку імперіалізм можна розглядати як причину, а колоніалізм як наслідок.

Якоюсь мірою, імперіалізм є встановленням політичного та економічного контролю над іншими націями шляхом використання військової сили та насильства. Під насильством тут також можна розуміти шантаж і примус до дій, які вигідні імперіалістичній державі.

Царська Росія передала традиції імперіалізму своєму наступнику СРСР, який поєднав їх з більшовизмом, поширивши свій вплив на значну частину Європи. Це супроводжувалося жорстоким терором і винищенням місцевого населення, налаштованого проти радянської влади. Новітній російський імперіалізм підриває самі основи суверенітету та територіальної цілісності держав Європи та сусідів Росії на пострадянському просторі.

Будучи державою, яка залишається класичною імперією з поневоленими народами у своєму складі, вона відновлює спроби домінування та контролю на пострадянському просторі. До того ж, Росія жодним чином не хоче втрачати статус одного з полюсів сучасного мультиполярного світу, за існування якого вона виступає.

Причому, якщо російські імперські традиції та геноцидна тактика відомі протягом століть, то за сучасних умов серйозний інтерес представляє кардинальний розворот Сполучених Штатів у бік ультраправих радикальних і, фактично, авторитарних принципів управління у внутрішній та зовнішній політиці.

Заяви президента Трампа щодо Канади, Мексики, Панами, домагання Гренландії, намагання зіпсувати відносини з союзниками по НАТО, звинувачуючи їх у гріхах, які не існують, свідчать про суттєве зміщення акцентів від норм міжнародного права, принципів взаємоповаги, цивілізованих стосунків між державами.

Роки, які минули з часів Другої світової війни, були роками, коли США уособлювали собою лідера вільного світу, провідником ліберальних ідей, принципів демократії та непримиренного борця з глобальним тоталітаризмом.

Проте, в історії США були часи експансіоністських захоплень, що не завжди супроводжувалися легітимними діями, або такими, які можна було виправдати з моральною точки зору.

Одним з прикладів таких дій є анексія Гаваїв у 1898 році. Яскраву суть цієї події ілюструють певні передумови та обставини, що передували цьому.

До цього часу Гаваї були монархією на чолі з королем. Вони були переповнені білими землевласниками, місіонерами та бізнесменами. Король сприяв гавайській культурі та традиціям, але суверенітет Гавайських островів постраждав. Цукрові плантації були придбані американськими бізнесменами, які стали домінувати в політиці островів. Їхня присутність також вплинула на соціальне та економічне життя – змінилася система землеволодіння, і на багато аспектів традиційної культури були накладені обмеження, включаючи вивчення гавайської мови та виконання місцевих танців.

У 1885 році король підписав угоду про взаємну торгівлю зі Сполученими Штатами. Ця угода про вільну торгівлю дозволила продавати цукор на ринок США без оподаткування. Серед американських власників плантацій поширювався інтерес до поступової інтеграції Гаваїв до США.

У 1887 році американські фермери та бізнесмени змусили короля під примусом підписати нову конституцію, яка позбавила його влади та призупинила права багатьох корінних гавайців. Також уряд був замінений на немісцевих політиків і бізнесменів.

Після смерті короля у 1891 році, його сестра стала його наступницею. У 1893 році нова королева запровадила нову конституцію, яка відновила її владу та права Гавайських островів. Американські виробники цукру задумали скинути її з посади та домогтися анексії островів Сполученими Штатами. У них були фінансові причини для цього: вони побоювалися, що буде припинена безмитна торгівля цукром зі Сполученими Штатами. Того ж року чинний президент санкціонував відправку морських піхотинців США, які сприяли усуненню королеви від влади незаконним шляхом. Був проголошений тимчасовий уряд Гаваїв.

У 1894 році голова тимчасового уряду Гаваїв відправив до Вашингтона делегацію, яка офіційно домагалася анексії. Проте наступний президент виступив проти цієї ідеї та пригрозив відновити скинуту королеву як монарха. У відповідь тимчасовий уряд проголосив Гаваї незалежною республікою, тобто, по суті, фейковою.

У 1897 року відбулася інавгурація чергового президента Сполучених Штатів. Він виступав за анексію, і незабаром стала відчутною зміна керівництва. У підсумку, США анексували Гаваї в 1898 році. У той же час рідна гавайська мова була повністю заборонена в школах і урядових процесах.

Вищевказані події свідчать про те, що, на жаль, політика США не завжди є передбаченою, послідовною та спадкоємною, вона істотним чином залежить від політики чергового президента, яка може кардинально відрізнятися від політики попереднього.

Дана політична ретроспектива є дуже важливою з огляду на сучасні події і на те, що дані особливості необхідно враховувати на майбутнє.

Треба зазначити, що у 1987 році Конгрес США відновив гавайську мову як офіційну мову штату, а в 1993 році, тобто через 100 років, президент Білл Клінтон підписав законопроект про вибачення за роль США в поваленні королеви в 1893 році [2]. Але Гаваї так і залишилися анексованими.

Отже, у контексті проблем та наслідків сучасних подій варто зробити висновок про те, що боротьба добра зі злом у глобальній політиці буде прирівняна до боротьби сили права і права сили відповідно. Дана боротьба передбачає бути важкою, оскільки на даному етапі наддержави стали не на тої бік. Але сила права має перемогти.

Список використаних джерел

1. Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. К.: Парламентське видавництво, 2011. 808 с.
2. Fling S. Hawai'i and the White House. The White House. Historical Association. 2024. URL: https://www.whitehousehistory.org/hawaii-and-the-white-house

КОНДРАТЕНКО Олег,
д-р політ. наук, доц.,
професор кафедри філософії, соціології
та політології, Державний торговельно-
економічний університет, Україна

СПЕЦИФІКА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ АВТОРИТАРНИХ ДЕРЖАВ

Інформаційна політика автократій як і будь-яка інша політика цього типу держав відрізняється своєю агресією та спрямована на

ширення пропаганди як засобу досягнення зовнішньополітичних цілей. До уваги варто взяти передусім такі країни як Росія (РФ), Китай (КНР) та Північна Корея (КНДР). Названі країни прагнуть провадити експансіоністську політику на встановлення регіональної, а у перспективі й глобальної гегемонії (у випадку з РФ та КНР), або ж зберегти свій клановий/династичний диктаторський режим на якомога довший відрізок часу. З цією метою як на внутрішньому, так і зовнішньому рівнях відбувається тиражування спотвореної та неправдивої інформації. З цією метою активно використовуються такі медіазасоби як телерадіокомпанії іномовлення, інтернет-портали та соціальні мережі тощо. Завдяки медіа авторитарні країни намагаються сформувати свій позитивний, а часом і привабливий імідж для світової спільноти з метою відвернення уваги від звинувачень у порушенні прав людини, веденні експансивної зовнішньої політики та відкритої воєнної агресії.

Варто розпочати з того, що Росія як і Китай мають у своєму розпорядженні розгалужену пропагандистську мережу на міжнародній арені. Дії Москви та Пекіна зводяться до маніпуляції громадською думкою як на внутрі-, так і зовнішньополітичному рівнях. Більше того, така пропагандистська інформаційна політика спрямована водночас і на розкол західного демократичного суспільства у країнах Глобальної Півночі, а також на підрив трансатлантичної єдності між Вашингтоном, Лондоном та Брюсселем.

Головним завданням Росії у цій ситуації (за мовчазної згоди / підтримки Китаю) є виправдання перед зовнішньою авдиторією своєї неспровокованої агресії проти України, що розпочалася у лютому 2022 року. Ключовим наративом, що тиражується Росією через засоби іномовлення є звинувачення Заходу (передусім США) у його намірах розширення НАТО на Схід за рахунок України де нібито планувалося розміщення військових баз Альянсу. Зазначені можливі кроки Заходу російські та російськомовні медіа подавали як такі, що нібито потенційно загрожують безпеці Росії. У ході більш ніж трирічного протистояння Росія продовжувала тиражувати свій навратив про відкриту агресію проти України як «вимушений» крок з метою попередження «агресії» НАТО. Паралельно В. Путіним патронувалися й пропагандистські історичні наративи про росіян та українців як один народ, про штучність Української держави й перетворення її Заходом на так звану анти-Росію [1].

Ще одним пропагандистським треком для Росії стало безпідставне охарактеризування української політичної влади у образному симулякрі фашистського/неонацистського режиму, який переслідує, а

то й піддає «геноциду» етнічних росіян та російськомовне населення в Україні. І це було ще однією підставою для виправдання агресії Росії проти України, яка трактувалася як так звана спеціальна воєнна операція, спрямована на захист етнічних росіян, що знаходяться під «гнітом київського режиму». Звідси витікають і пропаговані цілі воєнної спецоперації путінського режиму, які полягають у необхідності проведення демілітаризації та денацифікації України. Останнім часом російська пропаганда вдається і до розповсюдження наративу про небажання України погоджуватися на припинення ведення вогню задля забезпечення тридцятиденного перемир'я за підтримки та посередництва США. Саме під дією пропагандистських наративів сформувалася і агресивна позиція російського суспільства щодо беззаперечної підтримки спеціальної воєнної операції (насправді війни) РФ проти України, яка від її початку тримається на доволі високій відмітці. Адже у середньому війну Росії проти України у середньому підтримують 70% росіян.

Дослідницькою організацією «Левада-Центр» встановлено, що найбільша підтримка війни проти України простежується серед старшої вікової групи росіян – 50 +, адже частка таких, що виступили ствердно за продовження війни склала 85%. Примітно, що стосовно підтримки війни чи переходу до початку переговорів, суспільство РФ упродовж останніх місяців розділилося практично порівну. Тобто за продовження бойових дій виступило близько половини респондентів – 48%, тоді як за мирні переговори висловилось 44%. Перша позиція абсолютно переважає серед вікової групи 50 +, тоді як за мирні переговори виступають особи у групах 18–24 та 25–39 років [2].

У 2024 році, згідно опитування того ж таки Левада-Центру, частка росіян, які підтримують війну Росії проти України та вважають, що вона завершиться перемогою РФ склала 76%. При цьому біля 50% з них виступають за початок мирних переговорів. Щодо вікових категорій, то найвищий рівень підтримки війни проти України зафіксований серед опитуваних чоловіків 55 років +, тоді як найнижчим такий показник є серед молоді у віці до 24 років [3]. Саме тому В. Путін наразі не зацікавлений у зупинці війни в Україні не лише через нехай локальні успіхи на полі бою, але й через підтримку цієї війни озлобленим агресивною пропагандою російським суспільством.

Важливим засобом розповсюдження роспропаганди за кордоном став орієнтований на іноземного глядача та російську діаспору телеканал «Russia Today», який охоплює весь світ та забезпечує трансляцію шістьма мовами.

Китай на відміну від Росії намагається концентрувати свої інформаційні потоки, зокрема й пропагандистські через призму возвеличення технологічних успіхів Китаю у різноманітних сферах та підкреслює необхідність активної зовнішньої політики з метою перетворення Піднебесної на наддержаву. Натомість у контенті китайських медіа простежується мінімальна кількість тем стосовно протистояння КНР із Заходом стосовно Тайваню. Проте використання чатботів та штучного інтелекту спрямоване зокрема й просування тези про Тайвань як невід'ємну частину материкового Китаю. Відтак тематика щодо конфлікту довкола Тайваню не є пріоритетом китайської пропагандистської політик. Позаяк Китай намагається у міжнародному інформаційному просторі презентувати себе як туристично привабливу державу не полишаючи й поза увагою відому інфраструктурну ініціативу «Один Пояс – один шлях», який останніми роками перетворився більшою мірою на грандіозний PR-проєкт [4]. Трансляція китайського пропагандистського наративу для іноземної авдиторії здійснюється головно через такі медіа як «CGTN» та «XINHUA» де зокрема опосередковано підтримується російська агресія проти України та здійснюються кроки спрямовані на розкол західної авдиторії через підтримку/непідтримку України та Ізраїлю.

Північна Корея намагається найрізноманітнішими шляхами забезпечувати транснаціональне пропагування своєї державної ідеології Чучхе та лояльності партії до Верховного лідера – Кім Чен Ина та корейського народу.

Інформаційний вплив здійснюється за допомогою державних медіа, зокрема спрямованих і на міжнародні авдиторії. Крім того, складовою роботи північнокорейських інформаційних військ є приховані операції північнокорейських кіберзлочинців і робота аналогічної російській «фабрики тролів». Для забезпечення тиражування й трансляції пропагандистського наративу у КНДР створено відповідний спеціалізований Департамент пропаганди й агітації, який, зокрема, визначає кадрову політику в інформаційній і мистецькій сфері, відповідає за цензуру новин і репортажів, опікується політичною освітою та регулярними ідеологічними заходами. У КНДР існує низка медіа, які працюють на закордонну аудиторію. Це, насамперед, інтернет-версії друкованих видань, таких як газета «Родон (Нодон) Сінмун», центральний друкований орган Трудової партії Кореї, та «Пхеньян Сінмун» (англомовна версія – «The Pyongyang Times»), яку видає столичний міський комітет партії. Також радіо «Голос Кореї», яке веде мовлення англійською, китайською, японською, французькою, іспанською, німецькою, арабською та російською [5].

Таким чином, інформаційна політика авторитарних країн здійснюється переважно у руслі пропаганди та спрямована на забезпечення свого геополітичного впливу, а також виправдання експансіоністської політики у зв'язку з наростанням так званих зовнішніх загроз. Більше того, пропаганда світових автократій розрахована й на внутрішню авдиторію задля формування підґрунтя для підтримки такої політики серед власних широких верстав населення.

Список використаних джерел

1. Як Росія виправдовувала й пояснювала вторгнення в Україну впродовж року повномасштабної війни. Главком. 2023. 23 лютого. URL: https://glavcom.ua/digest/jak-rosija-vipravdovuvala-j-pojasnjuvala-vtorhnennja-v-ukrajinu-vprodovzh-roku-povnomasshtabnoji-vijni-910860.html
2. Кулініч І. Стало відомо, скільки росіян підтримують війну проти України через пів року після її початку. *Oboz.ua*. 2022. 2 вересня. URL: https://news.obozrevatel.com/ukr/russia/stalo-vidomo-skilki-rosiyan-pidtrimuyut-vijnu-proti-ukraini-cherez-pivroku-pislya-ii-pochatku.htm
3. Три чверті росіян підтримують війну, але тільки 40% згодні на участь у ній близьких – опитування. *Радіо свобода*. 2024. 06 Листопад. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news-try-chverti-rosijan-pidtrymujut-vijnu/33190682.html
4. Metz C. OpenAI Says Russia and China Used Its A.I. in Covert Campaigns. URL: https://www.nytimes.com/2024/05/30/ technology/ openai-influence-campaigns-report.html
5. Задирака К., С'єдін О. Чучхе на експорт: як КНДР використовує свої інформаційні ресурси проти України й не тільки. *Media Sapiens*. 2024. 06 грудня. URL: https://ms.detector.media/propaganda-ta-vplivi/post/36907/2024-12-06-chuchkhe-na-eksport-yak-kndr-vykorystovuie-svoi-informatsiyni-resursy-proty-ukrainy-y-ne-tilky/

КРАВЧЕНКО Алла,
д-р філос. наук, доц.,
завідувач кафедри філософії, соціології
та політології, Державний торговельно-
економічний університет, Україна

ЗНАННЯ, КУЛЬТУРА, ІДЕНТИЧНІСТЬ: ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОГО КОНТЕКСТУ

Національна ідентичність є важливим елементом суспільного розвитку, адже забезпечує цілісність спільноти, її самовизначення та здатність до колективної дії. Її формування відбувається під впливом історичних, політичних, економічних і культурних чинників. Особливе значення у цьому процесі мають знання та освіта, які не лише передають культурний спадок, але й формують цінності, що визначають спосіб мислення членів нації.

Українська ідентичність завжди формувалася на перехресті багатьох впливів – історичних, географічних, культурних. Основою цього процесу було знання, яке не лише передавало досвід поколінь, а й ставало інструментом збереження самобутності. Взаємозв'язок між інтелектуальними традиціями, культурною спадщиною та формуванням національної ідентичності є беззаперечним та досліджується як міждисциплінарна проблема на перетині філософських, культурологічних, політичних, психологічних та інших наук.

У сучасній гуманітаристиці нація розглядається як уявлена [1], історично сконструйована [4] та соціокультурна [7] спільнота, що виникає під впливом соціальних та історичних умов.

Відповідно до підходу Андерсона, нації є «уявленими спільнотами», члени яких мають спільну історичну пам'ять, культурні традиції та мову. На думку вченого нації не визначаються як «природні» утворення, оскільки вони не існують спочатку, а формуються під впливом історичних подій та можуть зникати з часом. Таким чином, «нації – це уявлені спільноти», які часто формуються через спільну культурну пам'ять, розуміючи під уявленими будь-яку спільність, «яка є більшою за спільність з емпірично фіксованими межами» [5, с. 46]. Уявленою можна вважати будь яку велику спільноту де жоден з її членів не може особисто знати всіх інших представників цієї групи, але чітко уявляє які ознаки (традиції, вірування, особливості спільної історії та культури, кордони) вирізняють цю спільноту серед інших.

Б. Андерсон просуває ідею, що національне усвідомлення відбувається у період Нового часу, коли саме нації перебирають на себе роль, яку в Середньовіччі виконувала християнська віра. Він пояснює, що поява націоналізму в Європі була пов'язана із занепадом релігійних спільнот та династичних держав. Ця трансформація була наслідком фундаментальних змін у сприйнятті світу, що й зробили можливим «вигадування» нації.

У націоналістичному дискурсі історія замінила Бога, перейнявши його функцію – вона стала джерелом легітимації нації. Націоналізм, подібно до релігії, обіцяє індивіду безсмертя через вічне існування нації, до якої він належить. «Уявлені спільноти» Андерсон розглядає не лише як абстрактні групи людей, а як моральні спільноти, об'єднані спільними віруваннями та звичаями.

Такі спільні вірування та звичаї Ерік Гобсбаум називає «винайденими традиціями» (1983) – історичними наративами і символами, що створюються для зміцнення національної ідентичності [4]. У випадку України важливими прикладами таких традицій є культ козацтва, міфологізація Київської Русі та відновлення історичної пам'яті про визвольні змагання XX століття.

За словами Ентоні Д. Сміта «форми національної спільноти залежать від певних культурних традицій, які походять із давніх часів і сформували властиві членам тих громад характер і чуття національної ідентичності» [7, с. 17].

Нація, як «уявлена спільнота», вирізняється тим, що її члени, попри відсутність безпосереднього контакту, сприймають один одного як «своїх». Це уявлення існує не лише у синхронічному (теперішньому) вимірі, але й у діахронічному – люди відчувають зв'язок із минулим, вважаючи себе спадкоємцями певної історичної традиції.

Притому людина сама визначає власну ідентичність та свідомо обирає приналежність до нації. За словами французького історика Е. Ренана, кожна людина, що вважає себе належною до тієї або іншої нації, щодня приймає для себе особисто рішення до неї належати [6].

Про самоусвідомлення причетності до нації говорить і Вокер Коннор. Він стверджує, що нації становлять найчисленнішу групу, яка об'єднується на основі впевненості, що вони мають предківську пов'язаність. Проте члени національної спільноти можуть не мати предківських зв'язків та навіть походити, з різних етнічних спільнот. Але для національної самоідентифікації це не відіграє переконливого значення. У творенні націй важить не фактична історія, а відчута [2].

Мова відіграє ключову роль у формуванні національної ідентичності, слугуючи не лише засобом комунікації, а й інструментом конструювання спільноти. Ідея сакрального мовлення та тексту, що відкриває шлях до істини, була важливим чинником у процесі націотворення. Віра у значущість певної мови сприяла консолідації суспільства, формуванню почуття спільності й усвідомлення своєї відмінності від інших етнокультурних груп.

Занепад латинської мови як універсальної мови європейської культури став одним із передумов утвердження національних мов. Як зазначає Бенедикт Андерсон, у середньовічній Європі латина була мовою еліти, що ускладнювало її використання в економічних процесах та обмежувало комунікацію між різними верствами населення [1]. Зростання друкарської справи, яку можна вважати одним із перших проявів капіталістичної економіки, дало змогу видавцям поширювати книги мовами, доступними ширшій аудиторії. Це сприяло стандартизації мов і їх перетворенню на символи національної єдності.

Розвиток друкарства, що дав можливість швидко поширювати знання та інформацію, сформував нове уявлення про одночасність подій. Це відіграло вирішальну роль у становленні національних спільнот. Друковане слово стало об'єднавчим фактором для людей, що проживали в межах одного простору, сприяючи формуванню національної історичної пам'яті, створенню міфів про спільне походження та культурну єдність. За словами Ернеста Гелнера, нація є продуктом певного етапу суспільного розвитку, коли культура та ідентичність починають визначатися не лише спільним походженням, а й комунікацією через уніфіковану мову [3].

Мова виступає засобом опосередкування національної свідомості, поєднуючи історичне минуле з сучасністю та створюючи враження природності існування нації. Саме завдяки мові національна ідентичність набуває рис неминучості, безперервності та фатальності, що перетворює її на одну з основних структур модерного суспільства.

Нація прагне до автономії, а її фундаментом є суверенна держава. Водночас національна спільнота не лише консолідується внутрішньо, а й протиставляє себе іншим націям. Як зазначає Андерсон, нація є «уявленою спільнотою», оскільки її члени не можуть особисто знати один одного; вона є суверенною, оскільки прагне політичної самостійності, та обмеженою, оскільки має чітко визначені кордони [1].

У контексті України цей процес мав особливе значення, адже політична незалежність була досягнута лише у XX столітті, тоді як

національна ідентичність формувалася у складних історичних умовах, що супроводжувалися загрозами з боку сильніших сусідів. Питання мови в Україні виходить за межі суто культурного дискурсу й набуває політичного значення, впливаючи на громадянську ідентичність та державну безпеку.

Сучасний український контекст вимагає нових підходів до збереження ідентичності. Освіта, особливо гуманітарна, відіграє ключову роль у формуванні критичного мислення та ціннісної орієнтації молоді. Водночас глобалізація і вплив масової культури ставлять перед суспільством нові виклики. Оскільки традиції можуть бути «винаходом» (за Е. Гобсбаумом), але їхня адаптація до нових реалій важлива для виживання культурної спільноти.

Сучасна Україна стикається з низкою викликів у процесі конструювання власної ідентичності:

– інформаційна війна та маніпуляції історичними фактами;
– питання мовної політики та збереження культурного спадку;
– інтеграція національної традиції у глобальний контекст.

Завдання сучасної України – знайти баланс між збереженням культурного спадку та впровадженням інновацій, що дозволить залишатися самобутньою, але відкритою до світу нацією.

Список використаних джерел

1. Anderson B. Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism. London: Verso, 2006. 240 p.
2. Connor W. Ethno-Nationalism: The Quest for Understanding. Princeton: Princeton University Press, 1994. 230 p.
3. Gellner E. Nations and Nationalism. Ithaca: Cornell University Press, 1983. 152 p.
4. Винайдення традиції / За ред. Е. Гобсбаума і Т. Рейнджера; пер. з англ. М. Климчук. К.: Ніка-Центр, 2005. 448 с.
5. Носова Г. Наскільки Бенедикт Андерсон конструктивіст: до питання про нації як «уявлені спільноти». *Науковий журнал «Наукові записки Національного університету «Острозька академія» серія «Філософія»*. 2024. № 25. С. 44-51. URL: https://journals.oa.edu.ua/Philosophy/article/view/3957 .
6. Ренан Е. Що таке нація? *Націоналізм. Антологія*. К.: Смолоскип, 2000. С. 107–120.
7. Сміт Е. Д. Культурні основи націй. Ієрархія, заповіт і республіка: наукове видання. К.: Темпора, 2009. 312 с.

СЕКЦІЙНІ ДОПОВІДІ

КРАСІЛЬНІКОВА Олена,
канд. іст. наук, доц.,
доцент кафедри філософії, соціології
та політології, Державний торговельно-
економічний університет, Україна

DIGITAL SKILLS: НЕОБХІДНІСТЬ ЧИ ПЕРЕВАГА В СУЧАСНОМУ СВІТІ?

У сучасному суспільстві цифрові технології стали невід'ємною частиною нашого повсякденного життя. Ми використовуємо їх щодня: від пошуку інформації в Інтернеті або за допомогою GPT-чату до здійснення фінансових операцій та отримання державних послуг онлайн. І, звичайно ж, ми не можемо уявити своє життя без спілкування з друзями та обміну фотографіями та відео за допомогою чатів та соціальних мереж. Усі ці дії були б неможливими без базових цифрових навичок (digital skills). Володіння цими навичками є вирішальним кроком до освоєння багатьох інших нових знань та вмінь. Вони надають нам впевненість у використанні технологій для роботи, навчання та повсякденного життя, роблячи його більш ефективним та комфортним.

Розвиток цифрових технологій кардинально змінив ринок праці, зумовивши появу нових професій та трансформувавши існуючі. Більшість робочих місць нині вимагають принаймні базового володіння цифровими технологіями в поєднанні з некогнітивними навичками. Розвиток мобільних технологій і хмарних обчислень утвердив нові форми організації роботи і призвів до появи третього покоління віртуальної роботи, а пандемія Covid-19 зробила віртуальну роботу реальністю для багатьох. Тому, володіння digital skills нині є не просто бажаним, а й необхідним для успіху в будь-якій професії. Навіть професії, які традиційно вважалися «нецифровими», тепер вимагають від працівників певного рівня цифрової грамотності.

Інститут статистики ЮНЕСКО у 2009 р. визначив digital skills як «вміння використовувати цифрові пристрої, додатки та мережі для доступу та управління інформацією» [1]. Ці навички дають змогу створювати цифровий контент і ділитися ним, спілкуватися та співпрацювати з іншими, вирішувати проблеми та знаходити творчі

можливості. Згідно з рекомендацією Ради Європи щодо ключових компетентностей для навчання впродовж життя, цифрова компетентність охоплює широкий спектр навичок, що дозволяють людині впевнено, критично та відповідально використовувати цифрові технології для навчання, роботи та активної участі в житті суспільства.

Слід зазначити, що говорячи про digital skills йдеться не лише про технічні вміння, такі як використання цифрових пристроїв та програмного забезпечення, а й про вміння критично мислити, аналізувати інформацію, захищати свої дані в Інтернеті та ефективно використовувати цифрові технології у всіх сферах життя. Особлива увага приділяється здатності використовувати цифрові технології для підтримки громадянської активності, соціальної інтеграції та досягнення особистих і комерційних цілей. Таким чином, цифрові навички – це набагато більше, ніж просто базове володіння цифровими технологіями, оскільки вони також охоплюють критичне мислення та навички розв'язання проблем.

Рамкова програма ЄС з цифрової компетентності громадян (DigComp) визначає перелік цифрових навичок, необхідних для успіху в сучасному цифровому світі. Ці навички є необхідними для конкурентоспроможності на ринку праці, ефективного спілкування, здійснення онлайн-покупок та навчання. Виділяють дві основні категорії цифрових навичок: загальні, що застосовуються в повсякденному житті та на роботі (наприклад, використання ПК, планшета або мобільного пристрою для роботи з електронною поштою або Інтернетом) та професійні, що призначені для експертів у сфері ІКТ (здатність розробляти додатки або програмувати). DigComp визначає 4 рівні кваліфікації: початковий, середній, просунутий і вузькоспеціалізований [2].

Також цифрові навички можна класифікувати за різними категоріями, залежно від сфери застосування: 1) базові цифрові навички – для активної участі громадян у цифровому суспільстві; 2) професійні цифрові навички – для успішної роботи, зокрема в цифровій економіці; 3) експертні цифрові навички – для фахівців у сфері ІКТ та інших цифрових експертів у різних галузях промисловості; 4) педагогічні цифрові навички – для викладання та навчання цифрових навичок впродовж життя.

У 2021 р. Единбурзький університет назвав п'ять найважливіших digital skills для навчання. Це ефективний пошук літератури та джерел, управління даними, комунікація, використання програмного забезпечення та кібербезпека. Bubble додав до цього списку ще два

вміння, які згадувалися у тематичному опитуванні експертів американською компанією Salesforce – обробку текстів та візуалізацію даних [3, с. 611].

За даними Європейської комісії, лише 54% населення Європи володіє цифровими навичками, необхідними для сучасного цифрового світу. Це означає, що майже половина населення не має достатніх навичок для повноцінної участі в цифровому суспільстві. У 2021 р. кожен шостий європеєць віком від 16 до 74 років взагалі не мав цифрових навичок, а кожен четвертий мав лише низький рівень цифрових навичок. Індекс цифрової економіки та суспільства (DESI 2022) також показав, що близько 35% європейських громадян не мають навіть базових цифрових навичок [2].

Згідно з дослідженням проведеним Міністерством цифрової трансформації України, рівень цифрових навичок населення має тенденцію до сталого зростання. Це підтверджується зменшенням частки дорослих, які не володіють цифровими навичками, та збільшенням кількості людей з рівнем навичок «basic» і вище. Станом на 2023 р. цифрові навички мають: 93% дорослого населення України 18–70 років, що на 8% більше, ніж у 2019 р.; 95% підлітків віком 10–17 років; 99% людей з порушеннями слуху 18-59 років (+15% за 4 роки). Також, спостерігається позитивна динаміка щодо зростання рівня цифрових навичок серед дорослого населення. Частка людей з рівнем навичок нижче базового скоротилася з 53% у 2019 р. до 40,4% у 2023 р. Це свідчить про те, що все більше людей опановують базові цифрові навички.

За досліджуваний період (2019–2023 рр.) 38% дорослого населення опанували просунуті цифрові навички. Це також є позитивним показником, адже свідчить про те, що значна частина населення не тільки володіє базовими навичками, але й прагне розвиватися далі та освоювати більш складні цифрові інструменти. Загалом, за 4 роки спостерігається значний прогрес у розвитку цифрових навичок серед дорослого населення. Частка людей з рівнем навичок нижче базового скоротилася на 12,6%, а частка людей з просунутими навичками зросла на 12,5% [4].

Отже, у сучасному інформаційному суспільстві технології кардинально змінюють наше життя. Робота стає глобальною, особисте спілкування – миттєвим, а інформація – доступною 24/7. Цифрові навички є ключовими для успішної адаптації до цих змін на кожному етапі життя. В умовах конкурентного ринку праці, що швидко змінюється, працівники повинні постійно вчитися та адаптуватися до нових технологій та вимог, тому розвиток цифрових навичок є не просто бажаним, а й обов’язковим для успіху в сучасному світі.

Список використаних джерел

1. Guide to measuring information and communication technologies (ict) in education. UNESCO Institute for Statistics, 2009. 139 p. URL: https://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/guide-to-measuring-information-and-communication-technologies-ict-in-education-en_0.pdf
2. Sanz L. F. Digital Skills: a deep-dive. Digital Skills & Jobs Platform. 29 August 2023. URL: https://digital-skills-jobs.europa.eu/en/latest/briefs/digital-skills-deep-dive
3. Вареник В. М., Піскова Ж. В. Трансформація компетентностей на ринку праці менеджерів у цифрову епоху. *Трансформація практики управління інноваційним розвитком соціально-економічних систем* : колективна монографія / під заг. ред. Храпкіної В. В., Пічик К. В. ; Національний університет «Києво-Могилянська академія». Київ, 2024. С. 598-637.
4. Дослідження цифрової грамотності в Україні. 2023. URL: https://osvita.diia.gov.ua/uploads/1/8800ua_cifrova_gramotnist_naselenna_ukraini_2023.pdf

КИЗИМЕНКО Ірина,
канд. іст. наук, доц.,
доцент кафедри філософії, соціології
та політології, Державний торговельно-
економічний університет, Україна

VR ТА AR ЯК ІННОВАЦІЙНІ ІНСТРУМЕНТИ ВИВЧЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ ТА СВІТУ

У сучасному світі цифрові технології відіграють ключову роль у трансформації підходів до освіти та популяризації сучасних дисциплін у вищих навчальних закладах. Віртуальна реальність (VR) та доповнена реальність (AR) стали інноваційними інструментами, що дозволяють поєднувати інтерактивність і візуальну насиченість з освітніми цілями. Використання VR і AR у вивченні таких дисциплін як «Культурна спадщина України» та «Світова культурна спадщина» відкривають нові горизонти для занурення в історико-культурний контекст, відтворення зруйнованих пам’яток, ознайомлення з артефактами та створення унікального досвіду для студентів і дослідників.

Традиційні методи навчання часто стикаються з викликами, такими як обмежений доступ до оригінальних пам’яток, руйнування культурних об’єктів через час або війни, а також низький рівень залученості молоді. Технології VR і AR можуть стати потужним засобом подолання цих проблем, пропонуючи інтерактивні й цікаві способи вивчення культури.

Метою цього дослідження є вивчення можливостей застосування технологій віртуальної та доповненої реальності для підвищення ефективності навчання дисциплін «Культурна спадщина України» та «Світова культурна спадщина».

Актуальність цього дослідження зумовлена стрімким розвитком цифрових технологій, які все більше інтегруються в сучасну систему освіти, зокрема у сфері вивчення культурної спадщини. В умовах глобалізації та цифровізації ця галузь стикається з низкою серйозних викликів, серед яких варто відзначити втрату автентичності, фізичне руйнування пам’яток, а також зниження інтересу молоді до історії та культури. Інтеграція VR і AR у навчальний процес відкриває можливість створення нових інтерактивних форматів залучення до культурних об’єктів, чим забезпечується більш ефективне, доступне і цікаве навчання.

Україна сьогодні стикається з викликами в охороні та збереженні своєї культурної спадщини через наслідки воєнних дій. У цьому контексті інтеграція технологій VR та AR у вивчення об’єктів культурної спадщини набуває особливого значення. Вони не лише сприяють відтворенню зруйнованих пам’яток у віртуальному просторі, але й забезпечують широкий доступ до культурного надбання, особливо для молодого покоління, яке зростає в умовах цифрової епохи.

На міжнародній арені технології віртуальної та доповненої реальності активно використовуються для популяризації культурної спадщини, що створює конкурентні умови для освітніх і наукових інституцій України. У цьому контексті дослідження потенціалу зазначених технологій у процесах вивчення й популяризації української та світової культурної спадщини стає актуальним завданням. Це дослідження є важливим для побудови сучасного освітнього підходу, сприяння збереженню національної ідентичності та підвищенню рівня культурної свідомості в суспільстві.

Дослідження можливостей використання віртуальної (VR) та доповненої реальності (AR) у сфері вивчення і популяризації культурної спадщини знаходиться на стику кількох наукових напрямів, таких як педагогіка, історія, культурологія та інформаційні

технології. Аналіз джерел свідчить про значний інтерес до освітнього потенціалу VR і AR, їх впровадження в навчальний процес та роль у приверненні уваги до викладання сучасних дисциплін.

Дослідження в цій галузі проводять такі вчені, як Пол Мілграм і Фуміо Кішино, які розробили концепцію «континууму реальності». Вона описує взаємозв'язок між фізичним і віртуальним світами. На їхню думку, інноваційні технології, як-от VR і AR, стирають межі між цими двома сферами, відкриваючи для людини можливості взаємодії з реальністю на принципово нових рівнях [1, с. 1321-1329].

У сфері освіти дослідження Елінди Ай-Лім Лі, Кок Вай Вонга та Чун Че Фанга висвітлює вплив віртуальної реальності (VR) на студентів із різними стилями навчання. Автори акцентують увагу на тому, як використання VR у навчальному процесі сприяє підвищенню ефективності засвоєння матеріалу завдяки інтерактивності, візуалізації та можливості адаптації контенту до потреб користувача. У своїй статті вони розглядають основні когнітивні особливості студентів, зокрема візуальні, кінестетичні та аудиторні стилі навчання. Результати показали, що VR є особливо ефективним для студентів із візуальним і кінестетичним стилем навчання завдяки інтерактивності та можливості моделювання реальних об'єктів. Крім того, зазначено, що VR сприяє кращому запам'ятовуванню інформації через залучення кількох сенсорних каналів. Водночас обмеженням є те, що VR не має значного впливу на студентів з аудиторним стилем навчання, адже основний акцент технології робиться на візуальні та кінестетичні елементи [2, с. 79–90].

Дане дослідження може стати підтвердженням того, що використання VR у вивченні культурної спадщини сприятиме адаптації до різних стилів навчання, покращуватиме засвоєння матеріалу через інтерактивні 3D-моделі та тури, а також популяризуватиме культурну спадщину.

Язяр Радіанті, Тім Майхржак. Дженніфер Фромм та Ізабелл Вольгенаннт пропонують детальний аналіз використання VR у вищій освіті, приділяючи увагу дизайну, ефективності та перспективам подальших досліджень. Автори акцентують увагу на ключових елементах дизайну VR-систем, які включають інтерактивність, реалістичність середовища, адаптивність до навчальних потреб студентів. Також виділено важливі фактори, що впливають на результативність навчання, такі як зручність використання, мотиваційний компонент і залученість студентів у процес навчання. Дослідники наголошують на перевагах VR для освітнього процесу, зокрема підвищенні мотивації завдяки інтерактивності та зануренню, можливості моделювати

складні сценарії, які важко або неможливо відтворити у реальному житті [3, с. 2–29].

Підсумовуючи. зазначимо, що інтеграція технологій віртуальної (VR) і доповненої реальності (AR) у процес вивчення культурної спадщини України та світу постає як надзвичайно важливий етап для її збереження та популяризації, особливо в умовах сучасних воєнних і економічних викликів. Ці інноваційні рішення не лише сприяють реконструкції втрачених або пошкоджених пам'яток, але й забезпечують ширший доступ до культурних надбань, зокрема серед студентської аудиторії. Інтеграція VR і AR у систему освіти відкриває нові можливості для навчання, пристосовуючи його до особливостей та потреб сучасного покоління, і водночас сприяє захисту та збереженню об'єктів культурної спадщини, які мають світове значення.

Список використаних джерел

1. Milgram, P., and Kishino, F. (1994) A Taxonomy of Mixed Reality Visual Displays. IEICE Transactions on Information and Systems, E77-D, No.12. pp. 1321–1329.
2. Lee, E. A-L., Wong, K. W., and Fung, C. C. (2010) Learning with Virtual Reality: Its Effects on Students with Different Learning Styles. Lecture Notes in Computer Science, Vol.6250 LNCS, pp. 79–90.
3. Radianti, J., Majchrzak, T. A., Fromm, J., and Wohlgenannt, I. (2020). A Systematic Review of Immersive Virtual Reality Applications for Higher Education: Design Elements, Lessons Learned, and Research Agenda. Computers and Education, 147, pp. 2–29.

РАТУШНИЙ Богдан,
аспірант, Державний торговельно-економічний університет, Україна

СОЦІАЛЬНИЙ ВПЛИВ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ АГРОСЕКТОРУ УКРАЇНИ

Цифрова трансформація агросектору є однією з ключових тенденцій розвитку сучасного сільського господарства. Використання цифрових технологій не лише підвищує продуктивність і ефективність агровиробництва, а й впливає на соціально-економічні

аспекти життя сільського населення. Умови глобалізації, зміни клімату та зростаюча конкуренція на аграрних ринках вимагають від аграрного бізнесу адаптації до нових технологічних реалій.

Цифрова трансформація аграрних відносин є одним з провідних напрямків розвитку агросфери. Вона привертає значну увагу суспільства через перспективи підвищення ефективності та прибутковості. Застосування штучного інтелекту, Інтернету речей (IoT), великих даних (Big Data) та автоматизованих систем управління господарством сприяє оптимізації ресурсів, підвищенню врожайності та зменшенню екологічного впливу агровиробництва [1].

В Україні процес цифрової трансформації агросектору відбувається нерівномірно, оскільки рівень доступу до цифрових технологій суттєво відрізняється залежно від регіону та розміру аграрного підприємства. Впровадження цифрових рішень потребує значних фінансових інвестицій, державної підтримки та розвитку цифрової інфраструктури. Саме тому дослідження соціального впливу цифровізації агросектору є актуальним завданням для наукової спільноти, органів державного управління та представників агробізнесу.

Автоматизація та цифровізація сільськогосподарських процесів призводять до зменшення потреби у ручній праці. Це, з одного боку, може викликати скорочення робочих місць для працівників, зайнятих у традиційних видах сільськогосподарської діяльності. З іншого боку, цифрова трансформація створює нові робочі місця у галузях, пов’язаних з обслуговуванням, розробкою та впровадженням цифрових технологій в агросекторі. Для успішної адаптації до нових умов ринку праці необхідна перекваліфікація та навчання працівників для роботи з сучасними технологіями [2].

Цифрова трансформація сприяє подоланню цифрового розриву між містом і селом, забезпечуючи доступ до сучасних інформаційних технологій та послуг. Розвиток інтернет-інфраструктури в сільській місцевості відкриває нові можливості для освіти, медицини, культури та інших сфер життя. Підвищення доступності освіти та соціальних послуг завдяки цифровим технологіям сприяє соціальному розвитку сільських громад. Цифровізація також створює умови для залучення людей з особливими потребами до суспільного життя, надаючи їм можливість дистанційно працювати, навчатися та брати участь у соціальних заходах.

Цифровізація змінює роль фермерів та сільськогосподарських підприємств у суспільстві. Фермери отримують доступ до нових знань, технологій та ринків збуту, що дозволяє їм підвищувати ефективність свого виробництва та покращувати якість продукції.

Розвиток електронної комерції та онлайн-платформ дозволяє фермерам безпосередньо взаємодіяти зі споживачами, минаючи посередників. Підвищення цифрової грамотності населення є важливим фактором успішної цифрової трансформації агросектору. Розвиток соціального капіталу та місцевих громад сприяє створенню сприятливого середовища для впровадження цифрових інновацій та залученню інвестицій у сільські території.

Також діджиталізація сприяє підвищенню ефективності сільськогосподарського виробництва та забезпеченню населення якісними продуктами харчування. Використання сучасних технологій дозволяє оптимізувати виробничі процеси, зменшити втрати продукції та підвищити її харчову цінність. Цифровізація сприяє покращенню екологічної стійкості сільського господарства шляхом впровадження точного землеробства, зменшення використання пестицидів та добрив, а також оптимізації використання водних ресурсів.

Цифрова трансформація агросектору України має багато позитивних соціальних наслідків, але також створює певні виклики, які необхідно враховувати при розробці стратегій та політик розвитку сільських територій.

Однією з основних перешкод є низький рівень розвитку цифрової інфраструктури в сільській місцевості. Відсутність стабільного та швидкісного інтернет-з'єднання обмежує можливості використання сучасних цифрових технологій, таких як точне землеробство, онлайн-платформи для збуту продукції та дистанційне навчання.

Впровадження цифрових технологій вимагає значних фінансових інвестицій, що є проблемою для багатьох малих і середніх сільськогосподарських підприємств. Обмежений доступ до фінансування, зокрема пільгових кредитів та грантів, ускладнює процес модернізації та цифрової трансформації агробізнесу. Активне використання цифрових технологій збільшує ризики, пов'язані з кібербезпекою та захистом даних. Аграрні підприємства повинні забезпечувати належний захист своєї інформації від несанкціонованого доступу, кібератак та інших загроз [4].

Для ефективного використання цифрових технологій необхідні кваліфіковані кадри, які володіють відповідними знаннями та навичками. Нестача таких фахівців, особливо в сільській місцевості, є серйозним викликом для цифрової трансформації агросектору. Також Цифрова трансформація може поглибити соціальну нерівність у доступі до цифрових технологій між великими та малими

підприємствами, а також між різними регіонами України. Важливо забезпечити рівні можливості для всіх учасників агроринку щодо використання цифрових інновацій.

Успішне подолання цих проблем і викликів вимагає комплексного підходу, який включає розвиток цифрової інфраструктури, забезпечення фінансової підтримки, підготовку кваліфікованих кадрів, забезпечення кібербезпеки та зменшення соціальної нерівності.

Першочерговим завданням є розширення доступу до швидкісного інтернету в сільській місцевості. Необхідно інвестувати в розвиток широкосмугового зв'язку, будівництво нових телекомунікаційних мереж та забезпечення стабільного інтернет-покриття у всіх населених пунктах Держава повинна надавати фінансову підтримку сільськогосподарським підприємствам для впровадження цифрових технологій. Це може бути реалізовано через пільгові кредити, гранти, субсидії та інші форми державної допомоги. Важливо стимулювати інноваційні процеси та усувати нормативно-правові, інституційні, фіскальні та інші перешкоди [4].

Стратегічне впровадження цифрових технологій, підтримане урядовими ініціативами, сприятиме сталому розвитку сільського господарства в Україні. Важливо поліпшити обмін даними між фермерами, урядом, трейдерами, виробниками, споживачами та AgriTech для сприяння процесу повноцінної цифровізації для всіх учасників ринку.

Подальші дослідження повинні бути спрямовані на вивчення стандартів якості даних, прав власності на дані та правил конфіденційності, а також на розвиток навичок, систем моделювання та цифрових платформ.

Список використаних джерел

1. Негрей, М. В. (2023). Цифрова трансформація аграрного сектору: перспективи, виклики та рішення. *Наукові записки НаУКМА. Економічні науки*, 8(1), 94-100. DOI: https://doi.org/10.18523/2519-4739.2023.8.1.94-100
2. Негрей, М. В., Клименко, Н. А. (2024). Цифрова трансформація сільського господарства: аналіз агротехнологічного ландшафту України. *АГРОСВІТ*. № 5. DOI: https://doi.org/10.32702/2306-6792.2024.5.61
3. Руденко М. (2021). Вплив дігіталізації сільськогосподарських підприємств на розвиток сільських територій. *Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки* . 2, 26

(червень 2021), 137-144. DOI: https://doi.org/10.29038/2786-4618-2021-02-137-144.
4. Юрчук, Н. П., Кіпоренко, С. С. (2022). Особливості використання цифрових технологій в агробізнесі. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління.* Випуск 3 (36). DOI: https://doi.org/ 10.32782/easterneurope.36-17

ЗАХАРЧУК Вікторія,
студентка, Державний торговельно-економічний університет, Україна
РАЗІЦЬКИЙ Віталій,
канд. іст. наук, доц.,
доцент кафедри філософії, соціології та політології, Державний торговельно-економічний університет, Україна

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЯК ФАКТОР ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРОМИСЛОВОСТІ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ВИКЛИКИ

Цифровізація охоплює впровадження цифрових технологій в усіх сферах суспільного життя, що призводить до змін у бізнес-моделях, виробничих процесах та соціальних відносинах. Вона сприяє підвищенню продуктивності, створенню нових робочих місць та покращенню якості життя громадян.

Україна намагається активно впроваджувати цифрові технології, що відкриває нові можливості для економічного розвитку. Стимулювання цифрової трансформації відбувається завдяки державній підтримці інноваційних екосистем та розвитку крос-секторальної співпраці. Цей процес включає наступні характеристики:

– перехід від лінійної моделі створення інновацій до просторової інтерактивної моделі, за якої нові ідеї випускаються та стимулюються завдяки нелінійній взаємодії всіх учасників інноваційного процесу, включаючи бізнес, науку, владу та споживачів. Це дозволяє створювати максимально індивідуальну продукцію. Ця модель, що отримала назву «четверної спіралі» (*Quadruple-Helix Model*), сприяє потокам неявних знань та незапланованій взаємодії, що є критично важливими елементами інноваційного процесу;

– стирання меж між секторами та подовження ланцюгів доданої вартості внаслідок постійного удосконалення та розширення

функціоналу готової продукції – збагачення її послугами, додатками, соціальним матеріалом, інтеграцією з іншими продуктами та системами. Це вимагає від виробників освоєння нових видів діяльності або розширення крос-секторальної мережі постачальників компонентів, програмного забезпечення, послуг тощо;

– високий рівень цифровізації інноваційних, виробничих, логістичних процесів та процесів взаємодії між учасниками у ланцюгах доданої вартості, що значно скорочує операційні витрати компаній, сприяючи розвитку використання зовнішніх ресурсів, фрагментації виробництва, динамічному розширенню екосистем шляхом залучення нових учасників, а також розвитку зв'язків та обміну інформацією між існуючими;

– провідна роль великих мультинаціональних компаній, що мають потужніший інвестиційний, інноваційний, експортний потенціал порівняно з малими та середніми підприємствами. У свою чергу, великі компанії завдяки аутсорсингу забезпечують розвиток спеціалізованих МСП, що виконують роль постачальників проміжної продукції та послуг. Крім того, розвиток міжнародних зв'язків малих компаній завдяки активному використанню ними інформаційних технологій приводить до виникнення у світовій економіці феномену «мікромультинаціональних» компаній, значно розширюючи перспективи присутності МСП на світових ринках [1].

На думку багатьох дослідників реалізація цих напрямів сприятиме інтеграції України у світовий цифровий простір та підвищенню конкурентоспроможності економіки. Однак, наразі співпраця вітчизняних промислових підприємств у виробничій та інноваційній діяльності перебуває на рівні, недостатньому для розбудови в економіці сучасних екосистем. Так, у 2014–2016 рр. (у середньому за період) 32,4 % опитаних промислових підприємств з технологічними інноваціями мали партнерів у здійсненні інноваційної діяльності [3, с. 109–110].

Найбільша кількість промислових підприємств (23,8 %) співпрацювала з компаніями, що знаходяться на нижчих щаблях ланцюгу доданої вартості – постачальниками обладнання, матеріалів, компонентів та програмного забезпечення. Другою за розмірами була частка підприємств, що співпрацювали у межах своєї групи підприємств (13,1 %), трохи меншою – частка підприємств, що співпрацювали з клієнтами-споживачами своєї продукції (12,9 %). Традиційно незначними залишаються частки підприємств промисловості, що розвивали співробітництво з науково-дослідними організаціями та ВНЗ – 8,9 % та 6,0 % відповідно [3, с. 109].

Безумовно, промисловий сектор є одним із ключових бенефіціарів цифровізації. Впровадження цифрових технологій у виробничі процеси дозволяє підвищити ефективність, знизити витрати та покращити якість продукції. Згідно з даними Національного інституту стратегічних досліджень, українська промисловість демонструє позитивні тенденції у впровадженні цифрових рішень. Зокрема, у металургії завдяки цифровізації виробництва підприємства змогли оптимізувати процеси та зменшити енергоспоживання. У машинобудуванні використання цифрових двійників та IoT-технологій сприяє підвищенню точності та надійності продукції. У хімічній промисловості автоматизація процесів та впровадження систем управління виробництвом дозволяють знизити вплив людського фактору та підвищити безпеку [2]. У легкій промисловості відбулось впровадження 3D-друку, персоналізація продукції й скорочення виробничого циклу, а в харчовій промисловості – відстеження ланцюга постачання, забезпечення якості та безпеки продукції, зниження витрат [1]. Таким чином у нас є всі підстави говорити про значний потенціал цифровізації у підвищенні конкурентоспроможності української промисловості.

Однак, разом із перевагами цифровізація створює низку викликів подальшому розвитку промисловості, фінансово-економічного сектору і може мати певні негативні наслідки для суспільства. Серед них зокрема:

– Кадровий дефіцит: нестача кваліфікованих фахівців у сфері IT та цифрових технологій.

– Фінансові обмеження: високі витрати на впровадження та підтримку цифрових рішень.

– Кібербезпека: зростання ризиків кібератак та необхідність захисту даних.

– Регуляторні бар’єри: відсутність адаптованого законодавства для нових цифрових моделей [1].

Отже, не зважаючи на наявність певних труднощів українське керівництво разом із приватним бізнесом продовжують розвивати і впроваджувати цифрові технології у сферу виробництва. Зокрема було анонсовано початок роботи з розроблення кластерної програми промислового розвитку. Також триває процес створення індустріальних парків та галузевих центрів технологій; проводяться заходи із забезпечення доступу до капіталу з метою створення нових інноваційних виробництв; відбувається підготовка кадрів, здатних працювати з технологіями «Індустрії 4.0». Разом з тим у стратегію розвитку цифровізації у сфері промисловості закладено потенційні виклики, серед яких зокрема недостатність фінансування та масові кібератаки.

Список використаних джерел

1. Пріоритетні напрямки державної підтримки розвитку нових моделей економіки. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: https://www.niss.gov.ua/doslidzhennya/ ekonomika/ prioritetni-napryamki-derzhavnoi-pidtrimki-rozvitku-novikh-modeley (дата звернення: 14.03.2025).
2. Сучасні тенденції в українській промисловості. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: https://www.niss. gov.ua/ doslidzhennya/ekonomika/suchasni-tendentsiyi-v-ukrayinskiy-promys-lovosti (дата звернення: 14.03.2025).
3. Наукова та інноваційна діяльність України, 2017 / Державна служба статистики України; відп. за випуск О. О. Кармазіна. Київ, 2018. 178 с.

ЛИТВИН Наталія,
канд. іст. наук, доц.,
Universidad Jaume I, Іспанія

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В ОСВІТІ

В стінах університету Джайме І міста Кастейон, пройшла Міжнародна конференція присвячена темі «Штучний інтелект та трансформація в освіті», де піднімалися такі проблемні запитання, як: конфіденційність та безпека при використані ШІ, питання етики використання ШІ, рівність в доступі до цифрової освіти, методи використання ШІ в освіті тощо.

В цілому, питання трансформації та адаптації освіти до нових викликів сьогодення вже ні в кого не викликає сумнівів, залишається такі проблеми як механізми використання штучного інтелекту в освіті, який має слугувати як один із інструментів по дослідженню тієї чи іншої сфери. Окрім того, іде пошук шляхів рекомендацій штучного інтелекту як для викладачів так і для студентів, підні-мається питання захисту особистих даних. В унісон з питаннями, які обговорювалися на цій конференції, дослідники підкреслили ряд проблем, які виникають в процесі використанні ШІ, а саме: проблема ризиків та анонімності, мотивація в освіті, не створено чіткого механізму поетапного використання ШІ, хоча комітети з етики чітко

використовують директиви ЄС по використанню штучного інтелекту в освіті, але вони мають форму більш рекомендацій чим інструкцій.

В цілому, питання трансформації та адаптації освіти до нових викликів сьогодення вже ні в кого не викликає сумнівів, залишається такі проблеми як механізми використання штучного інтелекту в освіті, який має слугувати як один із інструментів по дослідженню тієї чи іншої сфери. Окрім того, іде пошук шляхів рекомендацій штучного інтелекту як для викладачів так і для студентів, піднімається питання захисту особистих даних. В унісон з питаннями, які обговорювалися на цій конференції, дослідники підкреслили ряд проблем, які виникають в процесі використанні ШІ, а саме: проблема ризиків та анонімності, мотивація в освіті, не створено чіткого механізму поетапного використання ШІ, хоча комітети з етики чітко використовують директиви ЄС по використанню штучного інтелекту в освіті, але вони мають форму більш рекомендацій чим інструкцій.

Фото. Jornada del projecte Making Adult Education Lively through Artificial Intelligence- UJI 19-02-2025

На сьогоднішній день обговорюється проблема так званої «дидактичної тріади», де вершиною є знання, взаємовідносини викладача-студента та питання викладання як такого [1, с. 51].

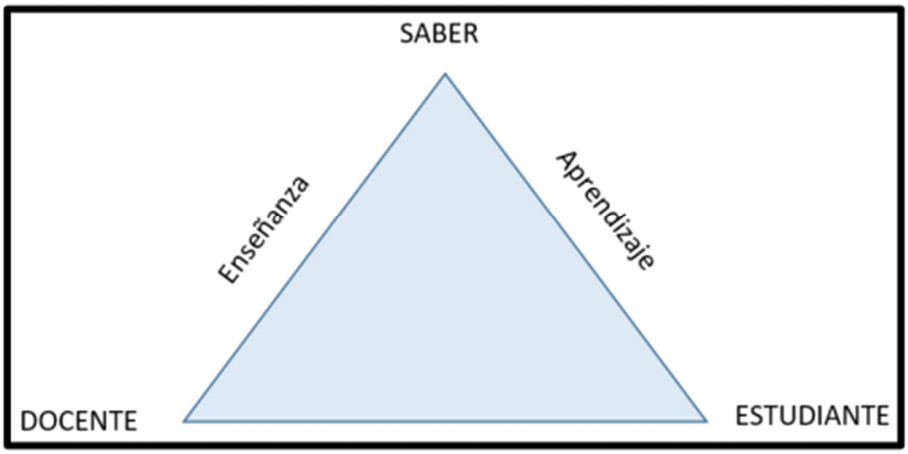

Рис. 1. Дидактична тріада
(https://revistas.um.es/riite/article/view/584501/350961)

Гіпотеза, яка була запропонована, це виключення учня з навчальної тріади, оскільки учень розглядається як простий посередник між отриманою інформацією з ШІ та вчителем. В чому ризики такої схеми? Викладачі, які не вживають методичних, дидактичних і виховних заходів не можуть забезпечити навчальний процес студентів без використання штучного інтелекту. На мал. 2 показано, що замість студента виступає Chat GPT, яким активно користуються як і студенти так і викладачі для підготовки до семінарів.

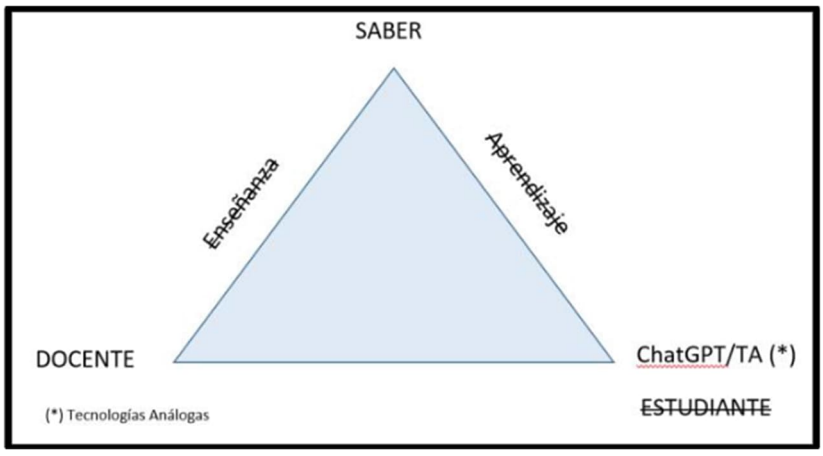

Рис. 2. Автозаміна студента
(https://revistas.um.es/riite/article/view/584501/350961)

З появою та популяризацією генеративного штучного інтелекту практика викладання стає недостатньою і застарілою, починаючи з моменту, коли студент має спрощений спосіб доступу до інформації.

Другий сценарій, це можлива заміна вчителя на штучний інтелект. Не виключено, що на запитання про ймовірну заміну вчителів чат-ботом чи подібними технологіями, викликає ряд дискусій і ризиків [2].

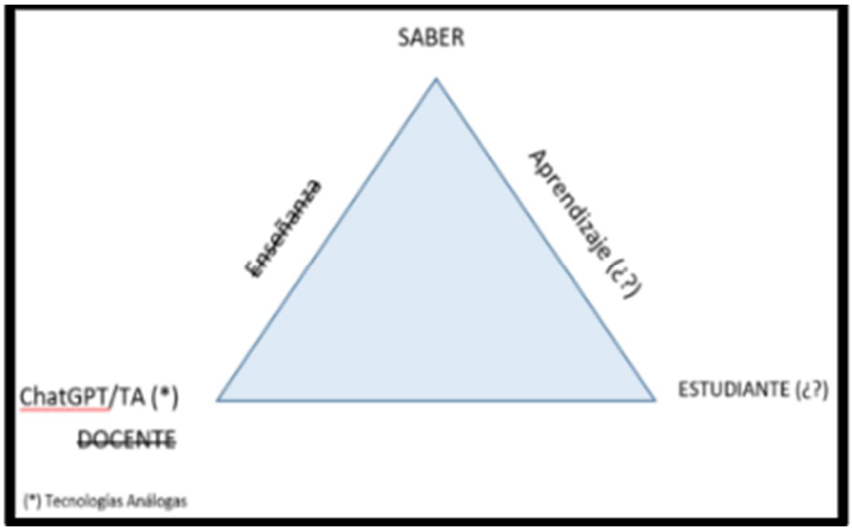

Рис. 3 Автозаміна викладача

Доповнюючи вищесказане, можна підвести підсумки, що освіта без вчителя може стати нежиттєздатною. Існує ризик того, що знання не будуть засвоєні учнем, оскільки вчитель відіграє дуже важливу провідну роль у дисциплінарних знаннях, запитуючи та пропонуючи інструкції, щоб відбулося засвоєння знань [3, с. 24]. Без вчителя та діалектичних, освітніх стосунків, типових для аудиторій навчальних закладів, допитливість та пошук знань студентів значно зменшиться. На жаль, зараз вже це відбувається, з кожним роком падає інтерес студентів до навчання. Тому зараз іде пошук шляхів до трансформації освіти з використанням штучного інтелекту, як лише одного з багатьох інструментів під час навчання та викладання.

Список використаних джерел

1. Ubal, M., Tambasco, P., Martínez, S. y García, M. (2023). El impacto de la Inteligencia Artificial en la educación. Riesgos y potencialidaddes de la IA en el aula. *RiiTERevista interuniversitaria de investigación en tecnología educativa*, 15, 41-57.
2. Rama C. [UTEC]. (14 de febrero de 2022). Proceso de transformación digital en la educación superior y la nueva educación híbrida [Video YouTube]. https://n9.cl/rohip

3. Machado, A., Lourenço, O., Silva, E. (2000). Facts, concepts, and theories: the shape of psychology's epistemic triangle. Behavior and Philosophy, 28, 1-40.

ТИМОШИК Андрій,
студент, Державний торговельно-економічний університет, Україна
КИЗИМЕНКО Ірина,
канд. іст. наук, доц.,
доцент кафедри філософії, соціології та політології, Державний торговельно-економічний університет, Україна

МАЙБУТНЄ В ДОБУ АЛГОРИТМІВ: ЛЮДИНА, МАШИНА, СИНГУЛЯРНІСТЬ

Чи помітили ви, що світ змінюється швидше, ніж будь-коли раніше. Ще у XX столітті Алан Тьюрінг, один із першопрохідників комп'ютерної науки, зробив прорив, який визначив майбутнє технологій. Він не просто винайшов нові способи обчислення – він поставив фундаментальне питання: чи можуть машини думати? [1]. Дослідник запропонував ідею, яка змінила світ, змусивши людей по-новому поглянути на взаємодію між людиною і машиною. Це стало відправною точкою для дискусій про можливості штучного інтелекту, його межі та перспективи.

Сьогодні, на тлі стрімкого розвитку технологій, ми знову і знову повертаємося до цього питання. Чи можлива гармонійна взаємодія між людиною та машиною? Чи може розумний алгоритм доповнювати людину, а не замінювати її? Де межа між корисним прогресом і небезпекою втрати контролю? Ці теми стають центральними у сучасних наукових дискусіях і знаходять відображення в численних дослідженнях, зокрема в роботах Джона Маркоффа, Стюарта Рассела, Рея Курцвейла, Кеті О'Ніл, Педро Домінгоса, Ніка Бострома, Ігнасі Белди та Джеймса Баррата [1-9].

Якщо коротко проаналізувати ці дослідження то треба зазначити, що співіснування з алгоритмами неминуче. Дослідник Джон Маркофф розглядає взаємодію людини з алгоритмами, аналізуючи, як технології змінюють суспільство та наші комунікативні звички. Він

підкреслює, що співіснування з машинами людству не уникнути, тому питання етики та контролю залишається відкритим [2].

З іншого боку, Педро Домінгос показує, як машинне навчання впливає на всі сфери життя. Автор пояснює, що алгоритми вже зараз приймають рішення замість людей – від фінансових операцій до медичних діагнозів [3]. Чи готове людство до такого впливу?

Шведський філософ, Нік Бостром, у свою чергу, застерігає про можливі небезпеки, що виникають, якщо штучний інтелект почне розвиватися без контролю людини. Він розглядає різні сценарії майбутнього, в яких технологічний прогрес може вийти з-під людського впливу, поставивши під загрозу існування людства. Дослідник підкреслює, що ШІ володіє потенціалом стати або найбільшим досягненням людства, або його найбільшою загрозою [4].

Подібні думки висловлює Джеймс Баррат, вважаючи, що створення надрозумного ШІ може поставити під загрозу існування людської цивілізації. «Я вважаю та спробую довести, що ШІ, як і поділ ядер – технологія подвійного призначення. Розподіл ядер може й висвітлювати міста, а також спалювати їх дотла. До 1945 року більшість людей не могли навіть уявити собі потенційну міць атома. Щодо штучного інтелекту, ми знаходимося в умовних 1930-х роках і навряд чи переживемо появу ШІ, особливо якщо вона буде настільки ж раптовою, як явище світу ядерних технологій» [5].

Як алгоритми впливають на суспільство, звертаючи особливу увагу на їхній прихований бік аналізує Кеті О’Ніл, доводячі, що великі дані, замість того щоб бути інструментом прогресу, можуть посилювати соціальну нерівність, дискримінацію та навіть впливати на політичні процеси. Авторка наголошує, що за холодними розрахунками алгоритмів часто приховується упередженість, яка здатна змінювати долі людей [6].

На противагу цьому Стюарт Рассел і Пітер Норвіг підходять до проблеми обережніше, пропонуючи глибокий аналіз можливостей і обмежень ШІ, зосереджуючись на принципах навчання машин та їх етичному використанні [7].

Ігнасі Белда досліджує математичні основи інтелекту та намагається пояснити, як можна формалізувати мислення в обчислювальних системах. Його робота підтверджує, що математичні моделі можуть значною мірою відтворювати логіку людського мозку. Автор передбачає, що рано чи пізно нашими супутниками стануть машини, які володіють тим же рівнем креативності та емоційного інтелекту, що й люди [8].

Але що буде далі? Чи залишиться людина головним рушієм прогресу, чи поступиться місцем машинам? Чи можлива технологічна сингулярність – момент, коли штучний інтелект перевершить людський і почне розвиватися без нашого втручання? Ці питання важливі не лише для вчених та дослідників, а й для всього людства.

Технологічна сингулярність – це гіпотетичний момент, коли ШІ стане розумнішим за людину та почне самостійно вдосконалюватися.

Ідея, яку популяризував математик і футуролог Вернор Віндж, а пізніше розвинув Рей Курцвейл, передбачає, що розвиток технологій стане настільки швидким, що змінить природу людського існування. Дехто вважає це шансом для людства на вирішення глобальних проблем, інші ж застерігають про ризики, що можуть призвести до втрати контролю над технологіями [9; 10].

Рей Курцвейл доводить, що моделювання людського інтелекту можливе, і ми вже близькі до цього. Він вважає, що мозок можна зрозуміти як набір алгоритмів і відтворити його функції в комп'ютерній системі [9].

Майбутнє в добу алгоритмів – це не лише виклик, а й можливість. Зіткнення людини та машини, неминуче, тому важливо щоб це була еволюція, а не битва, що може занурити світ в технологічну сингулярність.

Список використаних джерел

1. Turing A. (1950). Computing machinery and intelligence, Mind Source: Mind, New Series, Vol. 59, No. 236, pp. 433-460.
2. Markoff J. (2015). Homo Roboticus? People and machines in search of mutual understanding: Alpina Digital. 406 p.
3. Domingos P. (2015). The Master Algorithm: How the Quest for the Ultimate Learning Machine Will Remake Our World, New York, Basic Books. 336 p.
4. Бостром Н. Суперінтелект. Стратегії і небезпеки розвитку розумних машин. Київ: Наш формат, 2020. 408 с.
5. Barrat J. (2013). Our Final Invention: Artificial Intelligence and the End of the Human Era. St. Martin's Press. 322 p.
6. O'Neil C. (2016). Weapons of math destruction: How Big Data increases inequality and threatens democracy. New York: Crown. 272 p.
7. Стюарт Рассел, Пітер Норвіг. Штучний інтелект: сучасний підхід, 2-ге вид.: Пер. з англ. ООО «І.Д. Вільямс», 2016. 1408 с.

8. Belda I. (2011). Mentes, Máquinas y Matemáticas. La Inteligencia Artificial y sus Retos, National Geographic. El Mundo es Matemático, RBA Coleccionables Barcelona. 147 p.
9. Kurzweil R. (2012). How to Create a Mind: The Secret of Human Thought Revealed, New York: Viking Books, 350 p.
10. Vinge V. The Coming Technological Singularity: How to Survive in the Post-Human Era.URL: https://edoras.sdsu.edu/~vinge/misc/singularity.html

РЕДЬКІНА Ольга,
канд. іст. наук, доц.,
доцент кафедри філософії,
біоетики та історії медицини,
Національний медичний університет
імені О. О. Богомольця, Україна
СТУПАК Федір,
д-р іст. наук, проф.,
професор кафедри філософії, біоетики та історії медицини,
Національний медичний університет
імені О. О. Богомольця, Україна

АКТУАЛЬНІСТЬ ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ ДЛЯ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ

Майже кожна сучасна наукова стаття чи тези конференції, що присвячують значенню гуманітарного блоку в системі навчання студентів негуманітарних спеціальностей, у вступі мають фразу «значно зросла необхідність всебічного розвитку майбутніх…». А далі в кінці фрази можна змінювати лише фах – інженерів, економістів, банківських працівників, податківців тощо. Не беремося судити про всіх негуманітаріїв, зупинимося лише на проблемі навчання студентів-медиків. Так, ці молоді люди будуть працювати не лише з сучасним медичним обладнанням, а в першу чергу з людьми і вміння комунікувати з ними є важливою складовою їх професії. Загальна освіченість лікаря, якого традиційно у нашому суспільстві ще сприймають як представника елітарної культури, також має неабияке значення.

У межах концепцій та різних підходів до підготовки студентів будь-якої спеціальності давно доведено, що гуманітарна культура в

цілому формує цільну особистість, її моральні якості та життєві орієнтири. На основі історичних знань виховуються патріоти своєї країни і патріоти свого фаху, а результатом стає вміння аналізувати сьогодення, своєчасно оцінити ситуацію, спрогнозувати динаміку сучасних процесів, бачити і діяти нешаблонно й найважливіше – це приймати правильні рішення як для професіонала, так і для громадянина.

Для будь-кого розважливість та розсудливість є найважливішою чеснотою. А особливо це ціниться пацієнтами в лікарях. А їх обізнаність та грамотність є своєрідними лакмусовими папірцями для освічених пацієнтів.

Ще понад двадцять років тому Збігнєв Бжезинський, який дав інтерв'ю газеті «Голос України», запевняв, що «головна проблема, яка стоїть перед Україною, – брак глибоко вкоріненого національного усвідомлення громадянської відповідальності. Це стрижнева проблема, із якою країна опинилася віч-на-віч».[1] Про це судження сучасного мислителя в травні 2009 року нагадав доцент Тернопільського економічного університету, кандидат історичних наук Микола Лазарович у своєму відкритому листі до тодішнього міністра освіти і науки Івана Вакарчука. Слова Бжезинського Лазарович згадав до того, що українське суспільство не просто не готове перестати вивчати історію України (хай навіть і в технічних вузах), для нього знання своєї історії – чи не запорука подальшого існування. У цьому ж листі Микола Лазарович наголошує: «Складається враження, що певні кола як в Україні, так і за її межами не хочуть, щоб народ знав правду про своє минуле». Лист тернопільського викладача – один з багатьох проявів глибокого обурення частини української інтелектуальної еліти рішенням Міністерства освіти і науки скоротити цикл гуманітарних наук в негуманітарних вищих навчальних закладах [1].

У статті «Чому історія – на часі?» Ольги Петренко-Цеунової, де представлено думки різних сучасних українських науковців щодо актуальності вивчення історії України, варто виокремити низку цитат.

Лариса Якубова, докторка історичних наук, завідувачка відділу історії України 1920–30-х рр. Інституту історії України НАНУ: «Що чіткіше ми знатимемо нашу минувшину, то менше помилок робитимемо сьогодні, тим меншою стає вірогідність «танців на граблях», тим більше в нас людського» [2].

Тетяна Водотика, кандидатка історичних наук, наукова співробітниця Інституту історії України НАН України, шеф-редакторка е-журналу урбаністичних студій «Місто: історія, культура, суспільство»: «Історія потрібна, щоб знати, навіщо воювати, страждати, радіти та взагалі бути. Жити не заради героїв минулого, але спиратися на їхні плечі» [2].

Ігор Стамбол, кандидат історичних наук, доцент Інституту журналістики Київського університету імені Бориса Грінченка, старший науковий співробітник Інституту біографічних досліджень Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського: «Один тільки крок за кордон – і людина свідомо та несвідомо починає порівнювати. А з чим порівнювати, якщо своє невідоме? Залишається вірити тому історичному наративу, який довелося почути. Навіть якщо він вороже до вас налаштований. Історію дійсно варто сприймати як вакцину проти внутрішніх та зовнішніх напастей» [2].

Юрій Терещенко, доктор історичних наук, академік Української академії історичних наук: «Тому сьогодні викладання історії України у вищій школі потребує серйозного протекціонізму з боку держави і, насамперед, встановлення сталих і обов'язкових для всіх вишів регламентацій, зокрема чіткого визначення кількості аудиторних занять…» [2].

Владислав Грибовський, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Інституту української археографії та джерелознавства імені Михайла Грушевського Національної академії наук України: «Отож не пропаганда, а плекання світогляду, зіпертого на критичне ставлення до джерел інформації й навички самостійного мислення, має бути наріжним каменем історичної освіти в навчальних закладах усіх рівнів нашої суверенної демократичної держави» [2].

Повертаючись на двадцять років тому назад, дозволимо собі ще одну цитату доктора історичних наук, професора Станіслава Кульчицького, заступника директора Інституту історії України НАН України, яку він висловив на семінарі Інституту Кеннана: «Історія є не тільки наукою і навчальною дисципліною, вона становить стрижень національної самосвідомості» [3].

Пізнання власного минулого – це необхідна умова інтелектуального становлення студента-медика, який навчається не тільки своєму прямому фаху, але й формується як громадянин. Історія дає можливість зрозуміти фундаментальні закономірності розвитку суспільства, вона має стати першоосновою гуманітарних знань у медичному виші, а не потрапляти в коло «вибіркових» дисциплін. Тому варто в навчальних планах історичні дисципліни – історію України, історію сучасного світу та історію медицини поставити на перше місце серед дисциплін гуманітарного профілю, і навчання історії повинне бути усвідомленим обов'язком не першокурсників – вчорашніх підлітків-школярів, а студентів старших курсів, людей вже дорослих, які саме розставляють концептуальні акценти свого життєвого кредо.

Вивчення у вищих навчальних закладах історії розвитку конкретного наукового напряму, пов'язаного з майбутньою професійною діяльністю, необхідна складова підготовки фахівців. Неможливо досконало оволодіти професією без знання її історії, яка дає поняття про походження всього сучасного комплексу знань у цій галузі, про їхню сутність у процесі розвитку.

Історія медицини збагачує загальнокультурний і медичний світогляд майбутнього лікаря. Саме історичний метод лежить в основі повсякденної практичної діяльності лікаря. Примітним є те, що головний документ, у якому відображено клінічну діяльність лікаря, а, отже, увесь його досвід, знання, уміння, має назву «історія хвороби».

Список використаних джерел

1. Як викладати і як вивчати історію. Газета «День». 17 липня 2009 р. № 121. URL: https://day.kyiv.ua/article/panorama-dnya/yak-vykladaty-i-yak-vyvchaty-istoriyu
2. Петренко-Цеунова Ольга. Чому історія – на часі? Пояснюють науковці. Газета «Український тиждень». 19 липня 2022 р. URL: https://tyzhden.ua/chomu-istoriia-na-chasi-poiasniuiut-naukovtsi/
3. Вітчизняна історія в школах і вузах України: останнє десятиріччя/ Семінар Інституту Кеннана. Київський проект. 3 жовтня 2002 р. URL: https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/ media/ documents/publication/2002_10_03.pdf

ОРЛЯНСЬКИЙ Володимир,
д-р іст. наук, проф.,
професор кафедри політології
та загальноправових дисциплін,
Національний університет
«Запорізька політехніка», Україна

ВОЛИНСЬКА ТРАГЕДІЯ: ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

Антиукраїнський наратив у подіях на Волині, як і вся історія України, був дуже ретельно вплетений радянською ідеологією не лише у радянську наукову історичну історіографію, а й у польську ще за часів існування Радянського Союзу. Причому, цілком свідомо,

спочатку поляки виставлялися як жертви українського терору. Також, в польському суспільстві цілком усвідомлено підтримувались антиукраїнські настрої. Тривалий період впровадження у суспільну свідомість двох країн подібного наративу спричинило формування досить стійких, а головне безапеляційних антиукраїнських поглядів, у тому числі й на події на Волині. Подібні погляди впроваджувались і в свідомість радянських людей, перш за все українців.

Падіння радянської системи, відкриття різноманітних джерел політичної та історичної інформації, зняття грифів таємності з великої кількості тем у всіх країнах колишнього радянського табору, виявилося недостатнім, щоб разом із системою пішли в небуття і її підступні історії. Проте сталося жахливе, навіть в деякій мірі неочіковане для великої кількості людей – антиукраїнський наратив став частиною вже сучасного їхнього світогляду, причому як серед українського, так і польського населення. Знову ж таки, трапилося те, що також зовсім не очікувалося: подібні погляди були засвоєні вже молодшим поколінням. Чимало політиків уже пострадянського періоду увійшли до політичного життя своїх країн, маючи подібні погляди.

Коли в суспільстві є великий прошарок людей, які цілком усвідомлено є носіями певних поглядів, немає нічого дивного, що це може і буде обов'язково використано з політичною метою. Коли і в якій формі ? Відповідь цілком очевидна, коли будуть найбільш хворобливими наслідки. Саме це і сталося щодо трагічних подій українського та польського народів на території Волині у 1943–1944 роках.

Радянська спадщина позначилася на діях керівників Польщі, Росії та України. Росія всебічно стала на позицію підтримки радянського трактування даних подій, Польща всебічно підтримує «кресові середовища» та розглядає ці події як державну трагедію, назвавши ці події «Волинською різаниною». Тривалий час українське політичне керівництво, причому різних політичних сил, або взагалі не звертали уваги на подібні питання, або не ставили ці події у розряд державних. «Волинська трагедія» як би виявилася проблемою Галичини та Волині, тобто їй надавались ознаки, як подіям регіонального значення. Дуже розпорошенним було ставлення українських істориків до подій на Волині [1].

До сих пор польські та українські історики розрізняють свої підходи до оцінки Волинської трагедії. Причин багато і вони різні. Однак, серед низки очевидних причин можна виділити таку: це фокусування кожної із сторін на жертвенність подій саме для їх сторони.

Не менш важливою являється неоднозначність підходів до оцінки історії відносин, а саме суперечок між польським та українським населенням, які існували на даній території до подій 1943–1944 рр. [2].

Присутність політичного фактора, якій пронизує всю проблематику Волинських подій, особливо формує політичний виклик для обох країн, особливо для їх політичних еліт. Це вимагає критичного осмислення, мабуть, навіть і переосмислення власного минулого, перегляду методів історичного аналізу та подолання ідеологічних крайнощів. Мабуть настав час, коли край як потрібно відійти від того, щоб точка зору була залежною від того, чи є в контексті певний національний наратив [3].

Визнання своєї частини відповідальності, відмова від претензій та умов, припинення всіляких політичних маніпуляцій, відкриття доступу до самостійної роботи істориків обох країн можуть бути єдиною умовою розв'язання трагічної сторінки міждержавних відносин.

Список використаних джерел

1. Расевич В. Волинська трагедія як елемент політичної боротьби. LVIV. MEDIA. 2024. 2 жовтня. URL: https://lviv.media/istoriya-rekontekst/93340-volinska-tragediya-yak-element-politichnoyi-borotbi/
2. Іващенко О. Волинська трагедія в українській та польській національних історіографіях. *Матеріали XI Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку»*: Зб. наук. праць. Переяслав-Хмельницький, 2015. Вип. 11. С. 171-178.
3. Чорногор Я. Волинська трагедія: вплив на двосторонні українсько-польські відносини. Українська призма. Рада зовнішньої політики. 2016. URL: https://prismua.org/massacres-poles-volhynia-current-ukrainian-polish-relations/

НАСТЕНКО Інна,
студентка, Вінницький торговельно-
економічний інститут Державного торговельно-
економічного університету, Україна
МАХНАЧОВА Наталя,
канд. екон. наук, доц.,
завідувач кафедри менеджменту
та публічного управління,
Вінницький торговельно-
економічний інститут Державного торговельно-
економічного університету, Україна

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ВИКЛИКИ: ДЛЯ РИНКУ ПРАЦІ ТА СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ

Штучний інтелект (ШІ) стрімко змінює сучасний ринок праці, створюючи як нові можливості, так і серйозні виклики. Автоматизація та цифровізація охоплюють дедалі більше галузей, що веде до трансформації традиційних професій та змінює вимоги до кваліфікації працівників. З одного боку, ШІ сприяє зростанню продуктивності та розвитку нових спеціальностей, з іншого – загрожує скороченням робочих місць і посиленням економічної нерівності.

Автоматизація рутинних завдань, зростаючий попит на нові навички та ризики соціальної нерівності – лише частина наслідків, які можуть змінити традиційні уявлення про зайнятість. Це змушує органи влади, бізнес та заклади освіти шукати шляхи адаптації до нових реалій.

Штучний інтелект – це система, що працює, поєднуючи великі обсяги даних з інтелектуальними алгоритмами обробки. Алгоритми ШІ працюють так, що це дозволяє йому вчитися на основі аналізованих шаблонів і особливостей. Під час кожного циклу обробки інформації, система оцінює свою продуктивність і використовує результати для вдосконалення. ШІ значно розширює спектр завдань, які можна автоматизувати, виходячи за межі типових процесів.

За словами Єсіна О. Г., Михайлова В. В., робочі місця, витіснені автоматизацією, історично компенсувалися створенням нових робочих місць. Поява нових професій після технологічних інновацій пояснює переважну більшість довгострокового зростання зайнятості. Наприклад, інформаційно-технологічні інновації запровадили нові

професії, такі як: дизайнери веб-сторінок, розробники програмного забезпечення; спеціалісти з цифрового маркетингу та ін. [1].

Впровадження штучного інтелекту може призвести до скорочення попиту на робочу силу в секторах, де рутинні та повторювані завдання можуть виконуватися ефективно і де такі завдання традиційно виконувала людина. Це, в своєю чергу, може призвести до істотного перерозподілу ринку праці, підвищення рівня конкурентності серед фахівців.

На думку Лігоненка Л. О., Наумова І. В. вирішенням цієї проблеми є розробка програм реабілітації для працівників, які втратили роботу через автоматизацію, а також застосування соціальних заходів, таких як фінансова компенсація та підтримка в процесі перекваліфікації, щоб полегшити перехід працівників у сектори, які стали менш залежними від ручної праці [3].

На глобальному ринку праці спостерігається зростання попиту на фахівців у сфері ШІ, аналізу даних та кібербезпеки. Водночас, деякі традиційні професії зазнають скорочення. В Україні ця тенденція також набирає обертів, особливо в ІТ-секторі та сфері послуг. Для України це створює як можливості для розвитку високотехнологічних галузей, так і виклики щодо збереження конкурентоспроможності українських працівників на міжнародному ринку праці [2].

Вчені прогнозують, що професіонали в таких галузях, як освіта, юриспруденція, технології та мистецтво, зіткнуться з автоматизацією частини своїх обов’язків раніше, ніж очікувалося. Це пов’язано з тим, що генеративний штучний інтелект володіє здатністю аналізувати закономірності в природній мові та швидко використовувати їх для виконання завдань. Наприклад, використання ШІ: в освіті – для автоматизації оцінювання робіт, підготовки індивідуальних навчальних планів, надання консультацій, в юриспруденції – для аналізу юридичних документів, пошуку прецедентів та надання юридичних консультацій, в сфері мистецтва – для створення музики, написання сценаріїв та малювання картин тощо [1].

Щодо застосування ШІ в освіті, він суттєво впливає на наукові дослідження, допомагаючи в написанні статей, аналізі даних та генерації ідей. Проте виникають виклики, зокрема щодо авторства та відтворюваності результатів. Вчені повинні враховувати ці аспекти, щоб забезпечити відповідальне використання ШІ у науці та зберегти довіру до наукових результатів [4].

Підбір персоналу – це ще одна сфера, де штучний інтелект може бути корисним: його можна використовувати для спрощення пошуку

кандидатів, перегляду та керування заявками, а також для визначення профілів, які відповідають критеріям відбору на певну посаду. Штучний інтелект із різними інструментами допоможе ефективніше прогнозувати, наскільки успішним буде майбутній кандидат у компанії [3].

На сьогодні вже існують системи керування додатками, які можуть частково автоматизувати відбір, відфільтровуючи заявки без ключових слів, що мають відношення до посади, ШІ обіцяє, що нові функції систем зможуть шукати та рекламувати вакансії для нових груп кандидатів. Також можлива подальша автоматизація ранніх етапів відбору за допомогою комбінацій найскладнішого алгоритмічного аналізу резюме та заявок, тестування претендентів та співбесіди з роботами, які відбирають кандидатів із відповідними рисами та навичками, що відповідають вимогам провідних співробітників бізнесу [3].

В епоху розвитку штучного інтелекту та значної автоматизації роботи перед людьми постає непросте питання, щодо того як робоча сила та штучний інтелект в процесі праці можуть доповнювати одне одного, а також які знання та навички насправді потрібно отримувати та розвивати.

За даними звіту McKinsey, від сьогодні до 2030 року буде потрібно змінити 12 мільйонів професій, причому 80 % із них будуть працювати у чотирьох сферах: обслуговування клієнтів, громадське харчування, виробництво та офісна підтримка. Аналіз свідчить що збільшення робочих місць сягатиме приблизно 700 000, проте насправді це витісняє близько 3,5 мільйонів робочих місць, які прямо чи опосередковано будуть ліквідовані. Таким чином, вже сьогодні зрозуміло, що вплив штучного інтелекту на завдання та робочі місця спричинить зміну потреб у навичках, тому вкрай важливим є набуття та розвиток креативності та критичного мислення, уміння свідомо контролювати та розуміти процеси мислення, соціальні та емоційні, практичні навички з метою їх адаптації до мінливого ринку праці [6].

Світовий банк опублікував звіт Business Ready на заміну Doing Business. Цей звіт пропонує новий підхід до оцінки бізнес-середовища, враховуючи цифрову адаптацію, екологічну стійкість та гендерні питання. Також Business Ready акцентує увагу на впровадженні цифрових технологій, розвитку цифрових навичок та забезпеченні цифрової безпеки [5].

Отже, впровадження штучного інтелекту в робочі бізнес-процеси супроводжується як викликами, так і значними можливостями. Серед основних викликів – переміщення робочих

місць, невідповідність навичок, етичні дилеми та необхідність трансформації ринку праці через перенавчання працівників. Однак, ШІ також відкриває нові можливості, зокрема створення нових професій, підвищення продуктивності та ефективності бізнесу, співпрацю між людьми та технологіями, а також розвиток інноваційних галузей. Таким чином, доречне використання ШІ може не лише мінімізувати ризики, але й стати ключовим фактором розвитку сучасного бізнесу.

Список використаних джерел

1. Єсіна О. Г., Михайлов В. В. Вплив штучного інтелекту на ринок праці. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*: зб. наук. пр. 2024. №3-4 (316-317). С. 100-109. DOI: https://doi.org/10.32680/2409-9260-2024-3-4-316-317-100-109 (дата звернення: 24.02.2025).
2. Лігоненко Л. О., Наумов І. В. Вплив штучного інтелекту на персонал бізнес-організацій. *Економіка та суспільство*. 2024. Випуск № 65. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-37
3. Черненко Н. І. Штучний інтелект в управлінні персоналом. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2022. № 12. С. 76–83. DOI: https://doi.org/10.32851/2708-0366/2022.12.11 (дата звернення: 24.02.2025).
4. Янишівський М. М. Штучний інтелект як загальноцільова технологія: виклики та підходи до публічної політики. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*: Науковий журнал. 2021. № 1. URL: https://doi.org/10.54929/2786-5746-2024-14-02-06
5. World Bank. 2024. Business Ready 2024. Washington, DC: World Bank. DOI: 10.1596/978-1-4648-2021-2
6. Ellingrud K., Sanghvi S. Generative AI: How will it affect future jobs and workflows?. McKinsey & Company. Retrieved from: https://www.mckinsey.com/mgi/our-research/generativeai-how-will-it-affect-future-jobs-and-workflows (accessed February 24, 2024)

ЛАВРЕНЮК Варвара,
студентка, Київський столичний університет
імені Бориса Грінченка, Україна
ГОРБАНЬ Олександр,
д-р філос. наук, проф.,
завідувач кафедри філософії
та релігієзнавства Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка, Україна

СТРАХ СМЕРТІ ЯК ІНСТРУМЕНТ МАНІПУЛЯЦІЙ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СВІТІ

Страх – один з найпотужніших засобів керування людиною. Фізіологія і природа людини налаштовані на поглинання страху. Людина відчуває страх перед темрявою, смертю, змінами та невідомим. Страх набуває суб'єктності, втілюється у міфічні створіння (відьми, чорти), людські подоби у вигляді маніяків, масонів, сатаністів чи комуністів. Тому експлуатація страху в ЗМІ не є випадковою. Це швидкий спосіб привернути увагу пересічної аудиторії. Найпривабливішими є драматичні, епатажні заголовки новин: «Вагітна жінка зарізала свого чоловіка в пориві агресії», «Підліток покінчив життя самогубством на очах в однокласників». Така інформація відгукується на підсвідомому рівні, журналістика маніпулює темною стороною людської натури. Особливо це актуально в наш час – час війни, коли всі новини, навіть офіційні джерела демонструють нам емоційні заголовки, що викликає в людях відчуття занепокоєння, тривоги, трепету. Акцент робиться не на раціоналізації ідеї, а на емоційному сприйнятті.

Популярною стає реклама в Телеграм та Інстаграм з розмитими зображеннями жорстоких насильницьких сцен з запитом перейти на певні канали та підписатися. Звичайно, скоріш за все це клікбейт, і цих матеріалів там не буде, але на цю приманку клюне багато людей. Поступово все це формує у споживача «смак» на подібний контент, у глядача з'являється потреба в картинках смерті та знищення. Формально сайти з *снаф-* контентом (англ. *Snuff film* – жанр відеороликів та фільмів, в яких показані справжні смерті, вбивства чи самогубства) активно блокуються, але в глибинах інтернету подібне чудово продається. Смерть «іншого» в умовах відстороненості від події не викликає страху. У роботі «Маса і влада» австрійський філософ Е. Канетті пише, що «мить, коли ми переживаємо інших – це мить влади. При цьому в певний момент, це перетворюється в

пристрасне бажання переживати цю мить насолоди знову і знову. Масмедіа таким чином надають у повсякденній метушні це відчуття насолоди, саме тому ЗМІ так активно демонструють нам смерть» [2].

Кіноконтент (детективи, трилери, фільми жахів) поповнює візуальну сферу страху. Образи катастроф, сцени насилля, напружені моменти, коли життя головних героїв висить на волосині – все це заворожує і викликає в людині суміш суперечливих реакцій: викид адреналіну, страх, тривогу, але водночас і почуття контролю, адже вона знаходиться у безпечному для неї середовищі. Наприклад слешер як піджанр жахів не просто експлуатує страх і насильство – він апелює до базових людських інстинктів, які глибоко вкорінені в нашій психіці. Він поєднує в собі два ключові інстинкти людини: сексуальний та агресивний. Це можна помітити як у візуальній стилістиці фільмів (наприклад, сцени переслідування та вбивства часто мають еротизовану складову), так і в сюжетних структурах, де персонажі, що порушують умовні моральні норми (займаються сексом, вживають наркотики), найчастіше стають жертвами. Популярність такого поєднання можна пояснити тим, що це одночасно шокує і приваблює, створюючи напружену сумісність небезпеки та забороненого задоволення.

В історичному вимірі в різних формах підтверджуються базові маркери людської природи. Якщо в часи середньовіччя люди збирались спостерігати смерть на площах, очікуючи страту відьом або єретиків, то зараз цифрова доба дозволяє робити це не виходячи з дому, конфіденційно та безпечно. Ілюстрацією є цитата пісні «Vicarious» групи Tool: *«‘Cause I need to watch things die, From a distance Vicariously, I live while the whole world dies..»*. Адже справді, нам потрібно спостерігати смерть, але з безпечної відстані.

Смерть і страх змушують людей згуртовуватися, адже вони закладені в людську природу. Страх має природне (інстинкт самозбереження) і соціальне походження (під впливом соціалізації, норм і табу, лідерів думок). Його активними виробниками стають митці, ЗМІ та політики. Страх буває раціональним, коли допомагає вижити, та ірраціональним, коли слугує інструментом маніпуляції. В останньому випадку він породжує паніку та масову істерію, доводячи суспільство до абсурду. Страх – базове екзистенційне переживання, яке людина намагається придушити або сублімувати. Він може підсвідомо проявлятися у пошуку насильства в медіа, захопленні катастрофами, серійними вбивцями, тощо.

Картинки страху, смерті та руйнування у ЗМІ породжують негативне світовідчуття, формують людей «некрофільської

орієнтації». Поняття «некрофіл» завдяки роботам представника гуманістичного психоаналізу Е. Фромма, розглядається сьогодні у широкому значенні. Некрофілію в характерологічному сенсі можна визначити як «пристрасний потяг до всього мертвого, хворого, такого, що розкладається; одночасно це пристрасне бажання перетворити все живе на неживе, пристрасть до руйнування заради руйнування; а також винятковий інтерес до всього суто механічного (небіологічного)» [4, с. 330]. Цифровізація може загострювати некрофільські тенденції сучасної цивілізації: механізацію та роботизацію, панування матеріального, фіксацію на минулому тощо. Це можуть бути люди, які знімають на мобільники щойно загиблих внаслідок теракту людей, деякі вчені-трансгуманісти, які міркують про те, що епоха людини пройшла і нам час поступатися місцем більш досконалим механізмам – роботам та штучному інтелекту. Фромм продовжує ідею Фройда про інстинкт життя (ерос) та інстинкт смерті (танатос), що проявляються у «біофільському характері, якому властива тяга до живого, та протилежному йому – некрофільському» [3, с. 180]. Кожна людина має в собі обидва потяги, просто якийсь з них переважає. Вони взаємопов'язані і не можуть існувати окремо.

Некрофільський характер часто виявляється також у переконаності, що єдиний шлях розв'язання проблем та конфліктів – насильство [1, с. 20]. Атмосфера страху смерті породжує численні стимули для дії – руйнівної поведінки (бійки, вбивства, насильство). Це панічний тип реагування на ситуацію. Якщо людина знаходить сили з пасивного стану перейти в агресивний напад на джерело страху, тут же зникає болісне почуття тривоги та занепокоєння. Така деструктивна поведінка веде не тільки до знищення всього навколо, але й самознищення. Культ страху може призвести і до прямо протилежного психічного стану. Він здатний створювати сприятливий клімат для апатії, безнадійності та депресії, які, своєю чергою, породжують проблеми алкоголізму, наркоманії та суїцидів.

Аналіз ідей Е. Фромма призводить до висновку, що страх смерті і деструктивна свідомість є невіддільними наслідками техногенного прогресу і культурного витіснення смерті з особистісного досвіду. Технізація світу та ізоляція людини від природи ведуть до втрати онтологічного сенсу смерті. Прагнення суспільства до контролю людських сенсів продукує механізми маніпуляції через медіа, політики, соціальні практики. Отже, страх смерті стає потужним інструментом суспільної маніпуляції. Медіа активно використовують цей страх для посилення контролю над людьми, формуючи у них потребу в емоційному вивільненні через споживання контенту,

пов’язаного з насильством, смертю та руйнуванням. Це призводить до культивації некрофільських тенденцій, спрощення ставлення до смерті та насильства, і одночасно уникнення філософської рефлексії про власну смертність. Створюється техногенне середовище для формування деструктивної свідомості, відчуження людини від її природної сутності, поглиблення страху перед власною смертю та пошуку ілюзійного безсмертя. Це руйнує соціальні зв’язки та сприяє розвитку депресивних та деструктивних тенденцій у сучасному суспільстві.

Список використаних джерел

1. Габрієлян А. А. «Агресія» як стан «духовності». Релігійно-богословський аналіз соціальної етики Еріха Фромма. *Гілея*. 2019. № 147 (№ 8), ч. 2 (Філософські науки). С. 18–23.
2. Канетті Е. Маса і влада. Пер. з нім. О. Логвиненко. Київ: Видавничий дім «Альтернативи», 2001. 416 с.
3. Фромм Е. Втеча від свободи. Пер. з англ. М. Яковлєва. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2024. 288 с.
4. Fromm E. The Anatomy of Human Destructiveness. New York: Holt Rinehart & Winston, 1973. 534 p.

КИВЛЮК Ігор,
аспірант, Державний торговельно-економічний університет, Україна

ОНОВЛЕННЯ ОСВІТИ ЧЕРЕЗ ЦИФРОВІЗАЦІЮ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Сучасний світ кардинально змінився у порівнянні з минулим, що стало можливим завдяки інтеграції передових технологій у всі сфери життя, зокрема в освіту. Технологічні новації швидко поширюються та сприймаються суспільством як ефективні засоби для підвищення продуктивності та якості діяльності. Сектор освіти також не є винятком – використання цифрових інструментів значно покращує навчальний процес, роблячи його більш ефективним та доступним.

Освіта відіграє ключову роль у розвитку особистості та формуванні майбутнього суспільства. Вона сприяє економічному

розвитку, соціальному добробуту та політичній стабільності. Освіченість громадян впливає на їхню здатність адаптуватися до змін і брати активну участь у суспільному житті.

Якою ж була освіта в традиційну епоху? Історія освіти сягає найдавніших часів, коли знання передавалися усно від одного покоління до іншого. У традиційних суспільствах, таких як народи, що проживали на території сучасної Нігерії, навчання відбувалося через передачу навичок, норм, цінностей та звичаїв.

До приходу європейців ці знання передавалися в усній формі, що сприяло гармонійному розвитку суспільства та колективному співіснуванню. Традиційна система освіти включала в себе навчання соціальних норм, громадянських прав та обов'язків. Однак із приходом колоніальних систем освіти традиційні цінності поступово втрачали свою значущість, а основний акцент змістився на читання, письмо та запам'ятовування інформації.

Сучасна освіта розглядається як гнучка система, що адаптується до технологічних змін. Вона спрямована на використання інноваційних підходів та методів навчання, що базуються на наукових дослідженнях і технологічних досягненнях.

О. Базелюк підкреслює, що для вищої освіти в сучасних умовах важливо еволюціонувати до нелінійних освітніх траєкторій, що сприяють відкритості, виходити за межі нинішнього набору кваліфікацій, підтримувати дігіталізацію та освітню реформу, однак розширення доступу до вищої освіти має відбуватися паралельно з підвищенням її якості [1].

Сучасна освіта «акцентує увагу на вдосконаленні методів навчання, інтеграції цифрових інструментів у викладання та підвищенні ефективності навчального процесу» [2]. Цифрові технології змінили способи комунікації між викладачами та студентами, а також створили нові формати навчання, такі як дистанційні курси, інтерактивні навчальні платформи та адаптивні освітні програми.

Який же вплив цифровізації на освіту можна помітити? По-перше, цифровізація дозволяє студентам навчатися з будь-якої точки світу, використовуючи інтернет та інтерактивні платформи.

По-друге, оптимізує зміст навчальних матеріалів, роблячи їх більш доступними та структурованими.

По-третє, використання віртуальних інструментів дозволяє імітувати реальні процеси, що підвищує розуміння складних концепцій. Віртуальна реальність також має потенціал для розширення можливостей навчання в нових місцях і для нових демографічних груп за межами очного навчання. Її здатність об'єднувати людей на

великих відстанях і надавати їм середовище, де вони можуть взаємодіяти з іншими, може допомогти подолати недоліки нинішніх практик онлайн-навчання і дистанційної освіти. М. Бойцова окреслює потенційну роль віртуальної реальності в дистанційній освіті, зосереджуючись на потенційних можливостях, які пропонують багатокористувацькі віртуальні кампуси, де студенти можуть зустрічатися і працювати разом [3, с. 27].

Дігіталізація забезпечує індивідуальний підхід до навчання, що дає змогу студентам засвоювати матеріал у власному темпі. Ну і насамкінець – сприяє розвитку дистанційної освіти, роблячи навчальний процес доступним для ширшого кола людей.

За словами Ю. Харарі «у XXI столітті інформаційно-комунікаційні технології стали основним засобом, за допомогою якого люди мають економічні та культурні можливості як особи та легко підключаються як вузли в різних типах мереж» [4].

Цифровізація відкриває значні можливості для покращення освіти, зокрема:

Доступність: освітні ресурси стають доступними незалежно від місця проживання та соціального статусу.

Гнучкість навчання: студенти можуть навчатися у зручний для них час і темп.

Персоналізація: освітні програми адаптуються до індивідуальних потреб студентів.

Інтерактивність: використання цифрових платформ покращує залучення студентів до навчального процесу.

Однак цифровізація також має свої недоліки. Люди стають залежними від Інтернету, коли повністю відокремлюють себе від реального життя. Сьогодні це явище дуже поширене, особливо серед молоді. Багато користувачів інтернету кардинально змінюють свій спосіб життя, щоб проводити більше часу в інтернеті, і це починає дуже лякати. З соціальної точки зору ця технологічна залежність знецінила людську взаємодію, яка зазвичай є основою навчання. С. Грінфілд стверджує, що «якщо соціальна основа суспільства змінюється через залежність від технологій, суспільство також неминуче зміниться, і це також вплине на те, як його члени обробляють інформацію, навчаються та взаємодіють» [5, с. 257].

Інтернет-залежність: надмірне використання цифрових технологій може зменшити рівень соціальної взаємодії.

Дефіцит класичних навичок: використання цифрових пристроїв зменшує необхідність у розвитку навичок письма та ручного нотування.

Ризик дезінформації: доступність великої кількості онлайн-ресурсів може призвести до поширення неправдивої інформації.

Технологічні бар'єри: не всі студенти мають рівний доступ до сучасних технологій, що створює цифровий розрив.

Можна зробити висновок, що цифровізація освіти є важливим кроком у розвитку сучасного навчального процесу. Вона сприяє підвищенню доступності освіти, розвитку персоналізованого підходу до навчання та інтеграції інноваційних технологій. Однак її впровадження вимагає уваги до можливих ризиків, зокрема цифрової нерівності та втрати традиційних навичок.

Для успішної реалізації цифровізації освіти необхідно розробити навчальні програми, що враховують як переваги, так і виклики цифрових технологій. Цифровізація освіти має значний потенціал, але її успішне впровадження залежить від правильного підходу та усунення можливих бар'єрів.

Список використаних джерел

1. Базелюк О. Особливості цифровізації вищої освіти в сучасних умовах. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*. 2021. №2(27). С. 37-43. URL: http://pi.iod.gov.ua/images/pdf/2021_2/5.pdf
2. Baehr J. Educating for Intellectual Virtues: From Theory to Practice. *Journal of the Philosophy of Education*. 2013. №47. P. 248-262. URL: https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/1467-9752.12023
3. Бойцова М. П. Використання віртуальної реальності в освіті. *Стан, досягнення і перспективи інформаційних систем і технологій* : матеріали XX Всеукр. наук.-техн. конф. молодих вчених, аспірантів та студентів, Одеса, 21-22 квіт. 2020 р. Одеса, 2020. Т. 1. С. 27–29. URL: https://card-file.onaft.edu.ua/handle/123456789/13023
4. Harari Y. N. 21 Lessons for the 21st Century. Spiegel & Grau, Jonathan Cape, 2018. 372 p. URL: https://philosophiatopics.wordpress.com/wp-content/uploads/2018/09/yuval-noah-harari-21-lessons-for-the-21st-century.pdf
5. Greenfield S. Mind Change: How Digital Technologies are Leaving their Mark on our Brains. Random House, 2015. 368 p. URL: http://repo.darmajaya.ac.id/5389/1/Mind%20Change_%20How%20Digital%20Technologies%20Are%20Leaving%20Their%20Mark%20on%20Our%20Brains%20%28%20PDFDrive%20%29.pdf

КОЛЕБАНОВ Денис,
студент, Національний університет
«Запорізька політехніка», Україна
РЄЗАНОВА Наталія,
канд. філос. наук, доц.,
доцент кафедри політології та
загальноправових дисциплін,
Національний університет
«Запорізька політехніка», Україна

ПОПУЛІСТИЧНІ ІДЕЇ В СУЧАСНІЙ ПОЛІТИЧНІЙ ПРАКТИЦІ

З'явившись в кінці XIX століття як суспільний рух, ідеологія і вид політичної діяльності, популізм міцно зайняв свої позиції в політичній свідомості мас. Сучасний політичний простір неможливо уявити без популістичної свідомості як демократичної компоненти політичної культури. Сьогодні популізм все частіше використовують як інструмент для отримання влади та у боротьбі зі своїми політичними конкурентами та опонентами. Дослідники відзначають, що популістська ідеологія в Європі та в світі в цілому опановує все ширші маси. Актуальність дослідження різних аспектів популізму в контексті політичної боротьби і політичної невизначеності та перманентності економічних кризових явищ, зумовлюють необхідність осмислити причини та наслідки широкої прихильності та розповсюдження популістичних ідей в різних за економічним розвитком та політичними традиціями демократіях світу.

Звернення до «Політологічного енциклопедичного словника» дає таке розуміння цього явища: «Популізм (від лат. populis – народ) – тип політичної свідомості або політична діяльність, яка має за мету забезпечити широку політику в масах ціною демагогії та необґрунтованих обіцянок. Характерна особливість популізму – безпосередній контакт між лідерами, які мають здібності впливати на розум і волю людей та мас. Популізм – це комплекс політичної реакції людини (мас) на систематичне ігнорування їхніх інтересів та потреб з боку еліти. У політичному житті суспільства він проявляється в формі акцій громадянської непокори, різних компаній, походів на знак протесту проти влади. У сучасних умовах термін «популізм» застосовується для визначення набору тактичних засобів і технологій, що апелюють до свідомості мас використати такі риси суспільної свідомості мас, як спрощений погляд на суспільно-політичне життя,

максималізм та прагнення знайти швидкі відповіді на складні питання» [1, с. 546].

Боротьбу між правими і лівими партіями, як правило, використовують популісти, які намагаються переконати виборця в тому, що уряд – це закритий елітарний клуб. «Їх послання людям говорить: вам не потрібно змінюватися, ви можете залишатися дрібними фермерами, вести торгівлю в своїх крамничках, вам не потрібно шукати роботу, вона сама прийде до вас – якщо оберете нас. Ми – за вас. Ми захистимо від валютних і фінансових криз, від терору, від біженців, від усього» [2].

Спираючись на теорію ідеологічної морфології британця Майкла Фрідена, ідеологія популізму є реакцією на чергове загострення соціальних питань та виникнення новітніх теорій добробуту XXI століття. У своєму дослідженні британських новітніх ідеологічних течій він розглянув, яким чином створювалися нові концептуальні механізми з тієї «сировини» сенсів і політичних практик, які були під рукою у тих, хто прагнув політичної влади. Систематизуючи сенси і значення, включені або виключені з політичної теорії і практики, він створив своєрідну культурно-політичну карту, що демонструє віртуальну нескінченність можливостей логічного концептуалізування популістичних проявів. Тому популізм слід розуміти не як моноліт постулатів і цінностей, але як комбінацію концептуальних соціальних кластерів і актуальних громадських благ.

Запит на популізм формується в контексті ілюзорності лінії горизонту подій в суспільстві, історичний час став «прискорюватися» по відношенню до часу фізичного. Внаслідок цього основною ознакою сучасності стало безперервне множення нових невідомих проблем, і це спричинило переконання, що досвід має обмежені можливості. Прискорення історичного часу призвело до того, що соціальні і політичні події на основі досвіду та ідеологічних цінностей потрапили в жорсткий цейтнот, внаслідок чого сучасність перестала бути зрозумілою для більшості суб'єктів електорального поля. Тому саме горизонти очікувань (а не досвід) стали тим способом, за допомогою якого індивіди намагалися «впоратися» із сучасністю. Не дивно, що популістичні (зрозумілі) ситуативні моделі можуть демонструвати ідеологічну упередженість, засновану на базових соціальних переконаннях.

Польський політолог Рафал Панковський називає популізм «психічною структурою», яка допомагає акторам інтерпретувати політичну реальність і направляє політичну дію. Він також підкреслює важливість культурного ресурсу в даній інтерпретації, як

загального семантичного поля організаційних шаблонів і «традицій, щоб узаконити конкретні аспекти політичних дій» [3, с. 68]. Панковський Р. стверджує, що популістські рухи досягають успіху, коли їм вдається становити з'єднання з культурою «здорового глузду буденності» [3, с. 68].

Людина, з позиції індивідуального світогляду завжди належить до певної групи людей, а саме до тієї, куди входять всі суспільні елементи, що розділяють один і той же образ мислення і дії. Таким чином, всі ми конформісти, що розділяють певний конформізм, всі ми завжди є складовою частиною людей-маси або людей-колективу. У разі якщо наш світогляд не критичний і не послідовний, а незв'язний і випадковий, то він буде залежати одночасно від безлічі людей-мас, а наша особистість набуває химерно складних рис; в ній знаходять відображення і елементи психології печерної людини, й принципи найсучаснішою і прогресивної науки, і убого місницькі забобони всіх минулих історичних епох.

Складність окресленої проблеми визначається й тим, що початок XXI століття – це період швидкоплинної політичної дійсності, який характеризується динамічністю, претензійністю, самодостатністю, винятковістю, процесуальністю популізму як чинника особливої культурної і цивілізаційної реальності, а також наявністю різнотлумачень самого цього поняття у політичній науці.

Феномен популізму та його наслідки оцінюються неоднозначно: від позитивного, як конструктивна необхідність, що забезпечує розвиток демократії, мобілізує суспільство для вирішення проблем, створює передумови «соціальних ліфтів»; до негативних, як прояв деструктивного прагнення мас, реалізувати свої низинні підсвідомі бажання, як вияв політичного безкультур'я та загрозу базовим інститутам демократії та державності.

Список використаних джерел

1. Політологічний енциклопедичний словник: уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін.; за ред. М. П. Требіна. Харків : Право. 2015. 816 с.
2. Кіршенблат С. Популізм і ліберальна демократія в державах Центрально-Східної Європи. *Український науковий журнал «Освіта регіону»*. 2018. № 1-2. С. 101–109.
3. Pankowski R. The Populist Radical Right in Poland: The Patriots. London: Routledge, 2010. 258 p.

МІЩЕНКО Анна,
канд. політ. наук, доц.,
доцент кафедри філософії,
соціології та політології,
Державний торговельно-
економічний університет, Україна

REALPOLITIK: ЯК ЗБЕРЕГТИ СПРАВЕДЛИВІСТЬ У ЦЕНТРІ УВАГИ

Сучасна міжнародна політика переживає напружене протистояння між ідеалами справедливості та «реальною політикою». Попри риторичні заяви про пріоритет міжнародного права і правосуддя, на практиці досі домінує логіка, сформована ще в середині XX століття класиками політичного реалізму. Ця логіка передбачає, що держави передусім керуються національними інтересами і прагненням до балансу сил, навіть якщо це означає відсунути питання права та моральних принципів на другий план. Новітні глобальні кризи, зокрема відкрита військова агресія РФ проти України, продемонстрували живучість, трансформацію, і навіть вульгаризацію такого підходу: реалізм не зник після закінчення холодної війни, а лише набув нових форм.

Ще у 1960-х роках Генрі Кіссінджер – один із найвпливовіших стратегів доби холодної війни – обґрунтував підхід, за яким стабільність міжнародного порядку досягається через баланс сил і врахування інтересів великих держав, а не через дотримання абстрактних принципів справедливості. Справедливість у глобальних справах розглядається не як самодостатня цінність, а радше як похідна від співвідношення сил: могутні держави просувають ті норми, які відповідають їхнім інтересам, і нехтують ними, коли це їм невигідно. Такий реалістичний підхід панував у міжнародних відносинах у другій половині XX ст., і навіть після падіння біполярного світу його тінь продовжує лежати на ключових рішеннях світових лідерів.

Вважалося, що кінець холодної війни та розбудова ліберального міжнародного порядку спрямують світ до більшої ролі права й універсальних цінностей. Однак вторгнення РФ в Грузію (2008), анексія Криму (2014) та повномасштабна агресія проти України (2022) підтвердили, що логіка балансу сил і сфер впливу нікуди не поділась. Сильні держави, подібно до часів Кіссінджера, досі готові переглядати кордони силою або диктувати умови меншим країнам, якщо вважають, що ставки того варті. Події останніх років нагадують

про тезу, що національний інтерес керує діями держав сильніше, ніж абстрактні ідеали. Замість обіцяного «кінця історії» з торжеством ліберальних цінностей, міжнародна система знову бачить утвердження принципу «сила творить право» в стилі класичного реалізму.

На тлі рецидиву Realpolitik постає питання: чи можуть інститути міжнародного права забезпечити справедливість проти волі сильних світу цього? Створення нових міжнародних інститутів у кінці XX – на початку XXI століття, зокрема Міжнародного кримінального суду (МКС), живило надії на утвердження принципу невідворотності покарання за найтяжчі злочини, незалежно від статусу винних. Теоретики транснаціонального правосуддя та глобальної справедливості обґрунтовували моделі міжнародного порядку, де верховенство права мало б стояти вище за прагнення до гегемонії. Проте реальність виявилася більш скептичною: ефективність цих інститутів залежить від політичної волі великих держав та їхньої готовності підкорятися спільним правилам.

Візьмімо той же МКС. Попри свій мандат переслідувати військових злочинців, Суд стикається з вибірковістю правосуддя. Деякі «сильні» держави або взагалі не визнають юрисдикцію МКС, або використовують свою дипломатичну вагу, щоб убезпечити союзників від переслідування. У підсумку міжнародне правосуддя часто спрацьовує лише тоді, коли це не суперечить інтересам великих гравців. Реалісти вказують, що жоден суд не має власних механізмів примусу: для виконання рішень потрібна згода держав. Отже, механізми глобальної справедливості залишаються вразливими перед реальністю сили: вироки трибуналів можуть бути невиконаними, якщо цього не захочуть наймогутніші держави. Це означає, що ліберальна мрія про справедливий міжнародний порядок, побудований на праві, поки що не здійснилася – баланс сил переважає принцип невідворотності покарання.

Україна сьогодні – приклад держави, де суспільство йде на величезні жертви. І запит на справедливість тільки зростає. В умовах війни суспільство очікує покарання винних у міжнародних злочинах, відшкодування завданих збитків та справедливого миру, який не легітимізує агресію. Цей моральний імператив підкріплений історичним досвідом і сучасним відстоюванням свого права на існування перед обличчям брутального порушення міжнародного права. Однак на міжнародній арені український запит на справедливість зіштовхується з холодною логікою геополітики, де інтереси великих держав інколи беруть гору над етичними міркуваннями.

Ризик полягає в тому, що у прагненні швидкого припинення війни або в страху перед ескалацією окремі впливові гравці можуть схилити ситуацію до компромісу за рахунок України. Історія знає чимало випадків, коли вимоги справедливості приносилися в жертву «вищим» геополітичним міркуванням: та ж Мюнхенська угода 1938 року, що пожертвувала Чехословаччиною заради ілюзорного миру. Для України така перспектива особливо болюча. Попри підтримку багатьох демократичних держав, існує побоювання, що у кулуарних переговорах наші ключові вимоги, зокрема й щодо справедливого покарання воєнних злочинців, можуть бути частково відкладені або розмиті.

Збереження правосуддя і справедливості в центрі уваги сучасної політики – надзвичайно складне завдання у світі, де реалізм і сила часто беруть гору над принципами. Український випадок висвітлює цю дилему особливо рельєфно. З одного боку, існує моральний імператив не поступатися несправедливості та боротися за притягнення агресора до відповідальності, спираючись на міжнародне право. З іншого боку, реалії міжнародних відносин вимагають тверезого розрахунку: жодна країна, навіть за підтримки союзників, не може повністю покластися на абстрактні гарантії світового порядку. Для України це означає необхідність зберігати принципову позицію у відстоюванні своїх прав та інтересів, не покладаючись на те, що хтось інший забезпечить справедливість «за замовчуванням». Міжнародні інституції та партнери можуть і повинні допомогти, але фінальне рішення завжди залежатиме від співвідношення сил і політичної волі. Тож маємо позбавлятися від ілюзій і методично просувати власні інтереси.

Список використаних джерел

1. Кіссінджер, Генрі. Світовий порядок. Роздуми про характери націй в історичному контексті / пер. з англ. Надія Коваль. К.: Наш Формат, 2017. 320 с.
2. Morgenthau, H. J., & Thompson, K. W. (2006). Politics among nations: The struggle for power and peace (7th ed.). New York: McGraw-Hill Education.

ВИХОВАНЕЦЬ Зоріна,
канд. філос. наук, доц.,
доцент кафедри іноземних мов,
Вінницький національний медичний
університет ім. М. І. Пирогова, Україна

ФЕНОМЕН ЦИФРОВІЗАЦІЇ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК ПЕРЕДУМОВА ЄДИНОГО ПЛАНЕТАРНОГО ДІАЛОГУ

Після трьох років повномасштабного збройного протистояння на теренах нашої держави з територіально-сусідньою російською федерацією проблематика єдиного планетарного діалогу та толерантного поводження у міжнародних дискусіях набуває особливо-специфічного характеру. Особливо зараз актуальна наполегливість представників ліберально-демократичних країн на перевазі принципів діалогічного спілкування в ситуаціях жорстких терористичних актів і кровавих збройних конфліктів у різних частинах світу поступово викликає вже протилежне сприйняття діалогових практик. Урешті-решт така ситуація призводить до зростання кількості асоціальних явищ у життєдіяльності країни за умови потурання девіантній поведінці певних верств населення, тому сьогодні на рівні суспільних дискусій маємо виходити на проблеми соціальних комунікативних альтернатив у вигляді морального цензурування та нових форм контролю за інформаційними ресурсами. Загалом, переважна більшість представників наукового співтовариства визнає той факт, що мирна політика діалогового спілкування переживає соціально-політичну кризу та потребує новітніх методів всебічної кореляції міжнародної колективної взаємодії заради єдиного планетарного діалогу.

Отож новий контекст постсучасної реальності значною мірою впливає на трансформаційні процеси суспільного буття та природу людини. Своєю чергою, стрімкий розвиток інформаційних, комп'ютерних, мережевих та інших технологій засвідчує глибинні зміни не лише в усіх сферах соціального устрою, а й стосується безпосередньо життєдіяльності самої людини, її морально-етичних цінностей, світоглядних орієнтирів і проблем тілесності, тому запропонована у публікації тема дослідження має беззаперечну наукову значущість. Втім сучасний процес цифровізації все частіше проникає до всіх механізмів масових комунікацій, в освіту та виховання, здійснюючи тим самим безпосередній вплив на формування Планетарної особистості, спосіб життя та систему міжособистого спілкування:

«поява ідеї Планетарної особистості не була особливою епістемологічною операцією, оскільки вона з'явилася в ході когнітивного аналізу ланцюга перетворень людини і виду породженого нею суспільства в еволюційній зміні типу цивілізацій. Ідея запропонувати науковій громаді Планетарну особистість як ідеал людини XXI століття з'явилась нібито сама собою. Тобто ми її оцінили в структурі іншого алгоритму, оцінили її евристичний потенціал і вводимо в іншу площину соціальної реальності з метою практичного використання у сфері планетарної виховної практики» [1, с. 134]. Зазначимо, що принципова практичність діалогічного підходу в системі колективної взаємодії сучасного інформаційного простору забезпечує процес гармонійного існування різних моделей соціальної комунікації, які орієнтуються не тільки на здобуття ефективної результативності господарсько-економічного розвитку своєї країни, а включають соціально-антропологічний аналіз самоцінності самої людини, як неповторного й унікального дієвця. Наразі, завдяки мережевим сервісам, які мають пластичну конструкцію та можуть виконувати функцію критичного аналізу, актуалізуються питання персональної ідентичності та формується інтелектуальне середовище для осмислення нових умов прояву самосвідомості людини.

Визначним пунктом зазначених глобальних перетворень стає пріоритет досягнення планетарної єдності Homo sapiens за умови збереження індивідуальних особливостей кожного «громадянина планети Земля» завдяки технологіям соціальної комунікації. Перспективи зазначеного підходу визначаються активізацією процесу здорової ринкової конкуренції, появою нових механізмів ефективного державного управління та захисту національних інтересів, а також сприяють розширенню мережевого середовища «конструювання» самого індивіда, як члена певної соціокультурної спільноти або колективу професіоналів у різноманітних сферах діяльності, що стимулює визнання власної унікальності в суспільстві нових можливостей. Акцентовано увагу на тому, що вирішення проблеми гармонійного поєднання людиною свого соціального і природного буття у цифровому суспільстві здійснюється за умови синтезу індивідуально-мотивованої дії та суспільно зумовленої поведінки, тобто процес «творчої адаптації» людини, стає основою її соціального буття та сприяє самоактуалізації персонального творчого потенціалу. У той час, коли сучасні мережеві сервіси все частіше займають пріоритетне положення у всіх механізмах масових комунікацій, активно вбудовуються в науково-виробничий та освітньо-педагогічний простори, паралельно відбувається безпрецедентний процес

формування феномену homo intelligens, така людина виховується в умовах відповідного соціокультурного простору та поєднує такі три компоненти: 1) установки, готовності до критичного мислення (critical thinking dispositions); 2) нтелектуальні (розумові) навички і вміння (critical thinking skills and abilities); 3) вже наявні знання, минулий досвід [2, с. 324–326]. Новітні інформаційні технології, завдяки їх пріоритету в усіх видах діяльності, спричиняють кардинальні зміни в ціннісне-смислових орієнтаціях людей сучасної формації.

Цифрові можливості залучати великий обсяг інформаційного ресурсу, доступність у користуванні новітніми технологічними досягненнями у різноманітних сферах наукових досліджень, а також поява нових гібридних форм конкурентної боротьби та посилення руйнівних наслідків застосування летальної зброї, що зменшує привабливість досягнення державних інтересів військовим шляхом, кардинальним образом змінює унікальний стан природного буття людини. Сьогодні особистий рівень діалогових моделей соціальної комунікації пересічного громадянина зосереджується на справедливих запитах до соціально-економічних умов свого життя та інтелектуальних відповідях про комфортність свого існування в конкретній системі державотворчих координат певної країни або регіону. Натомість, суспільний рівень діалогових моделей вже не залежить від свідомості окремої людини, але завжди визначає його соціальне буття й практично реалізується у повсякденній життєдіяльності.

Отже, незважаючи на складні та неоднозначні умови сучасного політико-правового ландшафту у міжнародних відносинах, цифрові процеси у суспільному бутті набувають пріоритетного значення у всіх видах діяльності людини, тобто, маємо відмітити, що характерною стратегічною ознакою цифрової епохи є прискорений процес генерування нових знань та набуття інформацією гуманітарного ціннісного характеру. Знання на рівні цифрових та комунікативних технологій не можуть уособлюватися в жодних матеріальних носіях, але така ситуація не означає, що вони є відірваними від соціально-культурної сфери життя людини – це означає тільки те, що змінюється характер відносин між наукою, технікою, економікою, виробництвом, причому їх зв’язок вже не може мати лінійного характеру. Адже проблема полягає, власне, у тому чи зможе українська спільнота на паритетних началах увійти до високотехнологічного світового суспільства постіндустріальної епохи, чи будуть сформовані такі методологічні рішення, що зможуть проаналізувати можливості використання інформаційно-технологічного ресурсу, як впливову ключову компетенцію та забезпечить сталу конкурентну позицію для українського суспільства на світовому ринку.

Список використаних джерел

1. Жень Цзя. Феномен Планетарної особистості : монографія. Київ : Видаівництво «Каравела», 2019. 295 с.
2. Paul R. Critical Thinking: How to Prepare Students for a Rapidly Changing World. Foundation for Critical Thinking, 1995. 572 p.

ЗЕЛЕНСЬКИЙ Олексій,
студент, Національний університет
«Запорізька політехніка», Україна
КИРИЧЕНКО Юрій,
д-р юрид. наук, проф.,
завідувач кафедри політології та
загальноправових дисциплін,
Національний університет
«Запорізька політехніка», Україна

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН І ВТІЛЕННЯ ЙОГО В ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

Права національних меншин є невід'ємною частиною загальної системи прав людини й тому особи, які належать до національних меншин, користуються всіма правами і свободами української нації. Згідно Закону України «Про національні меншини (спільноти) України» від 13 грудня 2022 року № 2827-IX під національною меншиною (спільнотою) України слід розуміти сталу групу громадян України, які не є етнічними українцями, проживають на території України в межах її міжнародно визнаних кордонів, об'єднані спільними етнічними, культурними, історичними, мовними та/або релігійними ознаками, усвідомлюють свою приналежність до неї, виявляють прагнення зберегти і розвивати свою мовну, культурну, релігійну самобутність. Крім того, національні меншини (спільноти) є невід'ємними, інтегрованими та органічними частинами українського суспільства [1].

Нині питання прав етнічних і релігійних меншин є актуальним для багатьох європейських держав, в яких через політичні, історичні обставини сформувався багатонаціональний склад населення. Не є виключенням і Україна, на території якої проживають представники

понад 130 національностей і народностей, питома вага яких серед усього населення становить 20 відсотків [2, с. 237]. При цьому як зазначає С. Римаренко, національний склад України характеризується наявністю значної частини населення, яке слід віднести до національних меншин. Причому характер абсолютної більшості меншин такий, що вони відрізняються від титульної нації перш за все мовою, меншою мірою традиційним способом життя, і ще менше – релігією. На думку вченого, ця обставина з одного боку, полегшує спільне проживання на одній території, притаманна умовам недиференційованого суспільства, але й ускладнює диференціацію суспільства з точки зору національної визначеності і надання національним меншинам особливого статусу [3, с. 129–130].

Порівняльно-правовий аналіз положень відповідних норм конституцій Австрії, Азербайджану, Албанії, Болгарії, Боснії і Герцеговини, Вірменії, Грузії, Естонії, Італії, Латвії, Литви, Північної Македонії, Молдови, Норвегії, Польщі, Румунії, Сербії, Словаччини, Словенії, Туреччини, Угорщини, Фінляндії, Хорватії, Чехії, Чорногорії, Швейцарії та Швеції засвідчив про неоднозначність викладення права національних меншин в цих державах. Зокрема, у Конституції Албанії закріплена наступна структура прав національних меншин: 1) основні принципи національних відносин містяться в частині першій «Основні принципи» і передбачає співіснування і взаєморозуміння албанців з національними меншинами основою цієї держави, яка зобов'язана їх поважати та захищати; 2) конкретні права національних меншин передбачені в частині другій «Основні права і свободи людини» [4]. Аналогічним шляхом пішли й законодавці Вірменії, Північної Македонії, Польщі, Словаччини та Чорногорії.

Аналіз конституцій європейських держав також показав, що в них використовується різна термінологія щодо позначення «національної меншини». Так, в конституціях Австрії та Італії застосовується термін «мовні меншини», у Конституції Швейцарії – «мовні спільноти», у конституціях Чорногорії та Швеції – «меншини», у Конституції Польщі – «національні та етнічні меншини», у конституціях Болгарії, Литві, Словенії та Угорщині – «національні спільноти», у конституціях Словаччині та Чехії – «національні меншини» і «етнічні групи». Водночас переважна більшість європейських держав у своїх конституціях застосовує саме термін «національні меншини».

Також слід звернути увагу на те, що кожна третя європейська держава закріпила на конституційному рівні право на вільне визначення чи збереження своєї національної належності. Тобто,

належність до національної меншини є питанням індивідуального вибору, який не обмежується будь-якими іншими критеріями [5, с. 374]. Так, у ст. 61 Конституції Словенії закріплено положення, згідно якого кожен має право на вільне вираження належності до своєї нації чи народності [6].

Варто відзначити, що міжнародні документи з прав людини та національне конституційне законодавство європейських держав регламентують специфічні права національних меншин, які прив'язані до певної території їх компактного або традиційного проживання. Насамперед це право на виховання та навчання рідною мовою чи вивчення рідної мови, право обирати мову спілкування; право на об'єднання в організації та товариства для здійснення й захисту своїх специфічних прав; право на збереження та розвиток своєї національної, етнічної та культурної самобутності [5, с. 374–375].

Таким чином, враховуючи вищевикладене та позитивний міжнародний досвід нормативного регулювання прав національних меншин пропонуємо привести законодавство України відповідно до міжнародних стандартів.

Список використаних джерел

1. Про національні меншини (спільноти) України: Закон України від 13 грудня 2022 року № 2827-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 46. Ст. 114.
2. Рабінович П. М., Хавронюк М. І. Права людини і громадянина. Київ, 2004. 464 с.
3. Римаренко С. Міжнародні стандарти статусу національних меншин. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2015. Вип. 4 (78). С. 129–142.
4. Конституція Албанії від 21 жовтня 1998 року. URL: http://www. constitutions/archives.
5. Кириченко Ю. В. Актуальні проблеми конституційно-правового регулювання прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в Україні в контексті європейського досвіду: монографія. Київ: «Центр учбової літератури», 2017. 540 с.
6. Конституція Словенії від 23 грудня 1991 р. URL: http://lib.rada.gov.ua/static/LIBRARY/catalog/law/sloven1.html

ІГНАТОВ Нікіта,
Аспірант, Державний торговельно-
економічний університет, Україна

ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ПРИВАБЛИВОГО ПОЛІТИЧНОГО ІМІДЖУ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Формування привабливого політичного іміджу держави в умовах Євроінтеграції є складним і багатоаспектним процесом, який охоплює не лише внутрішні реформи, але й зовнішню політику, інформаційні кампанії та культурну дипломатію. Однак цей процес супроводжується численними викликами та загрозами, які можуть суттєво ускладнити інтеграцію в європейську спільноту. Для більш глибокого розуміння цієї теми необхідно детально розглянути кожну з можливих загроз.

Однією з найсерйозніших проблем, що впливає на формування політичного іміджу держави, є політична стабільність. Політична система країни повинна бути стійкою, демократичною і ефективною. Натомість будь-які політичні кризи, часті зміни урядів або конфлікти між різними гілками влади формують негативне враження у міжнародної спільноти. У Європейському Союзі особливу увагу приділяють дотриманню демократичних принципів і прозорості в діяльності влади. Політична нестабільність, на тлі якої реформи відкладаються або проводяться недостатньо послідовно, створює враження ненадійності та нестачі політичної волі [1, с. 61]. Це може викликати недовіру з боку європейських партнерів і негативно вплинути на переговорні позиції держави в рамках євроінтеграційного процесу.

Ще однією серйозною загрозою для політичного іміджу країни є високий рівень корупції. Боротьба з корупцією залишається одним із ключових вимог ЄС до країн, що прагнуть інтеграції. Успішна реалізація антикорупційних заходів – це не лише правовий обов'язок, але й важливий іміджевий крок. Недостатня прозорість в управлінні державними коштами, непрозорі тендери, корупційні скандали серед високопосадовців – усе це підриває довіру до країни та ставить під сумнів її здатність дотримуватися високих стандартів правопорядку. Корупція також призводить до уповільнення реформ, зокрема в судовій системі та правоохоронних органах, що додатково шкодить міжнародному іміджу країни.

Порушення прав людини – ще один критичний аспект, що впливає на репутацію держави. Європейський Союз послідовно

виступає за дотримання прав людини, свобод слова та зборів, рівність усіх перед законом. Будь-які випадки цензури, обмеження свобод журналістів або переслідування політичних опонентів викликають жорстку критику з боку міжнародної спільноти. Це може призвести до політичної ізоляції країни або навіть введення санкцій. Крім того, питання захисту прав меншин також відіграє важливу роль. Недостатня увага до цих питань формує образ країни як такої, що не готова до інтеграції в європейське співтовариство [2, с. 367].

Важливим чинником, що впливає на імідж держави, є економічна стабільність. Європейські партнери очікують від країн-кандидатів на вступ не лише демократичних реформ, а й стабільної економіки, яка забезпечує зростання рівня життя громадян. Якщо в країні спостерігається високий рівень інфляції, бюджетний дефіцит, нестача інвестицій або постійні фінансові кризи, це створює негативний фон для переговорів щодо інтеграції. Відсутність належного економічного планування та підтримки бізнесу призводить до втрати довіри як з боку європейських партнерів, так і міжнародних інвесторів.

Серйозною загрозою для іміджу держави є зовнішній тиск та безпекові виклики. Країни, що стикаються з військовими конфліктами або анексіями територій, потрапляють у складне становище. Забезпечення територіальної цілісності та незалежності є важливим елементом довіри до країни. Якщо уряд не здатний гарантувати безпеку своїм громадянам, це може викликати занепокоєння серед міжнародної спільноти. Важливу роль відіграють також союзницькі відносини із західними партнерами у питаннях оборони та безпеки, оскільки це формує враження про здатність країни забезпечувати стабільність у регіоні [3, с. 57].

Інформаційні атаки та поширення дезінформації також є серйозною загрозою для формування політичного іміджу. У сучасному світі інформаційна війна використовується для підриву довіри до державних інституцій і дискредитації політичних лідерів. Недостатній рівень комунікації з міжнародною спільнотою, непрозорість у висвітленні державної політики або помилки у публічних виступах створюють простір для маніпуляцій і формування викривленого уявлення про державу. Важливим завданням є створення системи моніторингу інформаційного простору та розробка ефективних стратегій протидії дезінформації.

Європейські партнери приділяють значну увагу екологічним стандартам і питанням сталого розвитку. Ігнорування екологічних проблем або недостатнє дотримання міжнародних стандартів охорони

довкілля викликають негативні відгуки з боку європейських країн. Особливе значення має розвиток відновлюваних джерел енергії, зменшення шкідливих викидів і збереження природних ресурсів. Невиконання екологічних зобов'язань може стати перешкодою на шляху інтеграції в європейський простір.

Відсутність комплексної стратегії формування іміджу країни на міжнародній арені також може мати негативні наслідки. Позитивний політичний імідж формується не лише за рахунок реформ і законодавчих змін, а й завдяки культурній дипломатії, активній участі країни у міжнародних заходах, підтримці гуманітарних ініціатив. Недостатнє висвітлення позитивних змін у країні або відсутність єдиної інформаційної політики може призвести до того, що навіть важливі досягнення залишаться непоміченими міжнародною спільнотою.

Таким чином, формування привабливого політичного іміджу держави в умовах Євроінтеграції є надзвичайно складним завданням, що потребує комплексного підходу та врахування всіх можливих загроз. Лише за умови ефективного реагування на ці виклики держава зможе сформувати позитивне враження про себе та стати надійним партнером для Європейського Союзу.

Список використаних джерел

1. Магда Є. В. Загрози гібридної війни для європейської інтеграції України. *Стратегічна панорама*. 2016. № 1. С. 61-65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Stpa_2016_1_10
2. Псьота Т. Формування політичного іміджу України в умовах євроінтеграції: формування політичного іміджу України в умовах євроінтеграції. *Молодий вчений*. 2020. №10(86). С. 366–369. https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-10-86-75
3. Калина Н. Європейський Союз як безпековий гравець: Український Контекст. *Україна на шляху до ЄС: виклики та перспективи* : матеріали круглого столу до Дня Європи в Україні (Київ, 9 трав. 2024 р.) : / за заг. ред. Л. Г. Комахи, М. С. Орлів, Ю. Г. Рубана. Київ: ННІ ПУДС КНУ, 2024. 112 с.

КУЛІШ Роман,
аспірант, Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, Україна

ПОПУЛІЗМ У ПОЛІТИЧНІЙ КОМУНІКАЦІЇ: ОЗНАКИ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сучасну політичну систему неможливо уявити без обміну інформацією між державною елітою та громадськістю. З ускладненням політичної системи та розширенням участі населення виникла потреба в нових формах комунікації. Інтернет і смартфони дозволили громадянам не лише споживати інформацію, але й висловлювати свої думки щодо політичних рішень, взаємодіяти з повідомленнями політичних акторів у публічному просторі [1]. Політичні повідомлення створюються з різною метою – від інформування до просування політичною кар'єрою, а її досягнення залежить, зокрема, від стилю повідомлення. Наприкінці XIX ст. формується один з найвідоміших нині – популістський. Популізм досліджували численні вчені, зокрема Р. Гофстедтер, Е. Лаклау, К. Мудде, а також українські дослідники, як-от О. Ткаченко, М. Дем'яненко, Т. Радь, проте консенсусу щодо проблеми немає – чи це рух, стиль або ідеологія [2]. Таке розмежування ускладнює дослідження явища та причин його розповсюдження через відсутність чіткого пояснення за чим ідентифікувати популізм. Аналіз політичної комунікації дає такі пропозиції, завдяки чому ймовірність помилково визначити популізм зменшується. Метою нашого дослідження є розкриття сутності комунікативного підходу та його методології до дослідження популізму.

У роботі використовувалися описовий метод для аналізу праць зарубіжних дослідників популізму та порівняльний метод для оцінки різних підходів і методів дослідження популізму. Це дозволяє не лише систематизувати знання про популізм, але й розкрити найбільш ефективні підходи до його вивчення в контексті політичних комунікацій, надалі – розробки стратегій взаємодії з популізмом.

Згідно з бельгійськими політологами Ш. Волгрейвом та Я. Ягерсом, популізм є стилем політичної комунікації, що включає риторичне посилання на народ і розмежування між ним та елітою [3]. Це визначення базується на десятиліттях теоретичних досліджень. Р. Хофстедтер [4] відзначав конспіративний характер мислення Народної партії США, а Е. Шилс [5] підкреслював антипатію популістів до ідеї складності державних рішень, що вони схильні спрощувати для ширшої аудиторії. М. Канован [6] стверджувала, що популісти спрощують розв'язання проблем звичайних людей, що в

українській політології отримало назву «прості розв'язання складних проблем».

Е. Лаклау [7] наголошував, що популісти розділяють суспільство на дві конфліктуючі групи – «народ» і «еліта», що є соціальними конструкціями. Це розмежування підтверджують К. Мудде та К. Р. Кальтвассер [8], які зазначають, що популізм сприймає політику як вираження волі народу проти корумпованої еліти. У визначенні народу можна оперувати різними концептами, наприклад, через «heartland» – географічну локалізацію або соціальну роль [9]. Для В. Обрана це носій угорської національної ідентичності, а для У. Брайана – американський фермер. Різноманіття трактувань підтверджує «тонкоцентричну» природу популізму, який по-різному трактує еліту – від євробюрократії до приватних підприємців.

К. Мудде, автор концепції «тонкоцентричності» підкреслив, що популізм не є окремою ідеологією, а може поєднуватися з іншими ідеями, такими як фашизм, комунізм або лібералізм. Це ускладнює його ідентифікацію, але ядро – антиелітизм і народоцентричність – залишаються незмінним [10].

Емпіричне дослідження популізму в політичних повідомленнях бельгійських партій, проведене Ш. Волгрейвом та Я. Ягерсом, ґрунтується на трьох ключових характеристиках: народоцентричність, антиелітизм і уявлення про народ як гомогенну спільноту. Для аналізу політичних повідомлень були відібрані записи етерів, оскільки зміст етеру контролюється партією та є прямим зверненням до нації. Було визначено чотири типи популізму в комунікації бельгійських партій: повний популізм, популізм, що виключає, антиелітистський популізм і порожній популізм.

Методологічні підходи до дослідження популізму варіюються залежно від технічних засобів. Класичний контент-аналіз вимагає залучення кодувальників і використання кодових книг, як це робили Ш. Волгрейв і Я. Ягерс. З іншого боку, комп'ютерний контент-аналіз, який використовує програми на кшталт Yoshikoder, автоматизує цей процес, дозволяючи швидше обробляти більше повідомлень [11]. Дослідники, які не мають навичок програмування, можуть використовувати такі методи, хоча для збору великих обсягів даних потрібні спеціальні сервіси, наприклад, Facepager для Facebook.

Для визначення рівня популізму в корпусі текстів необхідні навички програмування (Python або R) [12], щоб створити візуалізації результатів. Дж. Улінскайте та Л. Пукеліс застосували модель BART для аналізу популізму в політичних програмах Литви, навчивши її на прикладах популістських текстів і маркерів з баз даних Team Populism та Global Populism Database[13].

В. Матеус створив цифрову модель для аналізу популізму з нуля, застосовуючи машинне навчання, що вирішує проблему великої витрати часу на контент-аналіз [14]. Ця модель долає критику К. Гокінза, який запропонував холістичне градуювання як якісну оцінку політичних повідомлень. В процесі холістичного градуювання реципієнти ознайомлюються з прикладами популістських текстів та оцінюють інші повідомлення на їхній популістський зміст [15].

Висновки. Завдяки комунікативному підходу вдалось визначити такі ознаки популізму – конспіративність, відраза до рішень еліти, протиставлення «народу» та «еліти», а також звернення до волі народу. Для дослідження популізму у комунікативному підході використовуються різні методи, зокрема класичний та комп'ютерний контент-аналіз (неавтоматизований, напівавтоматизований, автоматизований) та диксурс-аналіз. Перші два методи є кількісними, третій – якісним. Комунікативний підхід дозволяє не тільки оцінити політичну комунікацію, але й звернути увагу на проблеми, які піднімаються популістами, з метою подальшої розробки відповідних політичних рішень.

Список використаних джерел

1. Blumler, J. G., Kavanagh, D. The third age of political communication: influences and features. *Political Communication*. 1999. Т. 16, № 3. С. 209-230. DOI: https://doi.org/10.1080/105846099198596
2. Радь Т. Популізм як продукт політичної комунікації. *Вісник Львівського університету: серія філософські науки*. 2012. № 15. С. 298-308. URL: http://fs-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/15_2012/37.pdf (дата звернення: 12.03.2025).
3. Jagers, J., Walgrave, S. Populism as political communication style: An empirical study of political parties 'discourse in Belgium. *European Journal of Political Research*. 2007. Т. 46, № 3. С. 319-345. DOI: https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2006.00690.x
4. Hofstadter, R. The Age of Reform: monograph. New York: Vintage Books, 1955. 346 p. URL: https://archive.org/details/ ageofreform-fromb0000unse/page/346/mode/2up (дата звернення: 12.03.2025).
5. Shils, E. The torment of secrecy: the background and consequences of American security policies: монографія. Glencoe: The Free Press, 1956. 238 с.
6. Canovan, M. Trust the people! Populism and the two faces of democracy. *Political Studies*. 1999. Т. 47, № 1. С. 2-16. DOI: https://doi.org/10.1111/1467-9248.00184
7. Laclau, E. On Populist Reason: monograph. London: Verso, 2005. 276 с.

8. Populism: a very short introduction / ред. R. K. C. Author. New York, USA: Oxford University Press, 2017. 131 с.
9. Taggart, P. Populism: monograph. Philadelphia: Open University Press, 2000. 128 с.
10. Mudde, C. The populist zeitgeist. *Government and Opposition*. 2004. Т. 39, № 4. С. 541-563. DOI: https://doi.org/10.1111/j.1477-7053.2004.00135.x
11. Rooduijn, M., Pauwels, T. Measuring populism: comparing two methods of content analysis. *West European Politics*. 2011. Т. 34, № 6. С. 1272-1283. DOI: https://doi.org/10.1080/01402382.2011.616665
12. R for Political Science: a practical guide / By F. Urdinez, A. Cruz. 2nd ed. CRC Press, 2022. 480 с.
13. Ulinskaitė, J., Pukelis, L. Identifying populist paragraphs in text: a machine-learning approach. 2021. DOI: https://doi.org/10.48550/arXiv.2106.03161
14. Mateus, V. De'coding concepts: Automatic characterization of populist moments on Twitter: Master in Political Economy. 2023. 98 с. URL: https://repositorio.iscte-iul.pt/bitstream/10071/30527/1/master_vasco_ribeiro_mateus.pdf (дата звернення: 12.03.2025).
15. Hawkins, K. A. Is Chávez populist? *Comparative Political Studies*. 2009. Т. 42, № 8. С. 1040–1067. DOI: https://doi.org/10.1177/0010414009331721

КАРАЩУК Андрій,
студент, Київський національний
університет імені Тараса Шевченка, Україна
КАРАЩУК Оксана,
молодший науковий співробітник
відділу обслуговування інформаційними ресурсами НЮБ,
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського, Україна

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ТА ЛЕГІТИМНІСТЬ ВЛАДИ

У нашу епоху засоби масової інформації, зокрема соціальні мережі відіграють ключову роль у створенні суспільної думки та однозначно впливають на рівень легітимності державної влади. За допомогою цифрових платформ люди мають доступ до альтернативних джерел інформації, що в свою чергу може як зміцнювати довіру до державних органів, так і підривати її. Політики активно

використовують соціальні мережі для комунікації з виборцями, проте водночас вони стикаються з викликами, такими як дезінформація та маніпуляції. Нерідко саме соціальні платформи стають інструментом політичних криз, викриваючи корупційні скандали та неефективність влади. Слід зазначити, що в цей же час прозорість у соціальних мережах можуть допомагати зростанню довіри суспільства до органів державної влади. Тому звідси виходить питання: чи є соціальні мережі певним каталізатором демократичної легітимності державної влади, чи все ж навпаки – джерелом нестабільності? Відповідь на дане питання вимагає детального аналізу та обґрунтування впливу цифрових комунікацій на політичні процеси.

Соціальні мережі на даний момент, доведено, є невід'ємною частиною сучасного політичного процесу, суттєво впливаючи на рівень легітимності влади. Зокрема у статті Бондара Г. доведено: «що найпопулярнішим джерелом інформації для українців залишаються соціальні мережі – їх для отримання новин обирають 77,9% опитаних» [1, с. 51]. Соціальні мережі забезпечують безпосередню комунікацію між державними інституціями, політичними лідерами та громадянами, створюючи ілюзію відкритості та прозорості влади. Новікова Н. Л., Притула К. В. обгрунтовують: «Сьогодні вже не достатньо для установи мати відділ розгляду звернень громадян, телефон гарячої лінії та офіційний веб-сайт у мережі Інтернет. Значна кількість урядових інституцій вже перенесли частину своєї комунікації в площину соціальних мереж» [2, с. 126]. Завдяки соціальним платформам уряди можуть швидко поширювати офіційну інформацію, реагувати на кризову ситуацію та формувати імідж політичних лідерів. Наприклад, використання Twitter, Facebook та інших платформ стало ключовим елементом політичної стратегії багатьох державних діячів, зокрема під час передвиборних проблем, до прикладу Фісенко Т. В. згадує Барака Обама, й зазначає, що він: «був першим зі світових лідерів, хто використовував сервіс мікроблогів Twitter, щоб спілкуватися зі своїми виборцями. Напередодні виборів сайт www. techpresident.com опублікував статистику підтримки кандидатів серед користувачів СІЖ. Лідерство Барака Обами не здивувало, зважаючи на його вік та прихильність до інформаційних технологій» [3, с. 65]. Слід зазначити, що соціальні мережі формують нові механізми громадської участі в політичному житті, зокрема: петиції, флешмоби, відкриті звернення до посадовців або ж онлайн-опитування –це в свою чергу надає можливість для впливу суспільства на прийняття рішень. Країни, які вміло залучують цифрові технології в політичний процес, можуть збільшити в рази

рівень довіри до політичної влади, роблячи громадянам певне відчуття залученості до управління державою.

Проте, слід зазначити, що легітимність влади через соціальні мережі не тільки зміцнюється, а й може перебувати під загрозою. Така проблема постає внаслідок доступності соціальних мереж, таким чином, це сприяє не тільки поширенню державних наративів, а й створенню альтернативних точок зору, які можуть підривати довіру до державних інституцій, зокрема: «13 липня 2009 р. через свою прес-службу Арсеній Яценюк офіційно повідомив, що він не має жодного стосунку до сторінки yatsenyuk у мережі Twitter, яка існувала протягом кількох місяців і була джерелом новин для журналістів та коментування для інтернет-спільнот» [3, с. 67]. Виходячи із зазначеного, варто зробити висновок, що соціальні мережі стають полем для інформаційних воєн, фейкових новин та маніпуляцій, що може мати катастрофічні наслідки для легітимності влади. Політичні кризи, викриття корупційних скандалів та радикалізація суспільних настроїв через цифрові платформи стають все більш розширеними. Тому для збереження легітимності державної влади уряди повинні шукати баланс між відкритою комунікацією з громадянами та контролем за інформаційним простором. Також слід додати, що успішна робота політичної влади в засобах масової комунікації вимагає стратегічного підходу, оскільки публікації, спрямовані на підвищення довіри, повинні бути не лише інформативними, а й відповідати запитам суспільства. Якщо громадяни відчувають фальш або маніпуляцію, їхня довіра може швидко відновитися на розчарування, що особливо небезпечно під час кризових ситуацій.

Регулювання впливу соціальних мереж на легітимність влади є одним із найскладніших викликів сучасної політичної науки. Як було зазначено, з одного боку, цифрові платформи стали важливим інструментом комунікації між органами державної влади та громадянами, допомагаючи зростанню прозорості, політичної мобілізації та залучення громадян до процесу ухвалення рішень, а з іншого боку, засоби масової комунікації дедалі частіше можуть бути джерелом політичної дестабілізації. Одним із головних викликів є проблема інформаційного хаосу, що виникає внаслідок неконтрольованого поширення фейкових новин, пропаганди та політичних маніпуляцій. Алгоритми соціальних мереж сприяють створенню так званих «інформаційних бульбашок», у яких користувачі отримують лише ту інформацію, що відповідає їхнім переконанням. Базик Р. додає: «Соціальні мережі використовують складні алгоритми, що аналізують поведінку користувачів та пропонують їм контент, який викликає сильні

емоційні реакції, такі як страх, гнів, захоплення або обурення. Такі емоції стимулюють користувачів частіше взаємодіяти з контентом, поширювати його серед своїх контактів та генерувати обговорення» [4, с. 19]. Таким чином, це не лише поляризує суспільство, а й в свою чергу ускладнює формування об'єктивного уявлення про політичну реальність. Для державної влади це створює вагому проблему: тобто, будь-яка криза або невдале рішення можуть бути сприйняті суспільством у викривленому світлі, що підриває довіру до уряду.

Ще одним викликом є питання регулювання контенту. Багато держав уже запроваджують механізми боротьби з дезінформацією, однак ці заходи часто стають предметом критики через загрозу обмеження свободи слова. Надмірне втручання влади в інформаційний простір може призвести до звинувачень у цензурі та авторитарних практиках, що своєю чергою знижує її легітимність. Водночас відсутність будь-якого контролю сприяє безкарному поширенню неправдивої інформації, що може використовуватися як інструмент політичної боротьби та зовнішнього втручання.

Перспективи ефективного регулювання соціальних мереж залежать від пошуку балансу між свободою слова та безпекою інформаційного простору. Одним із можливих підходів є розвиток механізмів саморегуляції платформ, де відповідальність за контент беруть на себе не лише державні органи, а й самі соціальні мережі та користувачі. Також важливу роль відіграють ініціативи з медіаграмотності, які допомагають суспільству критично оцінювати інформацію та не піддаватися маніпуляціям. Крім того, міжнародна співпраця у сфері цифрового регулювання стає все більш актуальною, оскільки соціальні мережі не мають державних кордонів. Європейський Союз, США та інші країни розробляють законодавчі ініціативи, спрямовані на створення глобальних стандартів у сфері кібербезпеки та боротьби з дезінформацією. Однак успіх цих заходів залежить від їхньої гнучкості та адаптивності до технологічних змін.

Таким чином, соціальні мережі стали потужним інструментом, що в свою чергу може як зміцнювати, так і погіршувати легітимність державної влади. Засоби масової комунікації відкривають певні можливості для політичної комунікації, підвищення прозорості та залучення громадян до управлінських процесів. Проте, поширення дезінформації, маніпуляцій та інформаційної поляризації може викликати проблеми пов'язані із стабільністю державних інституцій. Ефективне регулювання впливу соціальних мереж потребує балансу між свободою слова, інформаційною безпекою та відповідальністю як з боку влади, так і цифрових платформ. Отже, майбутнє політичної легітимності значною мірою залежатиме від здатності держав і суспільства адаптуватися до нових цифрових реалій.

Список використаних джерел

1. Бондар Г. Л. Використання соціальних мереж в публічному управлінні для комунікації з громадськістю. Ольвійський форум – 2024: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі. Реформування публічного управління та адміністрування в умовах децентралізації влади та наближення її до європейських стандартів : XXI Міжнар. наук. конф. 20–23 черв. 2024 р. С. 49–53.
2. Новікова Н. Л., Притула К. В. Соціальні мережі як інструмент для органів державної влади для налагодження зв'язків з громадкістю. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 5. С. 123–127. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/5-6_2020/21.pdf
3. Фісенко Т. В. Політичні комунікації у соціальних інтернет-мережах. *Перспективні напрямки дослідження українського медійного контенту: фундаментальні та прикладні аспекти* : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції [наук. ред. В. Різун; упоряд. Т. Скотникова, А. Волобуєва]. К. : Інститут журналістики, 2016. С. 64–68. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/35602/1/fmc2.pdf
4. Базик Р. Р. Роль соціальних медіа як інструменту поширення пропаганди та їх вплив на політичну активність суспільства. Науковий журнал «Поліикус». 2024. Випуск 4. С. 16–23. URL: http://politicus.od.ua/4_2024/4.pdf

ЛІПІН Микола,
д-р філос. наук, доц.,
професор кафедри філософії, соціології
та політології, Державний торговельно-
економічний університет

ІНТЕГРАЦІЯ ТА ІНКЛЮЗІЯ У ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ

Суспільство, яке утворюється на основі мережі Інтернет постає «глобалізованим суспільством» [1, с. 23–25]. Проте необхідно розуміти, що глобалізація найбільш яскраво втілює відмінність між інклюзією та інтеграцією. Глобалізоване мережеве суспільство інтегрує багатьох до абстрактної універсальності, але ще більшу кількість людських спільнот воно робить німими і невидимими. З цього приводу можна згадати принцип роботи мережі Інтернет, яка

формально містить в собі все, але саме тому виключає дуже багато чого [2]. Якщо мережеве суспільство структурується навколо мереж, які функціонують за допомогою переведення у цифрову форму інформації і навколо постійного розвитку комунікаційних технологій [1, с. 24], тоді стає очевидним, що саме останнім буде визначатися критерій включення і виключення у цьому типі суспільства. Нерівність між жителями глобалізованого світу зростає тією мірою, якою експоненціально зростає значення глобальних мереж. Глобалізацію можна розуміти як «об'єднання (networking) у спільну мережу різноманітних визначальних у соціально-політичному значенні глобальних мереж. Відповідно, виключення з цих мереж, часто у кумулятивному процесі виключення, рівнозначно структурній маргіналізації у глобальному мережевому суспільстві» [1, с. 25]. Не дивлячись на те, що структура мережевого суспільства набуває глобального характеру, більша частина колективного досвіду має локальний характер. Тому глобалізоване мережеве суспільство – це суспільство, у якому загострюється та автоматизується механізм інклюзії/виключення. Аналізуючи мережеве суспільство М. Кастельс висунув гіпотезу про його асиметричну сутність. «Я висуваю гіпотезу, – писав дослідник, – що розподіл суспільства на включених і виключених є чимось більшим, ніж просто виявленням тимчасового відставання, тимчасовим лагом, необхідним для поступового впровадження попередніх соціальних форм у нову домінантну логічну схему. Фактично такою є структурна властивість глобального мережевого суспільства. Це пов'язано з тим, що можливість переналаштування, що вписана у процес створення мережі, дозволяє програмам керувати кожною мережею у пошуку цінних доповнень всюди з метою їх подальшого включення, одночасно уникаючи і виключаючи ті території, види діяльності та людей, які становлять незначну цінність або навіть зовсім не володіють нею для виконання притаманних цій мережі завдань» [1, с. 25–26]. Отже, глобалізоване мережеве суспільство створює передумови для інтеграції більшої частини населення планети але, одночасно, воно поглиблює нерівність між тими, хто опиняється за його межами. У цьому суспільстві потенційна можливість бути включеним до існуючої мережевої структури постійно зменшується паралельно його деполітизації.

Процес деполітизації глобалізованого суспільства супроводжується постійним руйнуванням засад публічного простору. Як вважав З. Бауман, самоствердження індивідів окремо від інших і навіть в супереч іншим зазвичай не відповідає потребам їх дійсної самореалізації. [3, с. 34]. Будь-яка форма дійсної самореалізації

передбачає взаємодію з іншими людьми, передбачає входження у спільний з іншими «людський світ». Приставка *само-* тільки перешкоджає розумінню того, що людський індивід реалізується обов'язково шляхом подолання свого природного стану *спільно з іншими* і *за допомогою інших*, обов'язково через *трансцендування в інше*. Шляхи реалізації людського в людині знаходяться не у ній самій, а у спільних з іншими справах, смислах, речах. Але, зрештою, шлях реалізації будь-якої людини лежить через пошук співучасті інших людей. Людина стає людиною тільки завдяки здатності бути іншою, вислизати із пастки самототожності.

Концентрація уваги на *само-* руйнує можливість творення і розподілення спільного світу і смислу. Але в наш час індивідуальні долі з усіма їх проблемами не складаються у деяку «спільну долю» або «спільну справу». ««Суспільне» колонізується «приватним»; «публічний інтерес» деградує до зацікавленості приватним життям «суспільних діячів», спрощуючи мистецтво жити в суспільстві до рівня копирсання у чужій білизні і публічним виявленням приватних емоцій (чим більш інтимних, тим краще). «Суспільні проблеми», які не можуть бути піддані схожій редукції стають майже незрозумілими» [3, с. 49–50]. Тому сьогодні, на відміну від минулих епох, сукупність індивідуальних потреб, проблем та інтересів не утворює «спільного інтересу», не формує такого цілого, яке є більшим за сукупність частин з яких воно складається. Функція «спільного» втілюється на боці тих хто здійснює гегемонію, тих, хто врешті-решт, має владу, і будь-яка претензія на універсальність стає гегемоністською претензією.

Не випадково остаточне ствердження дискурсу інклюзії здійснюється наприкінці XX – початку XXI ст., коли одночасно відбувається формування абстрактної єдності людства у вигляді неоліберального глобального проекту та деконструюються універсальні засади класичної європейської культури. Глобалізація розгортається на фоні втрати дійсних засад для символічної єдності людства. На перший погляд, глобалізація претендує на титул універсального, яке відповідно до власної логіки прагне інтегрувати у себе усю множинність культурних маніфестацій. Але у реальності, навіть на рівні емпіричних проявів можна спостерігати опір локальних спільнот проекту глобалізації. Глобалізований світ виявляється розщепленим між ультраіндивідуалізмом та фундаменталізмом, між репрезентованим стандартизованим соціумом *загальним* та репрезентованим атомізованим індивідом *одиничним*. Проте, зазначені опозиції самі

виявляються продуктом глобалізації, яка не протистоїть локальній партикулярності, а «винаходить» її.

Будь-яка форма інклюзії передбачає розгортання процесу людської суб'єктивації. Поза цим процесом можливою залишається тільки інтеграція. Якщо інтеграція можлива на основі абстрактно-загальної єдності, то інклюзія уможливлюється тільки на основі логіки конкретно-всезагального. Сама суб'єктивація, як розвиток людської особистості, є нічим іншим, як становленням частини в якості «замісника Всезагального».

Якщо інклюзія здійснюється в умовах створення спільного світу, то інтеграція передбачає існування готової гегемоністської універсальності, згідно з якою контури і межі «спільного світу» вважаються вже визначеними. Відповідно до цієї логіки передбачається, що існуюча соціальна система готова приєднати до пануючого консенсусу усіх охочих. Але необхідно зважати на те, що існування виключених і пригнічених саме по собі вже свідчить про відчуженість і недемократичність системи. У цій оптиці ексклюзія постає не завнішнім або випадковим ефектом соціальної системи, а необхідною умовою наявної соціальної єдності. Існуючий тип соціальних відносин нормально і ефективно функціонує не всупереч, а саме завдяки механізму виключення. Адже будь-який соціум конституює нормальність на фоні «ненормальності» ізольованих.

Список використаних джерел

1. Castells M. Communication Power. Oxford: Oxford University Press, 2011. 592 p.
2. Castells M. End of Millennium. Second ed. With a New Preface. Oxford: John Wiley & Sons, 2010. 456 p.
3. Bauman Z. The individualized society. Cambridge: Polity Press, 2003. 272 p.

СКЛЯР Олена,
студентка, Державний торговельно-
економічний університет, Україна
МІЩЕНКО Анна,
канд. політ. наук, доц.,
доцент кафедри філософії, соціології
та політології, Державний торговельно-
економічний університет, Україна

ПОПУЛІЗМ ЯК ЗАГРОЗА ІНСТИТУТАМ СУЧАСНОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Популізм, який дослідники визначають як тип політичної риторики, набуває рис іманентної ознаки політичного процесу сучасності. Основна причина підвищення рівня популізму у політиці це можливість отримати владу, спираючись на психологічні і поведінкові особливості типового виборця. Такими особливостями можуть бути відсутність критичного мислення, скептичне ставлення до наукових досліджень, догматизм і схильність до віри в різноманітні конспірологічні теорії. Український дослідник М. Дем'яненко описує політика-популіста як людину, яка чудово орієнтується, що потрібно робити, щоб завжди бути у фарватері громадських симпатій [1, с. 220]. Головним інструментом такого політика є маніпулятивна технологія спрощення, інтерпретації інформації за допомогою техніки обмеження рамками для того, щоб зводити до дихотомічного або чорно-білого сприйняття («ми»-»вони», «виграш»-»програш» тощо). Відповідно виборцем популіста є людина, яка вірить в політичні гасла і не оцінює їх раціонально. Головною задачею політика-популіста є радикалізація суспільних настроїв з метою приходу до влади та подальшої легітимації власної «позасистемної» і революційної політики.

Прототипом популізму можна вважати демагогію за часів існування Стародавньої Греції та Римської імперії, де владу отримували ті представники суспільства, які відмінно володіли ораторським мистецтвом та полемічними навичками. Часто демагога ототожнювали з образом «народного політика», визначаючи демагогію як форму звертання до широких суспільних мас, способом захисту інтересів «простолюду». Проте з часом визначення цього поняття отримало негативне забарвлення, трактування демагогії як маніпулятивного засобу масовою свідомістю за допомогою пропагування неможливих для практичного втілення ідей.

Варто зазначити, що сучасна політична наука виділяє два типи популізму за критерієм ідеології:

– «лівий» – пропагує цінності соціалізму, протистояння олігархам та представникам бізнесу, захист прав меншин;

– «правий» – концентрується довкола питання важливості інтересів окремої нації, захисту політичного та економічного націоналізму, пріоритету традиційних цінностей.

Існують політичні рухи, які комбінують ідеї як лівого, так і правого популізму, не маючи чітких ідеологічних засад. Такі політичні рухи керуються загальними принципами політичного популізму, емоційно апелюючи до представників «простого народу», критикуючи бюрократію та економічний корпоративізм, звинувачуючи представників політичної еліти в політичній нестабільності та економічній нерівності. Оскільки сучасне суспільство є мережевим суспільством постінформаційного типу, ключову роль у розвитку популізму відіграють швидкість поширення інформації, інфотейнмент як стиль транслювання інформації та постмодерний тип комунікації політичних лідерів з виборцями шляхом прямої передачі інформаційного повідомлення через новітні соціальні мережі та платформи, використовуючи при цьому опцію «зворотнього зв'язку».

Популізм як політичний феномен є унікальним явищем адже він є прямою загрозою сучасних демократій, при цьому демократію можна вважати опосередкованим каталізатором його виникнення. Реванш популістських сил ультраправого спрямування в деяких країнах Європи є свідченням виникнення кризи демократії у світі. Демократичний політичний режим де-факто демонструє брак антикризових механізмів та низький рівень їх ефективності, нездатність забезпечити сталість державних і політичних інститутів та неспроможність розробити інструменти для інституціоналізації громадянського суспільства, що створює підґрунтя для отримання влади за допомогою популістської риторики.

Необхідно зазначити, що популістські тенденції в країнах Заходу і в Україні мають різні якісні ознаки. Аналізуючи внутрішньополітичну ситуацію держав Європи, можемо говорити про кризу довіри до влади, що спричинена невідповідністю цільових орієнтирів об'єкта (громадяни) і суб'єкта політики (правляча еліта). Втрата довіри до влади, посилення соціальних розбіжностей всередині суспільства призводить до підвищення прихильності до політичного гравця, для якого характерний харизматичний тип лідерства, який пропонує утопічні ідеї рівності та справедливості. Саме такий політичний кандидат схильний до руйнації інститутів політичної системи, відхилення від реалізації державних інтересів та відступу до авторитарних тенденцій, що поступово вбиває демократію та поглиблює вже наявну політичну кризу.

На противагу ліберальним демократіям Європи, в Україні популізм набуває характеру стилю політики. Як зазначають дослідники, у сучасній політиці України публічний політик змушений вживати певні популістські методи, дотримуватись певного стилю у боротьбі за владу, адже ігнорування потреб і симпатій виборців веде до поразки на виборах [2, с. 132]. Таким чином, в Україні популізм є необхідним засобом для завоювання влади та отримання масової підтримки, що зумовлено патерналістськими уявленнями суспільства, деформованим типом правової культури і недостатньо розвиненою політичною культурою. Перманентний популізм в Україні є відображенням кризи політичного розвитку.

І у випадку України, і у випадку США та Європи, популізм є негативним явищем, що посилює потребу у пошуку конструктивного консенсусу та формуванні нового суспільного договору, що гарантував би стабільність політичного процесу.

Список використаних джерел

1. Дем'яненко М. М. Популізм як соціально-політичний феномен. *Політологічний вісник. Збірник наукових праць*. 2012. № 67. С. 215-226.
2. Бурдяк В., Макар Ю. Популізм – складова діяльності український політичних партій. *Україна–Європа–Світ: міжнародний збірник наукових праць. Сер. Історія, міжнародні відносини*. 2012. № 10. С. 130–138. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/26759

ПРОКОПЧУК Ірина,
канд. політ. наук, доц.,
доцент кафедри філософії, соціології
та політології, Державний торговельно-
економічний університет, Україна

ПОЛІТИЧНА ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ЯК БАГАТОВИМІРНИЙ ПРОЦЕС

Політична глобалізація являє собою складний і динамічний процес, що характеризується посиленням взаємозалежності між елементами глобальної політичної системи. Це явище включає трансформацію міжнародних відносин, появу нових світових акторів у політичній сфері, формування глобальної архітектури та ієрархії [1].

Глобальні політичні процеси розгортаються в межах політичної складової глобалізації, створюючи нові форми взаємодії, підвищуючи взаємозв'язок і залежність між учасниками світової спільноти.

Серед ключових тенденції розвитку глобальних політичних процесів можна виділити наступні:

– створення оновленої структури глобального світу,

– поява нових акторів на світовій політичній арені,

– розвиток двох основних моделей політичної модернізації країн (західна та континентальна),

– -посилення нестабільності на глобальному рівні,

– -слабкість механізмів глобального управління, неефективність міжнародних організацій,

– -загострення протиріч між глобалізацією та національними інтересами, всплески ізоляціоністських настроїв у лідерів держав,

– зростання впливу та лідерських амбіцій країн «глобальної периферії».

Глобальний виклик можна визначити як ситуацію, що виникає на глобальному рівні та зачіпає значну кількість людей. Вона характеризується тим, що окремі особи чи навіть цілі суспільства не в змозі впоратися з нею самостійно у прийнятні часові рамки.

Саме тому для ефективного вирішення подібної проблеми необхідно об'єднати зусилля на міжнародному рівні.

Глобальні політичні виклики слід розглядати як потенційні точки напруги, що вимагають своєчасного реагування та врегулювання.

Такі виклики можуть становити як серйозну загрозу світовій стабільності, породжуючи глобальні проблеми, ризики, кризи та катастрофи, так і грати роль своєрідного каталізатора, здатного стимулювати глибокі позитивні зміни у світовому масштабі [2].

Ігнорування глобальних політичних викликів може призвести до виникнення масштабних проблем, а їх недостатнє вирішення призводить до перетворення їх на політичні ризики з глобальними наслідками.

Російсько-українська війна є одним з глобальних викликів XXI століття, який постав перед людством. Тому колективне вироблення Україною та її партнерами механізмів справедливого завершення російсько-української війни необхідна умова для відновлення світового порядку на основі сили міжнародного права, а не права сили.

Список використаних джерел

1. Leonova O. G. The Concept of «Political Globalization» and Global Challenges. Philosophical Aspects of Globalization: A Multidisciplinary Inquiry. Boston. 2022. P. 163–177.
2. Татар М. С. Ідентифікація та класифікація глобальних викликів. *Часопис економічних реформ*. 2020. №3(39). С. 36-44. DOI: https://doi.org/10.32620/cher.2020.3.04

КАРАЩУК Микола,
канд. політ. наук, доц.,
доцент кафедри політології,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, Україна

ВЛАДА ТА ДОВІРА У ПЛЮРАЛІСТИЧНОМУ СВІТІ ВІДМІННОСТЕЙ

Турбулентність сучасного світу призводить до мобілізації суспільства та поширення недовіри до Іншим, до їх відмінностей, що призводить до загострення протиставлення «своїх» і «чужих». В результаті мобілізовані маси прагнуть формувати єдність на основі однорідності. Особливо яскраво недовіра до відмінностей і плюралізму проявляється в умовах, коли спільнота відчуває загрозу власній ідентичності, культурі або традиціям. Терпимість до Інших вибудовується на основі взаємної довіри. Вона залежить не стільки від «доброї волі» кожного індивіда або групи, скільки від ефективного функціонування інституційних засад соціально-політичного життя, які здатні блокувати поширення наслідків «злої волі» [1, с. 35].

Ефективне функціонування будь-якого суспільства залежить від рівня довіри у ньому і формування на цій основі легітимності інститутів влади. Якщо припустити, що суспільство є мережею міжособистісної взаємодії, комунікації та інших зв’язків між організаціями та структурами, то основою цього складного процесу є проблема налагодження конструктивних стосунків між індивідами, адже взаємодія з іншими людьми є необхідною передумовою задоволення наших потреб. Проте дії інших людей, їх інтереси, бажання і надії, як і весь соціальний контекст соціально-культурного існування, постають непрозорими та невизначеними. Індивід функціонує у

складному, хаотизованому і невпорядкованому світі і тому він змушений постійно здійснювати «стрибок у невпевненість», змушений «тестувати» оточуюче середовище у пошуках потрібних речей, людей або колективів [2, с. 120].

Довіра до інститутів державної влади здатна нейтралізувати страх і непевність перед загрозами і викликами глобалізованого світу. Наш час описується у наукових дослідженнях і як «плинна сучасність» (З. Бауман), і як «суспільство ризику» (У. Бек), і як «постіндустріальне суспільство» (Д. Белл), і як «ера пустоти» (Ж. Ліповецькі). Спільним для всіх залишається визнання прискорених трансформацій, що відбуваються в оточуючому нас світі, наслідком яких постає руйнування сталих нормативно-ціннісних орієнтирів людської життєдіяльності. Потужну роль у даному процесі відіграють представники постмодернізму, котрі здійснили всебічну критику так званих «великих наративів», в межах якої відбувається деконструкція традиції, ідеалів, цінностей та ієрархій класичної культури. Всі вони потрапили під підозру у приховуванні владних зазіхань, в результаті чого усі сфери суспільного існування опиняються в перманентній кризі легітимності. Не уникає цієї долі і толерантність.

У спільноті відмінностей толерантність постає тією основою, на якій уможливлюється перспектива вибудовування такої єдності, яка не буде нівелювати індивідуальність. Толерантне суспільство – це суспільство рівних, яке виключає дискримінацію. Це суспільство, яке допускає тільки один вид нетерпимості, а саме, воно нетерпиме до нетолерантності. Схожу думку висловлював ще на початку XX століття відомий дослідник Л. фон Мізес. Розмірковуючи про теоретичні засади лібералізму та роль, яку у його становленні відіграє принцип віротерпимості, вчений вважав, що «лібералізм має бути нетолерантним до будь-якого виду нетолерантності» [3, p. 55]. Толерантність, віротерпимість в межах лібералізму мисляться як гарантія соціального миру і злагоди. З цієї точки зору, гарантія миру всередині суспільства повинна мати пріоритет над всім і над усіма. Для цього необхідно усунути можливість встановлення в державі будь-якої ідеологічної та культурної монополії. Толерантність постає принципом лібералізму згідно з яким він толерує безглузді і абсурдні погляди на світ та суспільство, він толерує також шкідливі і руйнівні для соціуму вчення і рухи. «Вимагати і виявляти толерантність лібералізм змушує не міркування про зміст доктрини, до якої потрібно бути толерантними, а усвідомлення того, що тільки толерантність може створити і зберегти передумови соціального світу, без якого людство може знову впасти у варварство і злидні. Проти глупого, безглуздого,

помилкового і шкідливого лібералізм бореться зброєю розуму, а не грубої сили і репресіями» [3, p. 56–57].

Необхідно зазначити, що застосування «зброї розуму» передбачає розгортання публічного, громадського простору, який може убезпечити розум від спокуси перетворення на гегемоністську владу. Мова про те, що розум поза комунікативними процедурами стає монологічним і нерефлексивним. Для того, щоб розум реалізувався у людському житті, потрібні, як мінімум, двоє. Розум має множинну, діалогічну природу. Але так само множинною є політика як спільний світ, у якому люди розкриваються один перед одним і який уможливлює сприйняття іншого. Бачити, сприймати і розуміти іншого можливо за умови вироблення спільної основи. «Громадська сфера, як спільний світ, збирає нас разом і запобігає, так би мовити, тому, щоб ми усували один одного. Рух масового суспільства, ускладнює не кількість людей, які належать до нього, а те, що світ між ними втратив свою силу збирати їх разом, щоб об'єднувати і роз'єднувати» [4, с. 57]. Особливістю політики як сфери розгортання публічного простору є відсутність насилля як способу формування спільного світу. Вже у цьому пункті розкривається сутнісний взаємозв'язок між політикою, владою і довірою.

Стабільність будь-якої демократії залежить не тільки від економічного розвитку країни, а також від ефективності та легітимності її політичної системи. У цьому контексті розкривається взаємозв'язок ефективності політичної влади та легітимності демократичної системи. Ефективність трактується як міра відповідності даної системи основним функціям правлячої влади, як їх уявляють населення, бізнес або військові. В свою чергу, легітимність визначається як здатність цієї системи породжувати та підтримувати віру в те, що існуючі політичні інститути є найбільш придатними та прийнятними для даного суспільстві. Ступінь легітимності сучасних демократичних політичних систем залежить від вирішення тих проблем, котрі історично розділяли суспільство. Якщо ефективність має *інструментальну* природу, то легітимність *оціночну*. В цьому ракурсі легітимність осмислюється як посередник, міст між культурними факторами та інституалізацією влади. Особливо важливою дана проблема постає у так званих «нових» державах, де процеси державотворення ще не завершенні. Зазвичай вважається, що легітимізація цих держав безпосередньо залежить від економічних успіхів діяльності уряду, проте сама по собі економічна ефективність політичної влади є недостатньою підставою для легітимізації держави у довготривалій перспективі. Для цього необхідною є вкоріненість

легітимності політичної влади у позавладних інстанціях, наприклад культурі. В інакшому випадку навіть порівняно заможні держави ризикують відчути кризу легітимності.

В цьому контексті важливим є розрізнення легітимності та довіри,. Будь-який політичний або соціальний інститут може сприйматися як легітимний, навіть якщо його представники виявляються невартi довіри. Розрізнення довіри і легітимності дозволяє краще зрозуміти процеси легітимації політичної влади в демократичних країнах, які передбачають як необхідні, рівноправні моменти довіру та недовіру. Потреба в процедурах легітимізації влади обумовлюється недовірою до існуючих політичних структур. Поза недовірою значно ускладнюється процес контролю за політичною владою. Влада в умовах демократії спирається не тільки на консенсус. Для того, щоб демократичний режим залишався саме таким, він повинен бути відкритим і для конфлікту з приводу загальних норм, цінностей та цілей суспільного розвитку.

Список використаних джерел

1. Уолцер М. Про толерантність. Пер. з англ. М. Ліпушко. Харків: РА-Каравела, 2003. 148 с.
2. Ільїна А., Ліпін М. Довіра і освіта в параметрах мінливого світу. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*. 2021. № 2 (27). С. 112-118.
3. Von Mises L. Liberalism in the Classical Tradition. Tr. by R. Raico, Foreword by L. M. Sparado. New York: The Foundation for Economic Education. 2005. 203 p.
4. Арендт Г. Становище людини. Пер. з англ. М. Зубрицька, Львів: Літопис, 1999. 254 с.

ДАМЧЕНКО Ілля,
студент, Державний торговельно-
економічний університет, Україна
ПРОКОПЧУК Ірина,
канд. політ. наук, доц.,
доцент кафедри філософії, соціології
та політології, Державний торговельно-
економічний університет, Україна

УКРАЇНА У ГЛОБАЛЬНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ

Україна перебуває у стані масштабної війни, яка охоплює як реальний фронт, так і гібридні аспекти, зокрема інформаційний і кібернетичний простори. Окрім протистояння дезінформації та ворожим наративам, Україна прагне гідно представляти себе на міжнародній арені у світовому інформаційному просторі.

На жаль слід констатувати, що станом на 2025 рік Україна втратила дві позиції у Глобальному індексі м'якої сили (Global Soft Power Index) і опустилася на 46-те місце, а загальний показник знизився на один бал. Водночас росія утримує 16-ту сходинку, користується підтримкою своїх східних союзників, не зважаючи на жорстку критику з боку Заходу [1].

Позиція України за показником «Репутація» знизилася на 19 пунктів до 95-го місця серед 193 країн, тоді як росія займає 75-ту позицію [1].

У категорії «Впізнаваність» Україна також опустилася, зайнявши 20-те місце, що свідчить про спад рівня глобальної уваги [1]. Впізнаваність країни у світі є одним із ключових чинників успішного формування позитивного ставлення до країни, підтримки її зовнішньополітичних ініціатив.

У лютому 2022 року пошуковий інтерес світової аудиторії до теми України в Google сягнув максимуму, перевищивши попередній рекорд у 7 разів (у 2014 році, коли росія напала на Україну, Google Trend score за запитом «Україна» складав 13 балів, а в лютому 2022 – 100 балів). Впродовж 2024 року пошуковий інтерес тримався на рівні лише 7 балів [2].

Аналіз наведених показників за різними рейтингами та індикаторами демонструє зниження рівня уваги та підтримки у світових мас медіа, яку наша країна отримувала в попередні роки війни. Основними факторами цього, на наш погляд, є:

1. Поляризація ставлення до війни серед світової спільноти. Відповідно до соціологічних досліджень, підтримка України стає суперечливою темою в деяких державах. Наприклад, у США 42% республіканців вважають підтримку України надмірною, у той час як серед демократів лише 28% заявляють про недостатність допомоги. В Європі, попри загальну солідарність, з'являється економічний прагматизм та скептицизм через побоювання високих зовнішніх витрат. Наприклад, у Німеччині 41% респондентів вважають витрати на фінансову допомогу Україні надмірними. Однак вцілому підтримка України в Європі залишається стабільно високою. Так значна частка європейських респондентів продовжує виступати за надання Україні гуманітарної (87%), економічної (68%) та збройної допомоги (58%) [2].

Опитування YouGov, проведене у Великій Британії, Франції, Німеччині, Іспанії, Італії, Швеції та Данії у грудні 2024 року, демонструє зниження підтримки ідеї надавати Україні допомогу до повного виведення російських військ. У більшості країн Європи кількість тих, хто виступає за підтримку України до повного виведення російських військ, зменшилася, а число прихильників переговорного врегулювання зросла. Найбільш помітне зменшення прихильників «жорсткого» підходу спостерігалось у Німеччині (з 45% до 28%) та Італії (з 55% до 15%). Водночас у Франції, Іспанії та Данії відносна більшість опитаних респондентів віддала перевагу дипломатичному завершенню війни [3].

2. Зниження уваги до України у світовому інформаційному просторі можна також пояснити втомою співчувати, втомою від тривалих конфліктів у новинному просторі. За даними Digital News Report 2024 від Reuters Institute, рівень вибіркового уникання новин у світі сягнув 39%. Люди втомлюються від постійної присутності військових тем у медіа-просторі, зокрема щодо України та інших затяжних конфліктів. Люди відчувають постійне інформаційне перенавантаження, що впливає на інтерес та довіру до новин. Це особливо гостро проявляється в країнах із високим рівнем політичної та економічної нестабільності [2].

3. Падіння інтересу у світових мас медіа до України зумовлено також неналежною міжнародною комунікацією із закордонною аудиторією, яка б формувала цілісне і реалістичне уявлення про Україну як важливого геополітичного гравця в глобальному інформаційному просторі, недостатністю якісного українського контенту, який можна поширювати в світі як «м'яку силу», збільшуючи чисельність прихильників нашої країни в світі.

Традиційні медійні методи виявляються малоефективними для підтримки уваги до війни та гуманітарних викликів в Україні. Отже потрібні новаторські рішення та зміни підходів до міжнародної комунікації, до державної інформаційної політики, до брендування нашої країни в світі, щоб ефективніше утримувати увагу міжнародної спільноти, розширювати вплив «м'якої сили», гідно представляти Україну в глобальному інформаційному просторі.

Список використаних джерел

1. Global soft power index 2025. URL: https://static.brandirectory.com/reports/brand-finance-soft-power-index-2025-digital.pdf
2. Звіт про сприйняття України у світі 2024. URL: https://brandukraine.org.ua/documents/184/web_Звіт_про_сприиняття_України_2024-стиснуто_1.pdf
3. Опитування You Gov проведене у Великій Британії, Франції, Німеччині, Іспанії, Італії, Швеції та Данії, грудень 2024. URL: https://www.theguardian.com/world/2024/dec/26/support-for-ukraine-russia-war-yougov-poll-survey

РОЮК Дар'я,
студентка, Державний торговельно-економічний університет, Україна
КРОХМАЛЬ Наталія,
канд. філос. наук, доц.,
доцент кафедри філософії, соціології та політології, Державний торговельно-економічний університет, Україна

ПЕРЕВАГИ, ПЕРСПЕКТИВИ ТА НАСЛІДКИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Для сучасного суспільства характерні пришвидшені темпи цифровізації, процесу, у якому цифрові технології використовуються для зміни та покращення всіх аспектів нашого життя, від того, як ми взаємодіємо один з одним, до того, як ми виробляємо та споживаємо товари або послуги [1]. Починаючи з 2019 року, Україна прискорила темпи цифровізації, а в деяких випадках, навіть випередила лідируючі технологічні країни [1]. Прикладом найуспішнішого впровадження

цифрових технологій в Україні став застосунок «Дія» – «держава в смартфоні».

Можна виділити переваги цифровізації для України.

Доступність та зручність. Наприклад, «Дія» надає цілодобовий доступ до послуг зокрема, відкрити ФОП посеред ночі. Це є справжнім порятунком для багатьох, хто не хоче витрачати час на відвідування ЦНАП. А в умовах повномасштабного вторгнення, коли час – це найцінніший ресурс, онлайн-послуги стають ще більш важливими. Це стосується і тих, хто змушений перебувати на окупованих територіях або за кордоном.

Антикорупція. Цифрові технології відіграють ключову роль у боротьбі з корупцією, створюючи прозоре середовище, де хабарництво стає неможливим. Це робить цифровізацію потужним інструментом для розвитку держави. Онлайн-послуги виключають необхідність особистих візитів до установ, усуваючи можливості для домовленостей та затягування процесів. Це їхня фундаментальна перевага – мінімізація корупційних ризиків. Цифрові послуги гарантують прозорість на етапі обробки інформації.

Ефективність та злагодженість держави. Впровадження цифрових технологій у державні послуги та внутрішні процеси суттєво оптимізує роботу держави, забезпечує економію ресурсів та зменшує бюрократичний апарат [2]. Такий підхід формує у користувача послуг враження оперативності, розширених можливостей в отриманні інформації та необхідних документів, а з боку держави формує показники її ефективної роботи.

Переведення державних послуг в електронний формат – це ключ до ефективності та прозорості. Завдяки цифровізації громадяни можуть легко та швидко отримувати необхідні послуги, уникаючи бюрократичних процедур та особистих візитів. Система одразу показує помилки в заявках, дозволяючи їх виправити, та проводить автоматичну перевірку документів [2].

Вже сьогодні можна виділити і наслідки цифровізації, зокрема:

нерівномірний розподіл благ та цифровий розрив. Цифровізація обіцяє багато переваг, але вони нерівномірно розподілені. Обмежений доступ до Інтернету є головною проблемою, адже на сьогоднішній день близько 60% населення планети не мають доступу до мережі [3]. Це створює цифровий розрив, де одні мають доступ до інформації, освіти та можливостей, а інші залишаються позаду;

поляризація ринку праці та технологічне безробіття. Цифровізація змінює ринок праці. Автоматизація та роботизація стандартних трудових операцій викликають суттєві зміни на ринку праці, у тому

числі скорочення робочих місць та зникнення чи потенційне зникнення деяких професій. Це створює конкуренцію на ринку праці, оскільки люди змушені конкурувати за доступні робочі місця не тільки один з одним, а також і зі штучним інтелектом, який все більше використовується у багатьох професіях;

загрози кібербезпеці та захист даних. Зі зростанням цифрової активності зростає ризик кіберзагроз. Кіберзлочинці можуть атакувати як особисті, так і корпоративні дані;

залежність від цифрової інфраструктури. Наприклад, збій в мережі чи відсутність доступу до Інтернету можуть призвести до значних проблем у професійній діяльності людини, у роботі компаній та ін. Також існує ризик того, що люди стають занадто залежними від технологій, що впливає на їх соціальні навички та психічне здоров'я.

Не дивлячись на це, цифровізація має багато перспектив, які охоплюють різні сфери.

Використання штучного інтелекту. Найрозповсюдженим на даний момент є штучний інтелект, і його застосування у державних послугах може стати значним проривом. Наприклад, у додатку «Дія.Підпис» штучний інтелект використовується для підтвердження особистості за допомогою біометричних даних.

Упорядкування внутрішніх процесів. Міжнародні дослідження показують, що Україна зробила великий крок вперед у розвитку цифрових державних послуг. Однак, у сфері електронного урядування Україна ще не досягла бажаних результатів. Подальша цифровізація уряду вимагає розвиток системи аналізу даних з можливостями оцінювання потенційних ризиків для прийняття оперативних та стратегічних рішень.

Цифровізація Міністерства оборони. У контексті воєнних дій, цифровізація Міністерства оборони є одним із пріоритетних напрямків. Існує безліч важливих сфер, які потребують цифрової трансформації. Це масштабний і складний процес, яким потребує оперативності в реагуванні, швидкості у прийнятті рішень тощо.

Отже, цифровізація в Україні – це не просто технологічний тренд, а життєво необхідний процес, що визначає майбутнє країни. Це складний, багатогранний феномен, який несе в собі як величезні можливості, так і серйозні виклики. Це шлях до побудови сучасної, ефективної та прозорої держави, де кожен громадянин матиме рівні можливості для розвитку та самореалізації. Однак, цей шлях вимагає зваженого підходу, стратегічного планування та врахування потенційних ризиків.

Список використаних джерел

1. Акулюшина М. О., Ісламова А. Є., Біюк В. А. Перспективи розвитку цифрової економіки в Україні. Економіка та суспільство. 2024. Випуск #61. URL: https://www.researchgate.net/ publication/ 379856578_PERSPEKTIVI_ROZVITKU_CIFROVOI_EKONOMIKI_ V_UKRAINI
2. Виклики, переваги і перспективи цифровізації в Україні: CEO Kitsoft для SPEKA – 7 листопада 2024. URL: https://kitsoft.ua/ua/ news/vikliki-perevagi-i-perspektivi-cifrovizaciyi-v-ukrayini-ceo-kitsoft-dlya-speka
3. Майже 60% населення Землі не мають доступу до Інтернету. Finance.ua. 18.01.2016. URL: https://news.finance.ua/ua/news/-/367321/odyn-z-najbilshyh-v-ssha-bankiv-zaplatyt-5-mlrd-shtrafu-cherez-operatsiyu-z-2005-po-2007-rik

ФЕДОРЕНКО Ростислав,
студент, Державний торговельно-економічний університет, Україна
СИНЮЧЕНКО Артем,
канд. політ. наук,
асистент кафедри філософії, соціології та політології, Державний торговельно-економічний університет, Україна

ПОЛІТИЧНИЙ МАРКЕТИНГ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Сучасне інформаційне суспільство характеризується швидким поширенням інформації, що суттєво впливає на політичний маркетинг. Політичні партії та кандидати активно використовують цифрові платформи, соціальні мережі та аналітику даних для впливу на громадську думку, мобілізації виборців і формування свого іміджу [1]. У зв’язку з цим дослідження механізмів політичного маркетингу в інформаційному середовищі набуває особливої значущості.

Важливо також враховувати, що інформаційні технології змінюють не лише способи ведення політичних кампаній, але й механізми взаємодії держави та суспільства. Завдяки новим каналам комунікації громадяни отримують змогу безпосередньо впливати на

політичні процеси через цифрові петиції, онлайн-дебати та соціальні мережі [2]. Тому політичний маркетинг у таких умовах має враховувати як можливості, так і виклики цифрової епохи.

Політичний маркетинг досліджується в контексті цифрових технологій, соціальних мереж, big data та поведінкових стратегій. Однак питання етики, маніпуляцій, фейкових новин та використання штучного інтелекту в політичних кампаніях залишаються дискусійними і потребують додаткового аналізу [3].

Дослідження політичного маркетингу охоплює вивчення ефективності різних стратегій комунікації, методів залучення виборців та адаптації політичних програм під актуальні запити суспільства. Зокрема, дослідники аналізують вплив соціальних мереж, алгоритмів персоналізованого контенту, а також роль політичної реклами у формуванні громадської думки.

Цифровізація політичних комунікацій – використання соціальних мереж, таргетованої реклами та алгоритмічного просування контенту. Завдяки цифровим технологіям політики отримують змогу безпосередньо звертатися до аудиторії через Twitter, Facebook, Instagram, TikTok та YouTube [1]. Ці платформи дозволяють адаптувати повідомлення до різних цільових груп, що підвищує ефективність політичних кампаній.

Персоналізація політичних кампаній – аналіз поведінки виборців для формування індивідуальних політичних повідомлень. Використання аналітичних даних дає змогу політикам визначати основні запити та потреби населення, створюючи релевантні меседжі, які резонують з окремими соціальними групами [2].

Роль фейкових новин та дезінформації – вплив маніпулятивних технологій на виборчі процеси та суспільні настрої. У політичному маркетингу часто застосовуються техніки чорного PR, зокрема розповсюдження неправдивої або перекрученої інформації [3]. Це створює загрозу для демократичного процесу та формує викривлене сприйняття реальності.

Big Data та штучний інтелект – нові методи аналізу та прогнозування політичної поведінки виборців. Використання штучного інтелекту та алгоритмів машинного навчання допомагає партіям ефективніше прогнозувати електоральні настрої, оптимізувати рекламні бюджети та автоматизувати комунікацію з виборцями [1].

Етичні аспекти – питання прозорості, приватності та відповідальності у використанні політичного маркетингу. Регулювання політичної реклами та контроль за використанням персональних

даних виборців стають ключовими питаннями, які потребують міжнародного правового врегулювання [4].

Вплив політичного маркетингу на суспільну думку – формування політичної культури через засоби масової інформації та цифрові платформи. Інформаційні кампанії здатні не лише впливати на виборчі настрої, а й змінювати довгострокові політичні переконання громадян.

Політичний маркетинг у цифрову епоху є потужним інструментом впливу на громадську думку. Водночас зростає потреба у врегулюванні питань етики, протидії фейковим новинам та забезпеченні прозорості політичних кампаній [2]. Використання новітніх технологій у політичному маркетингу відкриває широкі можливості для залучення виборців, але разом з тим створює виклики, пов'язані з інформаційною безпекою та захистом демократії.

Список використаних джерел

1. Global Digital Marketing Market Report and Forecast 2023-2028. URL: https://www.researchandmarkets.com/reports/5775236/global-digital-marketing-market-report-forecast
2. Піжук О., Муравйов В. Цифрове суспільство, як нова парадигма сучасного світу. *Věda a perspektivy*, 2022. № 2(9). С. 75–86. DOI: https://doi.org/10.52058/2695-1584-2022-2(9)-75-86
3. Мартинюк О. Тренди digital-маркетингу в умовах кризи. *Вісник НУВГП. Серія «Економічні науки»*, 2022. № 2(98). С. 147–157. DOI: https://doi.org/10.31713/ve2202214
4. Лященко Н. Б. Теоретичні засади трансформації інформаційного простору у публічній владі України. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*, 2023. № 47. С. 233–239. URL: http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/47_2023/29.pdf

БІРЮК Максим,
аспірант, Державний торговельно-
економічний університет, Україна
МОРОЗОВ Андрій,
д-р філос. наук, проф.,
професор кафедри філософії, соціології
та політології, Державний торговельно-
економічний університет, Україна

ПРОБЛЕМА РІВНОСТІ В СУЧАСНОМУ DEI-ДИСКУРСІ

Останнім часом проблема рівності стає провідною темою публічних дебатів. В західних країнах, де панує ліберально-глобалістська повістка, рівність передусім асоціюється з політикою DEI (абревіатура з англ. мови Diversity, Equality, Inclusion, що в перекладі означає Різноманітність, Рівність, Включення). Ідейні підґрунтя для сучасних DEI-програм були закладені ще у середині XX ст., завдяки діяльності відомого активіста та борця за свободу Мартина Лютера Кінга та очолюваного ним руху за громадянські права темношкірих (право голосу, працевлаштування і т. д.). У 1960-х роках американські політичні лідери (спочатку Джон Кеннеді, потім Ліндон Джонсон) підписали низку указів, що запроваджували активні зусилля по боротьбі з дискримінацією. Такі зусилля отримали назву «affirmative action» (букв. – стверджувальна дія) [1].

Сьогодні DEI вийшло далеко за межі тих задач, які ставив Мартин Лютер Кінг. Це стало політикою, комплексом урядових і неурядових заходів, спрямованих на створення «культури рівних можливостей» в широкому сенсі слова. Що ж таке DEI в сучасних реаліях? По суті, це комплекс програм так званої «позитивної дискримінації», коли привілеї (наприклад, у формі преференцій, квот) надаються певним групам населення, які раніше історично потерпали від дискримінації або зараз продовжують знаходитися в нерівному становищі. Можна навести багато прикладів подібних програм, починаючи від тренінгів для співробітників і менеджерів компаній та практики «сліпого найму», і завершуючи спеціальними інклюзивними програмами в різноманітних галузях (освітянських, медичних, військових тощо).

Подібні DEI-програми останнім часом набули поширення в бізнес-колах, у крупних компаніях і стали своєрідною відповіддю на виклики існуючих системних бар'єрів та дискримінації у корпоративному середовищі. Передусім, це виклики сексізму,

расизму, націоналізму, ейджизму тощо). Їхньою метою стало створення більш справедливих умов для всіх співробітників компаній незалежно від їх національності, раси, статі, релігійної ідентичності, віку [2, с. 1].

Різноманітність, рівність та інлюзивність, в свою чергу, є складовими сучасної філософії бізнесу, так званої ESG (Environmental, Social, Governance) – набору характеристик, правил, стандартів і рекомендацій для ведення бізнесу, що забезпечують його сталий розвиток. ESG включає в себе принципи захисту природи, створення сприятливих соціальних умов, моральне відношення до співробітників і клієнтів, якісне управління. Принцип соціального управління в тріаді ESG передбачає високу соціальну відповідальність перед всіма учасниками бізнес-процесу (персонал, бізнес-партнери, клієнти, стейкхолдери тощо), вимагає створення рівних для всіх комфортних умов праці, соціальної підтримки, конфіденційність, безпеку та прозорість, справедливу заробітну плату для кожного. Тому питання рівності й нерівності тут є ключовими [3, с. 12].

Повертаючись безпосередньо до програм DEI, потрібно сказати, що, попри те, що найбільший акцент робиться на гендерній проблематиці, справжня соціальна різноманітність рівноправних рівноцінних членів соціуму – це не лише усунення ґендерного дисбалансу (наприклад, на керівних посадах у бізнес-компаніях, органах влади). Насправді, різноманітність охоплює також вік, культуру, професійний та життєвий досвід, етнічність та інші параметри. Демографічні ознаки – лише поверхневий рівень, тоді як глибина полягає у відмінностях світоглядів.

Як ми вже зазначали вище, «affirmative action» (дії по недопущенню дискримінації) тісно пов’язані із «позитивною дискримінацією», тобто діями по наданню привілей для історично пригноблених груп. Найсуперечливішими проявами такої позитивної дискримінації є квоти на найм представників таких груп або, наприклад, пріоритет для них при вступі до університету (за інших рівних факторів). Тому, з нашої точки зору, у такої політики є не лише переваги, але й недоліки. З одного боку, завдяки DEI-програмам йде відновлення справедливості та виправлення дисбалансу прав у суспільстві. З іншого боку, боротьба з однією формою дискримінації призводить до інших форм дискримінації та несправедливості.

Більш того, DEI не завжди є дієвим способом створення реальних рівних і справедливих можливостей для всіх, а часто є лише декларативними гаслами, пі-аром, або «ширмою», за яким реальної справедливості не має. Така розбіжність між гаслами і реальністю

нагадує сумнозвісний маркетинговий прийом «зелений камуфляж (англ. «greenwashing»), коли прикриваючись екологічною повісткою споживача вводять в оману і шахрайськими методами отримують конкурентну перевагу. За аналогією це називають DEI-washing. «Подібно до зеленого камуфляжу в екологічних ініціативах, DEI-washing передбачає, що компанії представляють зовнішні зобов'язання DEI без внесення і впровадження суттєвих змін. Це може включати оголошення про ініціативи різноманітності, які недостатньо фінансуються або неефективні, висвітлювати символічне наймання меншин або давати обіцянки без виконання» [4, с. 1].

Зворотній бік інклюзії, коли толерантність до пригноблених меншин ставиться вище їх професійних навичок та здібностей, фахових компетентностей, потенційно може призвести до непередбачуваних катастрофічних наслідків. Згадаймо скандальну заяву Дональда Трампа про те, що програми різноманітності DEI стали причиною катастрофи літака з фігуристами на борту, що сталася 30 січня 2025 року. Не в останню чергу це стало причиною того, що з приходом нової адміністрації у США рівність та інклюзивність почали виходити з тренду, а за даними Форбс, американські компанії стали масово згортати програми DEI [5]. Натомість, в західному суспільстві є передумови до консервативного розвороту від неолібералізму у бік традиційних уявлень про суспільство і людину. Професор університету Нотр-Дам Патрік Дінін (Deneen) в своїй книзі «Чому лібералізм програв?» стверджує, що сучасний неолібералізм з його інклюзивними практиками позитивної дискримінації призвів не до зменшення, а навпаки до зростання соціальної нерівності, а разом із тим – культурного занепаду, атомізації, егоїстичного індивідуалізму, нігілізму, порушення прав і свобод тощо [6, с. 14]. Певна вичерпаність і кризовість DEI-дискурсу спонукає людство до пошуку нових шляхів у вирішенні соціальних проблем нерівності і досягнення більш справедливого суспільства на інших консервативних засадах.

Список використаних джерел

1. Sowell, Thomas. Affirmative Action Around The World : An Empirical Study. Cornell press, 2019.
2. Boyles, Michael. Dei: what it is & how to champion it in the workplace. Harvard business school online. URL: https://online.hbs.edu/blog/post/what-is-dei

3. Вовченко, О. ESG-стратегія як основа управління ризиками сталого розвитку в банках. *Економіка та суспільство*. 2023. Випуск # 50. https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-85
4. What is DEI-washing and how not to do it. nectō consulting. 24 May 2024. URL: https://nectoconsulting.com/blog/f/what-is-dei-washing-and-how-not-to-do-it
5. Trump Demands Apple Ditch DEI After It Rejects Proposal: Here Are All The Companies Cutting Diversity Programs. *Forbes*. Feb 26, 2025. URL: https://www.forbes.com/sites/conormurray/2025/02/26/trump-demands-apple-ditch-dei-after-it-rejects-proposal-here-are-all-the-companies-cutting-diversity-programs
6. Deneen P. Why liberalism failed. Yale university press, 2018.

КОЛУМБЕТ Інна,
студентка, Державний торговельно-економічний університет, Україна
КРАСІЛЬНІКОВА Олена,
канд. іст. наук, доц.,
доцент кафедри філософії, соціології та політології, Державний торговельно-економічний університет, Україна

АЛГОРИТМИ ТА СВОБОДА ВОЛІ: ЯК КОМП'ЮТЕРНІ НАУКИ ЗМІНЮЮТЬ НАШЕ УЯВЛЕННЯ ПРО ДЕТЕРМІНІЗМ

Розвиток алгоритмів та штучного інтелекту (ШІ) змушує нас переглядати традиційні уявлення про детермінізм та свободу волі. Комп'ютерні науки, що колись були суто технічною дисципліною, дедалі більше зачіпають фундаментальні питання людського існування. Наявність дискусій з питань: «Як алгоритми впливають на наші рішення? Чому це змінює класичні філософські концепції?» «Чи залишає сучасна технологічна епоха місце для свободи волі?» – стають невід'ємною частиною нашого часу.

Детермінізм говорить про те, що всі події, включаючи людські дії, визначені попередніми причинами. Це означає, що знаючи всі вхідні умови, можна передбачити будь-яке майбутнє. Такий підхід добре працював у класичній механіці Ньютона: якщо ми знаємо положення та швидкість кожної частинки у Всесвіті, то зможемо

обчислити їхній стан у будь-який момент часу. Однак у XX столітті квантова механіка внесла хаос у цей механістичний світогляд. Випадковість на мікрорівні та принцип невизначеності Гайзенберга поставили під сумнів жорсткий детермінізм. Це породило нові філософські дискусії: можливо, наш світ не є повністю передбачуваним? Якщо на фундаментальному рівні існує елемент випадковості, чи означає це, що людина має свободу вибору? Ці питання здаються теоретичними, але коли ми додаємо до рівняння комп'ютерні науки, вони набувають нового звучання.

Сучасні алгоритми – це не просто інструменти для виконання обчислень, а потужні системи, що аналізують дані, прогнозують поведінку і навіть ухвалюють рішення. Наприклад, алгоритми соціальних мереж визначають, що ми побачимо у стрічці новин, платформи потокового відео прогнозують, які фільми нас зацікавлять, а системи аналізу ризиків впливають на кредитні рішення банків. Фактично, алгоритми дедалі більше визначають наш вибір, навіть якщо ми цього не помічаємо. Якщо вам здається, що ви самі вирішили подивитися певний фільм чи купити якусь річ, можливо, це не так – алгоритми вже вплинули на ваше рішення, обмеживши коло доступних варіантів. Це ставить перед нами нове питання: чи не створюють алгоритми новий тип детермінізму, де замість фізичних законів майбутнє визначається набором математичних моделей? Якщо так, то чи можемо ми взагалі говорити про свободу волі у цифрову епоху?

Один із найбільш показових прикладів алгоритмічного впливу на наш вибір – це так звані «інформаційні бульбашки». Платформи використовують алгоритми, щоб показувати користувачам контент, який, на їхню думку, їм сподобається. У результаті люди отримують інформацію, що підтверджує їхні погляди, а не кидає їм інтелектуальний виклик. Такий ефект створює ілюзію вибору: здається, що ми самі формуємо свої вподобання, але насправді вони формуються за нас. Більше того, алгоритми можуть передбачати нашу поведінку краще, ніж ми самі. Наприклад, дослідження показали, що Facebook може визначити політичні погляди людини навіть тоді, коли вона свідомо цього не декларує.

Це не просто технологічна проблема, а фундаментальна філософська дилема: якщо наші рішення прогнозуються та спрямовуються алгоритмами, чи залишає це місце для свободи волі? Чи означає все це, що ми повністю втрачаємо автономію?

Деякі дослідники вважають, що люди можуть навчитися «обманювати» алгоритми або, принаймні, усвідомлено

використовувати їхні механізми. Наприклад, користувачі можуть навмисно шукати альтернативні точки зору, змінювати налаштування конфіденційності або використовувати інструменти для мінімізації збору даних. Крім того, філософ Деніел Деннетт висловлював ідею, що свобода волі не обов'язково має бути абсолютною, щоб бути реальною. Вона може існувати як здатність приймати рішення в межах складних взаємодій між свідомістю та зовнішніми факторами. У цьому контексті питання вже не стільки в тому, чи алгоритми нас «визначають», а в тому, наскільки ми самі усвідомлюємо їхній вплив.

Розвиток комп'ютерних наук та алгоритмів кидає виклик класичним уявленням про детермінізм та свободу волі. З одного боку, алгоритми дедалі більше визначають наші рішення, з іншого – усвідомлення цього факту може дати нам змогу частково повернути контроль. Відповідь на питання «чи є у нас свобода волі в епоху алгоритмів?» залежить від того, чи навчимося ми критично мислити та працювати зі штучним інтелектом, а не просто слідувати йому.

Список використаних джерел

1. Кизима В. Детермінізм. *Філософський енциклопедичний словник* / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін ; Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України. Київ : Абрис, 2002. С. 152–153.
2. Дерід К., Додонова В. Деніел Деннет – філософ у цифрову епоху: від еволюції свідомості до штучного інтелекту. *Грані*. 2024. Том 27, №3. С. 7–13. URL: https://grani.org.ua/index.php/journal/article/ view/2036/2002.
3. Малеєв А. К. Проблемність штучного інтелекту і свідомості за роботою Джона Серля «Свідомість, мозок і наука». *Мультиверсум. Філософський альманах*. 2016. Випуск 5-6(153–154). С. 89–98. https://doi.org/10.35423/2078-8142.2016.5-6.08.
4. Quantum Approaches to Consciousness. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. 30.11.2004. URL: https://plato.stanford.edu/entries/qt-consciousness/

КУДІНА Вікторія,
студентка, Державний торговельно-
економічний університет, Україна
ШУСТ Наталія,
д-р соц. наук, проф.,
професор кафедри філософії, соціології
та політології, Державний торговельно-
економічний університет, Україна

ФОТОГРАФІЯ ЯК АКТ СОЦІАЛЬНОГО КОНТРОЛЮ: ПЕРСПЕКТИВИ І НАСЛІДКИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Актуальність. У сучасному світі фотографія давно вийшла за межі мистецтва чи особистих спогадів – вона стала потужним інструментом соціального контролю. Завдяки цифровим технологіям і масовому поширенню камер спостереження, смартфонів та алгоритмів розпізнавання облич, кожен кадр може бути не лише актом фіксації реальності, а й способом регулювання поведінки. Ми живемо у просторі, де майже кожен наш рух може бути зафіксований, оцінений і використаний як доказ чи інструмент впливу. У соцмережах люди постійно документують своє життя, але водночас несвідомо підпорядковують себе новим формам соціального тиску. Одночасно і освітня сфера передбачає адаптацію нових стратегій викладання та навчання [1; 2]. Соціальні мережі роблять студента головним героєм, змушують його брати участь і вимагають від нього участі для досягнення результатів навчання[3]. Крім того, через освітні соціальні мережі користувачі діляться ідеями, знаннями про дисципліну, навчають своїй роботі або ставлять запитання [4]. Ми ретельно обираємо, що викласти, які моменти зафіксувати, формуючи певний образ себе під поглядом невидимої, але завжди присутньої аудиторії. Це своєрідний добровільний контроль, де страх виглядати «неправильно» змушує адаптувати поведінку, стиль життя і навіть емоції. Актуальність цієї теми зростає разом із розвитком штучного інтелекту, дипфейків і систем моніторингу, які все більше розмивають межу між приватністю, свободою та контролем. Фотографія більше не просто зображення – це механізм влади, який формує наше суспільство та змінює сам спосіб нашого існування в ньому.

Мета дослідження: аналіз фотографії як інструменту соціального контролю в умовах цифровізації суспільства, зокрема

виявлення її впливу на поведінку індивідів, формування соціальних норм та механізмів регулювання візуального спостереження.

Методи та методика дослідження. На основі соціологічних методів дослідження в Державному торговельно-економічно університеті, було проведено опитування у формі анкети серед студентів факультету міжнародної торгівлі та права Державного торговельно-економічного університету, в якому взяли участь 50 респондентів. Були також використані методи збору фактів, їх первинний опис, узагальнення, систематизація.

Фотографія як акт соціального контролю. Смартфони перетворили кожного користувача на потенційного «спостерігача», що веде до зміни поведінки як на рівні індивідуальних практик, так і на рівні суспільних норм. Ервінг Гофман [5] у своїй праці «Представлення себе іншим у повсякденному житті» описував суспільне життя як театр, де люди грають певні ролі в залежності від контексту. У цифрову епоху ця театральність посилюється, адже люди не лише поводяться відповідно до норм, але й намагаються створювати бажаний образ себе, знаючи, що можуть бути сфотографовані та представлені перед широкою аудиторією. Загроза того, що невдалий або компрометуючий знімок може стати вірусним і викликати суспільний осуд, також змушує людей бути більш обачними у своїх діях. Феномен «культури скасування» (cancel culture) змушує багатьох уникати поведінки, яка може бути інтерпретована як соціально неприйнятна або політично некоректна. Наприклад, у Китаї [6] розгорнуто масштабну систему відеоспостереження з розпізнаванням облич, що працює разом із системою соціального рейтингу. Камери на вулицях можуть фіксувати поведінку громадян – наприклад, перехід дороги на червоне світло або інші порушення правил. Такі дії можуть знизити рейтинг людини, що впливає на можливість отримання кредитів, купівлю квитків на транспорт або навіть працевлаштування. У цьому випадку фотографія є прямим засобом соціального контролю, що регулює поведінку людей у громадських місцях.

Результати дослідження. Результати власного соціологічного опитування демонструють, що фотографія в сучасному суспільстві виконує не лише естетичну чи комунікативну функцію, а й слугує засобом соціального контролю. Давайте розглянемо основні висновки. Більшість респондентів (48%) – молодь 17–25 років, 20% – 26–40 років, і 32% – 40–50 років. Гендерний розподіл: 80% жінки, 20% чоловіки. Ці дані важливі, оскільки молодь і жінки, як правило, більш активні в соціальних мережах та чутливіші до питань

публічності та контролю через зображення. 60% опитаних ставляться до фотографування незнайомців у публічних місцях нейтрально, а 40% – нормально.

Це означає, що значна частина людей не вважає фотографування інших порушенням приватності, що може свідчити про звикання до постійного спостереження в суспільстві.68% змінюють свою поведінку, знаючи, що їх можуть знімати на камеру. Це явний прояв соціального контролю: люди стають менш спонтанними, стриманішими або навіть змінюють свою поведінку через усвідомлення постійного потенційного спостереження. 60% респондентів бояться, що їхні особисті фото можуть бути використані для дипфейків або фальсифікацій. Це вказує на зростаюче усвідомлення ризиків цифрової епохи: технології створюють нові форми контролю, маніпуляцій та потенційних загроз. 56% змінюють свою думку про людину після перегляду її фотографій у соцмережах. Це демонструє, що фотографії в соцмережах не просто документують, а формують імідж людини. Візуальна репрезентація впливає на соціальне сприйняття, що робить фото інструментом неформального контролю. 92% ретельно обирають фото перед публікацією. Це означає, що люди свідомо конструюють свою візуальну особистість, боячись негативного сприйняття або засудження. 80% негативно сприймуть, якщо їхнє фото стане вірусним мемом. Це показує страх втрати контролю над власним іміджем і соціальними наслідками неконтрольованого поширення фото. 32% респондентів зізналися, що перегляд чужих фото у соцмережах може викликати більше емоцій, ніж їхнє власне життя. Це вказує на феномен «візуальної залежності», коли люди живуть не лише власним досвідом, а й емоційно залучені у чужі життя через зображення. Це також ще один аспект контролю: люди підсвідомо коригують своє життя та поведінку, порівнюючи себе з іншими.

Висновки. Фотографія в умовах цифровізації суспільства стала не просто способом фіксації реальності чи засобом самовираження, а потужним інструментом соціального контролю. Результати дослідження демонструють, що візуальна культура суттєво впливає на поведінку людей, формування соціальних норм та сприйняття себе та інших у суспільстві. Люди усвідомлюють, що їх можуть знімати або фотографувати, що впливає на їхню поведінку та викликає певний рівень самоконтролю. Більшість респондентів ретельно відбирають зображення перед публікацією, прагнучи створити бажаний імідж. Це свідчить про зростаючу роль візуальної репрезентації в соціальних комунікаціях та конструюванні особистості. Водночас, фотографія несе нові ризики: страх стати жертвою маніпуляцій (наприклад, дипфейків), неконтрольованого поширення особистих зображень або

навіть суспільного осуду. Це створює нові форми тиску, коли люди змушені адаптувати свою поведінку, аби відповідати соціальним очікуванням і уникати потенційних негативних наслідків. Таким чином, фотографія перетворюється на механізм влади, що регулює поведінку людей, підсилює ефект спостереження та впливає на суспільні взаємодії. У цифрову епоху вона стала не лише засобом комунікації, а й інструментом самоконтролю, що змінює уявлення про приватність, особисту свободу та соціальну відповідальність.

Список використаних джерел

1. Б. Освіта – об’єкт чи суб’єкт реформування суспільства? *Становлення сучасного українського суспільства: політичні, управлінські, економічні та правові аспекти:* Тези допов. Всеукр. наук.-практ. конф., Київ 27 березня 2015 р. У 2 ч. Ч. І. / М-во освіти і науки України; М-во культури України; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ : Видав. центр КНУКіМ, 2015. С. 367–370.
2. Shust N., Smorodina A. Open education resources as sociocultural paradigm and their regulation from the point of view of Ukrainian copyright law. *Jurisprudence in the moden information space*: Collective monograph. Accent Graphics Communications & Publishing. 2019. P. 248-264. https://doi.org/10.33531/monograph.2019.1
3. Шуст Н. Б., Дубовик С. М. Освіта online: проблеми vs перспективи. *Суспільно-політичні процеси в умовах пандемії: особливості та виклики* [Електронне видання] : тези доповідей Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 16 квітня 2021 р.) / відп. ред. А. А. Кравченко. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. С. 128-130. URL: https://knute.edu.ua/file/MjIxNw==/34c36a90231954f5803db34d9096a6c5.pdf
4. Шуст Н. Б., Дубовик С. М. Вища освіта в сучасних умовах: криза або оновлення. *Міждисциплінарний дискурс у дослідженні феномену соціального* : зб. матеріалів ІІІ Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (30 берез. 2021 р.) / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана». С. 255-257. URL: https://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/36049?show=full&locale-attribute=en
5. Ервінг Гофман. Представлення себе іншим у повсякденному житті. URL: https://stud.com.ua/79590/sotsiologiya/ podannya_povsyakden-nosti#846
6. BBC NEWS Україна. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/news-43760056

МАРЧЕНКО Вероніка,
студентка, Дніпровський аграрно-
економічний університет, Україна
ЖАРКО Ярослав,
викладач, кафедра філософії,
соціології та історії, Дніпровський аграрно-
економічний університет, Україна

ІСТОРИЧНИЙ ШЛЯХ РОЗВИТКУ ЗЕМЛЕРОБСТВА НА ПІВДНІ УКРАЇНИ

Південь України відомий на всю Україну і далеко за її межами завдяки своєму потужному агропромисловому потенціалу: чорноземи, зручне географічне розташування щодо експортних ринків, глибоководні порти, розвинена інфраструктура тощо. Найвища частка орних земель – у степових районах (70-80%). Великі аграрні традиції відіграють велику роль у житті населення цього краю. Сільське господарство тут здавна в пошані. Родючі поля, працьовиті люди, атмосфера наполегливого руху вперед і розвитку – головні складові життя регіону.

Але водночас південь України є недостатньо забезпеченим вологою –випаровування з поверхні ґрунту тут тільки наполовину покривається атмосферними опадами. Основним шляхом вирішення цієї проблеми є зрошення.

До того, як південні лани налилися стиглим колосом, перш ніж баштани заблищали на сонці солодкими кавунами й динями, минуло багато часу. Ідеальним місцем для сільського господарства південь України назвати не можна у зв’язку з погодно-кліматичними умовами, що й підтверджує історія.

З 1799 по 1856 рр. в Херсонській губернії посухи повторювались 21 раз, тобто частіше одного разу за три роки! При такій повторюваності не дивно, що вони повністю унеможливлювали ведення нормального землеробства. Щедрий на родючі ґрунти, тепло і сонце південь по суті був такою собі «родючою пустелею», на якій старанно і мужньо мав працювати кожен, хто хотів одержати хліб. Однак без раціонального використання вологи ґрунту будь-яка праця ставала марною. Ще 100 років тому газети писали, що «засуха – наша обычная привычная гостья». З того часу кліматичні умови для культурного землеробства на півдні не стали м’якшими.

Тривалий час, до XIX ст., землеробство на півдні України не було пріоритетною діяльністю. Головним чином безкрайні нерозорані степи слугували пасовищами для численних стад поміщицької худоби. Навіть існувала доволі поширена думка, ніби «земля в

Херсонській губернії малородюча, а кліматичні умови згубні для землеробської діяльності» [1, с. 5]. Однак із розвитком земських установ ситуація почала змінюватися. Якщо на початку XVII ст. десятина землі коштувала 1 карбованець, то вже в 30-х роках XVIII ст. – від 5 до 15 карбованців за десятину. В 1885 р. десятина землі приватних товариств вартувала 36 карбованців.

Найефективніше зернове господарство розвивалося у південних губерніях України – Херсонській, Таврійській, Катеринославській. Україна, особливо південна її частина, займалася виробництвом товарного зерна, зокрема пшениці та ячменю, що постачалися як на внутрішній, так і на зовнішній ринок. Наприкінці XIX ст. щорічне вивезення хліба з України через чорноморсько-азовські порти дорівнювало 70% від загальноросійського експорту (понад 300 млн пудів) [4, с. 47].

Із загального експорту пшениці, що здійснювався імперією, на Україну припадало 90% [4, с. 101] і значна його частка саме з півдня.

Наприкінці XIX – початку XX століття населення все ще продовжувало використовувати застарілі методи ведення господарств – так би мовити, традиційні, «від діда-прадіда». За явної переваги залізних борон над дерев'яними селянин купував останні з причини їх дешевизни (2-3 карбованці), а не надійності й ефективності.

Наприкінці позаминулого століття у виснажену ниву хліборобського краю мали обов'язково впасти зерна науково-технічного прогресу. Інакше Російська імперія ризикувала надовго залишитися без «золотого» хлібу, яким Херсонська губернія задовольняла внутрішньоімперські потреби, і який йшов на експорт, приносячи чималу частку прибутку в державну скарбницю.

Поява сільськогосподарських дослідних установ не була раптовим явищем у житті суспільства зразку XIX століття. Необхідність об'єднання творчих зусиль і починань знавців та ентузіастів, вчених-любителів і практиків багатьох наук назрівала задовго до утворення першого дослідного поля в Україні, яке виникло в 1884 році в Полтаві.

Список використаних джерел

1. Вожегова Р. А., Лавриненко Ю. О., Малярчук М. П. та ін. Селекційні здобутки та інноваційні технології вирощування сільськогосподарських культур в умовах глобальних змін клімату. *Золоті сторінки аграрної науки України*. Київ: Аграрна наука. 2018. С. 31–34. https://doi.org/10.31210/ visnyk2019.02.02

МОРОЗОВ Андрій,
д-р філос. наук, проф.,
професор кафедри філософії, соціології
та політології, Державний торговельно-
економічний університет, Україна

НАЦІЯ ТА НАЦІОНАЛЬНА САМОСВІДОМІСТЬ: ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ

«Є дві речі, які батьки повинні дати своїм дітям: це коріння і крила» [1, с. 12]. Сконцентруємо увагу на першій частині цього відомого афоризму Й. Гете, а саме національних корінняхх, без яких неможливе ані повноцінна особистість, ані процвітаюча держава.

Ернест Гелнер, професор філософії Лондонської школи економіки у праці «Націоналізм» зазначає, що культурна різноманітність людських суспільств є наслідком свободи як фундаментального атрибуту людського буття. Люди здатні вільно творити свої життєві світи, або світи власних культур. Кожен життєвий світ має *моральне право* на відокремлення, на власну самобутність та самоствердження. Такими життєвими світами, що об'єднують різних людей в єдине суспільне ціле, є етноси, народи та нації [2]. Згадаймо слова П. Тичини, сказані про український народ та його моральне право на самоствердження та самостійність: «Щоб жить – ні в кого права не питаюсь, Щоб жить – Я всі кайдани розірву, Я стверджуюсь, Я утверждаюсь – бо Я живу» [3, с. 28].

Англійський соціолог Ентоні Сміт, професор соціології Лондонської школи економіки називає шість найважливіших ознак, що властиві етносам та націям: 1) Власне ім'я; 2) міф про спільне походження; 3) спільна історична пам'ять; 4) елементи спільної культури; 5) прив'язаність до землі-батьківщини. При чому, етнос не обов'язково проживає на цій землі фізично, але символічно до неї прив'язаний; 6) усвідомлення своєї єдності [див. 4].

Якщо етноси – найдавніші колективні утворення, що зароджувалися у часи первіснообщинного суспільства, то нації – пізніші колективні утворення, виникнення яких датують у межах 14–19 ст. Говорячи про більш давні періоди, історики вживають поняття націоподібні утворення, або прото-нації. Кожна нація в своєму історичному та культурному розвитку є продуктом однієї домінантної етнічної групи. Але це не означає, ані того, що нація є просто великою етнічною групою, ані того, що кожна велика етнічна група обов'язково стає нацією.

Поняття нації містить в собі декілька аспектів: природний, культурний і політичний. По-перше, нація, – це спільнота, єдине та цілісне органічне утворення, «живий організм». По-друге, стосовно культурного аспекту, нація розуміється як територіально визначена спільнота людей, що має спільну громадянську культуру, єдині моральні норми та цінності; єдині юридичні, політичні та економічні права та обов'язки власних членів. По-третє, нація – це політична спільнота, автономний суб'єкт історії. І в цьому її відмінність від народу.

Як зазначає Карл Дойч, автор комунікативної теорії нації, в той час як народ є сукупністю індивідів, що мають спільну мову, релігію і культуру, а отже «певний запас спільних значень, смислів, міфів та історичних спогадів», то нація – це народ, що має власний державний апарат та незалежну політичну владу. Таким чином, нація – «це політично мобілізований народ» [5]. Макс Вебер додає до цього визначення ще одну важливу рису – почуття єдності та солідарності.

Аналізуючи націю як соціокультурний феномен, можна виокремлювати *об'єктивні та суб'єктивні її ознаки*. До об'єктивних ознак нації можна віднести ті, що піддаються спостереженню та опису – особливості поведінки, мови, політичні та правові інститути. Суб'єктивні ознаки – це передусім те, як люди усвідомлюють та уявляють свою належність до цілого. Об'єктивне і суб'єктивне в суспільному житті нації безперервно взаємодіють і переходять одне в одне. Адже ідеї, міфи, ідеали, проекти майбутнього об'єктивуються в політичних установах та соціальних інститутах. У свою чергу, ці інститути як об'єктивовані явища суспільного життя впливають на появу нових ідей, міфів, проектів.

На нашу думку, єдність об'єктивного та суб'єктивного у бутті народу – це його дух, внутрішня сутність. Дух відкривається національному генію-пророкові, що здатний виразити, розкрити сутність народу у своїй творчості на мові свого народу. Кожному народові, як пише Гете, Бог посилає свого пророка, який повинен розбудити цей народ, покликати його до усвідомлення та реалізації внутрішньо закладеної духовної сутності.

Відомий чеський дослідник Ярослав Крейчі у роботі «Етнічні та політичні нації в Європі» зазначає, що існує п'ять об'єктивних чинників, які відіграють значну роль в процесі ідентифікації спільноти як нації: територія, держава, мова, культура та історія. Однак, як підкреслює Крейчі, «навіть наявність всіх п'яти вищезазначених факторів не є достатнім для формування нації. Бо саме шостий, суб'єктивний чинник – національна самосвідомість – є остаточним і вирішальним у питанні національної ідентичності» [6, с. 37].

Національна самосвідомість – це система уявлень, цінностей та норм, яка забезпечує великій суспільній групі усвідомлення власної цілості та приписує цій цілості особливу цінність. Ідеологічною проекцією національної самосвідомості на сферу політики є націоналізм. Як зазначає Ернест Гелнер, «двоє людей належать до однієї нації тоді і тільки тоді, коли їх об'єднує одна культура і коли вони визнають свою належність до цієї нації» [2, с. 30]. Таким чином, нації, згідно з Гелнером, є витвором людських переконань, самоусвідомлення взаємних прав та обов'язків один щодо одного на підставі відчуття спільної належності. Саме національна самосвідомість, націоналізм породжує нації, а не навпаки.

Цю думку підсилює Б. Андерсон, автор широко відомого дослідження «Уявлені спільноти: роздуми про походження та поширення націоналізму». Андерсон гіперболізує суб'єктивний чинник у націотворенні, зазначаючи, що будь яка нація – це уявлена (imagined) політична спільнота, уявлена як у своїй окремішності, так і у своїй суверенності. Слово «уявлене» в даному контексті не означає несправжнього або нереального. Уявлене означає те, що людина, приналежна до нації, ніколи не зустрінеться з більшістю інших людей, приналежних до цієї ж нації, нічого про них не знатиме. Проте кожен пам'ятає про свою спільність з іншими [7]. При чому на певних етапах ця «уявлена спільність» стає священною. Так виникає націоналізм як замінник релігії в Модерному секуляризованому світі. У націоналізмі служіння і смерть заради зміцнення і самоствердження нації, її слави звеличено як жертву і мучеництво заради Бога. По суті, нація стає «богом» для націоналіста.

Не вдаючись до крайнощів обожнення нації, можна сказати, що національна самосвідомість – це духовне обличчя нації, її духовний характер. На думку члена-кореспондента Польської Академії Наук, Анджея Валіцького, слід виокремлювати три компоненти національної самосвідомості: національну волю, національну ідею та національний інтерес [8]. Народна воля утверджує себе у прагненні до внутрішньої та зовнішньої суверенності. Національна ідея сприяє збереженню історичної пам'яті через традицію та містить міфологізований образ майбутнього. Національний інтерес відображає реалії політичного та економічного існування нації, її потреби. Відповідно патріотизм як любов до власної батьківщини та нації можна зрозуміти трояко. А саме як: вірність народній волі, що прагне свободи, службу національній ідеї, відданість духу народу та захист національного інтересу.

Завершуючи, можна сказати, що народ без патріотизму, позбавлений волі, ідеї та можливості реалізовувати власні інтереси, не може дорости до нації; він помирає і назавжди стирається з історичної пам’яті. Далекоглядна політика національної держави повинна завжди про це пам’ятати.

Список використаних джерел

1. Goethe, Johann Wolfgang von. Selected Works. Introduction by Nicholas Boyle. London, 1999.
2. Gellner, E. Nationalism. London, 1997.
3. Тичина П. Г. Вибрані вірші / Павло Тичина, Максим Рильський; передм. і комент. О. Д. Ушкалова. Харків: Фоліо, 2013. 156 с.
4. Smith, A. D. Theories of nationalism. London, 1971.
5. Deutsch, K. Nationalism and social communication. An inquiry into the foundations of nationalism. Cambridge, 1966.
6. Krejci, Y., Velimsky, V. Ethnic and political nations. London, 1981.
7. Anderson, B. Imagined communities. Reflections on the origin and the spread of nationalism. London, 1983.
8. Walicki, A. Trzy patriotyzmy. Warszawa, Res Publica, 1991.

ТКАЧЕНКО Тетяна,
канд. політ. наук, старший викладач
кафедри філософії, соціології
та політології, Державний торговельно-
економічний університет, Україна

РОЛЬ ОПОЗИЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Опозиція є важливим елементом демократичної політичної системи, виконуючи функції контролю, критики та пропонування альтернативних рішень. Однак у період воєнного стану роль опозиції може суттєво змінюватися, оскільки на перший план виходять питання національної безпеки, стабільності та єдності. Аналіз історичного та світового досвіду дозволяє виокремити ключові особливості діяльності опозиції в умовах війни, визначити основні моделі її функціонування, а також оцінити роль і становище опозиції в Україні в контексті повномасштабної російської агресії.

Аналізуючи світовий досвід, можна виокремити кілька основних моделей функціонування опозиції під час війни.

Перша модель – це створення уряду національної єдності. У кризові періоди деякі країни демонстрували високий рівень політичної консолідації, коли опозиційні сили тимчасово припиняли конфронтацію з урядом і об'єднували зусилля для забезпечення національної безпеки. В історичному аспекті можна навести приклад Великої Британії під час Другої світової війни, коли в 1940 році опозиційна Лейбористська партія підтримала створення коаліційного уряду В. Черчилля, що дозволило об'єднати країну та ефективно мобілізувати ресурси. Досвід сучасності – це Ізраїль. Під час військових конфліктів із сусідніми країнами ізраїльські політичні сили часто утворюють уряди національної єдності, де представники опозиції отримують міністерські посади для забезпечення внутрішньої стабільності. Зокрема, так було напередодні шестиденної війни 1967 року, коли прем'єр-міністр Леві Ешколь сформував уряд національної єдності, залучивши опозиційну партію Менахема Бегіна. У 2023 році, після нападу ХАМАСу 7 жовтня, знову було створено уряд національної єдності [1].

Друга модель – авторитарна, за якої діяльність опозиції обмежується. У деяких країнах воєнний стан стає приводом для згортання демократичних процесів, репресій проти опозиції та зміцнення влади уряду. Як приклад тут можна навести РФ під час першої та другої чеченської війни, коли влада використовувала військові дії як виправдання для придушення політичних опонентів, запровадження цензури та розширення повноважень силових структур [2]. Повномасштабна російська агресія проти України у 2022 році стало тригером для подальшого згортання демократичних процесів у РФ, посилення репресій проти опозиції та зміцнення влади путіна. Також можна згадати Туреччину після спроби перевороту 2016 року та збройних конфліктів у Сирії, коли уряд Реджепа Ердогана застосував надзвичайний стан для боротьби з опозицією, звинувативши її у підривній діяльності. Були також закриті десятки опозиційних ЗМІ, а політики й активісти опинилися за ґратами [3].

І третя модель – це збереження демократичного контролю в умовах війни. Попри воєнний стан, деякі країни знаходять баланс між безпекою та збереженням демократичних процедур. Зокрема, прикладом тут може бути Фінляндія під час Зимової війни 1939–1940 рр. Опозиція в цей час підтримувала уряд у боротьбі проти радянської агресії, проте зберігала можливість парламентського контролю над виконавчою владою [4].

Аналізуючи світовий досвід наукова спільнота дотримується висновку, що навіть у складних умовах воєнного стану демократичні цінності та процеси залишаються критично важливими для забезпечення легітимності та стабільності уряду [5]. Зокрема, функціонування інституту опозиції сприяє зміцненню суспільної довіри, запобіганню узурпації влади та формуванню стійких демократичних інститутів, що, у свою чергу, є ключовим фактором політичної стабільності та післявоєнного відновлення держави. І, навпаки, – обмежена роль опозиції в умовах воєнного стану має значні наслідки для політичного розвитку країни, часто призводячи до авторитарних тенденцій та гальмування демократичних процесів. Таке придушення альтернативних поглядів може створити політичне середовище, в якому правлячий режим зберігає контроль, підриваючи потенціал для реформ і демократичних перетворень.

В Україні після початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації у 2022 році також відбулися зміни у функціонуванні політичної опозиції.

По-перше, незважаючи на відсутність формування уряду національної єдності, було досягнуто консолідації політичних сил. Зокрема, більшість парламентських партій підтримали ключові ініціативи уряду, спрямовані на оборону країни, а також було ухвалено низку законодавчих актів, що дозволили оперативніше реагувати на загрози.

По-друге, було обмежено діяльність окремих політичних сил, які ретранслювали офіційну позицію країни-агресора щодо України. Рішенням РНБО та Верховного Суду було заборонено діяльність проросійських партій («Опозиційна платформа – За життя», «Партія Шарія» та ін.) через їхню загрозу національній безпеці України.

По-третє, відбувається збереження парламентського контролю за діяльністю влади. Опозиційні сили у Верховній Раді продовжили функціонування, критикуючи окремі аспекти державної політики, такі як розподіл міжнародної допомоги, корупційні скандали тощо [6]. Водночас, опозиційні сили обмежені у своїй діяльності через правові та безпекові фактори, зумовлені воєнним станом, що, своєю чергою, звужує конкурентне поле української політики [7].

Підсумовуючи вище викладене, слід зазначити, що роль опозиції в умовах воєнного стану є багатоаспектною та залежить від політичного контексту, рівня демократичного розвитку держави та загроз національній безпеці. В умовах війни уряди демократичних країн часто прагнуть до політичної консолідації, що сприяє мобілізації ресурсів та підтримці суспільної єдності. Водночас відмова від опозиційного контролю може призводити до авторитарних тенденцій та ослаблення демократичних інститутів.

Аналізуючи особливості діяльності політичних сил в Україні у період воєнного стану, варто зазначити, що політична опозиція демонструє збереження демократичного контролю за діяльністю влади, що відповідає третій моделі функціонування опозиції в умовах війни. Водночас криза довіри до політиків та зниження конкурентності політичного процесу викликає дискусії щодо майбутнього демократичного розвитку після війни. З огляду на це, дотримання балансу між безпекою та демократичними процедурами є критично важливим для стійкості політичної системи як у воєнний, так і у післявоєнний період. Український досвід політики в умовах воєнного стану ще формується, але його аналіз може допомогти запобігти авторитарним тенденціям та забезпечити відновлення ефективної політичної конкуренції після перемоги.

Список використаних джерел

1. Влада (не) в одних руках. Чи потрібен Україні Уряд національної єдності та як це було в інших країнах. *hromadske*. URL: https://hromadske.ua/polityka/233512-vlada-ne-v-odnykh-rukakh-chy-potriben-ukrayini-uriad-natsionalnoyi-yednosti-ta-iak-tse-bulo-v-inshykh-krayinakh (дата звернення: 10.02.2025).
2. Parkhomenko N. State Regime of the Russian Federation: Separate Political and Legal Dimensions. *Fìlosofs'kì ta metodologìčnì problemi prava*. 2022. Vol. 23, no. 1. P. 50–56. URL: https://doi. org/10.33270/01222302.50 (date of access: 14.02.2025).
3. Губенко Д. Спроба путчу в Туреччині: довічне ув'язнення ще для 337 осіб. DW 26.11.2020. *dw.com*. URL: https://www.dw.com/uk/sproba-perevoroty-v-turechchyni-27-osib-zasudyly-do-dovichnoho-uviaznennia/a-55732513 (дата звернення: 14.02.2025).
4. Зимова війна: як Фінляндія зупинила наступ СРСР, в якому загинули тисячі українців – BBC News Україна. *BBC News Україна*. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/features-50431418 (дата звернення: 19.02.2025).
5. Шумак І., Батан Ю., Кравченко С., Гедульянов В., Бисага Ю. Представницька демократія в умовах воєнного стану. *Revista Amazonía Investiga*. 2024. Volume 13 – Issue 77. С. 159–169. https://doi.org/10.34069/ai/2024.77.05.12
6. Демократія проти хаосу війни. *Projects*. URL: https://projects.liga.net/democracy_vs_war/ (дата звернення: 11.03.2025).
7. Теремко В. Проблеми діяльності політичних партій в умовах воєнного стану в Україні. *Politicus*. 2023. № 1. С. 41–45.

ТИМОФЄЄВА Галина,
молодший науковий співробітник,
викладач кафедри філософії та релігієзнавства,
Київський столичний університет
імені Бориса Грінченка, Україна

ЛЮДИНА ЦИФРОВА: НОВА ІДЕНТИЧНІСТЬ В ЕПОХУ ТЕХНОЛОГІЙ

Залежність сучасної людини від інформаційних технологій та її активна участь у цифровому просторі зумовлює дослідження такої її ідентичності як «людина цифрова». Актуальність такого дослідження пов'язана не лише з необхідністю встановити методологічні відмінності «людини цифрової» від «людини інформаційної», «людини мережевої» [1] та інших її проявів у просторі інформації та інтернету, але й зазначити, що ця ідентифікаційна модель являє собою окремий патерн соціальної поведінки, який поряд з «homo economicus», «homo creator» чи «homo hedonisticus» формує соціальну реальність західної цивілізації.

Комплексним дослідженням цифрової людини як важливої передумови четвертої промислової революції є відома робота американського фінансового експерта Кріса Скіннера «Людина цифрова. Четверта еволюція в історії людства, яка торкнеться кожного» [2]. Людина цифрова, як показує дослідник, – це та, яка *завжди живе в реальному часі*, оскільки цифрові технології дозволяють їй бути на зв'язку в будь-який час і в будь-якому місці; постійно навчається, створює та споживає цифровий контент, усвідомлює цінність своїх персональних даних і вміє створювати на їх основі багато цифрових ідентичностей та образів, має схильність до модернізації та трансформації власного тіла за рахунок генно-біологічних та кібертехнологій.

На підставі цього визначення можна встановити три важливі характеристики цифрової людини, які в рамках однієї соціальної моделі поєднують реальний та віртуальний світи та сприяють формуванню абсолютно нових соціальних зв'язків та структур. А саме: *масове виробництво та споживання інформації, нові практики тілесності та цифрові сліди.*

Цифрова людина, як активний учасник мережі, не лише споживає, але й створює інформацію, змінюючи стан соціальної системи. У попередню епоху, навіть за умови великого інформаційного навантаження, інформація була переважно односпрямованою: коли з телеекрану виступав політичний діяч або ж актор, він не

отримував моментального фідбеку від глядача, так само, як відгук на газетну публікацію був розтягнутим в часі та проходив складний шлях до оприлюднення. Інтернет же дозволив кожному стати виробником контенту. Причому це виробництво відбувається, навіть коли людина сама особисто нічого не пише в мережі. Сам факт перегляду, перепосту, «лайку», тобто будь-якої реакції – вже включає людину у процес виробництва і поширення контенту. Виробник контенту тепер є тільки початковим автором інформаційного повідомлення різного жанру. Будучи опублікованим, цей контент обростає новими значеннями, коментарями, релятивними посиланнями або запереченнями, а відтак починає жити окремим від його автора життям. Явище «продюсерів» (produsers) – людей, які одночасно є виробниками та споживачами контенту відомий австралійський дослідник А. Брунс. У своїй роботі «Від прозюмпції до продюсажу» (2013) [3] він зазначає, що в умовах інтернету кожен може стати творцем інформації, а контент, який поширюється в мережі, постійно змінюється та доповнюється завдяки внеску багатьох користувачів. Окрім того, що феномен «продюсажу» стирає межі між виробниками та споживачами контенту, сприяючи демократизації інформаційного простору, він також створює виклики, пов’язані з поширенням недостовірної інформації та розмиванням авторитету традиційних соціальних інститутів. Прикладом позитивного впливу продюсажу на демократизацію інформаційного простору є збільшення ступеню публічності в політиці. Тепер і представники влади, і ті, ким вони управляють, однаково присутні в мережі. Отже, зменшується громадянсько-владна дистанція, яка спричиняє більшу відкритість і доступність еліт та більшу кількість каналів, якими до еліти громадяни можуть донести додаткові думки, оцінки, факти. Серед негативних наслідків – підваження традиційних механізмів формування громадської думки та поширення інформації. В умовах, коли кожен може стати виробником інформації, розмивається авторитет традиційних інститутів, таких як медіа, експерти та науковці. Спростовувати або піддавати сумніву достовірність інформації стало набагато легше. Окрім того, алгоритми соціальних мереж часто сприяють тому, що користувачі бачать лише ту інформацію, яка відповідає їхнім поглядам, що призводить до поляризації суспільства та ускладнення діалогу між різними групами.

Нові практики тілесності цифрової людини полягають в наявності тісного взаємозв’язку між фізичним, психічним та соціальним началами. Цей зв’язок підкреслюється ідеями та їх експериментальним доведенням щодо «втіленого» розуму, «соматичних

маркерів», ілюзії присутності [4]. Можна виділити щонайменше три аспекти соціальної реальності, які трансформуються під впливом цих практик «розширеної тілесності». Так, традиційні суспільні уявлення про освіту та роботу цифрова людина сприймає через призму VR-технологій: для опанування нових навичок та знань створюється все більше симуляторів, які забезпечують безпечне, контрольоване та ефективне середовище для практики та експериментів, сприяючи кращому засвоєнню матеріалу та розвитку певних вмінь. Так само, під впливом технологій, змінюються суспільні уявлення про «нормальне» тіло та ідентичність. Наразі люди цифрова постійно прагне вдосконалення своїх фізичних та когнітивних здібностей, шукає різні форми самовираження і це впливає на формування нових стандартів краси та успіху.

Третьою базовою характеристикою цифрової людини, що визначає її присутність та ідентифікацію в онлайн-просторі, є цифровий слід. Це сукупність даних, що залишаються в інтернеті в результаті діяльності користувача, як свідомо наданих (пости, коментарі), так і автоматично зібраних (історія пошуку, IP-адреса).

Дослідження цифрового сліду в соціальних науках розділяються на аналіз свідомо згенерованого контенту [5] та пасивних «міток» [6]. Свідома публікація контенту в мережі формує цифрову репутацію та образ людини. Цифрова репутація, що базується на «колективному інтелекті» користувачів, впливає на соціально значущі питання, такі як працевлаштування. Цифровий образ створюється активністю в соцмережах, пошуковими запитами та публікаціями, відображаючи особистість та інтереси людини.

Пасивні сліди (дані про присутність користувачів та тих чи інших сайтах Інтернеті) збираються автоматично і є цінним активом для компаній, але створює етичні проблеми конфіденційності. Компанії збирають ці сліди для продажу товарів/послуг або самої інформації. Дослідження показують, що 30% цифрових дій користувача не підлягають контролю та можуть бути використані зловмисниками [7].

Цифрові сліди використовуються маркетологами, соціологами та іншими фахівцями для аналізу потреб, прогнозування попиту та вивчення інтересів. Попри ризики, вони є невід’ємною частиною соціального життя, впливаючи на державне управління («Дія») та бізнес (маркетплейси, Google, Facebook). Цифрові сліди також використовуються для особистої комунікації, впливаючи на соціальні норми та ідентичність.

Таким чином, «людина цифрова» характеризується трьома ключовими аспектами. По-перше, це активний учасник

інформаційного простору, який не лише споживає, але й виробляє контент. Завдяки інтернету, кожен може стати творцем інформації, що сприяє демократизації, але водночас створює виклики, пов'язані з поширенням фейків та розмиванням авторитету традиційних інститутів. По-друге, цифрові технології впливають на сприйняття тілесності, формуючи нові практики взаємодії з фізичним та віртуальним світом. Це трансформує уявлення про освіту, роботу та соціальну інтеграцію, а також формує нові стандарти краси та успіху. По-третє, «людина цифрова» залишає свідомі та несвідомі цифрові сліди, які використовуються для персоналізації послуг, аналізу поведінки та прийняття рішень. Це створює як можливості, так і ризики, пов'язані з конфіденційністю та безпекою даних. Використовуючи ці характеристики, «людина цифрова» активно трансформує соціальні зв'язки та структури, формуючи нові соціальні реалії.

Список використаних джерел

1. Дзьобань О. П. Цифрова людина як філософська проблема. *Інформація і право*. 2021. № 2 (37). С. 9-19. URL: https://doi.org/10.37750/2616-6798.2021.2(37).238330
2. Скіннер К. Людина цифрова: пер. з англ. Харків: Фабула, 2020. 272 с.
3. Bruns A. From prosumption to produsage. In: Handbook on the Digital Creative Economy / ed. Ruth Towse & Christian Handke. Edward Elgar Publishing, 2013. Ch. 7. P. 67–78.
4. Koss A. Corporality: From Commonality to Structurality. *Skhid*. 2024. № 6 (3). С. 72-78. URL: https://doi.org/10.21847/2411-3093.6310
5. Girardin F., Calabrese F., Fiore F. D., Ratti C., Blat J. Digital Footprinting: Uncovering Tourists with User-Generated Content. *IEEE Pervasive Computing Journal*. 2008. Vol. 7, № 4. P. 36-43. DOI: 10.1109/MPRV.2008.71. URL: http://dx.doi.org/10.1109/MPRV.2008.71
6. Fish T. My Digital Footprint: A Two-Sided Digital Business Model Where Your Privacy Will Be Someone Else's Business. 1st ed. 2007. URL: http://www.csfi.org.uk/files/My-Digital_Footprint_by_Tony_Fish.pdf
7. Feher K. Digital Identity and the Online Self: Footprint Strategies – An Exploratory and Comparative Research Study. *Journal of Information Science*. 2019. Vol. 17. P. 29–31. URL: https://doi.org/10.1177/01655515-19879702

ОБЛАП Павло,
аспірант, Державний торговельно-
економічний університет, Україна

ВИКЛИКИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ДЛЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН У XXI СТОЛІТТІ

Кінець XX століття та початок XXI століття ознаменовані безпрецедентними темпами глобалізації. Дійсно на певному етапі, зокрема на початку 2000 років дійсно здавалось, що формується єдина світова цивілізації – з єдиною ціннісною рамкою, єдиною етикою, культурою, соціальними практиками. В практичній площині це відображалось у формуванні надскладних економічних ланцюжках що включають в себе безліч суб'єктів з різною юрисдикцією, фінансовою світовою системою, трансконтинентальних корпораціях, спробою утворення наддержавних утворень на кшталт ООН, ВООЗ, СОТ тощо. Загалом сучасна глобалізація не є феноменом модерну, людство знає і глобалізацію цивілізацій Середземномор'я та Близького сходу II тисячоліття до н.е., античну глобалізацію тощо. Різниця тих глобалізацій із сучасною глобалізацією у її всеосяжності, сучасна глобалізація, деякою мірою – «метаглобалізація», в перший раз глобалізація охоплює собою всю землю кулю, включає в себе певні політичні, економічні, соціальні, культурні практики. Серед об'єктивних причин такої глобалізації розвиток науково-технічного прогресу, виникнення технічної можливості швидкого переміщення людей, товарів, капіталів, та інформації. Теоретично можна собі уяви навіть окремих індивідів чи навіть окремі соціальні групи, які знають більше про те, що відбувається на іншому континенті, чим у себе в будинку, на вулиці чи в населеному пункті, і як наслідок відчувають себе співпричетними до суспільних груп, не прив'язаних до якоїсь з традиційних культур, географії, державної юрисдикції тощо. Як приклад можна привести «айті-спільноту», «крипто-валютну спільноту» тощо. Тут, деякою мірою можна погодитись з Ю. Харарі який стверджує що в світі вже існує одна єдина світова цивілізація [1, с. 189], але це тільки одна сторона проблематики – про іншу трохи пізніше. Спроба побудови єдиної світової цивілізації, осмислення єдиної універсальної політичної, економічної, соціальної системи відбувалась на протязі всього XX століття. Зокрема ідеології – спроба побудови такої універсальної системи. Кожна з ідеологій мала свій набір універсальних, на думку прихильників такої ідеології, методів та практик. Лібералізм – вільний ринок та ліберальна демократія,

культура споживання; соціалізм – примат певного класу (партії), державний патерналізм, планова економіка та соціальна підтримка; націоналізм – державний патерналізм, корпоративізм тощо. Кінець XX ст. здавалось би ознаменував собою тріумф ліберальної моделі. Зокрема Ф. Фукуяма, який у своїй книзі «Кінець історії та остання людина» [2] фактично проголошує кінець історії в розумінні кінця протистоянні ідеологій, а також поступове стверджування на всій земній кулі одного політичного ладу заснованого на загальних принципах, сюди ж можна віднести і концепцію «відкритого суспільства» К. Поппера [3], яка в максимальному спрощенні виглядає як – побудова держави з опорою на громадянське суспільство (як сукупність конкретних громадських об'єднань та конкретних осіб) та універсалізація толерантності. Отже на початок 2000 років глобалізація відбувалась на глобальних принципах лібералізму, але вже далекого від його класичних форм. Зокрема в культурному полі чільне місце зайняла «перманентна культурна революція», побудована на працях американських неомарксистів 70 років на кшталт Г. Маркузе [4] чи Е. Фромм [5]. В соціальній сфері підвищувалась вага державного патерналізму, в частині соціального захисту, що також не відповідає класичним ліберальним економічним теоріям. Про політичну сферу та «відкрите суспільство» зазначалось вище. Тобто сучасний глобальний лібералізм скоріш суміш різнопланових політичних, економічних, культурних, соціальних практик. У зв'язку з чим не дивне і надзвичайно нервове, навіть деякою мірою шизофренічний стан суспільства, для прикладу, з одного боку вся економічна система побудована на споживанні, збільшення споживання, споживання в кредит і т. п., у той же час в культурному полі культивується критика споживання та надспоживання, обмеження споживання, інше протиріччя – універсалізація та унікалізація суб'єктності кожного при необхідності запровадження та посилення соціальної підтримки з боку держави.

Настання постіндустріального суспільства – інформаційного суспільства, де інформація стає свого роду енергією суспільства, альфа та омегою технічного, наукового, економічного, фінансового, соціального розвитку, а також потенційною та реальною владою над індивідом та суспільством гостро ставить питання щодо володільця та розпорядника інформації в небачених до сьогодні обсягах та об'ємах. Традиційно головним володільцем та розпорядником інформації про суспільство в цілому та кожного індивіда була держава з відповідними природними та нормативними обмеженнями щодо її локалізації по відношенню до державних кордонів та порядком доступу та

використання, проте в сучасному суспільстві головними володільцями інформації, а отже і суб'єктами транснаціональної влади стають міжнародні корпорації, зокрема Google, Meta, X, Telegram, OpenAI тощо. Тобто одним із нервів суспільного життя у XXI столітті буде розмежування влади над суспільством та індивідом між державою та корпораціями, побудова механізму стримування та противаги між цими суб'єктами.

Іншим протиріччям є розмежування країн – виробників індустріальної та аграрної продукції, а також країн виробників сировинних та енергетичних ресурсів, від країн які забезпечують фінансове, логістичне, правове та інше супроводження такої продукції, тобто по великому рахунку відокремлення вигодонабувачів від безпосередніх виробників. Підсумовуючи наведене сучасна глобалізація побудована на неоліберализмі навіть на поверхневий погляд містить внутрішні протиріччя.

Загалом питання маніпулювання інформацією було ключовим для XX століття. Утримання влади, як тоталітарними чи авторитарними режимами, так і демократичними спиралось на маніпулювання інформацією, явною ідеологічної пропагандою в першому випадку та більш тонким маніпулюванням суспільними настроями в другому. Зокрема робота Едварда Бернейза «Пропаганда» 1928 року починається з ствердження що «свідома та розумна маніпуляція звичками та думками є важливою складовою системи демократичного управління» [6, с. 9]. Досягнення науково-технічного прогресу та розвиток статистики вже станом на середину XX століття дозволили накопичувати надзвичайно великі обсяги інформації. Але до останнього часу не вирішеним були проблеми – перша швидка обробка та інтерпретація наявної інформації, друга – невідповідність публічного життя індивіда з його справжнім ставленням до тієї чи іншої суспільно значимої проблематики, справжніх бажань та устремлінь. Використання інформації для маніпулювання суспільством було об'єктом осмислення письменниками фантастами в антиутопіях. Розглянемо дві таких моделі «негативна» – Д. Орвелла в романі «1980» та «позитивна» – О. Гакслі в романі «Прекрасний новий світ». Перша модель тоталітарна – класичне маніпулювання суспільством шляхом медіа, пропаганди та контроль за діями окремого індивіда у т. ч. шляхом технічних засобів. Такий підхід має свої обмеження – зокрема не фіксує справжні настрої суспільства, не може достеменно пронизувати публічну маску індивіда та потребує надзвичайно великого апарату примусу та контролю. Інша модель більш опосередкована та підступна, в ній підтримуються та заохочуються

всі базові бажання індивіда, система працює не стільки через примус чи пропаганду, скільки через розбещення людини, потакання її примхам в поєднанні із маніпуляціями зі психікою індивідів та нав'язуванням певної картини світу та системи цінностей, тобто не стільки зовнішній контроль, скільки особистий, внутрішній, оснований на нав'язаній системі цінностей та самоцензурі, такий собі світ «кінця історії Фукуями». Така модель також має свої обмеження – починаючи із необхідності існування єдиної загальної світової політичної системи, необхідності великої кількості ресурсів для задоволення потреб суспільства – головна цінність якого «споживання», а також ірраціональності природи самої людини, яку загалом складно уніфікувати.

Дивлячись на сучасний розвиток інформаційних технологій та спроб побудови альтернативного – цифрового світу можливі прояви елементів цих двох моделей суспільного існування, але з деякими особливостями та нововведеннями продиктованими розвитком цифрових технологій. Так, перший крок, завдяки комп'ютерам з'явилась можливість не тільки накопичування надзвичайно великих обсягів інформації про суспільство, його окремі частини, спільноти, окремих осіб, але і швидке опрацювання такої інформації, якщо раніше опрацювання, аналіз великих обсягів інформації був перепоною на шляху ефективного економічного планування, державного управління, не вистачало ні швидкості реакції, ні точності моделювання. Там де ще 50 років тому працювали цілі інститути із накопичення та обробки статистичних даних, наразі може вирішити навіть один персональний комп'ютером з відповідним програмним забезпеченням. А в останні періоди і поява портативних пристроїв з аналогічними функціями, які завжди перебувають поряд, якими можна скористатись будь-де, як то смартфон, чи навіть окуляри віртуальної реальності. Другий крок поява всесвітньої мережі Інтернет, яку об'єктивно складно цензурувати та яка надає доступ до розповсюдження будь-яких точок зору та пропагування будь-яких концепцій, а також свого роду легітимізує ідеї будь-яких лідерів громадських думок не виходячи із відношення таких думок до реальності, а лише від їх привабливості до аудиторії та харизматичних якостей спікера. Окрім того мережа інтернет забезпечує можливість миттєвого та простого зв'язку індивіда із необмеженим колом інших індивідів, з державою, інституціями, організаціями, комерційними структурами. Доступ до майже необмеженого кола інформації, текстів, візуальних, аудіо творів. Третій крок – поява та розвиток соціальних мереж; в соціальних мережах орієнтованих на текстовий контент утворились

закриті інформаційні спільноти, що спотворюють уявлення їх учасників про реальний стан речей, суспільні настрої тощо (якщо моя думка співпадає з дописами майже всіх користувачів, що я бачу – отже така думка поділяється абсолютною більшістю, хоча зрозуміло що такий користувач просто бачить споріднені думки інших учасників тієї ж інформаційної спільноти); соціальні мережі направлені на графічний та аудіовізуальний контент в меншій мірі утворюють ідейні інформаційні спільноти, проте здійснюють спекуляції увагою та емоціями користувачів, продають картинки «ідеального» життя «раю на землі» тут і зараз. І останній крок, що об'єднує та доповнює три перелічені вище феномени інформаційного світу – це нейронні мережі, алгоритми та псевдо штучний інтелект (далі – ШІ).

Так, алгоритми та побудований на них ШІ, оперуючи великими обсягами даних про кожного окремого користувача смартфону та соціальних мереж, може індивідуально рекомендувати той чи інший контент, ту чи іншу спільноту, маніпулювати такими виборами, поміщуючи в теплу інформаційну ванну. Тобто вперше з'явилась можливість індивідуальної пропаганди, побудованої на маніпуляціях із пристрастями, вподобаннями, побоюваннями кожного конкретного індивіда. Можливість роботи зі свідомістю кожною людини, можливість встановлення її мотивації, поглядів, смаку відкриває неймовірні можливості із маніпуляцій та контролю. Іншим чинником є фізична можливість абсолютного контролю за всіма діями людини – щохвилинне встановлення її місцезнаходження, банківські операції, розпорядок дня тощо. Усе це містить надзвичайну спокусу для володільців великих баз даних та алгоритмів, будь то держава чи глобальні корпорації для свідомого маніпулювання з громадською думкою, політичними вподобаннями, здійснення контролю та направленої цензури. Мета такого втручання може бути сама різна – економічний, соціальний чи адміністративний вплив, революція чи контрреволюція, фінансові, політичні преференції тощо. Цілком очевидно окрім перелічених вище ризиків, цифровізація несе і прямі економічні ризики, роботизація та ШІ неминуче призведуть до скорочення робочих місць, причому як і в виробничій сфері так і в сфері високоспеціалізованих фахівців – управлінців, юристів, лікарів, інженерів, архітекторів тощо. Усе це прямо вплине на появу великого суспільного прошарку «зайвих» людей, які не будуть влаштовані в економічні відносини, що в свою чергу буде руйнувати саму економічну систему побудовану на рості споживання та задоволення такого споживання. На початкових етапах проблема може бути

вирішення шляхом кредитування, але неодмінно призведе до неконтрольованого росту боргів та неможливості їх обслуговування.

Підсумовуючи сказане, основними ризиками, пов'язаними із цифровізацією у XXI столітті будуть:

1. Боротьба між державами, державою та корпорацією за контроль, володіння та доступ до великих баз даних. Боротьба між державою та корпорацією за можливість впливу та регулювання алгоритмів, що оперують великими базами даних.

2. Використання алгоритмів ШІ в поєднанні із великими базами даних для маніпулювання суспільством, спільнотами та окремими людьми. Нав'язування поглядів, думок та цілих картин світу. Зменшення суб'єктності людини шляхом підміни її внутрішнього цілеполягання та мотивації на цілі визначені алгоритмами ШІ.

3. Використання алгоритмів ШІ для суцільного контролю за людиною, цензурування та позбавлення приватності.

4. Утворення закритих інформаційних спільнот, та протистояння їх іншим таким спільнотам з іншими картинами світу. Радикалізація такого протистояння.

5. Поява альтернативної віртуальної реальності в поєднанні із наявністю суб'єкта, що може закрити туди доступ, як ще один засіб соціального контролю. Наявність ключів від доступу у приватних суб'єктів (корпорацій та їх власників), які у своїй діяльності можуть використовувати волюнтаристський підхід або не публічні правила та інструкції. Навіть наразі – позбавлення публічних осіб доступу до соціальних мереж майже дорівнює їх публічній, політичній, соціальній смерті.

6. Необхідність побудови нової економічної моделі, яка буде включати в себе велику кількість населення, що не буде вбудоване в обов'язкові економічні ланцюжки та трудові відносини.

Список використаних джерел

1. Харарі Ювал Ной. 21 урок для 21 століття / переклад з англійської О. Дем'янчук. вид., доп. Київ : BookChef, 2020. 416 с.
2. Fukuyama Francis. The End of History and the Last Man. Free Press, 1992. 432 p.
3. Поппер Карл. Відкрите суспільство та його вороги / переклад з англійської О. Коваленко. К. : Основи, 1994.444 с.
4. Маркузе Герберт. Одновимірна людина. Дослідження ідеології розвинутого індустріального суспільства [глави з книги] / пер.

В. Курганський. *Сучасна зарубіжна соціальна філософія*: Хрестоматія. Київ: Либідь, 1996. С. 87–134.
5. Фромм Ерік. Мати чи бути? / Пер. з нім. О. Михайлова та А. Буряк. Київ: «Український письменник», 2010. 222 с.
6. Bernays Edward. Propaganda. New York: Horace Liveright, 1928. URL: https://archive.org/details/bernays-propaganda-in-english

ГУСЄВА Наталія,
канд. іст. наук, доц.,
доцент кафедри філософії соціології
та політології, Державний торговельно-
економічний університет, Україна

ІМІДЖ ЯК ФЕНОМЕН СУЧАСНОГО СВІТУ: ПОХОДЖЕННЯ ТА ВИЗНАЧЕННЯ

Імідж – центральне поняття іміджології та всього комплексу гуманітарних наук, що вивчають проблеми формування, збереження та зміни образу. У сучасному гуманітарному знанні вже неможливо обійтися без поняття імідж, застосованого до соціальних груп, організацій, речей. Не дивно, що цей феномен викликає такі бурхливі дискусії, які, мабуть, будуть залишатися такими ще достатньо довгий час.

Імідж – це не просто образ, а цілеспрямовано сформований образ когось або чогось, що містить деякі ціннісні характеристики і покликаний емоційно-психологічно впливати на цільову аудиторію з метою популяризації, реклами тощо. У цьому значенні термін «імідж» вперше вжив З. Фрейд, який видавав у 1930-х рр. журнал під такою назвою. З 1940-х рр. термін «імідж» став використовуватися у сфері ділових відносин як об'єктивна необхідність ділового успіху. Він став основним елементом теорії та практики «паблік рілейшнз» (PR) і «хьюман рілейшнз» (HR) та зміцнився у політичному та суспільному житті.

Якщо зануритися в історію походження цього поняття, то панує думка, що слово «імідж» походить від латинських споріднених слів «imago»/»imitari», які означають в перекладі «образ», «зображення» / «імітувати», «наслідувати». Існують відомості, що ще у Стародавньому Римі у II–III ст. до н.е. існувала досить особлива традиція робити гіпсові або воскові маски-зліпки (imago) з облич померлих, а

потім спеціально обробляли їх задля максимальної зовнішньої схожості з оригіналом [2, с. 23] Зазвичай таке «imago» містило ім'я шанованої людини, перелік її звань, державних посад та досягнень. Зрозуміло, що право мати таку маску (ius imaginum) було виключно прерогативою аристократичних родин. Згадка про «imago» містилася у діалогах Цицерона, датованих 44 р. до н.е. [2, с. 24] Згодом роль «imago» почали відігравати великі кам'яні статуї імператорів у тріумфальних шатах, а також зображення, виконані у формі медальйону, вишивки чи статуетки, що були специфічним атрибутом пошани імператорської влади народом [2, с. 24]. Отже, слово «imago» у латинській мові використовувалося в основному в контексті образотворчого мистецтва.

Але є й інша точка зору щодо походження іміджу. В англійській мові слово «image» має не одне, а декілька значень («образ», «статуя (ідол)», «подоба», «метафора», «ікона»), при цьому частіше воно вживається у значенні «образ», тобто відображення образу у свідомості оточуючих людей. Ефект особистої чарівності теоретично може бути надбанням кожного, однак, слід мати на увазі, що його набуття – результат величезних зусиль та витрат.

Тим не менш, маючи на увазі таку смислову багатозначність, на думку дослідників, еквівалентом поняття «імідж» є не стільки слово «образ», скільки – «зовнішність» і «вигляд».

У межах філософського підходу імідж визначається як феномен символічної реальності, мета або результат дій, направлених на виявлення та презентацію цільової аудиторії (адресному суб'єкту спілкування) певних якостей, які відображають якість суб'єкта в умовах ділової або масової комунікації [3]. Соціологічний енциклопедичний словник дає два визначення терміну «імідж»: по-перше, це зовнішній вигляд створюваний суб'єктом з метою викликати певне враження, думку, ставлення в інших; по-друге, це сукупність якостей, які пропагуються рекламою, модою, традиціями та ін. з метою викликати певні реакції відносно нього [3].

Різноманітні довідкові видання трактують поняття «імідж» по-різному: як цілеспрямовано сформований образ; як емоційно забарвлений образ, що склався в масовій свідомості та набув характер стереотипу; як набір певних якостей, які люди асоціюють з певним індивідом; як уявлення чогось, що раніше зустрічалося, конкретне чи абстрактне, і яке щось дуже нагадує в уявленні про інше [1, с. 29]. Часто імідж визначається як цілеспрямовано чи стихійно створена форма відображення об'єкта у свідомості людей. Сьогодні категорія «імідж» у своєму трактуванні значно відрізняється від традиційного як такого і співвідноситься з галуззю соціального пізнання. Будучи феноменом індивідуальної, групової чи масової свідомості, імідж

функціонує як образ-уявлення, в якому у складній взаємодії поєднуються зовнішні та внутрішні характеристики об'єкта [1, с. 29].

Досліджуючи імідж людини, мається на увазі, що її образ сприймається іншими людьми не лише як візуальний вигляд, а й спосіб мислення, дій, вчинків тощо. У даному випадку «образ» сприймається як загальне уявлення про індивіда. У повсякденному розумінні імідж людини сприймається у двох сенсах: як зовнішній вигляд та як її репутація. Але ці уявлення злиті в єдиний образ, що включає як внутрішні, так й зовнішні характеристики особистості.

Таким чином, імідж – це цілеспрямовано сформований образ, який здійснює емоційно-психологічний вплив на людину або на групу людей, іншими словами, це мистецтво управляти враженням. Імідж – категорія універсальна, яка застосовується до будь-якого об'єкту або предмету соціального пізнання: людини (персональний імідж), організації (корпоративний імідж), соціальної позиції (імідж політичного діяча), професії (імідж юриста), освіти (імідж випускника) та ін.

Список використаних джерел

1. Акайомова А. Політичний імідж та основні його характеристики. *Політичний менеджмент*. 2009. № 5. С. 29–35.
2. Бондаренко І. С. Іміджологія у системі гуманітарних знань: культурно-освітні стратегії: монографія. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2016. 305 с.
3. Размолодчикова І. В. Імідж як соціальна проблема: теоретико-методологічний підхід. *Педагогіка та психологія*. 2011. Вип. 40(2). С. 113–119. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_ped_ 2011_ 40%282%29__21

ОБ'ЄДКОВ Олександр,
аспірант, Державний торговельно-економічний університет, Україна

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ДЕСТРУКТИВ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО БУТТЯ СУЧАСНОГО ІНДИВІДА

У XXI столітті соціальні мережі стали невід'ємною частиною життя майже кожного мешканця планети (близько 8 млрд). Більшість з цієї кількості взаємодіють з різними цифровими платформами щоденно по декілька годин на добу. Варто відмітити, що соціальні мережі функціонують не тільки як засіб комунікації, але й як

потужний канал для отримання інформації, розваг та навіть отримання прибутку. Оскільки цифрові платформи набувають все більшого значення у повсякденному житті людини, у цьому контексті необхідно окреслити усі аспекти даного феномену, оскільки мова йде не лише про позитивний вплив соціальних мереж на життя сучасної людини, а і його негативну складову, яка задає тренди викревленої реальності, створюючи деструктивні моделі соціальної поведінки.

Отже, у першу чергу, необхідно звернути увагу на комунікаційну складову використання соціальних мереж. Сучасні технології дозволяють здійснювати надшвидкий обмін інформацією через платформи, такі як Facebook, Instagram, а також через популярні месенджери Telegram, WhatsApp, Viber тощо. Завдяки цим інструментам, відстань між людьми суттєво зменшується, створюючи ілюзію миттєвого спілкування, де знайомства відбуваються швидше і простіше, а обмін інформацією набуває форми майже безперервного діалогу. Однак важливо наголосити, що хоча цифрове спілкування надає зручність і ефективність, воно не може заміщати живе, безпосереднє спілкування. Людина, як соціальна істота, має потребу у фізичному контакті для підтримки повноцінних комунікативних навичок і побудови глибоких соціальних зв'язків. У разі відсутності таких реальних взаємодій, виникає ризик розвитку соціальної ізоляції, порушення емоційної близькості між людьми, а також ослаблення здатності до розв'язання соціальних і психологічних проблем у реальному житті [1].

Не менш важливою складовою впливу цифрових платформ є масштабний новинний фон, що створюється через миттєвий доступ до інформації, наданий сучасними технологіями. Якщо раніше актуальну інформацію можна було отримати лише через традиційні медіа, такі як друковані видання або телерадіомовлення, то в умовах цифровізації нові канали, такі як вище згадані месенджери, а також соціальні мережі, зокрема Facebook, X (Twitter) і YouTube, стали основними джерелами новин та інформації. Сучасні цифрові платформи забезпечують безмежний доступ до подій, що відбуваються в різних куточках світу, з можливістю миттєвого обміну новинами та коментарями. Це значно змінило традиційну модель медіа, адже тепер кожен користувач має змогу стати учасником глобальних інформаційних процесів, а не лише споживачем контенту.

З одного боку, такий розвиток технологій сприяє демократизації інформаційних потоків, оскільки дозволяє оперативно отримувати новини, обговорювати їх і бути в курсі актуальних подій у реальному часі. Однак, існує суттєвий ризик виникнення явищ, пов'язаних із

перекручуванням інформації та маніпуляцією громадською думкою. В особливості, часто трапляється ситуація, коли користувачі отримують лише часткову інформацію про подію, сприймаючи її як остаточну та достовірну. У цьому контексті виникає явище, яке можна охарактеризувати як мізінформація (misinformation) – поширення неточної або неповної інформації без наміру ввести в оману. Однак, незважаючи на відсутність свідомого наміру обманювати, наслідки цього явища можуть бути не менш небезпечними.

Мізінформація є однією з головних загроз для інформаційної безпеки у цифрову епоху. Дослідження показують, що в умовах масового інформаційного потоку люди схильні сприймати інформацію на основі емоційного впливу або поверхневого аналізу, що призводить до швидкого розповсюдження неперевірених даних. Наприклад, інформація про важливі суспільно-політичні події, яку отримують користувачі через соціальні мережі, може бути неправильно інтерпретована або подана в такому вигляді, що спотворює реальну картину подій.

Поширення мізінформації має важливі соціальні наслідки. Вона може сприяти не тільки спотворенню реальності, але й формуванню упереджень, конфліктів і навіть маніпуляцій громадською думкою, що негативно впливає на суспільну стабільність і функціонування демократичних процесів. Зокрема, Шеррі Теркл, психолог та соціолог, зазначає, що цифрові медіа часто створюють ілюзію безпосередньої близькості та взаємодії, що в реальності не сприяє глибокому аналізу інформації і не дозволяє адекватно оцінити її правдивість [2]. Саме тому важливим є розвиток критичного мислення у користувачів, що дозволяє аналізувати та перевіряти інформацію перед її розповсюдженням. Зокрема, необхідно вчити людей розпізнавати потенційні джерела мізінформації та надавати інструменти для перевірки фактів, щоб знизити ризики маніпуляцій та дезінформації.

Окрім вищезазначеного варто відмітити, що такі цифрові платформи, як Instagram, TikTok та YouTube, стали важливими інструментами для споживання і створення розважального контенту. Вони відкривають нові можливості для взаємодії, творчості та самовираження, що дозволяє користувачам не лише бути споживачами, а й активними учасниками медіапроцесів. У цьому контексті соціальні мережі стали платформами для створення різноманітного контенту: відео, фото, меми, сторіс тощо, що сприяє розвитку нових форм комунікації та творчих ініціатив [3, с. 2–3]. Це дозволяє користувачам набувати популярності та створювати власні бренди, а також знаходити нові форми самовираження і соціального взаємодії.

Однак, не можна ігнорувати і негативні наслідки цієї практики. Пошук схвалення через лайки, коментарі та кількість підписників може призвести до розвитку залежностей від цифрових платформ. Така залежність від соціальних мереж може мати серйозні наслідки

для психічного здоров'я, зокрема викликати тривогу, депресію та низьку самооцінку серед користувачів, які постійно порівнюють себе з іншими [4, с. 349–350]. Це є частиною більш широкої проблеми цифрових залежностей, коли користувачі проводять значну кількість часу в онлайн-середовищі, що може призвести до ізоляції та втрати реальних соціальних зв'язків [5].

З іншого боку, соціальні мережі відкривають нові можливості для економічної активності, особливо через монетизацію контенту. Платформи YouTube, Instagram і TikTok дозволяють створювати власні бренди та генерувати доходи через рекламу, партнерства з брендами та продаж товарів. Це надає контент-мейкерам, блогерам і впливовим особам шанс на створення стабільного джерела доходу, яке базується на їхній онлайн-присутності та популярності. Це є основою нової економічної моделі, де особисті бренди та індивідуальна популярність стають важливими активами на цифровому ринку.

Проте така модель має і свої ризики. Платформи соціальних мереж можуть бути джерелом маніпуляцій з персональними даними користувачів, а також сприяти створенню штучного контенту, що інколи може бути некоректним або вводити в оману. Оскільки соціальні мережі дають змогу монетизувати популярність, це також може стимулювати створення «контенту заради контенту», де головним чином з'являються інформаційні продукти, що орієнтовані на привабливість і кількість переглядів, а не на їхню якість чи достовірність [6]. Це може призвести до формування споживацької культури, де цінність інформації знижується на користь комерційних інтересів.

Таким чином, роль соціальних мереж у розважальному сегменті та отриманні прибутку має двозначний характер. З одного боку, вони надають безпрецедентні можливості для самовираження та економічної активності, але з іншого – вони можуть сприяти розвитку негативних соціальних та психологічних наслідків, включаючи залежність і маніпуляцію з даними. Оцінка цих явищ вимагає комплексного підходу і подальших досліджень, щоб мінімізувати негативні впливи і максимально використовувати позитивні можливості, які надають соціальні мережі.

Отже, соціальні мережі стали невід'ємною частиною сучасного життя, і хоча вони надають численні переваги, включаючи можливість комунікації, доступ до інформації, розваг та економічних можливостей, їх вплив на індивідуальну самостійність та психологічне благополуччя не можна недооцінювати. Платформи соціальних мереж створюють умови для формування нових соціальних норм та стандартів, що можуть викривляти реальність і знижувати здатність людини до самовизначення, а також посилювати залежність від зовнішнього схвалення.

Індивіди, які активно взаємодіють з соціальними мережами, ризикують втратити здатність критично мислити, адже постійне порівняння з іншими, прагнення до лайків і підписників можуть сприяти розвитку низької самооцінки, тривожності і навіть депресії. Крім того, соціальні мережі часто створюють ілюзію ідеального життя, що призводить до внутрішньої незадоволеності і соціальної ізоляції.

Таким чином, хоча соціальні мережі мають значний потенціал для позитивних змін і розвитку, вони також можуть бути деструктивними для самостійного буття сучасного індивіда, зокрема в аспектах самовизначення, психічного здоров'я та соціальної взаємодії. Враховуючи це, необхідно розглядати соціальні мережі як двоїстий феномен – джерело як можливостей, так і серйозних загроз для особистісного розвитку. У зв'язку з цим, важливо розробити стратегії для мінімізації їх негативного впливу на психічне здоров'я і підтримки здорового балансу між реальним і цифровим світом. Серед таких стратегій пропонується виокремити наступні:

– Цифровий детокс. Це практика обмеження часу, проведеного в соціальних мережах, або повне відключення від них на певний період. Це допомагає знизити рівень стресу і тривожності, зменшити вплив цифрових платформ на психічне здоров'я та повернути контроль над власним часом;

– Критичне мислення та медіаграмотність. Навчання користувачів оцінювати інформацію, яку вони отримують через соціальні мережі, і розпізнавати маніпуляції, фейкові новини та пропаганду. Це допомагає уникати ілюзії ідеалізованого життя, яку часто створюють користувачі, і підтримує самостійність у прийнятті рішень;

– Створення здорового онлайн-контенту. Заклик до користувачів соціальних мереж створювати контент, який сприяє розвитку здорових соціальних практик і позитивного самовідчуття. Підтримка позитивних прикладів, які не ґрунтуються на матеріальних або зовнішніх досягненнях, допоможе змінити культуру онлайн-спільнот;

– Підтримка реальних соціальних зв'язків. Важливо не забувати про фізичні взаємодії з людьми і підтримку реальних соціальних зв'язків. Це допомагає зберігати емоційний баланс і знижує ймовірність соціальної ізоляції, викликаної залежністю від цифрових платформ.

Список використаних джерел

1. Primack B. A, Shensa A, Sidani J. E, Whaite E. O, Lin L. Y, Rosen D, Colditz J. B, Radovic A, Miller E. Social Media Use and Perceived Social Isolation Among Young Adults in the U.S. *American Journal of Preventive Medicine*. 2017. Volume 53, Issue 1, July. P. 1–8. doi: 10.1016/j.amepre.2017.01.010.

2. Turkle S. Alone Together : Why We Expect More from Technology and Less from Each Other. New York: Basic Books, 2011.
3. Kuss D. J, Griffiths M. D. Social Networking Sites and Addiction: Ten Lessons Learned. *J Environ Res Public Health*. 2017. Mar 17. Volume 14, Issue 3. P. 311. doi: 10.3390/ijerph14030311
4. Fuchs Christian. Social Media: A Critical Introduction. London: Sage. 2nd edition, 2017.
5. Rosen Larry. The Distracted Mind: Ancient Brains in a High-Tech World. The MIT Press. Cambridge, Massachusetts, London, England, 2016.
6. Zuboff Shoshana. The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power. New York: PublicAffairs, 2019.

ВОРОБЕЙ Роман,
аспірант, Державний торговельно-економічний університет, Україна
МОРОЗОВ Андрій,
д-р філос. наук, проф.,
професор кафедри філософії, соціології та політології, Державний торговельно-економічний університет, Україна

ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ МОРАЛЬНОГО ВИБОРУ ТА АРХЕТИПОВОЇ ТЕМНОЇ («ГРІХОВНОЇ») СТОРОНИ: ЗА МАТЕРІАЛАМИ ВІДЕОІГОР

У християнській філософії поняття гріха традиційно визначається як моральне зло, що постає внаслідок свідомого вибору особи. Гріх розуміється як свідомий відхід від Божої волі та добра. Аврелій Августин стверджував, що гріх можливий тільки як добровільний вчинок: «гріх не є гріхом, якщо він не є цілком добровільним» [1, с. 8]. Тома Аквінський у «Сума теології» розмежував природне зло та моральне зло. Природне (фізичне) зло – це страждання, що трапляються без людської провини (наприклад, хвороби, стихійні лиха), тоді як моральне зло є плодом неправедних учинків, здійснених свідомо, що і робить його істинним гріхом [2]. Іммануїл Кант розглядає гріх крізь призму внутрішньої моральної боротьби. У трактаті «Релігія в межах тільки розуму» він вводить поняття «радикального зла», вродженої природної схильності людини ухилятися від морального закону. У кантівській етиці гріховність є вибором: людина завжди здатна обрати добро, але радикальне зло пояснює,

чому фактично люди часто обирають протилежне [3, с. 8]. Виходячи з наведених концепцій, можна окреслити філософські критерії, які роблять гріх справжнім. По-перше, гріх передбачає свідомість: дія або навіть намір повинні усвідомлюватися як неправильні. По-друге, гріх – це вільний вибір. Примусові або рефлекторні дії, що шкодять, не рахуються гріхом. По-третє, гріх автентичний, коли він порушує вищий моральний закон або принцип добра. Маленька похибка, що не торкається етичних принципів, навряд чи вважатиметься гріхом у строгому сенсі. Отже, справжній гріх можна визначити як усвідомлене, вільне і навмисне вчинення морального зла, за яке особа несе духовну й етичну відповідальність.

Сучасні відеоігри нерідко моделюють ситуації морального вибору, ставлячи гравця перед дилемою добра і зла. Ігрові сценарії дозволяють симулювати гріховні чи доброчесні вчинки у віртуальному середовищі. Дослідження геймплею показують, що більшість людей поводяться у відеогрі згідно зі своїми реальними моральними принципами. Опитування понад 1000 гравців засвідчило, що середньостатистичний гравець воліє грати героя, а не лиходія; більшість обирає «добрі» дії, близькі до власних етичних принципів. Дизайнер Пітер Моліньє, автор рольової гри «Fable», був здивований, що лише близько 10% гравців обрали у його грі шлях зла, хоча розробники витратили багато часу на опрацювання «темної» сторони сюжету. Подібну статистику наведено для «Mass Effect 3»: лише третина гравців приймала переважно негативні рішення, тоді як дві третини обрали шлях доброчесності. Відповідно навіть у віртуальному просторі люди схильні уникати гріха, якщо це суперечить їхнім моральним переконанням [4]. Відеоігри дозволяють гравцю експериментувати зі своєю архетипною «темною стороною» у безпечному середовищі. Варто розділити ігри на однокористувацькі ігри та багатокористувацькі. Дві третини гравців свідомо обирають злий шлях у повторному однокористувацькому проходженні, аби побачити альтернативний розвиток подій. При першому проходженні гравець вже зробив свій справжній вибір, при другому він хоче побачити наслідки альтернативної сторони, тим самим заглядаючи в задзеркалля гріха і або впевнюючись у правильності власного вибору, або спокушаючись матеріальним благом, що можна отримати через гріх. У BioShock моральний вибір інтегровано в сам сюжет: гравець стикається з дилемою – врятувати маленьких сестричок або вбити їх, щоб заволодіти ресурсом для посилення своїх сил. Милосердя дає менше вигоди, але демонструє моральність, тоді як утилітарне зло обіцяє силу ціною невинних життів. Цей вибір впливає на фінал гри: герой або отримує «добру» кінцівку життя, або страшну розплату за жадібність [5]. Мультиплеєрні ігри є іншим середовищем, де межа між віртуальними та реальними наслідками дій розмивається. Тут

агресивні чи шкідливі вчинки одного гравця можуть безпосередньо впливати на інших, викликаючи реальні емоційні травми, соціальний конфлікт і навіть психологічний дискомфорт. У таких умовах поняття гріха набуває більшої ваги, оскільки шкода, завдана віртуально, переходить у площину реальної взаємодії між людьми, що підвищує моральну відповідальність.

Карл Густав Юнг уводить поняття архетипу Тіні – колективного образу темної сторони людської психіки. «Кожна людина несе в собі Тінь, і чим менше вона втілена у свідомому житті, тим вона чорніша і густіша» [6, с. 35]. Тінь містить витіснені бажання, пристрасті і агресивні імпульси, неприйнятні для «Я» у світлі соціальних норм [6, с. 36]. В міфології архетип Тіні проявляється у вигляді двійників, демонів-спокусників або чудовиськ, які символізують внутрішнє зло героя. Відеоігри, успадковуючи ці мотиви, часто змушують гравця стикатися зі своєю віртуальною «тінню». У рольових іграх вибір злого шляху дає волю найнижчим інстинктам гравця, жадобі влади, жорстокості, обману, тобто тим рисам, які в реальному житті контролюються і придушуються. Коли гравець вирішує у грі діяти як лиходій, він ніби вивільняє власну Тінь, дозволяючи їй реалізуватися у віртуальній дійсності. Таким чином гравець часто вдається до гріха. Поняття гріха і тіні не тотожні: тінь охоплює придушену частину людської свідомості, необов'язково поганої, тоді як гріх є конкретним, свідомо обраним виявом цієї негативності, що веде до морального занепаду. У результаті, відеоігри слугують своєрідною «активною уявою» – простором, де відбувається взаємодія свідомості гравця з глибинними архетипами, зокрема з темною стороною його психіки.

Висновки.

Гріх розглядається як усвідомлений і добровільний відхід від вищих моральних норм, що підтверджується працями Августина, Томи Аквінського та Канта. Архетип Тіні, визначений Юнгом, відображає підсвідомі витіснені імпульси та емоції, що не узгоджуються зі свідомим «Я» і можуть виступати джерелом внутрішніх моральних конфліктів. У контексті відеоігор ці філософські принципи набувають нових вимірів: інтерактивність ігрового простору дозволяє гравцю експериментувати зі своєю моральною ідентичністю, зіштовхуючись із дилемами добра і зла. Гравці, незважаючи на можливість «випробувати» темну сторону, переважно обирають морально орієнтований шлях, що відображає їхні реальні етичні переконання. Моральний вибір, незалежно від його форми (реальної чи віртуальної), завжди є проявом усвідомленої волі людини, а можливість «перевтілення» в грі – це сучасна платформа для переживання та інтеграції як світлих, так і темних аспектів особистості.

Список використаних джерел

1. Святий Августин. Сповідь / пер. з латини Юрія Мушака. 3-тє вид. Київ: Основи, 1999. 319 с.
2. St. Thomas Aquinas. The Summa Theologica: Part I, q. 48, art. 2 URL: https://www.ccel.org/a/aquinas/summa/FP/FP049.html#FPQ49A2THEP1
3. Кант І. Religion within the Limits of Bare Reason / ред. Jonathan Bennett. 2017. 118 с.
4. Lange A. «You're just gonna be nice»: how players engage with moral choice systems. Journal of Games Criticism. 2014. Volume 1, Issue 1. URL: https://gamescriticism.org/2023/07/14/youre-just-gonna-be-nice-how-players-engage-with-moral-choice-systems
5. Sims D. How BioShock Mocked Video-Game Morality. The Atlantic. 2016. URL: https://www.theatlantic.com/entertainment/archive/ 2016/ 09/bioshock-remastered/501809/
6. Jung C. G. The Collected Works of C. G. Jung. Vol. 9, Part 1: The Archetypes and the Collective Unconscious / edited by H. Read, M. Fordham, G. Adler, W. McGuire. Bollingen Series XX. Princeton (NJ) : Princeton University Press, 1959. 588 p.

ВАСЕЦЬКА Марія,
студентка, Державний торговельно-економічний університет, Україна
КИЗИМЕНКО Ірина,
канд. іст. наук, доц.,
доцент кафедри філософії, соціології та політології, Державний торговельно-економічний університет, Україна

ПЕРЕКЛАД ЯК КУЛЬТУРНИЙ МІСТ МІЖ ЕПОХАМИ ТА ЦИВІЛІЗАЦІЯМИ

Сьогодні суспільство активно використовує інформаційні досягнення людства, пристосовуючи їх до своїх інтересів і потреб. Однак важливо відзначити, що значний вклад у цей процес зробила саме перекладацька діяльність, адже завдяки їй ми отримуємо доступ до знань і даних, які зараз є у вільному доступі. Перекладачі допомагають нам з'єднувати різні культури, роблячи важливу інформацію доступною для кожного. Формування фундаментальних

доктрин людської цивілізації, як єдиної сутності, було би неможливим без модифікаційного втручання перекладу та передання його набутків у подальше користування.

Оскільки майже з самого початку існування людства виникла потреба у посередництві при спілкуванні або переданні інформації між носіями різних мов, необхідність перекладача, як активного учасника соціального руху зростала, роблячи можливим міжмовне спілкування людей.

Переклад з однієї мови на іншу – це ремесло, яке існувало зі споконвічних часів. Багато тисяч років тому племена, що говорили різними мовами, спілкувалися одне з одним, і вже тоді виникла потреба у перекладачах. Спочатку були перекладачі-аматори, згодом з'явилися професіонали. Спершу перекладали, довго не мудруючи , потім виникли теорії перекладу. З розквітом художньої літератури почали говорити про переклад як про мистецтво [1, с. 6].

Переклад завше відігравав особливу роль у розвитку світової культури. Фрідріх Ніцше заявляє рішуче: «Міру відчуття історії тією чи іншою епохою можна виміряти по тому, як в цю епоху перекладають тексти, та по тому, як ця епоха намагається зробити своїм здобутком попередні часи та книги минулих епох» [2].

Переклад з'явився одразу після народження писемності. Греко-римська антична епоха стала, власне, першою істотно відчутною епохою перекладу, оскільки там вже формуються перші перекладацькі концепції, наукова та практична вартість яких актуальна і сьогодні [3, с. 7–8].

Важливо зазначити, що з плином часу і відповідно невід'ємним рухом прогресу, культура перекладу розвивається та розширює свої можливості залежно від того, що конкретно потребує група індивідів у ту, чи іншу епоху.

Отже у період середньовіччя головна увага звертається на переклади в царині математики, медицини, астрономії, астрології та християнському письму. У епоху відродження та бароко сфера перекладу активно розвинулась у межах Європи, завдяки сприянню відкриттю перекладацьких центрів та посиленню орнаментування тексту. XVIII століття було часом протиборства трьох контрастних підходів: тенденції до буквального, до вільного та адекватного перекладів, після чого романтизм відкрив розуміння особистості як національної індивідуальності, що мала знайти своє самовираження в творчості і допоміг відтворити переклад з точки зору філософського підходу.

На другу половину XIX століття, яке започатковує період критичного реалізму, припадає творчість геніїв українського народу, що, на противагу романтичним сюжетам попередників, відбирали актуальні на той час ідеологічно-спрямовані твори. У такий спосіб Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка та багато інших письменників, уславилися своїми перекладами, що мали виховний і політичний характер.

У XX столітті в Україні розроблялися й теоретичні питання перекладу. Дослідники перекладу черпали натхнення з досвіду найкращих українських перекладачів і здобутків світової перекладознавчої думки [3, с. 9–29].

Визначивши культурно-історичний хід становлення перекладацької діяльності, як суспільно важливого елементу в соціумі, можна сказати, що вона відіграла значущу роль у розвитку цивілізації людства не тільки з точки зору суто механічної функції, а й допомогла духовно розвинути людську сутність у багатьох аспектах, надаючи їй змогу обирати шлях власного удосконалення у будь-якій сфері існування.

Правильний переклад – це результат не тільки досконалого володіння мовами, але і, насамперед, знання законів теорії та практики перекладу, що дозволяє виробити вірну стратегію перекладу [4, с. 3]. Трактування текстів, які споконвіку вважались важливим надбанням людства, були донесені до сьогодення саме завдяки спеціалістам в області перекладу, які вдосконалюючи свої вміння передавали їх нащадкам та розносили по всьому світу.

Перекладач – це своєрідний місток між культурами, наукою, політикою різних народів, робота якого сприяє взаємозбагаченню.

У сучасному світі, де культури та ідеї постійно переплітаються, переклад стає справжнім мостом між народами й епохами. Він допомагає нам краще розуміти одне одного, відкривати нові смисли та зберігати духовну спадщину людства. Завдяки перекладу ми ділимося знаннями, мистецтвом, літературою, науковими досягненнями та життєвим досвідом. У добу глобальних змін і викликів, коли співпраця та взаєморозуміння особливо важливі, переклад є не лише мовним інструментом, а й силою, що об’єднує цивілізації та допомагає будувати спільне майбутнє [3, с. 32].

Отже, перекладач – це не просто фахівець, який передає зміст тексту з однієї мови на іншу. Його робота – це внесок у культурний і духовний розвиток суспільства, шлях, яким людство йде, долаючи мовні бар’єри та відкриваючи нові можливості для взаєморозуміння. Завдяки перекладачам ми не лише зберігаємо знання минулого, а й створюємо перспективи для майбутнього, роблячи світ більш відкритим і взаємопов’язаним.

Список використаних джерел

1. Мацегора І. Л. Вступ до перекладознавства: конспект лекцій для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Філологія» освітньо-професійної програми «Слов'янський переклад та міжкультурні комунікації». Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2023. 97 с.
2. Ніцше Ф. Про користь і шкоду історії для життя. У Ф. Ніцше, Повне зібрання творів: у 15 т. Т. 1. Переклад з німецької К. Котюки і О. Фешовця. Астролябія. 2004. С. 20–78.
3. Кияк Т. Р., Науменко А. М., Огуй О. Д. Перекладознавство (німецько-український напрям): підручник. К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 543 с.
4. Основи професіоналізму перекладача: метод. посібник до занять та самостійної роботи для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 035 Філологія спеціалізації 035.041 Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська, ОП Переклад з англійської мови та другої іноземної українською / уклад. О. П. Матузкова. Одеса: видавець Букаєв Вадим Васильович, 2024. 62 с.

ФЕДОРЧЕНКО Павел,
аспірат, Державний торговельно-економічний університет, Україна

УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ У ВИМІРАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Сучасний світ характеризується численними викликами: глобалізацією, технологічними трансформаціями, екологічними кризами та геополітичними суперечностями. В умовах військової агресії, інформаційних війн та економічної нестабільності особливого значення набуває питання збереження та розвитку національної ідентичності. Українська національна ідентичність виступає не лише як історико-культурний феномен, а й як фундамент, на якому може базуватися сталий розвиток суспільства. В умовах сучасних суспільних викликів потрібна нова концептуалізація національної ідентичності для забезпечення соціальної згуртованості, економічної стійкості та екологічної свідомості.

Метою статті є виявлення взаємозв'язку між українською національною ідентичністю та принципами сталого розвитку, а також аналіз можливостей інтеграції національних цінностей у систему сучасних соціально-економічних та екологічних процесів. Комплексна концепція сталого розвитку передбачає формування суспільства соціальної справедливості, економічного зростання та екологічної збалансованості. Цей процес не обмежується технологічним розвитком, а вимагає глибинної трансформації ціннісних орієнтирів.

Національна ідентичність розуміється як динамічний процес колективного самовизначення, що ґрунтується на спільній історичній пам'яті, культурних кодах, мові, цінностях та усвідомленні приналежності до спільноти. Це не просто набір традицій чи консервативний ідеал, а жива, постійно оновлювана система цінностей, яка адаптується під впливом зовнішніх викликів та внутрішніх трансформацій. Національна ідентичність відіграє ключову роль у формуванні суспільної солідарності, спільних цінностей і колективних дій, що є основою сталого розвитку. Вона впливає на ефективність управління ресурсами, адаптацію до змін і збереження культурної різноманітності, яка може сприяти інноваціям у соціальній сфері. Наприклад, консолідована національна ідентичність може забезпечити довіру між громадянами, сприяючи спільним ініціативам у сферах екології, освіти та економіки.

Ю. Габермас розглядає національну ідентичність як важливий елемент соціальної інтеграції: «Тільки усвідомлення національної ідентичності, що формується на основі спільної історії, спільної мови та культури, змушує далеких один від одного людей відчувати взаємну політичну відповідальність» [3, с. 7]. Німецький філософ підкреслює необхідність її трансформації в напрямку космополітичної ідентичності, задля вирішення глобально-світових проблем. На його думку, сталий розвиток вимагає переходу до постнаціональних структур, де демократичні інститути та громадянська солідарність базуються не на етнічності чи традиціях, а на раціональному дискурсі і правових нормах.

Однак ми вважаємо космополітичну концепцію передчасною в українському контексті, у реальних геополітичних умовах. Європа, яка має транзитувати таку ідентичність, демонструє суттєві слабкості: надмірний акцент на універсалізмі «прав людини» призвів до розмивання суверенних механізмів захисту культурної та політичної автономії, що виразилося у загальному уповільненні розвитку, зростанні соціальної напруженості та демографічній кризі. Для України, яка формує свою політичну націю після століть колоніального гніту,

космополітизм загрожує втратою важливих архетипів ідентичності – таких, як мова, історична пам'ять і соборність, які є онтологічними підвалинами її державності. Досвід Польщі, що зберігає національні пріоритети в ЄС, доводить: успішна інтеграція вимагає не асиміляції, а балансу між глобалізацією та захистом власних цінностей. На противагу ідеї Габермаса про «зняття» національного, Україна потребує зміцнення внутрішньої солідарності, адже її географічне положення на межі цивілізаційних розломів робить національну ідентичність ключовим щитом проти зовнішніх загроз. Космополітична модель, яка ігнорує специфіку постколоніальних суспільств, ризикує перетворити Україну на периферію глобальних процесів, де її інтереси будуть підпорядковані зовнішнім імперативам, а не власним стратегічним цілям.

Незважаючи на критику космополітичної ідентичності в українському контексті, габермасівський принцип комунікативного діалогу може стати інструментом для подолання внутрішніх суперечностей – мовних, культурних, ціннісних. Ідея раціонального дискурсу, де різні групи суспільства взаємно визнають аргументи та інтереси, допомогла б сформувати інклюзивну модель національної ідентичності, яка враховує як історичні травми, так і сучасні реалії. Така модель не заперечувала б регіональних особливостей, а інтегрувала їх у ширший консенсус, заснований на спільних цілях: безпеці, справедливості та розвитку. Головне – забезпечити, щоб діалог не розмивав «ядро» української ідентичності, а перетворював її на динамічну систему, здатну об'єднати громадян навколо стратегічних пріоритетів без страху втратити себе у глобалізованому світі.

Національна ідентичність в економічному аспекті визначає стратегічний вибір між короткостроковою вигодою та довгостроковою самостійністю. Вона забезпечує незалежність ключових галузей і стійкість системи, що дозволяє протистояти зовнішнім загрозам. Н. Бостром наголошує, що локальна ідентичність є «буфером» проти глобальних ризиків, таких як технологічні загрози чи геополітична нестабільність [1, с. 241]. Для України це означає, що збереження культурного ядра – мови, пам'яті, цінностей – підтримує соціальну згуртованість і основу для економічних рішень, спрямованих на стійкість. Бостром застерігає, що надмірна орієнтація на ефективність може підривати національні інтереси, тоді як баланс між локальними пріоритетами та міжнародною співпрацею дозволяє уникнути екзистенційних загроз і будувати адаптивну економіку.

Національна ідентичність також сприяє екологічній свідомості, пов'язуючи культурні традиції, такі як українське землеробство з

відповідальністю за довкілля. Г. Йонас у «Принципі відповідальності» підкреслює етику колективної турботи про біосферу, орієнтовану на передбачення наслідків людських дій. Інтегрована з такою етикою, ідентичність трансформує культурні цінності в екологічні практики – відновлення лісів чи збереження біорізноманіття, – стаючи основою сталого розвитку [2, с. 164]. Таким чином, ідентичність і екологія взаємодіють, забезпечуючи мотивацію та етичні рамки для дій.

Українська національна ідентичність виступає ключовим механізмом сталого розвитку, інтегруючи соціальну солідарність, економічну незалежність та екологічну відповідальність у єдину систему цінностей. Вона не просто зберігає культурну спадщину, а перетворює її на інструмент протистояння сучасним загрозам: від геополітичної агресії до технологічної маргіналізації і має бути каталізатором трансформацій: зберігаючи онтологічну основу, вона відкриває шлях до глобальної інтеграції, де локальні цінності стають основою для інновацій, а не бар'єром на шляху прогресу.

Список використаних джерел

1. Бостром Н. Штучний інтелект: етапи, загрози, стратегії. Київ: Лідер. 2016. 494 с.
2. Йонас Г. Принцип відповідальності: етика для технологічної цивілізації. Київ: Лібра. 2001. 400 с.
3. Habermas J. Citizenship and national identity: Some reflections on the future of Europe. *Praxis International*, 1992. Vol. 12(1). P. 1–19.

КРЕЗЕ Олексій,
аспірант, Державний торговельно-
економічний університет, Україна

ЕПІСТЕМОЛОГІЧНИЙ РЕЛЯТИВІЗМ ЯК АТРИБУТ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Інформаційне суспільство як прояв сучасного етапу розвитку цивілізації ознаменувало собою якісні революційні зміни у всіх сферах буття людства. Трансформаційні процеси зачіпають усі без винятку суспільні інститути: економіку, політику, сім'ю, а також освіту і науку. Множинність суперечливих джерел інформації, відкритість і, водночас, анонімність цифрового простору

обумовлюють кризу традиційних підходів до авторитетів. Виникають фрагментарні семантичні конструкції через короткі повідомлення, «пости», «твіти». Фактично, ми стикаємося із тим, що формується глобальний інформаційний простір «гіпертекст» (термін введений Т. Нельсоном у книзі «Literary Machines»). При цьому у такому просторі одночасно можуть співіснувати наукове знання та відверта псевдонаука. Достатньо згадати медіарепрезентованість таких маргінальних груп як послідовники «теорії заговору», «пласкої землі» та ін.

Навіть до вибухового зростання інформаційного потоку завдяки інтернету вже у ХХ ст. вчені констатували зміну епістемологічних підходів. Так, Т. Кун запропонував відійти від традиційного погляду на еволюцію наукового знання на користь революційної зміни наукових парадигм. У свою чергу, П. Фейерабенд запропонував принцип «епістемологічного анархізму» на основі відмови від універсальності наукової методології, суворого дотримання принципу фальсифікації, затвердження проліферації як плюралізму ідей і концепцій без суворих обмежень. Крім того, філософ звертав увагу на соціальну обумовленість знання: «той факт, що зацікавленість, насильство, пропаганда і тактика «промивання мізків» відіграють у розвитку нашого знання і науки набагато більшу роль, ніж прийнято вважати, випливає також з відносин між ідеєю і дійсністю, оскільки передбачається що розуміння нових ідей передує і має передувати їх формулюванню і соціальному вираженню [7, с. 17].

Отже, нові ідеї не з’являються з якогось абсолютного трансцендентного простору, а обумовлені соціальною дійсністю, що наскрізь пронизана гіпертекстуальним метасемантичним контекстом. Проте тоді виникає необхідніть пошуку фундаментального критерію, що має відрізняти знання від загального інформаційного шуму. Вважаємо, що відповідь можна знайти у традиційному визначенні знання як «Justified True Belief», тобто обгрунтоване істинне переконання. У такому розумінні обгрунтованість та переконаність виступають, у більшій мірі, суб’єктивними критеріями, але визначальним, на наш погляд, є саме інтенція до істини. Як слушно зауважує Б. Пружинін «Справа в тому, що істина може бути відносною, але вона не може бути приблизною. Адже істина – то не просто адекватна інформація про певний фрагмент світу. У європейській культурі від часів Платона поняття істини відбивало особливу форму прилучення до світу – відображало певну реальність прилучення до буття» [5, с. 73].

У свою чергу, істині у контексті епістемологічного релятивізму протиставляється «пост-істина». Як зазначає А. Лактіонова, «орієнтир на пост-істину тягне зміну режиму відповідальності за свої слова та

вчинки. В той час як стосовно істинності можна вказати на принаймні дві оцінки: істина та хиба, стосовно пост-істини незрозуміло, якими значеннями можна було б охарактеризувати цей концепт. На основі всього вищезазначеного, виявляється найприроднішим розуміти пост-істину як видимість істини, тоді не залишається можливості означити протилежність пост-істини, і ми знов стикаємося з «anything goes» [2, с. 94].

Глибина такого протиріччя проявляється і у аспекті оцінки фактів дійсності як проявів об'єктивної реальності. У традиційній науковій парадигмі визнається існування або відсутність певних фактів як стану речей. У свою чергу, епістемологічний релятивізм відходить від фактів на користь фактуальності, тобто заміни факту «повідомленням про факт».

Таким чином, можна виокремити такі основні ознаки епістемологічного релятивізму: відсутність критерію єдиної об'єктивної істини, плюралізм епістемологічних систем у яких поєднуються різні картини світу; перехід від фактів до фактуальності як фундаментального переходу від необхідності до контингентності, оскільки «принцип фактуальності полягає не в тому, щоб ствердити, що контингентність необхідна, а в тому, щоб дуже чітко наголосити, що тільки контингентність необхідна» [3, с. 123]. Тобто у контексті релятивізму немає жодної опори, усе може бути потенційно іншим, залежно від контексту.

У такому хаотичному світі виникає необхідність створення нових підходів. Так, наприклад, традиційне сприйняття істини поступається її дефляційному розумінню. Так, зокрема, А. Синиця звертає увагу на доцільність використання прагматико-семантичної концепції істини із урахуванням темпоральної індексації та контекстного аналізу [6, с. 67].

У свою чергу, М. Казаков пропонує діалектичну епістемологію, яка висуває нові критерії верифікації: урізноманітненість, відкритість та скінченність засобів верифікації, оскільки «нескінченність методів створення теорій та критеріїв верифікації за принципом anything goes здатна призвести до унеможливлення їх існування...» [1, с. 65].

Також вважаємо за необхідне звернути увагу на те, що епістемологічний релятивізм можна розглядати у двох вимірах. В одному вимірі він являє собою явище, притаманне інформаційному суспільству і яке виражається, передусім, у деконструкції традиційних підходів до здобуття та інтрепретації знання, а в іншому вимірі – може розглядатися в якості нового методологічного інструмента для дослідження знання у метасемантичному просторі із використанням

широкого спектру підходів. При цьому універсальні методи наукового пізнання не нівелюються, а навпаки – активно використовуються для того, щоб нові знання могли стати частиною загальнонаукового мета-контексту.

Саме такий гнучкий і творчий методологічний підхід може ефективно і адекватно відповідати на нові інформаційні виклики і ентропійні тенденції, оскільки не можна забувати і про ще одну небезпеку: релятивність у своєму абсолютному прояві трансформується у її протилежність «нормативність», оскільки прогресивні і корисні ідеї та теорії можуть відкидатися внаслідок невідповідності пануючому дискурсу. Як зазначає А. Морозов, «релятивність – це логічна пастка, адже твердження «немає нічого абсолютного» саме претендує на абсолютність. Заперечення мета-наративів («великих оповідей») у мистецтві, історії, біографії є, в свою чергу, також прихованим мета-наративом – можливо найбільш деспотичним з усіх існуючих» [4, с. 23]. При цьому втрачається і сам сенс людського життя, його наповненість оскільки у такому разі, за висловом Р. Рорті «нема, що наповнювати, є лише мережа взаємозв'язків, яку потрібно переплітати наново, і ця мережа щодня подовжується» [8, с. 42-43].

Таким чином, епістемологічний релятивізм не скасовує науку, знання і істину, а є новою реальністю, яка ставить вчених у ситуацію активного творчого метологічного пошуку в одвічній боротьбі хаосу і логосу.

Список використаних джерел

1. Казаков М. А. Гносеологія та діалектика: до проблеми пошуку критерію верифікації наукового знання. *Перспективи*. 2014. № 1(59). С. 57–68.
2. Лактіонова А. В. Концепт «пост-істина» в сучасному філософському та повсякденному світі: переосмислення. *Наукові праці : науково-методичний журнал. Сер. Філософія*. 2017. Т. 300. № 288. С. 91–95.
3. Мейясу К. Після скінченності. Нарис про необхідність контингентності. Львів : Контур, 2024. 196 с.
4. Морозов А. Ю. Зло: метафізичні та богословські виміри : монографія. Київ : Національний торговельно-економічний університет, 2018. 256 с.
5. Пружинін Б. Псевдонаука сьогодні. *Вісник Національної академії наук України*. 2005. № 8. С. 63–75.

6. Синиця А. Прагматико-семантична інтерпретація поняття істини в сучасній аналітичній філософії. *Вісник Львівського університету. Серія філософські науки*. 2012. Вип. 15. С. 63–69.
7. Feyerabend P. Against Method. Outline of an Anarchistic Theory of Knowledge. London : Verso, 1993. 279 p.
8. Rorty R. Contingency, irony and solidarity. Cambridge : Cambridge university press, 1995. 201 p.

КОЛІНЬКО Марина,
д-р філос. наук, проф.
професор кафедри філософії, соціології
та політології, Державний торговельно-
економічний університет, Україна

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ: ЗАПИТ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Міжкультурна комунікація постала авангардною темою сучасного наукового дискурсу. Її дослідження мають гостру актуальність у вирішенні проблем взаємодії представників різних культурних спільнот, адаптації мігрантів, культурної інклюзії, формування солідарного політичного спільносвіту. Вона грає ключову роль у досягненні сталого розвитку. У своїх попередніх дослідженнях ми зазначали, що міжкультурна комунікація в рамках дискурсу сталого розвитку розглядається як динамічна рівновага між різними культурами і постає наріжним каменем людської взаємодії [1, с. 261]. Різноманітність культур надає унікальний досвід і знання, які відкривають перспективи вирішення глобальних проблем. Повага до культурної різноманітності та інклюзивність сприяють створенню більш справедливого суспільства, що прагне до рівного значення всіх культурних суб'єктів. Це спонукає нас до продовження наукових досліджень міжкультурної комунікації та осмислення її стратегій у новій турбулентній реальності. Важливість цього завдання підтверджують сучасні наукові публікації. Наприклад, у дайджесті актуальних культурологічних досліджень в контексті сталого розвитку Аніта Кангас аналізує культурні практики формування соціальної стійкості та адаптивної здатності, шляхи просування культурних прав і культурної участі [2].

Культурна однорідність вже не є даністю, яку прагнуть зберегти держави і спільноти. У традиційних спільнотах гомогенність була

умовою стабільного розвитку. Сучасні суспільні конструкції складаються з різноманітних етносів, культурних груп, субкультур, об'єднаних у політичну спільноту. Сучасний світ демонструє суперечливі процеси: відкриття кордонів і побудову «держав-фортець», розширення культурних горизонтів і обмеження суспільства архаїчними ідеологемами. В цих умовах комунікація набуває конститутивних ознак як спосіб культурного буття і засіб конструювання соціальної реальності. Як реакція – communicative turn в філософії оприявнює зміщення фокусу інтелектуального дискурсу від суб'єкта пізнання до комунікації, артикулює її фундаментальні сенси в сучасному суспільстві.

У логіці комунікативної парадигми актуалізується проблематика взаємодії людей з різних культур. Ми пропонуємо топологічну схему міжкультурної комунікації, яка «може здійснюватися на домашній території однієї з взаємодіючих сторін (на чужій території для іншої сторони), на чужій території для всіх учасників комунікації, на теренах не розташування, а переміщення (простір комунікації, який динамічно змінюється, не належить жодній з сторін), на спільній території (комунікація фронтиру, прикордоння)» [3, с. 194]. Комунікація на межі культур, порубіжність постає актуальною темою у межах низки дискурсів: вкоріненості і мобільності, домашнього світу і номадного способу буття, мережевих, потокових форм суспільного буття, міграційних викликів, культурного та антропологічного існування «між», теми гостинності, зокрема, політичної гостинності, теми «збирання буття з уламків» (М. Мамардашвілі).

Російська війна в Україні примусила багатьох людей до переселення і міграції. Якщо переселенці змінюють своє життя територіально, втрачають дім, оточення, але залишаються вкоріненими у зрозумілі соціальні, політичні, комунікативні правила своєї культури, то міграція загострює акультураційні процеси у зіткненні з іншою культурою. Як зберегти свою самість та культурну ідентичність, яку «Я-концепцію» обрати? В межах тез конференції це питання не розкрити, але деякі пропозиції сформулюємо.

М. Мамардашвілі запропонував екзистенціальний концепт буття як збирання з уламків у цілісність. Це філософська практика збереження себе. Коли життєві обставини змушують ламати культурний уклад, знайомі правила, напрацьовані алгоритми дій, людині необхідно знати, що її наміри та вчинки не просто вливаються у загальні зчеплення та зв'язки, а є її волевиявленням. Мамардашвілі наводить приклад Едіпа, який розгублений і прагне до пізнання себе не тільки в емпіричній множинності вчинків, а в перебуванні в повноті буття. Едіп спить із жінкою і не знає, що це його мати, він

вбиває чоловіка і не знає, що це його батько, але в бутті залишається присутність цих зв'язків, буття не можна скасувати. Він осмислює себе «цілком», збирає себе з цих множинних уламків буття і усвідомлює, що накоїв. Інший приклад – Гамлет, який вагається і не діє, але ми розуміємо, що це і є відповідальність за збирання себе. У Леонардо да Вінчи була кімната, стіни якої виблискували дзеркальною мозаїкою. В цьому «мікрокосмі», серед уламків, гри освітлення він спостерігав, як змінюється і примножується його образ і осягав сенс буття. Наше життя розпорошено на мільйон уламків (під впливом традицій і обставин, очікувань і упереджень, бажань і вчинків). Практики збирання повноти буття як розуміння можуть призвести до гармонізації себе.

У роботі Е. Стоунквіста «Маргінальна людина» надано метафоричну характеристику людини, яка знаходиться у просторі соціокультурного перехрещення, – «між двох вогнів». Мігранти опиняються перед вибором: сепаратизуватися, інтегруватися, повернутися додому. В залежності від стратегії культурного переходу випрацьовуються алгоритми культурного включення / виключення. Реакції людей на культурну зустріч залежать від просторово-часових маркерів, рівня міжкультурної чутливості, компетентності сторін. Суб'єктність іншого, чужого, маргінального оприявнює феномен відмінності, розрізнення. Суб'єкт, що живе у просторі «між», позбавлений затишку та зрозумілості домашнього світу, але відкриває для себе культурне розмаїття, новий досвід і світоглядні наративи, долає замкненість осілості. Цей виклик підштовхує до вибору, пошуку рівноваги і гармонії в русі та змінах, пропонує ресурси регулювання ступеня особистої свободи. На цьому ґрунті виникають конфлікти очікувань, інтерпретацій, світоглядних уявлень та ціннісних смаків.

Свідоме входження у простір спів-буття долає хаотичне переплетення дій та наслідків, захищає від логіки довільних подій. Сприйняття міжкультурного середовища як відкритого горизонту сприяє процесам акультурації та інтеграції в нових умовах. Новий образ множинного культурного простору є тривожним і смутним. Розширення комунікативного радіуса від рідного світу до інших культурних ландшафтів руйнує «світ без сумнівів» і конструює нові моделі міжкультурних взаємодій. Концепція сталого розвитку є моделлю динамічної рівноваги культурних систем, що характеризується балансом між їх усталеним існуванням і неминучими трансформаціями. Звичайно, йдеться не про утопію гармонії всіх культурних систем людства, а про пошук дієвих правил, що

відповідають розвитку демократичних структур і працюють на збереження культурної різноманітності.

Список використаних джерел

1. Aleksandrova O., Kolinko M., Ishchuk A., Kozlovets M., Petryshyn H., Hotsalyuk A., Taran G. Understanding Intercultural Communication as a Condition for Sustainable Development. *European Journal of Sustainable Development*. 2024. № 13 (2). P. 261–277. URL: https:// ecsdev.org/ojs/index.php/ejsd/article/view/1538
2. Kangas A., Huttunen M., Duxbury N., & Hong K. (2024). Editorial: The politics of sustainable development in cultural policies. *Frontiers in political science*. 2024. Vol. 6. P. 1–3. URL: https://www.frontiersin. org/journals/political-science/articles/10.3389/fpos.2024.1421966/full .
3. Колінько М. Міжкультурна комунікація: від розрізнення до включення. *Intercultural Communication.* 2019. Vol. 6 (1). P. 189–212.

БРИЖНІК Віталій,
канд. філос. наук,
викладач, Київський професійно-педагогічний
фаховий коледж імені Антона Макаренка, Україна

ПЕРСПЕКТИВА УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ У ПРОЄКЦІЇ ЇЇ ФІЛОСОФСЬКОГО РОЗУМІННЯ

Нині кожен свідомий громадянин України, кожна українська громадянка, перебуваючи на відповідному місці в українському суспільстві, чи то під час виконання завдань власного фаху, чи то як залучені до волонтерської роботи, роблять свій внесок у спільну боротьбу нашого народу, метою якої є здобуття безумовної перемоги над рашистськими окупантами. Таким чином, українські громадяни, свідомі свого політичного обов'язку, уможливлюють стійке функціонування нашої держави, головним завданням якої незмінно є захист української землі й суспільства від одвічного ворогу, яким є російський імперіалізм. Безсумнівно, найактуальнішими чинниками функціональної стійкости України є навчені збройні сили, компетентні правоохоронні органи, доброчесне судочинство. Важливе місце серед тих державних інституцій займає українська освіта – основний чинник набуття окремою молодою людиною свого фахо-

вого знання й компетентности, якщо не брати до уваги особисту схильність людини до здобуття самоосвіти.

Задля розуміння людини, як свідомого громадянина своєї країни, потрібно зауважити суть основного завдання філософії – важливої складової навчального процесу української вищої освіти. Від початку свого історичного й цивілізаційного виникнення, що відбулося у просторі давньогрецької культури, європейська філософія більш або менш явно прагла мисленнєво поєднати два посутньо різні світи – людину, з її внутрішнім світом, і зовнішній світ, елементами якого є соціальне буття і світ природи, на що мало бути спрямоване людське пізнання. Ця філософська тенденція, що була започаткована за доби античности, кардинально не змінилася у XXI сторіччі, якщо не зважати на окремі теоретичні винятки.

Філософське бачення людини як суб'єкта активного пізнання, чия коґнітивна дієвість точно відповідає його громадській і політичній дієвости, було ідейно закладено у філософських текстах Платона й Арістотеля, двох найвидатніших мислителів античности. У своїх філософських творах Арістотель, теоретичний засновник багатьох сучасних наук, позитивно переосмисливши онтологічні погляди свого попередника як надмірно ідеалістичні, визначив людину як zóon politikon, себто, як громадську (політичну) істоту, для якої цілком природно мовленнєво спілкуватися та практично взаємодіяти з іншими людьми, які, як і вона, є розсудливими й політично активними громадянами своєї держави, іншими словами, вільними людьми.

Серед європейських філософів, які подолали теоретичні межі зазначеної тенденції, своїм ориґінальним теоретичним спадком виокремився німецький мислитель Артур Шопенгаверн. Первинно зазнавши впливу вчення Імануеля Канта, засновника німецької класичної філософії, Шопенгаверн у межах власної нової онтології ідейно роз'єднав світову Волю як природний закон і волю окремої людини, а в пізнішій книжці «Афоризми мудрости життя» (1851), спираючись, зокрема, на антропологічні погляди Платона й Арістотеля, реалістично охарактеризував два посутньо відмінні типи людини, що були актуальні його часові. А саме такі типи: є людина чести, здатна до активного пізнання, талановита особистість як носій свого внутрішнього духовного скарбу, що актуалізується в будь-яких аспектах її діяльности, зокрема в державній і громадській сфері, і є пересічна людина, бездуховність існування якої унеможливлює смислове насичення останнього [2, p. 28–40].

Поміж антропологічних позицій Шопенгавера не останнє місце посіло переконання, що було запозичене в італійського історика доби Відродження Н. Мак'явеллі, засновника теорії політичного імморалізму. На думку останнього, людей загалом можна диференціювати на три різновиди. Італієць так про це пише у своїй найвідомішій дегуманізованій книжці «Il Prіncіpe»: «один доходить до всього сам, другий – за допомогою інших, а третій не осягне істини ні сам, ні з чиєюсь допомогою; першу людину можна назвати мудрою, другу розумною, а третю недалекою» [1, с. 478]. У наш час важко позбутися думки, що таке розуміння когнітивної неспроможності людей можна цілком точно застосувати щодо сучасної росії з її дійсністю, яка тотально визначена ідеологічно-владною пропагандою путінського режиму. Достоту нездатність сучасного пересічного росіянина коґнітивно протистояти брутальному тискові ідеології тоталітарної суспільности на своє сприйняття відбулося як основна причина початку кремлівським вождем цинічного нападу на нашу країну – на таку єдність держави й народу, чиї найкращі представники, громадяни, свідомі свого політичного обов'язку, встали на захист української землі, збройно боронячи права й свободи своїх співгромадян.

З огляду на викладене, неспростовним стає філософське розуміння перспективи української освіти. Цим освітянським завданням зобов'язане стати насамперед політичне виховання прийдешнього молодого громадянина нашої країни. І відбудеться воно засобом надання такого поглибленого теоретичного знання, що зумовить собою початок неперервної освіти, себто такої, яка спонукатиме українське юнацтво сумлінно вчитися й прискіпливо збирати свій духовний скарб упродовж усього життя. Така неперервна освіта, крім того, мусить виконати найважливіше завдання: вона зобов'язана спричинити виникнення у свідомости молодих українців розуміння їхньої національної ідентичности – таких культурних і духовних зв'язків, які творитимуть стійку єдність українського народу та його землі, за яку боролися і в яку полягли його найкращі представники.

Відтак найпершим теоретичним знанням, як визначальним елементом української освіти, має стати історія нашої землі, починаючи з доісторичної доби, від культури прадавніх етносів, що у свій час тут жили, і до розгляду політичних подій найближчої історії. Доречним також є глибоке вивчення географії та геології нашої країни.

Не менш важливе місце в її освітньому процесі мусить займати ретельне вивчення української мови й українськомовної літератури – головного чинника зміцнення духовної єдности української людини зі своєю землею.

Значущим теоретичним знанням є соціологія, яка надаватиме українському юнацтву об'єктивне розуміння природного простору існування людини, яким посутньо є суспільство, і як навчальна дисципліна передусім повинна спричинити в молодій людині розуміння мети розбудови нашого суспільства як громадянського.

Для прийдешнього громадянина демократичної й правової держави вкрай важливим є знання про політичної устрій нашої країни і про засадничі елементи політичної врядування в її територіальних межах, що пропонують політологія і правознавство.

Працюючи задля власного блага та свого народу загалом, сучасний український громадянин мусить застосовувати в повсякденному житті знання економічної теорії – такої наукової дисципліни, що надає можливість особисто розуміти природу всіх економічних процесів у країні, які можуть для неї мати як неґативне, так і позитивне значення.

Уміння молодим громадянином на загал представляти свої політичні переконання й погляди на суспільне життя пропонує риторика, яка, визначена ще за доби античности як наука й мистецтво, актуальна нині тільки для вільної демократичної і правової країни.

Поміж теоретично найважливіших навчальних дисциплін не можна обійти увагою психологію, яка, сприяючи осмисленню окремої людини свого внутрішнього світу, надає суспільству знання про людську психіку, що здатна породжувати як спільне благо, так і зло.

Присутність у освітньому процесі української держави філософії як навчальної дисципліни мусить насамперед уможливити формування в нашого студентства філософського світогляду, уособлення особистого неупередженого ставлення людини до зовнішнього світу, що поєднує в собі суспільство й природу. Однак найважливішим є формування в юнацтві її знанням критичного мислення, властивою функцією якого у вільній демократичній країні є передбачення причин виникнення із середини, або прихід із зовні, будь-якої ідеології авторитарно-владного характеру. А відтак спільна для всіх носіїв критичної свідомости її дієва ліквідація в суспільстві.

Список використаних джерел

1. Мак'явеллі, Нікколо. Флорентійські хроніки. Державець / пер. з іт. Анатоля Перепаді. Харків: Фоліо, 2007. 511 с.
2. Schopenhauer, Arthur. Aphorismen zur Lebensweisheit. Leipzig: Antiquariat und Verlag Dr. Haack, 2013. 211 s.

СЕГЕНЬ Ярослав,
аспірант, Державний торговельно-
економічний університет, Україна

ІНФОРМАЦІЙНЕ ПОНЕВОЛЕННЯ: ЗВОРОТНИЙ БІК ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПРОГРЕСУ

Актуальність теми полягає в необхідності осмислення впливу інформаційних бульбашок та алгоритмів персоналізації на формування суспільної свідомості. Це дозволяє зрозуміти, як технологічний розвиток сприяє інформаційній ізоляції та маніпуляції масовою думкою.

Проблему інформаційної ізоляції та впливу медіа на особистість піднімається у працях: П. Бурдьє, М. Маклюена, Ж. Ліотара, Ж. Бодріар, Г. Почепцова, К. Джонсона, Е. Парайзера, Б. Браттона, Д. Палано, В. Савчука, Д. Стровського, М. Кастельса, К. Розлогова, Н. Кириллової, С. Пролєєва та ін.

Сучасний світ нерідко називають інформаційним або мережевим суспільством, оскільки його розвиток нерозривно пов’язаний із поширенням Інтернету та технологій, які визначають реалії сьогодення. Дослідники, зокрема Маклюен [1] і Ліотар [2], зазначали, що інформаційні технології не лише формують способи передачі та збереження даних, а й перетворюються на продовження людського тіла, розширюючи його можливості.

У свою чергу, Бодріяр вважав, що поява електронних медіа означає кінець людської суб’єктивності. Якщо, наприклад, окуляри та контактні лінзи в майбутньому можуть стати імплантованими протезами для тих, хто втратив зір, то, за аналогією, штучний інтелект разом із відповідним обладнанням може слугувати «розумовим протезом» для людей, позбавлених здатності мислити [3, с. 61]. Науковець також зазначав, що виникнення нових медіа створює «точку неповернення»: як тільки технологія проникає в органічну структуру людського тіла, вона зливається з ним і поступово нав’язує власні правила, замінюючи собою «оригінал» [4, с. 149]. У результаті ситуація, за якої людина потрапляє в інформаційну ізоляцію, стає нормою, сприймаючись як природний стан речей. Парадоксально, але процес, що спершу розглядався як засіб для прискорення інформаційного обміну та розширення можливостей людства, виявився чинником, що сприяв цифровому поневоленню. Сьогодні

значна частина користувачів залишається невидимими та безголосими, не маючи реального впливу на інформаційний простір [5].

Чому ж ми опинилися в «інформаційній пастці»? Однією з основних причин цього явища є стрімке зростання обсягу даних, з якими людський мозок фізично не здатний впоратися. У зв'язку з цим спостерігається феномен, відомий як «новинна свідомість». Він проявляється в тому, що люди не прагнуть критично осмислювати події чи формувати власні висновки, а просто пасивно споживають інформаційний потік, який пропонують ЗМІ. Більше того, сучасні медіа, як правило, не створюють принципово новий контент, а лише по-різному інтерпретують уже відомі факти [6].

Цей феномен досліджував і Джонсон. Він звернув увагу на зміну способу сприйняття інформації: люди споживають величезну кількість даних, але роблять це через обмежену кількість джерел, які лише підтверджують їхні попередні переконання. При цьому критична оцінка матеріалів, перевірка на достовірність чи аналіз альтернативних точок зору майже не відбувається. Науковець назвав такий підхід «інформаційним ожирінням» – коли сам процес отримання новин стає самоціллю, незалежно від їхньої правдивості чи корисності. Додатково цей механізм посилюється сучасними алгоритмами персоналізації контенту. Внаслідок цього людина може відчувати себе добре поінформованою, однак водночас нехтувати значним пластом даних, які суперечать її поглядам або представляють альтернативні точки зору [7].

Сучасному суспільству бракує критичного мислення. Однак ще більш тривожним є те, що люди часто помилково вважають себе здатними розпізнавати неправдиву інформацію. Це створило сприятливий ґрунт для маніпуляцій, коли суспільну думку можна цілеспрямовано формувати, ізолюючи людей в так званих «інформаційних бульбашках». Усередині цих бульбашок транслюється контент, який відповідає усталеним уявленням кожного окремого індивіда про світ, що ще більше зміцнює його переконання.

Термін «інформаційна бульбашка» запровадив Парайзер у своїй праці Filter Bubbles. Він зазначає, що в сучасному світі більша частина інформації надходить до людей через соціальні мережі, де вони опиняються в замкнутому середовищі разом з іншими користувачами, які поділяють схожі погляди. Ключовою особливістю цього явища є те, що перебування в такій бульбашці значно ускладнює або навіть унеможливлює взаємодію з альтернативними

точками зору. У результаті отримана інформація не розширює світогляд, а лише підкріплює вже сформовані переконання людини. Парайзер описує цей механізм як обмежувальний, адже він позбавляє людину доступу до відмінних або критичних поглядів, які могли б змусити її переглянути власні позиції [8, с. 11]. Виходячи з цього, інформаційну бульбашку можна визначити як стан інтелектуальної ізоляції, спричинений персоналізованим відбором контенту пошуковими системами та соціальними мережами. Така система мінімізує ймовірність зіткнення користувача з альтернативними точками зору, що значно обмежує широту його інформаційного поля.

Палано, спираючись на дослідження Парайзера, запропонував поняття «бульбашкової демократії». Він описує цей феномен як поділ суспільства на окремі сегменти, кожен з яких існує у власному інформаційному просторі, отримуючи персоналізовані потоки даних. Основна небезпека такої системи для індивіда та водночас її перевага для влади полягає в тому, що кожна група споживає лише ту інформацію, яка підтверджує вже сформовані переконання. Це значно полегшує процес маніпуляції суспільною свідомістю за необхідності [9, с. 47-49]. Бурд'є зазначав, що коли основним джерелом інформації для людини стають медіа, вони починають нав'язувати власну інтерпретацію реальності. В межах кожної інформаційної бульбашки це призводить до формування окремих, відмінних одна від одної картин світу. Дослідник робить цікавий висновок щодо особливостей мислення сучасної людини: вона не прагне аналізувати чи критично осмислювати величезний потік даних, який генерують медіа. Він зазначає: «Здається, що вони мислять «готовими ідеями»... це ті самі ідеї, засвоєні всіма ще до того, як ви самі їх усвідомили, тож проблема сприйняття навіть не постає» [10, с. 35]. Саме через це люди, опинившись у межах своєї інформаційної бульбашки, схильні відкидати альтернативні точки зору. Вони залишаються у звичному середовищі, де панують вже знайомі наративи та комфортна для сприйняття інформація.

Людина природно прагне спілкуватися з тими, хто поділяє її цінності, інтереси та світогляд. Це формує закриті інформаційні середовища, в яких циркулюють одні й ті самі ідеї без доступу до альтернативних точок зору. Взаємне підтвердження схожих переконань лише зміцнює впевненість у власній правоті, знижуючи готовність до сприйняття іншої думки. Такий механізм ускладнює наближення до об'єктивного розуміння реальності. Професор Каліфорнійського університету Браттон вважає, що суб'єктивність є

однією з ключових рис сучасного світу. Він наголошує, що кожен індивід будує власне інформаційне середовище, визначаючи його межі через налаштування соціальних мереж або вибір довірених джерел: «Кожен сам встановлює кордони свого світу, формуючи стрічку в соціальних мережах чи обираючи, на які джерела спиратися. Ми бачимо те, що хочемо бачити» [11].

Алгоритми соціальних платформ і пошукових систем підсилюють цей ефект, обмежуючи доступ до нової або альтернативної інформації. Це пояснює домінування соціальних мереж та нових медіа в сучасному інформаційному просторі. Їхня головна роль полягає у зборі даних із різних джерел за певними критеріями, незалежно від надійності цих джерел. Це може бути як стаття перевіреного медіа, так і допис випадкової особи в соцмережах. Ключовою особливістю такого механізму є таргетований перерозподіл контенту відповідним аудиторіям, відповідно до їхніх поглядів і світогляду. Це лише сприяє глибшому зануренню людей у власні «інформаційні бульбашки». У випадку, коли поширена інформація, наприклад фото чи новина, виявиться вирваною з контексту або спотвореною, це навряд чи змінить думку спільноти. Найімовірніше, вона просто переключиться на пошук нових «фактів», які підтримують її переконання [12, с. 8].

Отже, інформаційні бульбашки, створені алгоритмами пошукових систем і соціальних мереж, значно впливають на сприйняття реальності сучасною людиною. Вони сприяють ізоляції індивіда в межах звичних наративів, зменшують критичне осмислення інформації та підвищують вразливість до маніпуляцій. Це не лише обмежує доступ до альтернативних точок зору, але й формує суспільство, розділене на сегменти з власними інформаційними просторами, що ускладнює діалог і пошук об’єктивної істини. У зв’язку з цим важливим завданням є розвиток критичного мислення та усвідомленого споживання інформації, що дозволить мінімізувати негативні наслідки цифрової ізоляції.

Список використаних джерел

1. McLuhan M. Understanding Media: The Extensions of Man. 1964. 336 p.
2. Lyotard J. F. The Postmodern Condition: A Report on Knowledge. Tr. from the French by G. Bennington and B. Massumi Foreword by F. Jameson. Manchester: University Press, 1984. 144 p.

3. Baudrillard J. The transparency of evil: essays on extreme phenomena. New York: Verso, 1993. 174 p.
4. Бодріяр Ж. Симулякри і симуляція. К.: «Основи», 2004. 230 с.
5. Karaschuk Mykola, Lipin Mykola. Інклюзія, демократія і влада в контексті політичної суб'єктивації. *Політологічний вісник.* 2023. № 90. С. 59-84. DOI: https://doi.org/10.17721/2415-881x.2023.90.59-84
6. Пролеєв Сергій. Теоретична злиденність дискурсу «пост-». *Філософська думка*. 2018. № 5. С. 45-53.
7. Johnson C. The Information Diet: The Case for Conscious Consumption. Sebastopol, CA: O'Reilly Media, 2012. 160 p.
8. Pariser . The Filter Bubble: What the Internet Is Hiding from You. URL: https://www.academia.edu/34426834/
9. Palano D. The Truth in a Bubble: the End of 'Audience Democracy' and the Rise of 'Bubble Democracy'. Soft Power, 2019. № 6(2). P. 36–53.
10. Бурд'є П. Про телебачення і журналістику / пер. М Возняк. *Ї: незалежний культурологічний часопис*. 2009. № 59. С. 28–40.
11. Bratton B. H. The new normal. by Benjamin H. Bratton (Editor), Nicolay Boyadjiev (Editor), Nick Axel (Editor). Published by Strelka Press and Park Books, 2020. 548 p.
12. Tesich S. The Watergate Syndrome: A Government Of Lies. The Nation. 1992. January, 6/13. P. 12–14.

БОНДАР Тетяна,
канд. філос. наук, доц.,
доцент кафедри філософії, соціології
та політології, Державний торговельно-
економічний університет, Україна

ВІД ЛІДЕРА ДО ДИКТАТОРА: РОЛЬ ПРОПАГАНДИ У СТАНОВЛЕННІ ДИКТАТОРСЬКИХ РЕЖИМІВ

Роль особистості в розвитку суспільства, проблема лідерства як одного з механізмів інтеграції колективної діяльності давно привертає увагу широкого кола дослідників – істориків, політологів, психологів, соціологів і економістів. Останнім часом, у зв'язку з демократизацією суспільства, активною участю засобів масової інформації в політичних процесах, на перший план виходить проблема особистості політичного діяча. Фігури політичних лідерів привертають особливу

увагу публіки, оскільки вони дозволяють звести всі складні процеси політичного життя до боротьби окремих особистостей. Політики, і особливо політичні лідери, стають уособленням популярних ідей, певного курсу дій, надій на майбутнє.

Останнім часом політичні курси країн починають сприйматися персоніфіковано, через призму особистих якостей конкретних політичних лідерів. Лідерство стало популярною темою досліджень у зв'язку з виникненням публічної політики, її демократизацією, зростанням у ній ролі великих соціальних груп, становленням масового суспільства, розвитком масових комунікацій.

На початку XXI ст. глобальна політика досягла важливої віхи. Уперше кількість демократій у світі перевищила кількість авторитарних держав. Експерти визначили 98 країн із вільно обраним урядом супроти 80, які й досі контролюють диктатори. Із модернізацією країн тиранія здавалася дедалі більше застарілим типом правління. Однак до 2019 р. кількість демократій скоротилася до 87,тоді як кількість диктатур зросла до 92 [3, с. 9] Виникає питання: чому відроджуються і мають можливість існувати сучасні диктатури?

Образ сучасних диктаторів змінився. Якщо для класичних диктаторів 20 ст., таких як Сталін, Гітлер, Мао Цзедун універсальним інструментом був терор, то сучасні диктатори працюють над розробкою ефективніших інструментів контролю, підлаштовуючись під роль демократів. Вони використовують не жорсткі репресії, а маніпуляції з інформацією, використовуючи її задля досягнення і збереження влади. Таких політичних лідерів називають спін-диктаторами. Їх засіб дії зосереджується більше на формуванні суспільної думки, а не на насильстві і репресіях.

Хоча більшість дослідників , вивчаючи тиранії, ще від давніх часів, зосереджувались на диктатурі страху, однак деякі з них бачили й іншу можливість владарювання. Зокрема, Н. Макіавеллі радив правителям застосовувати «удавання та облудність». Він вважав, що більшість людей перебуває під впливом зовнішнього враження, а не реальності, то амбітний правитель має створювати ілюзії. Йому «необов'язково мати всі хороші риси…але потрібно вдавати, що вони у нього є». Як саме обдурювати народ, залежить від конкретних умов: «Правитель може завоювати народну прихильність багатьма способами». Однак здобуття громадської підтримки має вирішальне значення. На боці правителя, на думку Н. Макіавеллі, має бути народ [4].

«Громадська думка посідає важливе місце у становленні та розвитку європейської політичної системи. Тому з'являється необхідність в пошуках засобів впливу на цю думку. Одним із

інструментів впливу є пропаганда, але якщо розглядати детально, то саме політична пропаганда» [1, с. 9]. Політична пропаганда є ефективним засобом впливу на формування громадської думки. Отже, сучасні спін-диктатори досягають цього значною мірою завдяки пропаганді.

Політична пропаганда не є чимось новим. З давніх-давен уряди поширювали пропаганду для просування політичних ідей. Систематичне використання пропаганди було зафіксоване ще в Стародавній Греції. Стародавні римляни також покладалися значною мірою на пропаганду, щоб допомогти зберегти свою велику імперію. Використовуючи практично всі доступні тоді форми комунікації – включаючи драму, пам'ятники, спорт та архітектуру, а також письмове слово – звеличувалася велич та непереможність імператорського Риму. Феодальні суспільства середньовічної Європи використовували пропаганду меншою мірою, ніж Римська імперія. ЇЇ використовували в першу чергу для боротьби з релігійними конфліктами того часу. Незахідні культури також мають багаті та різноманітні традиції пропаганди. Наприклад, китайський філософ Сунь Цзи писав у п'ятому столітті до нашої ери про використання «психологічної» тактики у війні та громадянських суперечках.

Протягом XX століття значного розвитку досягли методи переконування. Пропаганда, яка володіє великим арсеналом таких методів, стимулює суспільно-політичну активність громадян, вказуючи їм конкретні напрями та завдання діяльності, пропонуючи шляхи та засоби вирішення проблем, що стоять перед ними. «Методи пропаганди не завжди спрямовані на те, щоб повністю змінити думку громадян, а в більшості випадків – виправити її в правильному напрямку, щоб сформувати певні керівні принципи. Політична пропаганда ефективна, коли її методи не випадкові, а систематичні. важко знайти будь-який інший інструмент переконання або пропозиції, рівного пропаганді, щодо ефективності фіксації певних поглядів та ідей у голові» [2, с. 636].

Інтернет уможливлює недорогу вибіркову цензуру, яка фільтрує потоки інформації до різних груп. Соціальні мережі можуть поширювати витончену пропаганду з рекламою, адаптованою до конкретної аудиторії. Спін-диктатори здатні мобілізувати тролів і хакерів для маніпулювання виборами. Отже, хоча нові інформаційні технології сприяють диктатурі страху, вони можуть ще більше сприяти спін-диктатурі.

Найбільша відмінність сучасної політичної пропаганди полягає не так у самому змісті, як у її масштабі. Багато в чому завдяки

Інтернету та соціальним мережам, а також сенсаційному сектору ЗМІ (єдиною метою якого є монетизація інформації), політична пропаганда може охопити більшу кількість людей швидше та простіше, ніж будь-коли раніше. Вона не просто використовує провокаційну риторику, спрямовану на ослаблення політичного супротивника. Її мета – посіяти страх, посилити занепокоєння та розділити суспільство. Це пропаганда, що являє собою форму дезінформації. Тобто це брехлива інформація, яка навмисно поширюється з метою спотворити розуміння суспільством конкретної проблеми та, у свою чергу, сприяти просуванню певної ідеї, в даному випадку політичної.

Розвиток соціальних мереж став благом для політичної пропаганди. Пропагандисти використовують ці платформи як альтернативу традиційним ЗМІ. У соціальних мережах також існують корисні прийоми, такі як використання підроблених облікових записів або ферм тролів, які допомагають поширити те чи інше повідомлення або додати йому достовірності.

Отже, ключовими елементами діяльності спін-диктаторів є маніпулювання ЗМІ, досягнення популярності за допомогою сучасних технологій, імітація демократії, обмеження суспільного насильства та відкритість до світу. Використовується політична пропаганда як своєрідна маніпуляція думками та спосіб мотивації до певних дій задля реалізації запланованих політичних інтересів. Щоб уникнути негативного впливу пропаганди, важливо підвищувати культурний рівень населення, формувати його політичну свідомість, критичне мислення, активно використовуючи можливості сучасної освіти і просвітницьку роботу.

Список використаних джерел

1. Бакланова Н. М., Михайліченко А. Р. Політична пропаганда як один із найефективніших засобів формування громадської думки. *Науковий журнал «Політикус»*. 2023. Вип.1. С. 7–11.
2. Гапій В. Е. Пропаганда як інструмент впливу на підсвідомість людей в сучасній Україні. *Молодий вчений*. 2018. № 1 (53). С. 636–641.
3. Гурієв С., Трейсман Д. Спін-диктатори. Як змінюється обличчя тиранії в XXI столітті. К.: Видавництво Букшеф, 2023. 448 с.
4. Мак’явеллі Н. Флорентійські хроніки. Державець. Харків: Фоліо, 2007. 511 с.

ВОЗНЯК Степан,
канд. філос. наук, докторант,
кафедра філософії, соціології
та політології, Державний торговельно-
економічний університет, Україна

СПІВВІДНОШЕННЯ МИСЛЕННЯ І БУТТЯ ЯК ЕКСПОЗИЦІЯ ПРАКТИК ЛЮДСЬКОГО ІСНУВАННЯ

У філософському принципі «тотожність мислення і буття» виразно простежується апріорна засадничість та легітимізація теоретичного освоєння світу – як на рівні філософських дискурсів та спекуляцій, так і на рівні формування наукової картини світу та способів його наукового пізнання: саме тому, що наше мислення так чи інакше працює з формами буття, ми здатні ці форми буття пізнавати, тематизувати та освоювати. Тим не менш, має місце давня традиція розмежовувати теоретичне і практичне у людському існуванні, і в цих розмежуваннях ми здебільшого маємо справу із тим, що в «практичній діяльності» ми реалізуємо деякі сформовані «теоретичні установки». Тому виникає питання, якою мірою тотожність мислення і буття відноситься до зазначеної «практичної діяльності» і до людського існування загалом. Яким чином тотожність мислення і буття «реалізується» нами?

Мисленню як теоретичній діяльності розуму притаманне специфічне «не-буттювання», котре в історико-філософських наративах схоплюється в якості трансцендування, виходу за межі повсякденного горизонту, або ж як відстороненість, зупинку руху, редукцію емпірично даного. Це – своєрідна відповідь на те, як відбувається формування зазначеного співвідношення мислення із буттям: у реалізації цього співвідношення ми суттєвим чином відділяємо мислення від буття, навіть коли декларуємо їх тотожність: адже для покладання тотожності необхідно мати справу із двома сутностями, між якими ця тотожність покладається. Відповідно, у мисленні ми специфічним чином дистанціюємось від буття – з метою більш широкої оптики, котра дає можливість вводити у наше бачення не окремі речі світу (внутрішньосвітове множинне суще, мовою Гайдеггера і Парменіда), а буття як цілісну неприхованість існування цього сущого. Таке відсторонення і дистанціювання, по суті, є основою формування теоретичного: ми працюємо не з предметностями світу, а з фундаментальними параметрами цих предметностей, що нами від речово-предметного горизонту відділяються у специфічні

фігури мислення (тут відчувається платонівська інтонація питання щодо розмежування ідей-ейдосів та речей; також відомо, що саме у цьому платонівському розподілі Гайдеггер бачить початок забуття, за-ставлення буття нашими уявленнями про нього, з чого, власне, і починається історія західної метафізики). Інакша форма цього попереднього розведення мислення і буття (як і буттювання в якості зануреності в повсякденне) подається Ханною Арендт у «Житті Розуму»: «відсутність мислення дійсно являє собою потужний фактор в людських справах, статистично – найбільш потужний, і не просто у поведінці багатьох, але у поведінці усіх. Сама насущність, *a-scholia*, людських справ потребує попередніх суджень, довіри (до певної межі – до- і без-рефлексивної! – С.В.) до звичаїв та звичок, тобто до упереджень» [3, p. 71]. «Матеріал», з якого складаються принципові, стереотипічні орієнтири здорового глузду, котрі Х. Арендт окреслила як упередження (дорефлексивні судження про підручне) – це, по суті, результати інтелектуальної, мисленнєвої діяльності розуму, котрі «відлежались» в історичному бутті до рівня об'єктивованих, опредметнених, узагальнених результатів живого і динамічного процесу мислення. Відповідно, універсальні форми людської діяльності, що становлять структуру та перші установки нашої повсякденності, є історичними за способом буття, як і саме мислення, що їх породжує. Інакше кажучи, відстороненість теоретичного мислення історично породжує заануреність та залученість практичної повсякденної діяльності.

Тим не менше, кажучи про практичне, а, якщо ширше – про людське існування у його цілісності, ми якраз маємо справу не з мисленням і буттям у їх сутнісних відмінностях, а, власне, з їх тотожністю, з їх синтезом. Це і дає нам підстави схоплювати принцип тотожності мислення і буття через поняття реалізації його у нашому існуванні. В рамках нашої зануреності у світ і у нашому освоєнні універсальних способів людської діяльності форми буття завжди являють себе як осмислені, оброблені людським розумом – і на рівні нашої індивідуальної свідомості, і на рівні культурно-історичного розвитку людства загалом. Так само, мислення як деяка діяльність і справа людини, якої можна «навчатись», яку можна використовувати як інструмент освоєння та зміни світу, дане нам через ті буттєві форми, на які мислення звертається. Інакше кажучи, людська реальність вибудовується як специфічна синтетична єдність мислення і буття. На іншому рівні саме таким чином можна тлумачити онтологічну схематику світу культури та способи формування і здійснення політичних, суспільних, моральних практик.

Список використаних джерел

1. Arendt H. The Life of the Mind. One-Volume Edition. San Diego: Harvest, Harcourt, 1981. 284 p.

ПОСТОЙ Олена,
студентка, Державний торговельно-
економічний університет, Україна
ГОРПИНИЧ Ольга,
канд. філос. наук, доц.,
доцент кафедри філософії, соціології
та політології Державний торговельно-
економічний університет, Україна

ЦИФРОВА ЕТИКА ТА ВИКЛИКИ КОНФІДЕНЦІЙНОСТІ В ІТ-РЕКРУТИНГУ

Сьогодні ІТ-рекрутинг усе більше залежить від технологій. Побудовані алгоритми аналізують резюме, штучний інтелект відбирає кандидатів, а соціальні мережі допомагають залучати нових фахівців. Тому, це суттєво спрощує процес найму, але в той же час ставить перед компаніями важливі запитання. Як використовувати особисті дані кандидатів етично? Чи можуть алгоритми бути упередженими? Де проходить межа між зручністю для роботодавця та правом людини на приватність? Ці виклики змушують бізнес шукати баланс між ефективністю та цифровою етикою, щоб технології працювали на користь усім учасникам процесу. Сучасний світ змінюється з шаленою швидкістю, і ці зміни впливають на кожного з нас. Щоб не загубитися в цьому потоці, людині потрібно не тільки діяти самостійно, а й мислити творчо, швидко ухвалювати рішення, адаптуватися до нестандартних ситуацій і передбачати майбутні тенденції – як у суспільстві, так і в особистому житті [3].

Сьогодні важливо не просто слідувати подіям, а бути гнучким, критично мислити й уміти змінювати свої підходи, коли цього вимагають обставини. До того ж розвивати моральні й психологічні якості, які допоможуть не лише справлятися з викликами, а й діяти на благо собі, своїм близьким і суспільству загалом. Усе це робить етичні знання та їхній аналіз надзвичайно важливими – вони допомагають нам краще розуміти себе і світ, у якому ми живемо [3].

Цифровий етикет – це не просто набір правил поведінки в інтернеті, а новий вид культурної норми, яка впливає на соціальні відносини та визначає рівень взаємоповаги та взаємодії між людьми у цифровому просторі. Тому зараз особливо багато уваги приділяють цифровому етикету, адже він допомагає формувати відповідальність у суспільстві. Це своєрідний механізм, який регулює, як ми спілкуємося в інтернеті, допомагаючи уникати конфліктів і сприяючи здоровому діалогу. Вплив технологій на нашу поведінку стає все більш очевидним, адже вони змінюють не тільки те, як ми передаємо інформацію, але й саму культуру взаємодії між людьми [1].

Дослідження цифрової етики і її вплив на формування особистості в інтернеті базується на різних підходах. Важливо зрозуміти, як поєднуються історичний і логічний аналіз, і як ми рухаємося від загальних ідей до конкретних висновків [3]. Для глибшого розуміння цього явища застосовуються концепції феноменології та герменевтики, структурно-функціональний аналіз, а також ключові методи етичного дослідження, такі як діалогічність (здатність до обговорення та взаєморозуміння), додатковість (сприйняття різних точок зору) і контекстуальність (аналіз ситуацій у широкому контексті). Усе це дозволяє краще усвідомити, як цифрова етика впливає на наше самовираження в мережі та взаємодію з іншими [3].

Як раз у сфері IT-рекрутингу цифровий етикет відіграє ключову роль, оскільки більшість комунікацій між рекрутерами та кандидатами відбувається у цифровому середовищі – через електронну пошту, месенджери, ZOOM, Google Meet та соціальні мережі. Вміння дотримуватися норм цифрового етикету не лише допомагає створювати позитивний імідж компанії, а й підвищує ефективність процесу рекрутингу.

Один із важливих аспектів цифрового етикету у сфері рекрутингу – це звісно коректне ведення комунікації. Електронні листи мають бути чіткими, структурованими та професійними. Звернення до кандидата має бути персоналізованим, без помилок у імені чи посаді, а також містити конкретну інформацію про вакансію, етапи відбору та подальші дії. В такій комунікації важливо уникати шаблонних повідомлень, які можуть створити враження байдужості з боку рекрутера та компанії.

Також слід враховувати часові рамки спілкування. Надсилання повідомлень у неробочий час без попередньої домовленості може сприйматися, як порушення особистих кордонів. У месенджерах слід мінімізувати кількість непотрібних повідомлень, дотримуватися ділового стилю спілкування та уникати надмірного використання емодзі чи неформальних скорочень.

Відеоінтерв'ю, як частина процесу рекрутингу потребує дотримання певних норм цифрового етикету. Наприклад, рекрутер в свою чергу має забезпечити комфортні умови для кандидата, а точніше: узгодити час дзвінка заздалегідь, налаштувати технічні нюанси заздалегідь, а також уникати перебивання та сторонніх шумів під час розмови.

Додатково, конфіденційність для IT-рекрутингу важливий нюанс нашої роботи. Термін «конфіденційність» охоплює багато аспектів, тому питання захисту конфіденційної інформації є дуже комплексним. Команді важливо забезпечити захист унікальної клієнтської бази від витоків або зломів серверів, а також зберігати в таємниці нюанси про проекти, які знаходяться на стадії розробки, які наприклад мають потенціал змінити ринок. Тому розуміння методів і стратегій захисту конфіденційної інформації є критично важливим для стабільного розвитку та успіху вашої компанії [2].

Захист конфіденційної інформації в IT-компаніях та рекрутингу починається з визначення даних, які потребують обмеженого доступу. Це можуть бути загальні категорії, такі як зарплати та бізнес-процеси, або паролі доступу чи алгоритми роботи. Після цього компанія аналізує та реалізує на свій вибір два рівні захисту: документальний та технічний [2].

Документальний захист включає підписання NDA з усіма, хто може мати доступ до конфіденційних даних, розробку внутрішнього положення компанії щодо їхнього використання, а також створення регламентів роботи з інформацією та алгоритмів реагування на можливі порушення. Після залучають або наймають юристів, які допомагають оформити всі необхідні документи [2]. Технічний захист передбачає обмеження доступу до даних за принципом мінімальної необхідності, використання систем моніторингу та внутрішніх корпоративних платформ для комунікації, щоб уникнути витоків через сторонні сервіси. Комплексний підхід, що поєднує юридичні, організаційні та технічні заходи, гарантує надійний захист конфіденційної інформації в IT-компаніях [2].

Отже, цифрова етика та конфіденційність є важливими в IT-рекрутингу, адже технології допомагають автоматизувати процес відбору, але й ставлять вимоги до етики та захисту даних. Баланс між ефективністю, приватністю кандидатів та запобіганням алгоритмів є ключовим. Тому, цифровий етикет підтримує професіоналізм та позитивний імідж компаній, а захист конфіденційної інформації критичний для репутації бізнесу і вимагає комплексного підходу, включаючи юридичні та технічні заходи.

Список використаних джерел

1. Андрійченко Ж. О. Digital етикет та комунікації: тенденції та вимоги сьогодення. *Економіка та суспільство*. 2021. № 34. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-24
2. Лясківський Іван. Legal IT Group. Захист конфіденційної інформації в IT-компанії. URL: https://legalitgroup.com/zahist-konfidentsijnoyi-informatsiyi-v-it-kompaniyi/
3. Проценко О., Чубіна Т., Дмитренко М. Етика та інформаційна етика у комунікаційному просторі сучасного суспільства. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2022. Вип. 44. С. 98–104. DOI: https://doi.org/10.30970/PPS.2022.44.11

РАЗІЦЬКИЙ Віталій,
канд. іст. наук, доц.,
доцент кафедри філософії, соціології
та політології, Державний торговельно-
економічний університет, Україна

МІСЦЕ ОРАТОРСЬКОГО МИСТЕЦТВА У БЛОГЕРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Розвиток цифрових технологій справив потужний вплив на різні сфери життя людей. Зокрема значно розширилися можливості для спілкування, включаючи й міжкультурні комунікації. Інтернет технології перетворили світ на єдину, тісно пов’язану між собою спільноту, яка розвивається за схожими правилами. При цьому важливими вказівниками напрямів розвитку стали офіційні ЗМІ та численні приватні канали на Інтернет платформах, які акумулюють, продукують та поширюють інформацію серед широкого загалу. Контроль за потоками інформації став важливим інструментом у культурному, суспільно-політичному та економічному житті країн сучасного світу. Це, у свою чергу, поставило на порядок денний питання важливості ораторського мистецтва як інструменту впливу і переконання народних мас.

Заслуговує на увагу той факт, що на початку XXI ст. світ побачив нових ораторів підлітків, які стали відомими завдяки ЗМІ. Серед них зокрема варто згадати Г. Тунберг, М. Юсафзай, Е. Гонсалес та інших. Завдяки Інтернет технологіям їх промови були почуті та отримали підтримку у мешканців багатьох країн [3, с. 9–10].

Одним із вагомих результатів розвитку Інтернет технологій стала поява різноманітних електронних платформ, соціальних мереж і блогерів, які їх розвивають. При цьому важливо відзначити, що доступ до цих технологій отримали всі бажаючі, не залежно від статі, віку чи будь-яких інших характеристик. Саме тому блогерство стало не тільки засобом для отримання впливу і заробітку, але й способом самовираження, який доступний кожному.

На сьогодні існує величезна кількість блогерів, які збирають, аналізують та поширюють інформацію з приводу самих різноманітних тем. Вони мають різні цілі та ставлять перед собою конкретні завдання. Однак усіх авторів блогів не залежно від тематичного напряму об'єднує спільна мета – необхідність впливати, розважати та переконувати свою публіку. А це означає, що ораторське мистецтво лежить в основі блогерської діяльності. Риторика посіла тут вагоме місце і виконує роль провідного інструменту впливу на публіку.

Активне використання принципів, інструментів та засобів впливу ораторського мистецтва у блогерській діяльності протягом перших двох десятиліть XXI ст. створило підстави для концептуалізації терміну «Нова риторика». Схоже як в економіці з'явилися поняття нового капіталізму або ж неолібералізму, в системі комунікацій початку XXI ст. відбулися помітні зміни в обміні знаннями та інформацією. Зокрема завдяки розвитку Інтернет технологій спостерігається поступовий зсув межі дискурсивних спільнот від спеціалістів до не спеціалістів і їх подальша реорганізація [2, с. 1].

Як відомо, ведення відео блогу потребує налагодження ефективної комунікації з публікою. Автор виконує роль лідера, який генерує оригінальні ідеї та у чіткій і доступній формі подає їх своїй аудиторії. Не залежно від тематичного спрямування успіх блогера можливий лише тоді, коли йому вдалося захопити широку публіку, привернути її увагу, викликати емоції.

Робота блогера над кожним випуском розпочинається із задуму – формування ідеї, яка могла б зацікавити певну публіку. Чим оригінальніша ідея, тим більше переглядів і підписників на блог може отримати автор. Завдання останнього полягає у тому, щоб максимально врахувати особливості своєї основної публіки, її очікування та інтереси. Для цього підбираються відповідні матеріали. Задум зможе бути успішно реалізований лише при умові, якщо блогер запропонує своїй аудиторії достатню кількість фактів для розкриття винесеної на розгляд ідеї. Таким чином початковий етап роботи над кожним випуском відео блогу перебуває в межах першого розділу риторики, який називається інвенція.

Використання зібраного матеріалу для реалізації певного задуму у випуску блогу необхідно ретельно опрацювати та систематизувати. Автор виділяє основні та додаткові факти і розташовує їх у логічній послідовності. Блог повинен бути простий для сприйняття, адже його можуть переглядати люди різного віку, освітнього рівня, соціального статусу тощо. Крім того, відео блоги часто містять крім інформативної, ще й розважальну складову. Тому послідовність викладу матеріалу, логічна завершеність, відсутність складних мовних конструкцій відіграють важливу роль у процесі сприйняття публікою інформації. Якщо ж підсумувати цей відрізок роботи блогера, то він відповідає диспозиції – другому розділу класичної риторики.

Переглядаючи відео блог, аудиторія ставить перед автором певні вимоги. Публіка зазвичай очікує не тільки збагачення певною інформацією, але й отримання певного естетичного задоволення від взаємодії з улюбленим блогером. Саме тому підготовка випуску відео блогу включає роботу автора в рамках третього розділу риторики – елокуції. Тут зібрані та розташовані у логічній послідовності факти доповнюються ретельно підібраними словами і виразами, які несуть змістовне та естетичне навантаження. Блогери часто використовують фігуральність мовлення, щоб авторизувати зміст і прикрасити процес подачі матеріалу. Лише після такого ґрунтовного опрацювання тексту його можна вважати готовим для подачі публіці.

Викладення публіці матеріалу у відео блозі відбувається після проходження блогером етапу меморія – запам’ятовування. Автор блогу повинен добре орієнтуватися у підготовленому матеріалі. Навіть при умові, що інколи блогери читають текст, розташований за межами огляду камери, знання матеріалу є обов’язковим для успішного запису блогу. Таким чином на цьому етапі діяльність блогера та оратора також мають тісний зв’язок.

Завершальною частиною процесу створення відео блогу є запис попередньо підготовленого матеріалу. Цей етап роботи блогера за своїм змістом збігається із п’ятим розділом класичної риторики – акцією. «Тут важливий темпоритм викладу матеріалу, правильна розстановка наголосів, логічних пауз, артикуляція звуків тощо» [1, с. 3]. При цьому варто зауважити, що аудиторія буває досить вимогливою як щодо змісту і форми подачі матеріалу, так і до зовнішнього вигляду блогера та оформлення його робочого місця. Вирішення цих завдань авторами блогів відбувається на основі загальних принципів ораторського мистецтва.

Отже, ораторське мистецтво посідає важливе місце в діяльності блогерів. Важливим критерієм визначення успішності відео блогу є

кількість переглядів, поставлених вподобань, коментарів та наявність підписників. Щоб привернути увагу публіки та отримати від неї зворотній зв'язок автори блогів беруть на озброєння риторичні прийоми і принципи взаємодії з публікою. Саме тому середньостатистичний процес підготовки та запису кожного випуску відео блогу співзвучний з аналогічною діяльністю оратора і відповідає п'ятьом розділам класичної риторики: інвенції, диспозиції, елокуції, меморії та акції.

Список використаних джерел

1. Короленко Є. О., Швець І. Г. Ораторське мистецтво та його роль в івент-сфері. *Культура і сучасність : альманах*. 2020. № 2. С. 186-189.
2. Rossette-Crake F. «The new oratory»: Public speaking practice in the digital, neoliberal age. *Discourse Studies*. 2020. Volume 22. Issue 5. P. 539–552
3. Valiene R., Čiužauskaitė I. Transformations of classical rhetoric in modern public discourse. *Contemporary Research on Organization Management and Administration*. 2019. Vol. 7 (1). P. 6-17.

БУРКОВСЬКИЙ Максим,
канд. філос. наук, викладач циклової комісії
економіки, управління та адміністрування
ВСП «Харківський торговельно-
економічний фаховий коледж
Державного торговельно-
економічного університету», Україна

ПОТЕНЦІАЛ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РЕСУРСУ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Прибічники глобалізації акцентують увагу на тому, що сучасне суспільство – суспільство знання та інформації, в якому істотно зросло значення цінностей інтелекту. Його роль обумовлена низкою виробничо-технологічних факторів, зокрема, інтенсифікацією технологічних процесів виробництва, ускладненням структури й змісту праці, зростанням об'єму та швидкості інформаційно-обмінних процесів у суспільстві. Це призводить до зростання ролі інтелекту

особистості, колективу, суспільства в цілому, до розширення спектру розв'язання проблем, до необхідності створення нових інтелектуальних ресурсів, носіями яких є окрема особистість та суспільство. Звідси ознаки конкурентної боротьби розвинених держав за переважне володіння інтелектуально обдарованими людьми – потенційними носіями нового знання. Мета цієї боротьби – виживання й процвітання у світі, що неухильно швидко змінюється.

Проблема співвідношення в людині раціонального та ірраціонального – традиційно одна з центральних проблем філософської антропології. Людину вирізняє наявність логосу, розуму, свідомості, завдяки якій вона не тільки відображає, узагальнює та пізнає навколишній світ, але й усвідомлює, передбачає, планує, реалізує свої ідеальні цілі, завдання та плани. Тому стрімкий розвиток світової спільноти у XXI ст. неодмінно супроводжується інтелектуалізацією всіх областей людської діяльності, коли знання, інформація і творчий потенціал людини стають провідними факторами прогресу.

Питання про природу інтелекту займає ключове місце в сучасній інтеграції знання про людину та суспільство. Існують різноматні підходи до розуміння інтелекту. Сам термін «інтелект» походить з латини й означає давньогрецьке поняття «нус» (розум) і за своїм змістом тотожний йому. Кантом [1] ці терміни вживані для позначення здатності формування метафізичних ідей. Так, у філософії інтелект розглядається як самостійна духовна сутність, здатність синтезувати нові ідеї, адекватно реагувати на навколишнє середовище; освітній рівень людини, її здатність обирати найбільш раціональні рішення; потреба в сучасних дослідженнях Всесвіту.

Тлумачення інтелекту з плином часу зазнавали змін. Найбільш відома сучасна концепція, яка розглядає інтелект як особливу форму організації індивідуального ментального досвіду. Встановлена значуща залежність інтелекту від генетичних, соціально-економічних факторів (дохід і структура сім'ї, соціальне становище, професія, рівень освіти). Виявлено, що людина, чий інтелект формується в умовах міського життя, виграє у здібностях логічно міркувати, категоріально формулювати, класифікувати великі обсяги складної інформації тощо. Так, людські інтелектуальні можливості не тільки породжуються культурним контекстом, а й обмежуються ним.

Розумна людина – це людина, що вміє критично мислити, виносити власні судження про речі, про людей, події, факти. Для людини з низьким показником розуму процеси надбання, зберігання та адекватного відтворення інформації видаються важкими. Але очевидно також і те, що розум полягає не тільки у здатності набувати

інформацію і володіти нею, але і активно нею користуватися для вирішення різноманітних завдань. До того ж по-справжньому розумною вважають людину, здатну нівелювати проблеми, алгоритм розв'язання яких їй заздалегідь невідомий. Тобто інтелектуальні особливості особистості проявляються досить чітко в тому, як діє людина в проблемній ситуації, наскільки вона може задіяти механізм адаптації до свого оточення та зовнішнього середовища.

На сучасному етапі історичного розвитку у зв'язку з колосальним прискоренням процесів змін в макро- і мікросередовищі людині необхідна здатність швидкої адаптації до прискорених темпів життя, зростаючого повсякчас обсягу інформації, яку потрібно вміти отримувати, переробляти і використовувати; до підвищених емоційних навантажень, як позитивних, так і негативних.

Успішна адаптація в сучасному світі, що швидкоплинно змінюється, відбувається завдяки соціальному інтелекту. Адаптацію слід розуміти як процес формування людиною індивідуальних стратегій самоактуалізації в середовищі нестабільності. Здатність діяти в напрямку до бажаних цілей – левова частка у визначенні інтелекту. Головне для людини – сам процес її розвитку, що розуміється як особистісне зростання, як кількісне накопичення притаманних їй на будь-якій стадії життя якостей.

На думку відомого футуролога Е. Тоффлера, на місце наймасовішого класу XX ст. – пролетаріату впевнено та швидко йде новий клас «людей знання» – «когнітаріат» [2]. Поява цього класу є природною, оскільки ключовим ресурсом «суспільства знань» є людський інтелектуальний, а не характерний для індустріального суспільства фізичний капітал та природні ресурси. На перший план виходять пріоритетні для нинішнього часу особисті якості «людини знання» – творчість у різноманітних видах її діяльності та її основа – інтелект.

Відтак, в сучасному світі виникають новий інтелектуальний соціальний простір і явище нового інтелекту, який, може бути, ще не отримав свого точного визначення, але його особливості вже мають свій вияв. До цього можуть бути віднесені такі явища, як, наприклад, «люди індиго», «люди світу». В якості нового соціального явища виникло покоління фахівців із декількома вищими освітами. Відбувається стирання граней між технічною та гуманітарною освітою. Нові інформаційні технології активно впроваджуються в систему соціального гуманітарного знання. Формується новий тип сучасного мислення здатного долати міжнауковий умовний поділ знання та мислити ширше, більш системно й на складнішому логічному рівні.

Маємо усвідомити, що час висуває, передусім, до інтелектуального потенціалу особистості жорсткі вимоги, пов’язані нині з необхідністю отримання та наявності знань високого рівня. Сучасна інтелектуальна епоха відрізняється від усіх попередніх тим важливим фактом, що інтелект визнаний особливим ресурсом, набагато важливішим і ціннішим у порівнянні з природно-сировинними запасами. Важливим є розуміння тієї істини, що знання – головний неодмінний базис для успішної інтеграції у глобальний світовий простір. Сьогоднішньому рівню розвитку науки і техніки має відповідати інтелектуальний рівень людей, поширення новітніх технологій та форм виробничої організації, що, з одного боку, забезпечують високий матеріальний статус людини, а з іншого – вимагають від неї наукових знань, які мобілізували б її творчу ініціативу та інтелектуальні здібності.

Список використаних джерел

1. Кант І. Критика чистого розуму; пер. з нім. та приміт. І. Бурковського. К.: Юніверс, 2000. 504 с.
2. Toffler Alvin. Power Shift: Knowledge, Wealth, and Violence at the Edge of the 21st Century. Bantam, 1991. 640 p.

TERESHCHENKO Oksana,
Scientific and Research Institute
of Ukrainian Studies,
branch, Athens, Greece

CHALLENGES OF CONTEMPORARY MIGRATION POLICY

Migration processes are becoming increasingly global in scale, posing serious challenges worldwide. Take, for example, the events of recent weeks, which have heightened tensions across the globe. Political games, wars, economic, sociocultural, and environmental factors contribute to the growing number of migrants and refugees, particularly mass migration, as people seek safe living conditions for themselves and their families. This necessitates the development of effective mechanisms for migration regulation. In this context, the philosophical reflection on migration policy becomes essential for understanding its ethical, legal, and cultural dimensions.

Effective migration policy depends on various factors, including economic, social, and political aspects. The key directions and developments in this field include:

regulation and control of migration flows – implementation of structured policies to manage the movement of people across borders;

quota and points-based systems – countries such as Canada and Australia use a points-based system to select immigrants based on their skills, education, and work experience, ensuring that migration aligns with national labor market needs [1];

digital border control systems – the use of biometric data, artificial intelligence (AI), and big data analytics to monitor and manage migration flows. An example is the ETIAS (European Travel Information and Authorization System) in the European Union, which enhances security by pre-screening travelers before they arrive [2];

migrant integration – adaptation and training programs, access to the labor market, and language education to facilitate social and economic inclusion;

international cooperation – initiatives like the UN Global Compact for Migration (GCM), return and reintegration programs to support voluntary returnees;

migrant rights protection – policies ensuring legal safeguards for migrants, including protection from exploitation and discrimination;

AI in migration policy – big data analytics for predicting migration flows, enabling more proactive policy decisions;

blockchain for migrant identification – secure storage of migrant data, streamlining asylum and status determination processes (e.g., pilot projects by the UN and EU).

Effective migration policy is based on a balance between border control, migrant integration, and international cooperation. Each country adapts these approaches according to its specific needs.

One of the key issues is the balance between human rights and state sovereignty. The liberal concept of human rights advocates for the protection of migrants regardless of their origin or status, while states seek to control their borders to ensure security and economic stability. This creates a moral dilemma: to what extent is a state obligated to assist migrants, especially when it conflicts with its internal interests? International agreements, such as the 1951 Geneva Convention on the status of refugees, impose certain obligations on states to accept refugees. However, political realities often force countries to adjust migration policies according to their national needs, which can lead to conflicts between international norms and national laws. Moreover, the erosion of

national borders due to globalization challenges traditional mechanisms of state regulation over migration flows, raising questions about the future effectiveness of migration governance.

The main aspects of border erosion due to mass migration include:

economic integration and the labor market: mass migration fosters economic interdependence. For example, within the European Union, the principle of free movement of labor has contributed to the creation of a single labor market, where borders have almost disappeared in an economic sense;

cultural diversity and multiculturalism: intensive migration flows lead to cultural blending, challenging traditional notions of national identity. In some countries, migrants form ethnic enclaves that become «islands» of another culture, shaping transnational societies;

changes in national security: increased irregular migration and the lack of effective control can complicate the protection of national interests;

legal border erosion: states are forced to adapt their legal systems to the realities of mass migration, creating new forms of citizenship, temporary residence, and integration. The concept of «flexible citizenship,» for example, grants certain rights to foreigners without full citizenship;

political consequences: migration influences domestic politics, fostering new political movements – both liberal, advocating for open borders, and conservative, supporting migration restrictions. Host countries often face challenges in migrant social adaptation, which can lead to societal tensions and conflicts.

Mass migration reshapes the traditional understanding of national borders, making them more fluid both physically and legally. This process brings both positive and negative consequences: on the one hand, migration fosters economic development and cultural exchange; on the other, it poses challenges to national security and social integration. States must strike a balance between openness and control, developing new models of migration management.

The policy of economic regulation of migration should seek a compromise between stimulating economic growth and ensuring social justice.

The integration of migrants into host societies is a complex process that requires understanding between cultures. One of the key issues is preserving the cultural identity of migrants while simultaneously ensuring their adaptation to local norms and values. Multiculturalism policies promote the tolerant coexistence of different cultures; however, critics

emphasize the risks of societal fragmentation and a decrease in social cohesion.

Modern technologies can significantly enhance the management of migration processes. The use of biometric passports, artificial intelligence, and big data analytics allows for more effective tracking of migrant flows, prevention of irregular migration, and facilitation of integration. However, this also raises risks of misuse of personal data, increased state control, and restrictions on the rights of migrants.

Climate change, armed conflicts, and political instability are becoming the primary drivers of forced migration. In such conditions, traditional mechanisms of migration policy prove ineffective. There is a need to create new international mechanisms for the protection of climate refugees, to expand international cooperation, and to develop long-term strategies for host countries to adapt to increasing migration flows.

Contemporary migration policy is a complex and multidimensional issue that requires the integration of philosophical, legal, economic, and social approaches. The challenges it presents cannot be addressed solely through national measures; they necessitate a global approach and international cooperation. At the center of these processes should be the individual as the subject of migration, along with their rights, freedoms, and opportunities for integration into new societies. Thus, the development of effective migration policy is not only a task for state institutions but also a philosophical problem concerning justice, equality, and coexistence in the modern world.

References

1. Singhal A. Highest paid professions in Australia under SOL-2022. April 03 2023. URL: https://www.y-axis.com/blog/highest-paid-professions-in-australia-under-sol-2022/
2. Launch of the ETIAS system for all EU borders/ URL: https://24tv.ua/zakordon24/yevrosoyuz-vidklav-zapusk-sistemi-etias-nova-data-zapusku-shho_n2778200

ШЕВЦОВ Віктор,
аспірант, Державний торговельно-
економічний університет, Україна
КРИЛОВА Світлана,
д-р філос. наук, проф.,
професор кафедри теоретичної
і практичної філософії філософського факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, Україна

ОНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ФЕНОМЕНУ ГУМАНІЗМУ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

Сучасний світ стикається з кризою гуманізму, що проявляється у відході від гармонійного співіснування на користь агресії, дискримінації та приниження. Цей деструктивний вибір не лише руйнує внутрішній світ людини, а й підриває основи суспільства, повертаючи його до варварських моделей поведінки, які суперечать еволюційному прогресу. Одночасно геополітичні реалії – активізація авторитарних режимів, війна в Україні та стратегічна невизначеність демократичних суспільств – актуалізують потребу в переосмисленні гуманізму як інструменту протидії глобальним загрозам. У цьому контексті виникає необхідність розробки методологічних основ для оновлення гуманістичних ідей, здатних повернути людині її ціннісні орієнтири та сприяти гармонійному розвитку як окремої особистості, так і суспільства загалом.

Історично гуманізм розвивався як відповідь на суспільні запити своєї епохи. У добу Відродження Піко де Мірандола сформулював ідею людини як вільної істоти, наділеної здатністю самотворення через вибір, що відрізняє її від тварин із їхньою інстинктивною зумовленістю [2]. Цей антропоцентричний поворот відобразив прагнення суспільства відійти від теологічного домінування до визнання людської гідності. У Просвітництві Ж.-Ж. Руссо та І. Кант розвинули ці ідеї, наголошуючи на свободі, рівності та повазі до людини як мети, а не засобу. Руссо пов’язував відмову від свободи з втратою людяності [11], тоді як Кантівська «формула людяності» закликала розглядати кожну особу як абсолютну цінність [8]. У ХХ столітті, на тлі світових війн, гуманізм набув нового звучання: Мартін Гайдеггер у «Листі про гуманізм» [1] шукав його сутність у людській природі, Віктор Франкл через логотерапію пропонував знаходити сенс у

стражданнях [3], а Еріх Фромм у гуманістичній етиці протиставляв її авторитарним нормам, що нав'язуються ззовні [6].

Сьогодні класичне розуміння гуманізму опинилося в дуже вразливому становищі. Ідеали свободи, гідності й рівності легко поступаються силі та примусу. Цифрова епоха принесла нові форми відчуження: соціальні мережі, штучний інтелект і віртуальна реальність дедалі частіше замінюють живе спілкування, знецінюючи емпатію й людський контакт. Екологічна криза кидає виклик традиційному антропоцентричному гуманізму, який зосереджується на людині, ігноруючи її нерозривний зв'язок із природою. Глобалізація й культурна фрагментація розмивають універсальні цінності, ускладнюючи діалог між суспільствами. Гуманізм не працює в повній мірі, тому що він застряг у теоретичних рамках минулого, не встигаючи за швидкістю змін і не відповідаючи на нові прояви нелюдяності – кібербулінг, економічну експлуатацію чи моральний релятивізм.

Однак ці виклики відкривають і перспективи для його розвитку. Гуманізм здатен еволюціонувати, інтегруючи сучасні реалії. Едгар Морен пропонує екологічний гуманізм, який розглядає людину як частину природи, а не її володаря, що може стати основою планетарної відповідальності [9]. Мауріціо Ферраріс говорить про цифровий гуманізм, який повертає технології на службу людяності, зміцнюючи зв'язки замість ізоляції [5]. Український філософ Назіп Хамітов бачить гуманізм як стратегію протидії неототалітаризму, що розкриває людський потенціал через свободу й відповідальність, особливо актуальну в контексті війни [4]. Перспективи гуманізму лежать у його адаптації до нових сфер – освіти, технологій, екології – і перетворенні з абстрактної ідеї на практичний інструмент.

Ця ідея виходить за межі філософії й психології, проникаючи в економіку, політику й культуру. В економіці гуманізм може боротися з нерівністю, наголошуючи, що людина – не просто ресурс. У політиці, за Юргеном Габермасом, він підтримує демократію через діалог, а не авторитаризм [7]. У культурі, як пропонує Марта Нуссбаум, він виховує емпатію через мистецтво й освіту [10]. Аналогія тут нагадує медицину: як лікарі лікують не симптоми, а причини хвороби, так гуманізм має адресувати не лише прояви нелюдяності – війни чи дискримінацію, – а їхні корені: втрату сенсу, відчуження, моральну байдужість.

Для оновлення гуманізму потрібні дієві кроки. Освіта має впроваджувати принципи критичного мислення, емпатії й екологічної свідомості, формуючи нове покоління з гуманістичними цінностями запобігання старждань. Технології потребують етичних стандартів

для штучного інтелекту й цифрових платформ, щоб вони сприяли зв'язкам, а не маніпуляціям. Міжнародні платформи для міжкультурного діалогу можуть зробити гуманізм мостом між традиціями. Локальні ініціативи – волонтерство, екопроєкти, підтримка жертв війни – втілюють гуманність на практиці. Міждисциплінарні дослідження, що поєднують філософію, психологію й технології, здатні розробити новий гуманізм, релевантний для сьогодення.

Чому ми маємо бути гуманними? Гуманність – це те, що робить нас людьми, а не просто біологічними організмами чи машинами. Як дерево без коріння зсихається, так суспільство без гуманізму втрачає здатність співчувати, творити й шукати сенс. Історично гуманізм рухав прогрес: скасування рабства, права людини, демократія – це його плоди. Сьогодні він потрібен, щоб попереджати страждання і уникнути світу, де сила й вигода переважають гідність. Проте гуманізм не працює, бо залишається дещо відірваним від реалій, не пропонуючи конкретних рішень для цифрових, екологічних чи глобальних криз.

Отже, щоб актуалізувати гуманізм, його треба переосмислити. В першу чергу, гуманізм як світогляд має опікуватися недопущенням страждань, а не лише проявами жалю, співчуття і стурбованості. Він може і має потенції стати контекстуальним, враховуючи цифрову епоху, екологію й глобальні виклики. Практичність означає перехід від теорії до дії – через освіту, технології, ініціативи. Інклюзивність вимагає включення не лише людини, а й природи, культури, технологій у гуманістичну парадигму. Динамічність дозволяє йому еволюціонувати, як це було у Відродженні чи Просвітництві, відповідаючи на нові запити. Оновлений гуманізм – це не повернення до минулого, а його творче переосмислення. Як корабель, що ремонтують у морі, не зупиняючи плавання, ми маємо модернізувати гуманізм у процесі життя, щоб він став якорем у бурхливому світі й знову був дієвим і актуальним.

Список використаних джерел

1. Гайдеґґер М. Лист про гуманізм. *Психологія і суспільство*. 2023. №2. С. 51–74.
2. Мірандола П. Промова про гідність людини. *Всесвіт*. 2014. № 11–12. С. 38–63.
3. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі. Харків. КСД. 2016. 160 с.

4. Хамітов Н. В. Війна в Україні і новий гуманізм: Давид проти Голіафа. КИБЕА. 2023. 131 с.
5. Ferraris M. Documentality: Why it is necessary to leave traces. Fordham University Press., 2012. 392 p.
6. Fromm E. Man for Himself. Open Road Media, 2013. 254 p.
7. Habermas J. The Theory of Communicative Action. John Wiley & Sons, 2015. 512 p.
8. Kant I. Groundwork of the Metaphysics of Morals. Trans. Mary Gregor. Cambridge: Cambridge University Press., 1997. 308 p.
9. Morin E. La Voie. Fayard, 2011. 320 p.
10. Nussbaum M., Not for Profit. Why Democracy Needs the Humanities, The European Legacy. Princeton University Press., 2012. 192 p.
11. Rousseau J-J. The Social Contract & Discourses. CreateSpace Independent Publishing Platform. 2015. 182 p.

ПИРОГОВ Кирило,
старший науковий співробітник НДЦ ВІКНУ,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ COMBAT FOOTAGE ВІДЕОМАТЕРІАЛІВ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Під час російсько-української війни обидві сторони активно використовували combat footage відеоматеріали для впливу на громадську думку та міжнародну спільноту. Російська сторона часто поширювала дезінформацію, використовуючи фейкові облікові записи в соціальних мережах. Наприклад, Міністерство закордонних справ Німеччини виявило [1] масштабну мережу фейкових акаунтів у X, які публікували понад мільйон твітів німецькою мовою, засуджуючи підтримку України з боку уряду ФРН.

Соціальна мережа X відіграє значну роль у поширенні як достовірної інформації, так і дезінформації. З початком повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України, Twitter видалив або позначив як недостовірні понад 50 тисяч повідомлень, що містили оманливу або неточну інформацію щодо

війни Росії проти України. Ці твіти включали старі ролики, які видавали за нібито зняті в Україні. Крім того, було видалено [5] понад 75 тисяч профілів, що містили спам та маніпуляції. Однак зміни в політиці платформи під керівництвом Ілона Маска, такі як пом'якшення правил щодо контенту та скорочення штату співробітників, які забезпечують дотримання цих правил, сприяли поширенню російської пропаганди. Російські пропагандисти використовували [3] програму перевірки платформи Blue-check, щоб зробити свої пости більш помітними, що призвело до збільшення охоплення прокремлівських акаунтів.

Combat footage відеоматеріали також активно використовуються в месенджері Telegram. Ця платформа стала важливим інструментом як для офіційних державних комунікацій, так і для неофіційних джерел інформації. З початком повномасштабної вторгнення російської федерації на територію України у 2022 році, Telegram набув особливої популярності як джерело оперативної інформації [4]. Державні органи, зокрема військові та правоохоронні структури, активно використовували цю платформу для поширення офіційних повідомлень, мобілізації підтримки та інформування громадськості. Це дозволило швидко реагувати на події та забезпечити прозорість комунікації з населенням. Однак, окрім офіційних джерел, Telegram став середовищем для поширення дезінформації та маніпулятивних матеріалів. Російські пропагандисти, зокрема так звані «воєнкори» (військові кореспонденти), активно використовували платформу для просування проросійських наративів. Вони поширювали відеоматеріали бойових дій, часто маніпулюючи (див рис. 1) фактами або подаючи їх у вигідному для себе світлі, що сприяло формуванню спотвореного уявлення про події серед аудиторії.

Соцмедійна платформа TikTok, відома своїм форматом коротких відео, є ще одним значущим інструментом для поширення combat footage відеоматеріалів та маніпуляцій у політичних кампаніях. У контексті повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України, TikTok використовується для розповсюдження антиукраїнських наративів та дезінформації з використанням combat footage відеоматеріалів. Дослідження показують[2], що кремлівські інтернет-тролі активно застосовують цю платформу для поширення пропаганди, використовуючи пейоративну лексику як засіб вербального маніпулювання. Це сприяє формуванню негативного ставлення до України серед міжнародної аудиторії.

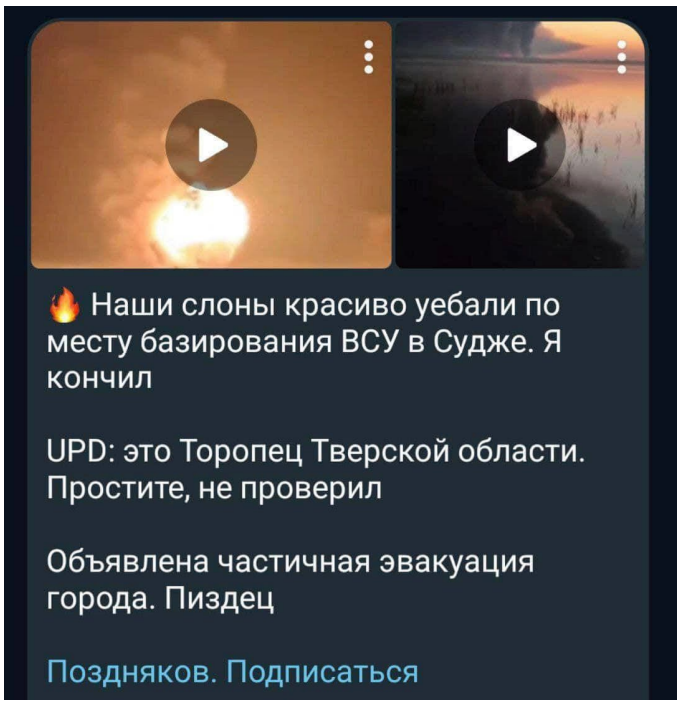

Рисунок. Російський воєнкор публікує в телеграм відео ракетних ударів по 23-му арсеналу ГРАУ рф й видає за ураження місць дислокації ЗСУ

Джерело: URL: https://t.me/propagandacenter/3134

Спільним викликом для всіх платформ є висока швидкість розповсюдження контенту, що ускладнює перевірку достовірності інформації та сприяє поширенню фейків для маніпуляцій громадською думкою та в використання подібних застосунків для політичних кампаній.

Список використаних джерел

1. Богданьок Олена. МЗС Німеччини розкрило кампанію РФ з дезінформації в соцмережі X щодо України. 2024. URL: https://suspilne.media/670116-mzs-nimeccini-rozkrilo-kampaniu-rf-z-dezinformacii-v-socmerezi-x-sodo-ukraini/
2. Молоткіна Юлія. Пейоративи як засіб вербального маніпулювання в англомовному дискурсі соціальних мереж TikTok та Twitter у контексті антиукраїнської пропаганди. 2022. *Сучасні дослідження з іноземної філології.* 2022. № 3–4. С. 147–163. URL: https://doi.org/10.32782/2617-3921.2022.21-22.147-162
3. Menn Joseph. Musk’s new Twitter policies helped spread Russian propaganda, E.U. says. 2023. URL: https:// www. washington-post.com/technology/2023/09/01/musk-twitter-x-russia-propaganda/

4. Natalina N. O. Телеграм-канали як інструменти стратегічної комунікації: дослідження медіа-ландшафту в Україні під час війни. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2023. № 8. С. 53–60. (Серія: «Політичні науки»). URL: https://doi.org/10.31558/2617-0248.2023.8.8.
5. Twitter: Понад 50 тисяч твітів містили брехню про війну в Україні. 2022. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2022/03/17/7332092/

ПАРХОМЕНКО Юрій,
аспірант, Державний торговельно-
економічний університет, Україна
МОРОЗОВ Андрій,
д-р філос. наук, проф.,
професор кафедри філософії, соціології
та політології, Державний торговельно-
економічний університет, Україна

ЕКЗИСТЕНЦІЙНІ РИЗИКИ ТРАНСГУМАНІЗМУ

В програмних документах всесвітньої громадської організації Humanity+ трансгуманізм визначається як «інтелектуальний і культурний рух, який підтверджує *можливість* і *бажаність* фундаментального поліпшення стану людини за допомогою розуму, шляхом розробки та надання широкого доступу до технологій для усунення старіння та значного підвищення людських інтелектуальних, фізичних і психологічних здібностей» [1, с. 3]. Слово «бажаність» у даному визначенні відсилає до моральної проблематики оцінки належного у розвитку технологій, що розробляється в сучасному напрямку біоетики – т. зв. «етиці покращення» (enhancement ethics), а акцент на проблематиці старіння одразу вводить трансгуманізм в філософський дискурс, бо напряму пов’язаний із класичними екзистенціальними питаннями конечності, смертності, сенсу життя, свободи волі, долі, сутності людини тощо. Смертності як природної необхідності, що обмежує нашу свободу, трансгуманізм протиставляє ідею фізичного безсмертя.

Безперечно, трансгуманізм як продовження модерного гуманістичного проекту базується на принципах і цінностях свободи, прогресу, безмежності наукового пошуку в його стремлінні пізнати, змінити і покращити «природу людину». Остання оголошується апологетами трансгуманізму (Н. Бостром, Р. Курцвейль, М. Мор,

Н. Віта-Мор, А. Б'юкенен тощо) недосконалою, незавершеною, сповненою моральних вад і недоліків, такою, що знаходиться в динамічному стані, у процесі еволюції і потребує покращення, самоподолання. Але ці базові принципи можуть обернутися парадоксальним запереченням свободи і знищенням розумного життя на Землі.

Провідний теоретик трансгуманізму Нік Бостром говорить про існування «екзистенційних ризиків» трансгуманізму, пов'язаних із загальним розвитком «інфосфери» [див. 2]. Серед них, він називає, в тому числі, ймовірність різкого технологічного стрибку, досягнення технологічної сингулярності – події в історії, після якої відбудеться перетворення штучного інтелекту на над-розум (superintelligence). Небезпека полягає в тому, що «над-розум набуде самостійності в прийнятті рішень», які неможливо буде контролювати і передбачати, і відповідно позбавить людину її прав, «поставить людський розум в залежність від над-розуму» [2, с. 10–11].

Тобто виходить, що трансгуманізм є самосуперечливий в своїй основі. Утверджуючи свободу людину, він водночас забирає цю свободу, робить людину залежною від створеної нею машини, відчужує людину від самої себе. Тепер не машина є продовженням людського тіла, зовнішнім відображенням його внутрішнього світу (концепція Е. Каппа), а навпаки людина ризикує стати продовженням машини, знаряддям волі над-розуму, що саморозвивається без людського контролю.

Інший екзистенційний ризик трансгуманізму пов'язаний із пошуками безсмертя, що концептуально оформлюється в трансдисциплінарному напрямку філософських досліджень під назвою «імморталізм». Ми пам'ятаємо, що з точки зору екзистенціального аналізу, людська екзистенція є «буттям-до-смерті» (being toward death), тобто існування без смертності не є автентичним. Саме смертність вириває людину з неавтентичного повсякденного модусу буття, в якому людина не замислюється над сенсом власного існування. Ж.-П. Сартр в роботі «Буття і Ніщо» пише: «Смерть … є феномен мого особистого життя, що робить із цього життя унікальне життя, тобто життя, яке не повторюється, яке ніколи не починають з початку. Цим самим я стаю відповідальним за свою смерть, як і за моє життя. Не від випадкового і емпіричного факту моєї смерті, але від самої цієї властивості скінченності здійснюється те, що моє життя, як і моя смерть, є моє життя (а не чиєсь інше)» [3, с. 81].

Таким чином, якщо тримати в пам'яті головний наратив трансгуманістичного проекту досягти безсмертя, це означає по суті скасування головного екзистенціалу людського буття, того, без чого

втрачається суттєва ознака людини як такої. В цій оптиці трансгуманізм перетворюється не на продовження гуманізму, а навпаки на антиутопічний проект розлюднення і дегуманізації. Адже позбавити людини можливості померти означає позбавити її індивідуальності та унікальності. Більш того, ми припускаємо, що питання свободи волі і сенсу життя не знімуться із гіпотетичним досягненням наукою безсмертя, а навпаки постануть перед людиною ще гостріше, ніж раніше. Адже саме по собі безсмертя («випадок Макропулос») є не менш екзистенційним викликом і ризиком, аніж смертність. Якщо слідувати в руслі ідей М. Гайдеггера, то буття є час, а отже темпоральність є конститутивною ознакою людини як ось-буття. Фізичне безсмертя може означати безкінечне відкладання в часі «на потім» тих завдань, які ставить собі людина, цим самим зводячи життя до абсурду, «дурної безкінечності» (вислів Г. Гегеля).

Подальше дослідження екзистенційних викликів та ризиків трансгуманізму, з нашої точки зору, є перспективним напрямком міждисциплінарних досліджень та заслуговує на прискіпливу увагу світового наукового співтовариства. Всебічне обговорення комплексу проблем трансгуманізму, безумовно, потребує включення у глобальну міжнародну та політичну повістку [див. 4].

Список використаних джерел

1. Humanity+. 2019. Transhumanist FAQ Live. Humanity+ [On-line]. URL: https://hpluspedia.org/wiki/Transhumanist_FAQ_Live
2. Bostrom N. Existential Risks: Analyzing Human Extinction Scenarios and Related HHazards. *Journal of evolution and technology*. 2002. Vol. 9 (1). URL: https://nickbostrom.com/existential/risks.pdf
3. Сартр Ж. П. Буття і Ніщо (фрагменти). [Переклад В. В. Ляха]. Сучасна зарубіжна філософія. Течії і напрямки. К., Ваклер, 1996. С. 112–182.
4. Istvan Zoltan. Transhumanists and Libertarians Have Much in Common. Huffington Post. 5 May 2014. URL: https://www.huffpost. com/entry/ transhumanism-and-libertarianism_b_5248966

ПРОЦЕНКО Олексій,
аспірант, Запорізький національний
університет, Україна

СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ ЗАГРОЗИ ЖИТТЮ МОЛОДІ

У сучасному світі молодь стикається з численними загрозами життю, що виникають унаслідок військових конфліктів, пандемій, насильства, соціальної нестабільності та екологічних катастроф. Ці загрози мають вагомий вплив на соціальну поведінку, психологічний стан і механізми адаптації молодих людей до таких ситуацій. Війна змушує молодь змінювати місце проживання, напрямки трудової діяльності, обмежує можливості здобуття освіти, призводить до втрати близьких та послаблює соціальні зв'язки. Пандемії, на кшталт COVID-19, спричиняють соціальну ізоляцію, руйнують традиційні механізми комунікації та соціалізації, а також погіршують психічне здоров'я через невизначеність та страх перед майбутнім. Прояви насильства у суспільстві сприяють формуванню почуття беззахисності та можуть мати довготривалі наслідки у вигляді посттравматичного стресового розладу або його ознак, у разі відсутності кваліфікованої допомоги. Соціальна нестабільність, викликана економічними кризами, політичними конфліктами чи нестачею ресурсів, призводить до зниження рівня довіри до суспільства та державних інститутів, що також впливає на життєві перспективи молоді та особливості їх взаємодії.

Загрози життю молоді мають складну інтерсекційну природу, і їхній вплив може виявлятися через різні аспекти соціального життя. Одним із ключових наслідків є поширення посттравматичних стресових розладів серед молоді, особливо в регіонах, що постраждали від військових конфліктів. Молоді люди, які пережили або переживають війну, часто мають труднощі з адаптацією до мирного життя, страждають від безсоння, депресії та тривожних розладів [1]. Разом із цим вони можуть знаходити нові сенси через нові механізми ресоціалізації та адаптації, зокрема через волонтерську діяльність, взаємну підтримку та громадську активність.

Зокрема посттравматичний стресовий розлад серед молоді в Україні став одним з наслідків повномасштабного вторгнення, що триває з 2022 року. Дослідження показують, що особи, які проживали в Києві та зонах активних бойових дій, повідомили про наявність принаймні одного фактору стресу, пов'язаного з війною, що можна ідентифікувати як прояв ПТСР. Серед цих симптомів – нічні кошмари, безсоння та тривожність, які значно впливають на здоров'я та самопочуття молоді. До чинників, які здатні погіршити ситуацію,

можна віднести тривалий вплив травмуючих подій, таких як обстріли та повітряні тривоги; відсутність соціальної підтримки; наявність психічних захворювань у анамнезі; пережиті у дитинстві травми [2].

Проведені дослідження серед молоді, яка залишилась в Україні та молоді, яка виїхала за кордон, не дозволяють зробити висновок щодо суттєвої відмінності у проявах ПТСР серед даних груп. Так, дослідження фіксують відмінності у проявах ПТСР, але обидві групи стикаються з травмуючими ситуаціями. Так, молодь, яка залишилась в Україні, повідомляє про нічні кошмари, пов'язані з війною, страждання через безсоння, зниження рівня працездатності, що свідчить про значний тиск, який відчувають молоді люди, що залишилися в зоні конфлікту [3].

З іншого боку, молодь, яка виїхала за кордон, також стикається з високим рівнем стресу, хоча й іншого характеру. Це постійна тривога за родину та близьких, що залишилися в Україні, а також синдром провини вцілілого. Ці фактори також можуть призводити до розвитку ПТСР, навіть якщо вони не перебувають у зоні безпосередньої загрози.

Наслідки соціальної ізоляції, що спричинена пандеміями, є ще одним викликом, що загрожує здоров'ю молодих людей. Перехід на дистанційне навчання, обмеження фізичних контактів та зростання ролі соціальних мереж створили нову реальність, у якій молодь може почуватися відчуженою від реального світу [4]. Це призводить до підвищеного рівня тривожності, самотності та зниження рівня фізичної активності. Проте онлайн-спільноти можуть відігравати позитивну роль, якщо вони забезпечують підтримку та сприяють розвитку соціальних навичок.

Соціальна ізоляція під час війни має серйозні наслідки, особливо серед молоді. Окрім тривожності спостерігається збільшення рівня ворожості та вербальної агресії, викликаних відчуттям самотності та відчуження. Серед наслідків соціальної ізоляції також є присутнім ПТСР, який може сприяти її поглибленню. Фіксується зв'язок між агресією та емоційною нестабільністю, викликаних відсутністю соціальної підтримки. Фіксуються труднощі емоційної регуляції та проблеми з контролем емоцій, що призводить до емоційної нестабільності та депресії. Тривала ізоляція може викликати почуття самотності та розвиток соціофобії, що ускладнює соціальну інтеграцію. Ключовим фактором у зменшенні негативних соціальних наслідків ізоляції виступає соціальна підтримка, яка допомагає знизити рівень агресії та покращити емоційну регуляцію, що є важливим для благополуччя молоді в умовах війни [5].

Втрата безпечного середовища та досвід насильства можуть стати рушійною силою для активістської діяльності серед молоді.

Молоді люди, які пережили насильство, нерідко обирають шлях боротьби за права інших, створюючи організації, що допомагають у кризових ситуаціях [6]. Таким чином, навіть найскладніші події можуть сприяти розвитку суспільної відповідальності та нових форм соціальної взаємодії.

Загрози життю молоді мають багатогранний вплив на суспільство, спричиняючи як негативні (психологічні травми, соціальне відчуження), так і позитивні (громадянська активність, нові адаптаційні стратегії) зміни. Молодь під час переживання кризових ситуацій, розвиває нові механізми подолання труднощів, які можуть бути корисними не тільки для них, як окремої вікової категорії, а й для всього суспільства в цілому. Подальше вивчення цього феномену необхідне для розробки ефективних механізмів підтримки молоді в умовах загрози.

Список використаних джерел

1. Bonanno G. A. Mancini A. D. Psychological resilience after disaster: Prevalence, determinants, and future directions. *Annual Review of Clinical Psychology*. 2012. Iss. 8. P. 379–405.
2. Kraskov O. Вплив факторів стресу, пов'язаних з війною в Україні, на психічне здоров'я молоді (на прикладі студентів 3–4 курсів Національного університету «Києво-Могилянська академія»). PMGP. 2024, 30 вересня. URL: https://uk.e-medjournal.com/ index. php/psp/article/view/522 (дата звернення: 10.03.2025).
3. Можина Т. Посттравматичний стресовий розлад під час війни: можливості розширення терапевтичного діапазону. *Здоров'я України. 21 сторіччя*. 2023. № 17 (553). URL: https://health-ua.com/ psychiatry/trivozni-rozladi/78767-posttravmaticnii-stresovii-rozlad-pid-cas-viini-mozlivosti-rozsirennia-terapevticnogo-diapazonu (дата звернення: 10.03.2025).
4. Cacioppo J. T., Cacioppo S. Social relationships and health: The toxic effects of perceived social isolation. *Social and Personality Psychology Compass*. 2014. Iss. 8(2). P. 58–72.
5. Оцінка впливу війни на людей. 2023. UNDP. URL: https://www.google.com/search?client=firefox-b-d&q=undp (дата звернення: 12.03.2025).
6. Taylor M., Wells G., Howell G., Raphael B. Gaps in disaster mental health services: Lessons from Australia. *Journal of Public Mental Health*. 2012. Iss. 11(1). P. 35–47.

ГУБИЦЬКИЙ Любомир,
д-р іст. наук, доц.,
професор кафедри філософії,
соціології та політології,
Державний торговельно-
економічний університет, Україна
МЕЛЬНИК Ганна,
канд. іст. наук, доц.,
доцент кафедри міжнародних відносин,
Київський столичний університет
імені Бориса Грінченка, Україна

СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ ТА ПАРТНЕРІВ У СФЕРІ ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ (2022–2025 РОКИ)

Моделювання найближчого майбутнього для євроатлантичної цивілізації породжує відповідь на китайсько-російський безпековий виклик. Серед вагомих моделей відсутня нормальна, тобто без-санкційна торгівля та відкрита дипломатія. Мир уже бачиться лише через застосування сили чи то дипломатичного, санкційного тиску, чи то безпосереднього силового шантажу, чи то застосування воєнних засобів. Європейські еліти не сприймаючи реальності безпекових загроз 2025 р. дуже нагадують українське керівництво напередодні російського широкомасштабного вторгнення 2022 р., яке не йняло віри щодо убезпечення від підготовленого ворога.

Реалізація українських інтенцій щодо подолання російської диктатури в інтересах ЄС, якщо безпека для європейських держав набуватиме все більшої доречності. За таких обставин найпростішим способом самозахисту та зростання ролі євроспільноти в регіоні та світі стане розвиток ОПК та масштабування українського досвіду, здобутого на полі бою.

Навіює надію позиція, пов’язана із ототожненням допомоги Україні (військової, економічної, гуманітарної) та самозбереженням Європи, а не лише благодійністю (Р.Мецола, Президентка Європар-ламенту, лютий 2025 р.) [1]. Одним із найбільших донорів військової та економічної допомоги для України залишається Велика Британія. Впевненості стосовно переламу пацифістистських та занепадницьких поглядів серед політиків низки країн Західної та Центральної Європи додає запланований на травень 2025 р. процес перезавантаження відносин між ЄС та Великою Британією, який покликаний до життя

ситуацією з глобальною безпекою. Розвідка Данії у лютому 2025 р. оприлюднила висновок про те, що за два роки РФ становитиме дійсну загрозу, як мінімум, одній з країн НАТО. Середньостроковий висновок данських розвідників щодо перебігу подій на зовнішній арені за 5 років ще більш невтішний, оскільки передбачає нову великомасштабну війну в Європі. Єдиним запобіжником названо переозброєння європейських країн [2]. Данські розвідники вважають, що термін можливого російського вторгнення в одну з країн НАТО може трапитися через шість місяців після припинення вогню, якщо буде укладено несправедливий мир між агресивною рф та Україною [3]. Дійсно, якщо до данських розвідданих прислухаються і процеси стримування набудуть збільшення інвестицій в оборонно-промисловий комплекс, що відобразиться на зростанні виробництва озброєння, то слова Генсека НАТО М. Рютте («реакція НАТО на напад РФ буде нищівною») [4] будуть не порожніми погрозами.

Керівні політичні структури ЄС та окремі європейські країни долучилися до надання військової допомоги Україні в час війни із російським агресором. Союзники по НАТО від початку широкомасштабного вторгнення росії в Україну (лютий 2022 р.) до березня 2023 р. надали уряду офіційного Києва військової, фінансової, гуманітарної допомоги на суму 150 млрд. євро, з цієї суми на військову припало 65 млрд євро [5]. За даними Кільського інституту Європа до жовтня 2024 р. надала Україні допомогу на суму майже 125 млрд. євро і запланувала ще надати 116 млрд [6]. Ймовірність зменшення розміру американської допомоги Україні дуже велика. Хоча підписання угоди між США та Україною щодо використання надр 28 лютого 2025 р. ймовірно уможливить продовження допомоги на рівні, який забезпечувався попередньою адміністрацією Білого дому.

Європейська допомога воюючій Україні набувала різноманітних форм: в складі 8 коаліцій спроможностей, створених на базі «Рамштайн», ініціатив окремих держав, покликаних задовільнити найбільш затребувані потреби в конкретний момент часу («чеська ініціатива» щодо купівлі та постачання артилерійських снарядів [7]; «данська ініціатива» щодо фінансування оборонного виробництва в Україні). Розміри військово-технічної допомоги також дуже вагомі. Як повідомив Президент України В. Зеленський на 2025 р. українські зброярі виготовляють 40% необхідної для ЗСУ зброї, зі США – надходить 30%, а решту забезпечують європейські партнери [8].

Внесок ЄС у посилення ЗСУ в оборонній царині з лютого 2022 р. протягом трьох років склав 48,5 млрд євро [9].

Дієвою та ефективною виявилася форма фінансування українських оборонних компаній з виробництва зброї, яка отримала назву «данської моделі». Уряд Данії попри те, що передав ЗСУ усю свою артилерію, здійснивши необхідні перевірки, погодився у квітні 2024 р. фінансувати виробництво 18 українських САУ «Богдана» [10]. На січень 2025 р. українські зброярі зуміли залучити фінансування на суму 538 млн євро від Данії, Швеції, Ісландії та відсотки від заморожених російських активів [11]. Данія запевнила продовження надання коштів по цій програмі на 2025 р. у кількості 135 млн євро. До цієї ж ініціативи долучилася й Норвегія, що запланувала внесення 43 млн євро. За кошти іноземних спонсорів український ОПК запустив лінії з виробництва дронів та ракет, протитанкової зброї. Зокрема, використовуючи механізми «данської моделі», Литва профінансувала виробництво далекобійної ракети-дрона «Паляниця» на суму 10 млн євро [12]. До цієї ініціативи також долучився уряд Франції, який надав грант в обсязі 29 млн. євро [13]. Канада та Велика Британія, підтримавши ініціативу України з виготовлення військових безпілотників, виділили у 2024 р. більше 2 млн дол. США [14]. На ці ж потреби канадський уряд оголосив про надання 100 млн. доларів у січні 2025 р. [15].

Висновок: «Хочеш миру, готуйся до війни» – цей римський вислів вчергове засвідчує актуальність. Наше покоління стає свідком формування нового світового порядку. Протягом трьох років повномасштабної війни росії проти України, наше суспільство стало свідомим смертельної небезпеки через нехтування смертельною загрозою. Україна поступово перетворюється на регіонального лідера, який спроможний не лише стримувати російського диктатора, а й знищити його. Така перспектива українського лідерства можлива до реалізації за підтримки з боку європейських урядів та політиків. Позиція російського агресора в найближчій перспективі залишатиметься антиукраїнською та антиєвропейською. ОПК України, як країни, що ціною втрати своїх найкращих синів здобула найцінніший досвід ведення новітньої війни та розвинула сучасні спроможності з виготовлення найновішої зброї: дронів, артилерії, ракет, засобів РЕБ, засобів зв’язку. У майбутньому ці напрацювання можуть лягти в основу потужного експортного потенціалу, як України, так і Європи.

Список використаних джерел

1. Ткач А. Допомагаючи Україні, Європа захищає себе – Мецола. 05 лютого 2025. URL: https://inkorr.com/dopomagauci-ukraini-evropa-zahisae-sebe-mecola-253997
2. Ігнатова І. Коли Росія буде готова до великомасштабної війни у Європі – розвідка Данії. ТСН. 11 лютого 2025. URL: https:// tsn.ua/ato/koli-rosiya-bude-gotova-do-velikomasshtabnoyi-viyni-u-yev-ropi-rozvidka-daniyi-2764986.html
3. Мельник Ю. Розвідка Данії: Росія може бути готова напасти на сусідню країну протягом 6 місяців після припинення вогню в Україні. 13 лютого 2025. URL: https://www.holosameryky. com/a/ rosiya-mozhe-napasty-na-nato-za-5-rokiv-rozvidka-daniyi/79 73415. html
4. Хмілевська В. Реакція на напад Росії на НАТО буде нищівною – Рютте. Дзеркало тижня. 12 лютого 2025. URL: https://zn.ua/ukr/ WORLD/reaktsija-na-napad-rosiji-na-nato-bude-nishchivnoju-rjutte-. html
5. Генсек НАТО: союзники сукупно нали Україні допомогу на 150 млрд євро. Економічна правда. 10 березня 2023. URL: https://epravda.com.ua/news/2023/03/8/697816/
6. Городинська В. Європа надіслала більше допомоги Україні, аніж США, – Кільський інститут. 4 лютого 2025. URL: https://24tv.ua/ economy/yevropa-ye-liderom-dopomogi-ukrayini-ssha-vidilili-menshe-koshtiv_n2744941
7. Губицький Л., Мельник Г. Військово-технічна допомога Чеської республіки Україні (2022-2024 рр.). *Фундаментальні та прикладні проблеми суспільства: історія, сьогодення, майбутнє [Електронний ресурс*] : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 11 квіт. 2024 р.) / відп. ред. А. Кравченко. Київ : Держ. торг.-екон. ун-т, 2024. С. 81-85. URL: https://knute.edu.ua/ file/MzEyMQ=/ 8b3fd43e878ead8dc671ad9bbcba1a40.pdf
8. ЗСУ використовують на полі бою 40% зброї та техніки українського виробництва, – Зеленський. 05 лютого 2025. URL: https://uatv.ua/uk/zsu-vykorystovuyut-na-poli-boyu-40-zbroyi-ta-tehniky-ukrayinskogo-vyrobnytstva-zelenskyj/
9. ЄС обговорить додаткову військову допомогу Україні на 5 млрд євро. URL: https://mil.in.ua/en/news/eu-to-discuss-additional-e5bn-military-aid-to-ukraine/

10. Денисяка О. Данія анонсувала новий пакет допомоги Україні на 321 мільйон євро. 18 жовтня 2024. URL: https://hromadske.ua/suspilstvo/233124-daniia-anonsuvala-novyy-paket-dopomohy-ukrayini-na-321-milyon-yevro
11. «Данська модель» підтримки оборонної промисловості України: ЗСУ отримали озброєння на 538 млн євро. URL: https://armyinform.com.ua/2025/01/09/danska-model-pidtrymky-oboronnoyi-promyslovosti-ukrayiny-zsu-otrymaly-ozbroyennya-na-538-mln-yevro/
12. Собенко Н., Ковальчук О. Данія надасть 130 мільйонів євро на розвиток оборонної промисловості України. Суспільне. 19 листопада 2024. URL: https://suspilne.media/883629-dania-peredae-ukraini-novij-paket-vijskovoi-dopomogi/
13. Данія, Франція та Литва надали понад 150 мільйонів євро для українського ОПК – Умєров. Радіо свобода. 29 грудня 2024. URL: https://www.holosameryky.com/a/defense-production/7917657.html
14. Лісова Ю. Канада спільно з Великою Британією виділить понад $2 млн на виробництво безпілотників для України. Громадське. 26 квітня 2024. URL: https://hromadske.ua/svit/223017-kanada-spilno-z-velykoiu-brytaniyeiu-vydilyt-ponad-2-mln-na-vyrobnytstvo-bezpilotnykiv-dlia-ukrayiny
15. Україна отримає військову допомогу від Канади на 440 мільйонів доларів. URL: https://ua.krymr.com/a/news-kanada-viyskova-dopomoha-440-mln-dolariv/33271022.html

КРОХМАЛЬ Наталія,
канд. філос. наук, доц.,
доцент кафедри філософії, соціології
та політології, Державний торговельно-
економічний університет, Україна

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО КОНТРОЛЮ У КІБЕРПРОСТОРІ

Цифровізація сучасного життя людини і суспільства, спричинила появу широкого кола питань, пов’язаних із визначенням та аналізом їх місця у цифровому світі, термінологічними дискусіями щодо назви нового стану суспільства, можливостями та загрозами розвитку соціальних відносин у цифровому просторі (кіберпросторі) тощо.

Кіберпростір – постійно мінливе середовище, яке надає особі можливості створення бажаних об'єднань, що характеризуються відповідними соціальними відносинами, організаційною взаємодією, комунікаціями та іншими атрибутами, вибудованими на основі цифрових технологій.

На основі співвідношення штучного (кіберпростору) й реального світів, а також аналізу назв, що характеризують сучасне суспільство, та можливостей застосування цифрових технологій можна умовно виділити два його види: 1) цифрове суспільство як сучасну стадію розвитку інформаційного суспільства, цифровий відбиток суспільства з вибудованою інфраструктурою на основі цифрових технологій; 2) віртуальне суспільство як самостійно існуючий кіберпростір зі структурою та формами суспільної самоорганізації, які відсутні у реальному світі (наприклад, світи та суспільства у відеоіграх, або метавсесвіт).

Постійне ускладнення кіберпростору, поява у ньому нових властивостей, розширення його можливостей, а також гарантування безпечного перебування в ньому ставить питання про формування системи соціального контролю – механізму регулювання життєдіяльності цифрового/віртуального суспільства, що складається із сукупності соціальних норм, приписів та санкцій, метою яких є впорядкування соціальних відносин у кіберпросторі.

Система соціального контролю складається із різних видів соціальних норм, приписів і санкцій. В її основі – соціальний контроль як спосіб саморегуляції суспільства, що забезпечує його впорядкованість у певних соціальних межах за допомогою відповідних методів, засобів, інструментів. Це спосіб впливу на індивіда (починаючи із процесу соціалізації), групи, спільноти, суспільство в цілому з метою збереження і передачі соціальних норм, звичаїв, традицій, правил поведінки, суспільних практик тощо.

Формування системи соціального контролю у кіберпросторі має два напрями, взаємопов'язані між собою:

1) «копіювання» і перенесення системи соціального контролю реального світу у цифрове та віртуальне суспільства через процес соціалізації, примусу (неформального групового контролю та дотримання формальних норм і застосування системи санкцій). У процесі взаємодії у кіберпросторі індивід використовує сформовану систему норм, цінностей, правил поведінки, звичок, звичаїв, традицій та ін.,

набутих ним у процесі соціалізації, застосовує самоконтроль для регулювання поведінки, наприклад, у соціальних мережах, віртуальних навчальних середовищах, платформах для спільної роботи та ін. Соціальні групи та спільноти у кіберпросторі активно використовують соціальний контроль через примус, а саме неформальний груповий контроль у соціальних мережах, комп'ютерних онлайн іграх та ін. У цифрове суспільство переноситься і формальний контроль, законодавство, санкції, прикладом яких є прийняття законів та інших нормативно-правових актів на рівні окремих держав, регіонів, на кшталт, ЄС, чи суспільства в цілому, які регулюють засади цифрового суспільства, принципи його побудови та розвитку, можливості використання інформаційних / цифрових технологій, штучного інтелекту, впровадження цифровізації у різні галузі економіки та сфери життя суспільства тощо. Проте вторинний груповий контроль через закони та інші формалізовані процедури сьогодні є не повністю ефективним, адже цифровізація суспільства відбувається надшвидкими темпами, а створення відповідних законів займає певний час і вимагає узгодженості на різних рівнях;

2) формування «нової» системи соціального контролю у цифровому та віртуальному суспільствах. Поява кіберпростору внесла корективи у процес соціалізації індивіда, спричинив появу такого явища, як кіберсоціалізація, сутність якої полягає у: формуванні в індивіда уявлення про кіберпростір, його функціонування та розвиток; засвоєнні індивідом соціальних норм кіберпростору; формуванні навичок навчання у кіберпросторі, навігації по ньому; засвоєнні структури відносин у інтернет-співтоваристві, до якого входить індивід, зокрема ролей та цінностей. Результатом соціалізації у кіберпросторі є «Я-віртуальне», або ж «віртуальна людина». Мережевість як властивість віртуального суспільства, а також мережевий принцип його побудови стали основою формування соціальних спільнот та інших комунікативних середовищ, які встановлюють власні правила для своїх користувачів і таким чином створюють неформальний груповий контроль первинної групи. Такий неформальний груповий контроль зароджується зі встановлення найпростіших правил поводження у групі, за виконанням яких стежить адміністратор мережі/групи, і поступово ускладняється і розширюється по мірі зростання чисельності учасників мережі, появи «помічників» адміністратора чи інших осіб, які допомагають

контролювати поведінку користувачів групи. Щодо формалізованих процедур на рівні усього суспільства (цифрового/віртуального), то це питання є найбільш дискусійним, адже вторинний груповий контроль, який вибудовується через відповідні соціальні норми, сформовані соціальні інститути, прийняті закони та санкції, поки виглядає «умовним» через відсутність «нового» у них.

Підбиваючи підсумки, можна констатувати, що формування системи соціального контролю у кіберпросторі відбувається двома взаємодоповнюючими напрямами – використання системи соціального контролю сучасного суспільства у кіберпросторі (соціальні норми, соціальні цінності, соціальні приписи, санкції) і формування нової системи соціального контролю (нові соціальні норми, соціальні інститути, правила поведінки, регулятори, санкції, приписи тощо). Така подвійна система соціального контролю у кіберпросторі, що швидко та динамічно розвивається: забезпечує регулювання поведінки індивіда, групи, спільноти, встановлює допустимі межі такої поведінки (соціальні норми); визначає заборони чи дозволи індивіду чи групі, спільноті, окреслює їх соціальне становище у спільноті, суспільстві (соціальні приписи); визначає засоби заохочення і покарання для стимулювання бажаної поведінки індивіда, забезпечення соціальної згуртованості, інтеграції у групи та спільноти, а також контролю відхилень від унормованої поведінки та слугує еталоном індивідуальної та групової поведінки (соціальні санкції).

У межах подальшого розвитку системи соціального контролю можна говорити про: формування цифрових прав людини та громадянина; розвиток соціальних інститутів у кіберпросторі, зокрема цифрових держави, економіки, культури та ін., що здійснюють зовнішній контроль; розвиток та удосконалення ІТ-права, що забезпечує регулювання кіберпростору на основі правових норм; формування власних норм у мережі, а саме розроблення правил поведінки у ній, їх дотримання; коригування соціальних норм з боку державних органів влади через законодавство, наприклад, законодавство ЄС у галузі штучного інтелекту, законодавство України щодо розвитку кіберпростору, документи закладів вищої освіти з дотримання принципів академічної доброчесності у кіберпросторі тощо.

БОРОЗЕНЕЦЬ Доміні́ка,
студентка, Державний торговельно-
економічний університет, Україна
ГУДКОВ Сергій,
канд. філос. наук, доц.,
доцент кафедри філософії, соціології
та політології, Державний торговельно-
економічний університет, Україна

ШЛЯХИ ВПЛИВУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА КОГНІТИВНІ ПРОЦЕСИ ЛЮДИНИ

Один із найвідоміших давньогрецьких філософів, математиків і містиків Піфагор Самоський (570–497 до н. е.) створив вчення, в якому цифри мали найважливіше значення. Ім'я «Піфагор» перекладається з грецької, як «передбачений Піфією». Відповідно до грецької міфології люди з усього світу прагнули відвідати храм Аполлона в Дельфах, щоб дізнатися власну долю у віщунки Піфії, яка була відома своїми пророцтвами. Вона передбачила батьку філософа народження надзвичайно талановитого хлопчика, ім'я якого стане відомим у всьому світі. Мабуть недаремно Платон вважав Піфагора найвидатнішим грецьким філософом і часто у своїх трактатах цитував його та його послідовників, а до пророцтв дельфійських оракулів звертався сам Олександр Македонський.

Піфагорійці вірили, що з допомогою цифр і чисел можна розкрити всі таємниці Всесвіту. У їх вченні суперечливо поєднувалися релігія і музика, геометрія і астрономія, політика і математика, етика і доля кожної окремої людини тощо. Але часто ставлення до числа в античності «…не вкладається в рамки логічного пояснення, оскільки мова по суті йде про фантастичні перебільшення і справжню числову містику. Різних мислителів поєднувало те, що вони справді віддавали божественну шану числу. Обожнення числа, його сакралізація були тісно пов'язані з культовою практикою і, свідчили про те, що грецька філософія так і не порвала з релігією та міфологією…» [1].

Схоже ця тенденція обожнення цифр зберігається і в сучасному світі. Цифровізацію людина серйозно розглядає як універсальний засіб вирішення більшості соціальних проблем, забуваючи, що їх

причиною є не цифри, а вона сама. Під цифровізацією розуміємо одну з «…визначальних тенденцій розвитку людської цивілізації, яка формує більш інклюзивне суспільство та кращі механізми управління, розширює доступ до охорони здоров'я, освіти та банківської справи, підвищує якість та охоплення державних послуг, розширює спосіб співпраці людей, а також дає змогу скористатися більшим розмаїттям товарів за нижчими цінами» [2]. Цифрові технології (якщо вони стабільно працюють) тимчасово створюють ілюзію комфорту та зручності («розумний будинок», «місто в смартфоні», «смарт – бібліотека» тощо), але самі по собі не вирішують жодної людської проблеми, часто породжуючи цілу низку нових ще більш складних викликів. Одним з таких викликів є *вплив цифровізації на когнітивні процеси людини*.

Поняття «когнітивних процесів» (психічних процесів, що виконують функцію раціонального пізнання (від лат. cognitio – знання, пізнання, вивчення, усвідомлення)) виникло в 60-ті роки XX століття з появою *кібернетичної уяви щодо людини як складного біокомп'ютера* та першими спробами електронного моделювання інтелектуальних процесів. На сьогоднішній день такий підхід отримує поширення (стає модним) в суспільстві. Шляхи впливу цифрових технологій на когнітивні процеси є предметом активних наукових дискусій. З одного боку, Інтернет та цифрові медіа полегшують доступ до інформації і сприяють розвитку когнітивної гнучкості. З іншого боку, вони можуть призводити до поверхневого мислення, зниження концентрації та ослаблення пам'яті [3, с. 506]. Дослідники виокремлюють нові виклики, що спричинені процесами цифровізації.

Поява нових стратегій запам'ятовування. Розвиток інтернет – технологій розширив доступ до інформації для людей, що зумовило зміни у механізмах нашої пам'яті. Внаслідок активної цифорвізації виник «ефект Google», який характеризується тенденцією до запам'ятовування не безпосередньо фактів та інформації, *а їхнього розташування* [3, с. 508]. Це певним чином зменшує когнітивне навантаження, але також *послаблює довготривалу пам'ять* людини. Цифрові пристрої виконують функцію зовнішнього сховища інформації, що зменшує необхідність запам'ятовувати великі обсяги даних [4, с. 121]. Проте це може спричиняти залежність від технологій і знижувати здатність до аналітичного мислення.

Вплив багатозадачності на концентрацію уваги. Сучасне інформаційне середовище формує нові моделі обробки інформації.

Постійна взаємодія з цифровими медіа сприяє розвитку багатозадачності, але також знижує здатність до тривалої концентрації уваги [5]. Люди все частіше відчувають труднощі з зосередженням на виконанні одного завдання, через постійну необхідність перемикання уваги між різними джерелами інформації та формуванням примітивного «кліпового» мислення.

Трансформація критичного мислення. Дослідження показують, що люди, які активно використовують Інтернет, швидше знаходять інформацію, проте менш схильні до її критичного аналізу [5, с. 124]. Це може негативно впливати на якість прийняття рішень і глибину її мислення. Нейровізуалізаційні дослідження підтверджують, що цифрові технології здатні змінювати роботу мозку. Було виявлено, що інтернет-активність стимулює префронтальну кору, яка відповідає за аналіз і прийняття рішень [6, с. 118]. У досвідчених користувачів Інтернету рівень активації мозку під час пошуку інформації вищий, ніж у новачків. Це свідчить про когнітивну адаптацію до цифрового середовища. Однак надмірне використання цифрових ресурсів може призводити до формування звички до поверхневого сприйняття інформації, що ускладнює розвиток навичок глибокого осмислення даних [5].

Цифровізація суттєво впливає на когнітивні процеси, змінюючи запам'ятовування, концентрацію уваги та роботу мозку. *Використання цифрових технологій має як позитивні, так і негативні наслідки*. З одного боку, вони сприяють вільному доступу до інформації та розвитку когнітивної адаптації, а з іншого – можуть знижувати концентрацію уваги та сприяти поверхневому мисленню. Актуальним науковим завданням є *пошук оптимального балансу між цифровізацією та розвитком критичного мислення*. Подальші дослідження мають визначити стратегії, що дозволять ефективно інтегрувати цифрові технології в освітній процес, зберігаючи при цьому здатність людини до глибокого аналізу та рефлексії.

Список використаних джерел

1. Дрозд І. П. Число як принцип світобудови і світорозуміння. *Сучасна картина світу: інтеграція наукового та позанаукового знання:* збірник наукових праць. Суми: УАБС НБУ. 2004. Вип. 3. С. 64-69.
2. Маркевич К. Цифровізація: переваги та шляхи подолання викликів. Центр Разумкова. 06 вересня 2021. URL:

https://razumkov.org.ua/statti/tsyfrovizatsiia-perevagy-ta-shliakhy-podolannia-vyklykiv
3. Loh K. K., Kanai R. How has the internet reshaped human cognition? *Neuroscientist*. 2016. Vol. 22, No. 5. P. 506–520.
4. Firth J., Torous J., Yung A. R. The digital brain: How the internet may be changing our cognition. *World Psychiatry*. 2019. Vol. 18, № 2. P. 119–129.
5. Carr N. The shallows: What the internet is doing to our brains. New York: W. W. Norton & Company, 2011. 276 p.
6. Small G. W., Moody T. D., Siddarth P., Bookheimer S. Y. Your brain on Google: Patterns of cerebral activation during internet searching. *American Journal of Geriatric Psychiatry*. 2009. Vol. 17, № 2. P. 116–126.

ПОСТОЛ Олена,
д-р політ. наук, доц.,
професор кафедри політології
та загальноправових дисциплін,
Національний університет
«Запорізька політехніка», Україна

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ЦІННОСТІ В СУЧАСНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ПРОСТОРІ

Сучасний світ, до якого людина й культура є відкритими як ніколи раніше, швидко змінюється, стає дедалі складнішим, глобалізованим та непередбачуваним. Сприйняття трансформаційних процесів, що змінюють ціннісне середовище суспільства і особистості, здійснюється далеко неоднозначно і що утвердження нової шкали цінностей супроводжується суперечливими оцінками минулого, кризи сучасності та невизначеності майбутнього.

Спектр розуміння цінності варіює від будь-якої осягнутої особистістю соціальної норми до усвідомленого суспільством сенсу життя. У житті суспільства цінності виконують важливу роль інтегруючих, соціалізуючих, комунікативних основ шляхом регуляції соціальних відносин у вигляді специфічних систем норм контролю, соціальних інституцій та орієнтирів щодо цілеспрямованих дій людини. «Саме політичні цінності є основою формування та виконання стратегії національного розвитку, ідеології

державотворення, державної політики, прийняття законів й управлінських рішень. Слід розуміти, що, коли ключові політичні цінності стануть чітко визначеними орієнтирами розвитку нації та держави для переважної більшості громадян українського суспільства і коли громадяни впевнені, що чинна влада дотримується стратегічної мети суспільного розвитку під час реалізації державної політики, тоді можна буде розраховувати на підтримку громадян у спільній роботі з розбудови майбутнього справедливого суспільства. Таким чином, головне завдання держави в цьому контексті полягає в формуванні національно-ціннісної основи суспільства» [1, с. 130].

Безповоротний перехід до демократичної консолідованої соціальної системи відбувається за умови принципових змін на чотирьох основних рівнях: перший рівень – ідеологія, другий – інститути, третій – громадянське суспільство, четвертий – культура. Рівень 1: Ідеологія. Це рівень нормативних переконань про правильність чи неправильності демократичних інститутів і підтримуючих їх ринкових структур. Демократичні суспільства не можуть вижити, якщо люди не вірять, що демократія є легітимною формою правління. Перший рівень є сферою національної самосвідомості, у якій зміни сприйняття легітимності можуть відбутися зовсім несподівано. Рівень 2: Інститути. Ця сфера включає конституції, судові системи, партійні системи, ринкові структури і т. п. Інститути змінюються не так швидко, як ідеї в тому, що стосується легітимності, але ними можна маніпулювати за допомогою державної політики. Рівень 3: Громадянське суспільство. Це царство спонтанно створених соціальних структур, окремих від держави, що лежать в основі демократичних політичних інститутів. Ці структури оформляються ще повільніше, ніж політичні інститути. Вони менше піддаються маніпулюванню з боку державної політики і часто перебувають у зворотній залежності від державної влади, посилюючись по мірі відступу держави і навпаки. Рівень 4: Культура. Цей найглибший рівень включає такі явища, як структура сім'ї, релігія, моральні цінності, етнічна свідомість, «громадянськість» і партикулярні історичні традиції. Подібно до того як демократичні інститути покояться на здоровому громадянському суспільстві, громадянське суспільство, у свою чергу, має попередників і передумови на рівні культури. Культуру можна визначити як раціональну етичну звичку, передану за традицією. Хоча й піддається впливу подій, що відбуваються на трьох верхніх рівнях, культура схильна лише до найповільних змін.

Боротьба, яка допоможе визначити долю ліберальної демократії, буде вестися не із-за природи інститутів, з приводу чого вже значною

мірою досягнуто консенсусу у всьому світі. Справжня битва відбудеться на рівні культури, а отже – пріоритетів цінностей.

Усі країни, навіть найрозвиненіші, так або інакше знаходяться в процесі перманентних соціальних змін. Частина з них проходить транзицію від постіндустріального і посткапіталістичного суспільства до інформативного, постмодерністського суспільства. Про це свідчать результати сьомої хвилі світового дослідження цінностей (World Values Survey). Власне WVS розроблялося для перевірки гіпотези, що економічні та технологічні зміни трансформують основні цінності та мотивації громадськості промислово розвинених суспільств [2]. Традиційні для Західної Європи цінності, що здавна відігравали ключову роль в становленні індустріального суспільства, тобто економічні досягнення, зростання і раціональність, якоюсь мірою втратили свій вплив. На рівні суспільства в цілому спостерігається радикальне заміщення пріоритетів раннього етапу індустріалізації. Посилюється тенденція заклопотання негативними наслідками індустріалізації.

На рівні індивіда максимізація економічних успіхів поступово втрачає пріоритет: для зростаючої частини населення куди більше значущими стають самовираження і прагнення до осмисленої праці. Змінюються і мотивації в праці: максимізація доходів як головний пріоритет все очевидніше поступається місце міри задоволеності самим процесом праці.

Реакція українців на широкомасштабну воєнну агресію рф дає можливість стверджувати, що в Україні сформувалася громадянська політична нація. Тривалий характер випробувань для країни в цілому, і українського суспільства зокрема, порушує питання про стійкість і збереження внутрішньої солідарності. Війна не лише руйнує, але й формує в українському суспільстві нові якості, видозмінюючи країну зсередини. Ці зміни мають різноспрямований характер і можна твердити про помітне посилення потреби українців у самоідентифікації та єднанні [3, с. 13]. «Більшість українців своє майбутнє пов’язує з власною державою. Соціологічні дослідження показують, що «найважливішими для населення соціальними цінностями є безпека, сила, порядок, нормативність та рівність» [4, с. 160].

Отже, ключовим чинником трансформації політичного простору України вже сьогодні є саме українське суспільство, яке змінюється під впливом війни. Відкритість, конкуренція, лібералізація, демократичність, розвиток інститутів громадської участі – всі ці вимоги є, водночас, критеріями європейської та євроатлантичної інтеграції України. Остання, як демонструють результати соціологічних опитувань, з точки зору більшості українців також є ціллю найближчого майбутнього.

Список використаних джерел

1. Дранчук І. Політичні цінності як аксіологічні засади функціонування держави і суспільства. *Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2025. № 3. С. 129–136.
2. Сакало О. Є. Сьома хвиля світового дослідження цінностей (World Values Survey): історія, методологія та методика. *Актуальні проблеми філософії та соціології : Науково-практичний журнал.* Одеса, 2021. Вип. 31. С. 69–73.
3. Суспільство, трансформоване війною: аналіт. доп. Київ: НІСД, 2025. 79 с.
4. Українське суспільство в умовах війни. Рік 2024: монографія; за ред. член. кор. НАН України, д. філос. н. Є. Головахи, член.-кор. НАН України, д. соц. н. С. Дембіцького. Київ: Інститут соціології НАН України, 2024. 450 с.

ПРИЙМАК Олег,
д-р іст. наук, проф.,
професор кафедри філософії,
публічного управління та соціальної роботи,
Запорізький національний університет, Україна
ПРИЙМАК Юлія,
канд. соц. наук, доц.,
доцент кафедри соціології,
Запорізький національний університет, Україна

РОЛЬ ЦИФРОВІЗАЦІЇ У ФОРМУВАННІ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАГІСТРІВ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ «СОЦІОЛОГІЯ» І «ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ»

Запити сьогодення окреслили перед вищою школою низку актуальних завдань. Одним з найважливіших серед них стала реалізація напрямку цифровізації у навчальному процесі. Для магістрів спеціальностей «Соціологія» і «Публічне управління та адміністрування» це завдання в процесі формування професійних компетентностей має не аби яку роль. Тому, в межах проходження практики у закладах системи державного управління та місцевого самоврядування вони отримують можливість не лише ознайомлення з

особливостями адміністрування й соціального управління, а й практичні навички цифровізації.

Впровадження систем електронного документообігу, електронних архівів в органах державної влади та місцевого самоврядування створює не лише оптимальні умови для оптимізації процесів надання адміністративних послуг через швидкість пошуку необхідної інформації, зручне зберігання великої кількості документів, а й формує у магістрів практичні навички роботи з документами та технічними приладами. Саме тому, в умовах дистанційного навчання у прифронтовому місті цифровізація, як невід'ємна складова навчального процесу, закріплює отриманні на заняттях знання про забезпечення цілісності, збереженість візуальних джерел та їх автентичність.

Підкреслимо, що зазначені чинники свідчать про необхідність вивчення та застосування іноземного досвіду, що має стати основою для побудови дієвої системи електронного документообігу та загалом ефективної моделі електронних архівів органів державної влади та місцевого самоврядування в Україні, як баз практик для магістрів спеціальностей «Соціологія» і «Публічне управління та адміністрування» ЗНУ.

На теперішній час в Україні назріла потреба у створенні в системі публічного управління дієвої мережі електронних архівів, бо наразі вона або зовсім відсутня або має значні недоліки та суперечності. Зокрема, це проявляється у відсутності електронних баз даних архівних документів, накопичений великий масив документів, які наразі не мають відцифрованої електронної версії. Крім того, в умовах війни, спостерігається зростання уваги науково-педагогічного персоналу вищих навчальних закладів щодо розвитку практичних навичок роботи з нормативно-правовою базою та джерелами адміністративного походження [1, с. 242].

При цьому слід зазначити, що дослідження розвитку систем електронних архівів в органах державного управління та місцевого самоврядування в Україні являє собою актуальний напрям в межах навчальної практики не лише управлінців, а й соціологів. Вагомий внесок у розкриття питання застосування зарубіжного досвіду до цифровізації адміністративних процесів в архівних установах регіональної та місцевої влади в Україні був зроблений М. Саттон. Серед вітчизняних вчених слід відмітити Л. Сліпченко, А. Лавренюк, П. Марченко, В. Бондаренко, М. Шуляченко, І. Тюрменко.

У зв'язку з цим, слід звернути увагу на те, що зазначена проблема у вітчизняній соціологічній, соціально-управлінській та публічно-управлінській думці має недостатнє наукове обґрунтування.

Перш за все, це пов’язано з відсутністю ґрунтовних досліджень за останні роки та дослідженням тільки окремих аспектів існування систем електронних архівів. У працях зарубіжних дослідників ми можемо прослідкувати використання та створення теоретичних концепцій, які дозволяють розглядати це питання з урахуванням багатьох чинників. Відкритим залишається питання научення магістрів спеціальностей «Соціологія» і «Публічне управління та адміністрування» навичкам роботи з візуальними джерелами, а також застосування ними досвіду цифровізації у майбутній професійній діяльності.

Під час проходження практики, згідно з навчальним планом освітніх програм «Соціологія» і «Публічне управління та адміністрування» ЗНУ, магістри, працюючи з нормативно-правовими документами та джерелами особистого походження, отримують можливість вдосконалення особистих компетентностей на шляху професійного становлення. Загалом, система електронних архівів наразі тільки розвивається та має значні недоліки та суперечності. Серед таких необхідно виокремити: недосконалість нормативно-правової бази, необхідність прийняття спеціалізованого закону, що прямо стосується електронних архівів, який мав би охопити всі аспекти функціонування та запровадження електронних архівів: від визначення основних питань, до аспектів захищеності електронних документів, розміщення окремих архівних фондів в мережі Інтернет тощо [2, с. 12].

В ході практики магістри мають можливість сформувати загальне бачення про те, що вивчення та запровадження іноземного досвіду організації електронних архівів в закладах та установах сфери публічного управління, а саме досвід Франції, Німеччини, США, дозволить створити в Україні сучасну систему збереження, відтворення, використання електронних архівних документів та покращити якість надання адміністративних послуг, шляхом швидкого доступу до таких документів, обміну інформацією та забезпечення комунікації громадян з органами державної влади та місцевого самоврядування. Додамо, що дослідивши стан розвитку систем електронних архівів, в закладах, що спеціалізуються на наданні державних послуг магістри мають можливість встановити, що системне впровадження елементів електронного документообігу для забезпечення швидкого обміну інформацією всередині структурних підрозділів системи публічного

управління знаходиться на стадії розвитку [4, с. 11]. Діяльність магістрів-практикантів має певне значення й для загальної справи цифровізації адміністративних процедур органів державного управління та місцевого самоврядування прифронтових областей, бо оцифрування існуючого масиву документів та створення електронної бази користування, дозволить значно скоротити час у пошуку необхідної інформації та забезпечення вчасності виконання запитів та надання державних послуг.

Список використаних джерел

1. Варенко В. М., Клімчук О. О. Особливості електронних архівів. Матеріали 4-ї Міжнародної наукової конференції ІКС-2015 «Інформація, комунікація, суспільство 2015», 20-23 травня 2015, Україна, Львів-Славське / Нац. ун-т «Львів. політехніка», каф. соц. комунікацій та інформ. діяльності ; [відп. за вип. : А. М. Пелещишин, І. О. Хміль]. Львів : [Львівська політехніка], 2015. С. 242–243.
2. Верес І. Я. Правове регулювання електронних підписів. *Цивільне право і процеси*. 2017. № 13. С. 11–15.
3. Плахова О. М. Соціологія управління: Навчально-методичний посібник для студентів соціологічного факультету. Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. 128 с.
4. Приймак О. М., Приймак Ю. О. Соціальні технології забезпечення ефективної діяльності державного службовця Запоріжжя: ЗЦППКК, 2008. 38 с.
5. Тюрменко І., Рогожа М., Божук Л., Кучеренко Т., Халецька Л. Соціально-етичні основи збереження цифрової історико-культурної спадщини України : монографія. Київ: Талком, 2017. 172 с.

ЛАБУНЕЦЬ Діана,
студентка, Державний торговельно-
економічний університет, Україна
ШУСТ Наталія,
д-р соц. наук, проф.,
професор кафедри філософії, соціології
та політології, Державний торговельно-
економічний університет, Україна

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК СКЛАДОВА ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Актуальність дослідження. Інформаційне суспільство характеризується використанням соціальних мереж, а також визнанням інформації як найважливішого суспільного ресурсу [1] у всіх сферах соціального життя. На теперішній час соціальні мережі заполонили увесь світ. Понад чотири мільярди людей у світі кожного місяця користуються соціальними мережами. На сьогодні у світі зареєстрували 21,6 млн людей у соцмережах. Більш того, щодня до них приєднуються майже два мільйони нових користувачів або 14 нових користувачів щосекунди. Дослідники виявили, що у середньому люди користуються соціальними мережами 15% свого часу, коли не сплять. Також експерти відзначають, що під час пандемії коронавірусу люди стали більше користуватися соцмережами. Особливо актуальним є використання соціальних мереж в умовах війни [4]. Оскільки в більшості закладів освіти в Україні учні та учителі, студенти та викладачі позбавлені можливості проводити навчання в класах та аудиторіях, їм доводиться більше часу проводити в соцмережах. Джерелом інформації в освітній сфері можуть бути відкриті освітні ресурси як інструмент отримання дистанційного навчання [3]. У лідерах популярних освітніх соціальних платформ – Teams, MIA, Moodle, Google, Zoom, Telegram, Viber.

Мета дослідження. Розглянути соціальні мережі як явище у сучасному суспільстві, їхній вплив на освітні процеси. Окреслити можливості застосування сучасних соціальних платформ в процесах навчання, розглянути класифікацію інтернет-ресурсів, які можна використовувати в освіті.

Метод та методика дослідження полягають у проведені власного соціологічного опитування, аналізі соціологічних

досліджень, наукових джерел та літератури на тему соціальні мережі в освітньо-інформаційному середовищі.

Основні результати. Сьогодні неможливо уявити життя людини без соціальних мереж. Вони впроваджуються в усі соціальні процеси і практики. У сучасній педагогічній спільноті широко обговорюють способи взаємодії педагогів і учнів у соціальних мережах Інтернету [7] (на конференціях, форумах, майстер класах). Соціальні мережі відкрили здобувачам освіти нові можливості для професійного і особистісного спілкування. Електронні соціальні мережі – це не лише розважальний засіб комунікації між людьми, але й потужна складова інформаційно-освітнього середовища, яка має великий освітній потенціал [5]. А відтак, соціальні мережі також відіграють важливу роль у мотивації студентів до навчання та формують компетенції [6], які сприяють активному входженню в змінне соціальне середовище. Вони надають можливість самовираження, участі в спільнотах за інтересами й отримання негайного зворотного зв'язку. Це створює сприятливі умови для активного залучення студентів до освітнього процесу, що у свою чергу позитивно впливає на їхню академічну успішність. Ефективне використання соціальних мереж в освітньому середовищі залежить від збалансованого підходу, який ураховує як їхні переваги, так і потенційні ризики. Підвищення цифрової грамотності, розробка відповідних політик і стратегій управління, а також активне залучення студентів до освітнього процесу через соціальні мережі сприятимуть покращенню якості освіти та підготовці студентів до викликів сучасного світу [2]. І так для досягнення чіткого розуміння освітнього середовища та ставлення здобувачів освіти до впровадження цифрових платформ, нами було проведено опитування в якому зазначено наступні дані. Найпоширенішими онлайн-платформами для навчання є Zoom і Telegram, які використовують 88,9% опитаних. Microsoft Teams застосовують 77,8% респондентів, а Google-сервіси (Classroom, Meet, Drive) – 66,7%. Платформу MIA використовують 55,6%, Viber – 33,3%, Instagram – 22,2%, а Moodle – лише 11,1% опитаних. Згідно з опитуванням, найбільш поширеною метою використання онлайн-платформ у навчанні є отримання навчальних матеріалів, що зазначили 88,9% опитаних. Перегляд лекцій та онлайн-занять, а також спілкування з викладачами важливі для 66,7% респондентів. Виконання та здача завдань, проходження тестів і контрольних робіт також підтримують 66,7% опитаних. Обговорення завдань з одногрупниками здійснюють 33,3% студентів. Також, 55,6% респондентів використовують соціальні мережі та навчальні платформи для самостійної підготовки

до занять щодня. Ще 44,4% опитаних зазначили, що користуються ними кілька разів на тиждень. 88,9% респондентів стикається з проблемою поганої якості зв'язку або технічних збоїв. Через відсутність взаємодії з викладачами – 11,1%. А, 44,4% опитаних – важко зосередитись на онлайн заняттях. Ці проблеми актуальні зараз на тлі загального розвитку освітньої системи, зокрема в контексті формування та удосконалення нормативно-правової бази, необхідної для функціонування системи громадянської освіти в Україні. На рівні формальної освіти, де ця база є найбільш системною, відбулося оновлення державних стандартів, в яких чіткіше окреслюються громадянські та соціальні компетенції здобувачів освіти. Триває робота над розробленням стандарту профільної середньої освіти, зміст якого матиме суттєвий вплив на зміст і структуру підготовки здобувачів на інших рівнях освіти. Передбачається, що розвиток громадянських компетентностей здобувачів посяде своє пріоритетне місце в цьому стандарті [8, с. 37]. Ця тенденція тісно пов'язана із важливістю національно-патріотичного виховання, яке має стати невід'ємною складовою освітнього процесу. Тож, детальніше про шляхи реалізації національно-патріотичного виховання в системі освіти України. А саме про інформаційне забезпечення національно-патріотичного виховання:

– організація у теле-, радіопрограмах, інтернет-ресурсах та в друкованій пресі постійно діючих рубрик, що популяризують українську історію;

– запобігання пропаганді в засобах масової інформації культу насильства, жорстокості і бездуховності;

– виробництво кіно- і відеофільмів, підтримка видання науковопопулярної, наукової, художньої літератури національно-патріотичного спрямування;

– підготовка інформаційної та науково-популярної літератури для батьків з питань патріотичного виховання дітей та молоді у сім'ї; висвітлення в засобах масової інформації кращого досвіду родинного виховання, тощо [8, с. 277]. Можемо зазначити, що усі ці заходи спрямовані на формування у громадян національної свідомості, гордості за свою країну, збереження культурної спадщини та зміцнення духовно-моральних цінностей українського суспільства.

Висновки. Отже, наше дослідження показало, що соціальні мережі та онлайн-платформи відіграють важливу роль у сучасному освітньому процесі, особливо в умовах війни, коли студенти та викладачі позбавлені можливості навчатися у традиційному форматі. Вони не лише сприяють доступу до навчальних матеріалів, а й

забезпечують комунікацію між учасниками освітнього процесу, обговорення завдань і самостійну підготовку. Проте опитування виявило, що разом з усіма перевагами є і недоліки, а саме існують деякі труднощі з якістю зв'язку, відсутністю взаємодії з викладачами, а також проблеми з концентрацією уваги під час занять. Тож, треба вдосконалювати систему цифрової освіти , підвищувати цифрову грамотність здобувачів освіти, а також більше уваги приділити саме виробленню стратегії щодо покращення віртуального середовища. Також, як ми зазначали сучасний етап розвитку освітньої системи України характеризується посиленою увагою до формування громадянських компетентностей та національно-патріотичного виховання. Важливою складовою цього процесу є інформаційне забезпечення, що охоплює як медійний так і освітній простори. Виробництво та організація фільмів і літератури спрямованих на патріотичне сприйняття, популяризація практик родинного виховання. Комплексний підхід до кожної складової цього процесу сприятиме формуванню свідомості та активного патріотично налаштованого Українця.

Список використаних джерел

1. Морозов А. Ю., Шуст Н. Б. Становлення інформаційного суспільства в Україні: виклики та перспективи. *Освітній дискурс*: збірник наукових праць. 2022. № 41(7-9). С. 26–38. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/39387/Morozov_Shust.pdf?sequence=1&isAllowed=y
2. Зацерківна М., & Халіманенко В. Соціальні мережі як ефективне середовище в освітньому процесі. Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері. 2024. №7(1), С. 46–57. https://doi.org/10.31866/2617-796X.7.1.2024.306999
3. Shust N., Smorodina A. Open education resources as sociocultural paradigm and their regulation from the point of view of Ukrainian copyright law. *Jurisprudence in the moden information space*: Collective monograph. Accent Graphics Communications & Publishing. 2019. P. 248–264. https://doi.org/10.33531/monograph.2019.1
4. Соціальні мережі як ефективне середовище комунікації в навчальній практиці на уроках фізики. URL: https://naurok. com.ua/socialni-merezhi-yak-efektivne-seredovische-komunikaci-v-navchalniy-praktici-na-urokah-fiziki-337026.html
5. Шуст Наталія. Освіта у стратегії випередження гібридних загроз українській суб'єктності у глобалізованому світі. *Соціокультурні трансформації та геополітичні виклики в умовах багатополярного світу* [Електронний ресурс] : тези доп. Всеукр. наук.-практ.

конф. (Київ, 24 листоп. 2022 р.) / відп. ред. А. Кравченко. Київ : Держ. торг.-екон. ун-т, 2022. С. 357–360. http://doi.org/ 10.31617/ k.knute.2022-11-24
6. Шуст Н. Б. Компетенції – основа поступального розвитку освіти. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. К.: НАУ, 2010. № 1. С. 86-89.
7. Соціальні мережі – потужна складова освітнього простору закладу позашкільної освіти: інформаційно-методичний порадник/ матеріал семінару-практикуму. Уклад. К. С. Філюшина. Слов'янськ: ДОПДЮТ, 2023. 37 с. URL: https://donopdut.org.ua/wp-content/uploads/2023/09/Socailni-merezhi-potuzhna-skladova-osvitnogo-prostoru-ZPO.pdf.
8. Сучасний стан, пріоритети та перспективи розвитку системи громадянської освіти в Україні / Авт. кол.: Ю. Якименко (керівник), П. Стецюк (координатор проєкту), І. Балуба, А. Биченко, Д. Добровольський, В. Замятін, О. Литвиненко, М. Міщенко. Центр Разумкова, 2023. 351 с. URL: https://razumkov.org.ua/images/2023/12/18/2023-POLIT-OSVITA.pdf

ЛЯКІШЕВА Софія,
курсантка, Військовий інститут
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, Україна
ЖИЦЬКИЙ Павло,
підполковник, старший викладач
кафедри військової журналістики,
Військовий інститут
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, Україна

РЕАБІЛІТАЦІЯ ВІЙСЬКОВИХ ПІСЛЯ БОЙОВИХ ДІЙ: СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ТА СТАЛІСТЬ ПІДХОДІВ

Військові, які повертаються з бойових дій, стикаються з численними викликами, що стосуються як фізичного, так і психологічного здоров'я. Їхня реабілітація є важливою складовою сталого розвитку суспільства, адже забезпечення їхнього благополуччя сприяє не лише збереженню їхнього здоров'я, а й соціальній стабільності. Одним із ключових аспектів цього процесу є досягнення Цілі 3 сталого розвитку ООН – забезпечення міцного здоров'я і благополуччя для всіх громадян, включно з ветеранами [1].

Однією з найсерйозніших проблем, з якими стикаються військові після повернення з бойових дій, є посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). Він може проявлятися у вигляді депресії, тривожності, безсоння, агресії або навіть суїцидальних думок [2, с. 118].

Для подолання таких станів необхідна якісна психологічна допомога, яка включає:

– когнітивно-поведінкову терапію для зміни негативних мисленнєвих патернів;

– групову терапію, яка допомагає військовим ділитися своїми переживаннями;

– арт-терапію та спортивну реабілітацію, що сприяють зниженню рівня стресу та підвищенню самопочуття;

– медикаментозне лікування у складних випадках, під наглядом фахівців [3, с. 30-31].

Забезпечення доступу до якісної психологічної допомоги є необхідною умовою успішної реабілітації військових та їхньої інтеграції в суспільство.

Окрім психологічної реабілітації, важливим аспектом відновлення ветеранів є їхня соціальна адаптація. Серед головних викликів можна виокремити:

– труднощі з працевлаштуванням через відсутність цивільного досвіду роботи;

– соціальну ізоляцію, яка виникає через зміну середовища та розрив зв’язків із цивільним населенням;

– проблеми з житлом та фінансовою стабільністю [4, с. 54].

– Щоб подолати ці труднощі, в багатьох країнах діють спеціальні програми, які сприяють адаптації військових. Наприклад:

– курси перекваліфікації для ветеранів, що допомагають їм знайти нову професію;

– державні програми підтримки малого бізнесу для військових;

– соціальні ініціативи, що залучають ветеранів до громадської діяльності та волонтерства [5].

В Україні реабілітація військових є надзвичайно актуальною темою, особливо у контексті бойових дій останніх років. Сьогодні діє низка державних і волонтерських ініціатив, спрямованих на підтримку ветеранів, зокрема:

– Центри реабілітації для військових, де надається комплексна медико-психологічна допомога [6];

– Програми соціальної адаптації**,** які включають курси з підприємництва та кар’єрного розвитку;

– Волонтерські організації, що допомагають ветеранам знайти своє місце в суспільстві.

Прикладом можна відзначити Veteran Hub – мережу підтримки для воїнів та їхніх близьких: дружин і чоловіків, коханих людей, членів родин. У 2016 році невелика ГО «Побратими» надихається досвідом створення системи психологічної підтримки ветеранів США, Канади і Данії й виникає ідея адаптувати її для українських ветеранів і ветеранок АТО/ООС. Її підтримують українські благодійні фонди та міжнародні організації з реінтеграції ветеранів. Наразі мережею філій відбувається надання послуг в трьох напрямах: персонального супроводу і з питань працевлаштування, юридичному та психологічному [7].

Попри позитивні зрушення, ще є потреба у вдосконаленні державної політики щодо ветеранів, створенні більш ефективної системи реабілітації та посиленні підтримки з боку суспільства.

Успішна реабілітація військових після бойових дій потребує комплексного підходу, що включає фізичну, психологічну та соціальну підтримку. Для цього необхідно:

– розширити доступ до якісної психологічної допомоги, зокрема за рахунок навчання фахівців та фінансування реабілітаційних програм;

– розробити спеціалізовані програми для сімей військових, щоб допомогти їм адаптуватися до змін у стосунках та спілкуванні;

– покращити механізми соціальної інтеграції, зокрема через освітні програми, медіакампанії та тренінги для цивільних щодо проблем ветеранів, їхніх психологічних станів та потреб;

– посилити державну підтримку реабілітаційних проєктів та співпрацювати з міжнародними організаціями для обміну досвідом.

Взаєморозуміння між військовими та цивільними можливе лише через спільні зусилля та усвідомлення важливості реабілітації захисників. Тільки через комплексний підхід можна забезпечити повноцінне повернення військових до цивільного життя та досягнення соціальної справедливості, що відповідає принципам сталого розвитку.

Список використаних джерел

1. Організація Об’єднаних Націй. Цілі сталого розвитку. URL: https://www.undp.org/uk/ukraine/tsili-staloho-rozvytku (дата звернення 20.02.2025).

2. Гостра реакція на стрес. Посттравматичний стресовий розлад. Порушення адаптації. Клінічна настанова, заснована на доказах. Державний експертний центр МОЗ України. 217 с. URL: https://www.dec.gov.ua/mtd/home/ (дата звернення 23.02.2025).
3. Швець А. В., Горішна О. В., Кіх А. Ю., Іванцова Г. В., Горшков О. О., Ричка О. В. Особливості організації медико-психологічної реабілітації військовослужбовців в країнах-членах та партнерах НАТО. *Український журнал військової медицини.* Т. 2. №4. 2021. С. 26-36. URL: https://www. researchgate.net/ publication/ 357924231_Osoblivosti_organizacii_mediko-psihologicnoi_reabilitacii_vijskovosluzbovciv_v_krainah-clenah_ta_partnerah_NATO (дата звернення 25.02.2025).
4. Ткачук Я. В. Публічна політика підтримки реінтеграції військовослужбовців як фактор забезпечення суспільного добробуту. Національний університет «Києво-Могилянська академія». Київ. 2024. 66 с. URL: https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/ bitstreams/1a59447c-9fe1-4f7b-ab38-c764ced0a1ad/content (дата звернення 20.02.2025).
5. Міністерство у справах ветеранів України. Програми соціальної адаптації. URL: https://mva.gov.ua/ (дата звернення 23.02.2025).
6. У Києві створили унікальний реабілітаційний центр національної мережі RECOVERY. URL: https://recoveryua.org/u-kiyevi-stvorili-tsentr-recovery.html (дата звернення 25.02.2025).
7. Veteran Hub: допомога на шляху до цивільного життя. URL: https://veteranhub.com.ua/pro-hub/pro-veteran-hub/ (дата звернення 20.02.2025).

ZGIRSKAS Eligijus,
master's student in tourism and sports management,
Lithuanian Sport University, Lithuania
ANDRIUKAITIENĖ Regina,
department of sport and tourism management dr. asist.,
Lithuanian Sport University, Lithuania

THE ROLE OF THE MANAGER IN THE DEVELOPMENT OF HUMAN RESOURCES IN A SPORT ORGANIZATION

Summary. Sport organizations operating in a dynamic environment face many challenges that require effective human resource management (Dirani, et al., 2020). The role of the manager is becoming a key factor in

employee motivation, professional development and organizational performance (Megheirkouni, 2020). This study examines how employees perceive the role of the manager in human resource development in a sport organization. The study is based on a qualitative methodology involving semi-structured interviews and content analysis. The results show that a manager's ability to create a supportive learning environment, and to use mentoring and feedback practices, are critical factors in increasing employee job satisfaction and organizational effectiveness.

Introduction. Human resource development is an important aspect of any organization's activities, but it becomes particularly significant in sport organizations (Chelladurai & Kim, 2022). Managers not only administer, but also create an environment that fosters employee growth, learning and collaboration. Leadership, support and the use of developmental approaches have a direct impact on employee motivation, performance and organizational outcomes (Lefebvre, Zeimers, Rihoux & Zintz, 2022).

The aim of the study is – to determine the role of the manager in the development of human resources in sport organizations from the employees' point of view. Objectives: to analyze the role of the manager in a sport organization from a theoretical perspective; to identify the main characteristics of the manager necessary for the development of employees; to assess the impact of the manager on the development of employees from the point of view of managerial staff.

The research was carried out using a qualitative method – semi-structured interviews with employees of sports organizations. The analysis focused on leadership styles, learning and development opportunities for employees in the organization, and development methods used by managers.

Results and discussion. The results of the study show that managers who focus on employee development achieve better organisational performance. The main aspects that influence employee development are:

– Leadership and mentoring: managers who act as mentors encourage employee initiative and growth.

– Feedback: regular and constructive feedback promotes learning and development.

– A supportive work environment: Employees have a greater appreciation for organisations that provide them with opportunities to learn and grow.

Conclusions. The role of the manager in a sport organization is essential for the development of employees and the success of the

organization; managers who encourage learning and mentoring contribute to higher job satisfaction. Effective leadership and human resource development enhance the competitiveness of the organisation.

References

1. Dirani, K. M., Abadi, M., Alizadeh, A., Barhate, B., Garza, R. C., Gunasekara, N., ... & Majzun, Z. (2020). Leadership competencies and the essential role of human resource development in times of crisis: a response to Covid-19 pandemic. *Human resource development international*, 23(4), 380–394. https://doi.org/10.1080/13678868.2020.1780078
2. Megheirkouni, M. (2020). Servant leadership, trust and knowledge management in sport organisations. *International Journal of Sport Management and Marketing*, 20(3–4), 211–231. https://doi.org/10.1504/IJSMM.2020.110835
3. Chelladurai, P., & Kim, A. C. H. (2022). *Human resource management in sport and recreation.* Human Kinetics.
4. Lefebvre, A., Zeimers, G., Rihoux, B., & Zintz, T. (2022). Organizational resources and collaboration between sport clubs: a qualitative comparative analysis. *International Journal of Sport Management*, 73, 179-190. https://doi.org/10.1080/16184742.2020.1731 838

СИНЮЧЕНКО Артем,
канд. політ. наук,
асистент кафедри філософії,
соціології та політології,
Державний торговельно-
економічний університет, Україна

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ І ТРАНСФОРМАЦІЯ РИНКУ ПРАЦІ: ВИКЛИКИ ПРЕКАРИЗАЦІЇ ТА СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ

Трансформація ринку праці під впливом штучного інтелекту (ШІ) є однією з ключових тенденцій XXI століття, що має далекосяжні соціально-економічні наслідки. Поряд з позитивними аспектами, такими як підвищення продуктивності та створення нових можливостей, поширення ШІ несе в собі ризики посилення

прекаризації, поглиблення соціальної нерівності та дестабілізації ринку праці [1].

Проблема впливу ШІ на ринок праці все частіше опиняється в центрі уваги політиків та громадськості. Нехтування потенційними негативними наслідками впровадження ШІ може призвести до посилення соціальної напруги, зростання безробіття та радикалізації політичних настроїв [2].

Одним із ключових аспектів цієї проблеми є теза щодо посилення прекаризації внаслідок автоматизації робочих місць. З одного боку, ШІ створює нові робочі місця, особливо у високотехнологічних галузях, але з іншого – призводить до витіснення працівників, зайнятих рутинною та низькокваліфікованою працею. Це, в свою чергу, призводить до зростання нестандартної, тимчасової та низькооплачуваної зайнятості, тобто прекаризації [3].

Згідно з даними звіту McKinsey Global Institute за 2023 рік, прогнозується, що до 2030 року до 30% сукупного робочого часу в економіці США може бути автоматизовано, що матиме прямий вплив на зайнятість у таких сферах, як обслуговування клієнтів, фінансовий сектор, юриспруденція, транспорт і виробництво [1]. Подібні процеси спостерігаються і в європейських країнах. Дослідження, проведене Oxford Martin School у 2023 році, показує, що до 47% робочих місць у США перебувають під загрозою автоматизації.

По-друге, зростання попиту на висококваліфіковану працю: впровадження ШІ стимулює попит на працівників з високим рівнем кваліфікації та спеціалізованими навичками, що ускладнює можливості працевлаштування для працівників з низькою кваліфікацією.

Прекаризація викликає такі проблеми, як посилення нерівності, нестабільність доходів і відсутність соціальних гарантій. Крім того, цифровізація посилює інформаційну асиметрію між роботодавцями та працівниками, обмежуючи можливості профспілкового захисту та колективного представництва інтересів[4].

Впровадження ШІ призводить не лише до заміни людської праці у стандартних процесах, але й до трансформації моделей зайнятості. У глобальній економіці спостерігається тенденція до витіснення традиційних трудових відносин і заміщення їх короткостроковими контрактами, аутсорсингом і дистанційною роботою. Такі зміни особливо помітні у сферах виробництва, логістики та фінансових послуг, де автоматизація та алгоритмізація значно зменшують потребу у фізичній та когнітивній праці людини.

Ще одним важливим наслідком впровадження ШІ є загострення проблеми цифрової нерівності. У той час, як висококваліфіковані фахівці отримують нові можливості для кар’єрного зростання, низькокваліфіковані працівники стикаються з ризиком витіснення з

ринку праці без можливості швидкої адаптації. Системи освіти та професійної підготовки часто не встигають за темпами розвитку технологій, що ще більше ускладнює процес перекваліфікації.

Для пом'якшення негативного впливу штучного інтелекту на ринок праці необхідний комплексний підхід, що охоплює декілька ключових напрямів.

По-перше, інвестиції в освіту та навчання є критично важливими. Слід забезпечити працівників можливостями для перекваліфікації та здобуття нових навичок, які відповідають вимогам цифрової економіки.

По-друге, посилення соціального захисту є необхідним для підтримки працівників, які втратили роботу внаслідок автоматизації або змушені погоджуватися на нестандартні форми зайнятості. Це може включати розширення системи соціального страхування, впровадження безумовного базового доходу, надання допомоги по безробіттю, субсидії на перекваліфікацію та допомогу з переїздом. Важливо створити систему соціального захисту, яка забезпечить працівникам гідний рівень життя та захист від соціальних ризиків [5].

Для пом'якшення негативного впливу штучного інтелекту на ринок праці необхідний комплексний підхід, що охоплює декілька ключових напрямів. Важливими є реформування системи соціального захисту для охоплення нестандартних працівників, інвестування в програми перепідготовки кадрів та підтримку навчання протягом життя, регулювання ринку праці з урахуванням змін, спричинених цифровізацією, контроль за використанням ШІ для запобігання дискримінаційним практикам, запровадження механізмів підтримки самозайнятих осіб та розвиток нових моделей соціального страхування, а також забезпечення захисту прав працівників, які залежать від автоматизованих систем прийняття рішень, зокрема, щодо алгоритмічного контролю продуктивності. Для мінімізації негативних наслідків, таких як посилення прекаризації, поглиблення соціальної нерівності та дестабілізація ринку праці, необхідний комплексний підхід, який включає в себе інвестиції в освіту та навчання, посилення соціального захисту, регулювання ринку праці, сприяння соціальному діалогу та заохочення етичних ділових практик.

Важливо усвідомлювати, що технологічний прогрес є неминучим, але його наслідки можуть бути спрямовані в позитивне русло, якщо суспільство буде готове до змін та вживатиме активних заходів для адаптації до нових умов. Створення справедливого, інклюзивного та сталого ринку праці в умовах цифрової економіки є викликом, який потребує спільних зусиль уряду, бізнесу, профспілок та громадськості.

Список використаних джерел

1. McKinsey Global Institute (2023). Generative artificial intelligence and the future of work in America. Report. URL: https://www.mckinsey.com/mgi/our-research/generative-ai-and-the-future-of-work-in-america#/
2. Wang J., Xing Z., Zhang R. AI technology application and employee responsibility. Humanit Soc Sci Commun, 2023. № 10(356). DOI: https://doi.org/10.1057/s41599-023-01843-3
3. OECD (2018). Good Jobs for All in a Changing World of Work: The OECD Jobs Strategy OECD. URL: https://doi.org/10.1787/9789264308817-en
4. Батрименко О., Синюченко А., Перепелиця Н. Політичні аспекти посилення процесів прекаризації через розвиток «гіг-економіки». *«Дні науки філософського факультету – 2023»*, Міжн. наук. конф. (2023; Київ). / редкол. : А. Є. Конверський [та ін.]. К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2023. С. 531-537.
5. Синюченко А. Пріоритетні напрями дослідження проблематики прекарності. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Питання політології»*. 2021. №39. https://doi.org/10.26565/2220-8089-2021-39-07

ДЕВ'ЯТЬЯРОВ Станіслав,
аспірант, Університет Григорія Сковороди
в Переяславі, Україна
ЮХИМЕНКО Наталія,
канд. філос. наук, доц.,
доцент кафедри філософії
і соціальної антропології
імені професора І. П. Стогнія,
Університет Григорія Сковороди
в Переяславі, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ ТА НЕБЕЗПЕКИ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Останні десятиліття ознаменувалися стрибком у цифровізації суспільства. Усі сфери життя стали пов'язаними з сучасними комп'ютерними технологіями. Вже неможливо уявити собі навчання з використанням виключно паперових книжок. Традиційні бібліотеки

втрачають свою цінність оскільки більшість паперових навчальних матеріалів зараз оцифровують, а деякі з самого початку існують виключно в цифровому вигляді. Чат-боти та системи на основі штучного інтелекту останніми роками кардинально змінили наше життя.

В сучасному світі використання штучного інтелекту (ШІ) стає повсякденністю та часто заміняє використання перевірених джерел інформації. Сліпа довіра до засобів на основі ШІ призводить до недооцінки ризиків використання. Використання цифрових засобів та засобів на основі ШІ потребує особливої культури, яку необхідно виховувати.

Зокрема лікарі відзначають ризики використання чат-ботів, таких як ChatGPT [4], для отримання медичних порад. Чат-боти на основі ШІ генерують деяку інформацію та поради, що часто бувають вигадкою або викривленням реальної інформації про хвороби. ШІ часто надає некоректні поради пацієнтам, які базуються на упередженнях щодо діагнозу. Пацієнти користуються засобами на основі ШІ, оскільки надмірно довіряють сучасним цифровим технологіям або не мають можливості та бажання вчасно звернутися до лікаря за кваліфікованою консультацією. Водночас дослідники в галузі ШІ часто використовують антропоморфні терміни щодо цифрових систем, надаючи таким чином їм людські риси. Прикладом є термін «галюцинації», що позначає похибки під час генерації контенту системою. Варто утримуватися від подібної термінології, щоб не вводити в оману користувачів та не створювати надмірної довіри.

Застосування ШІ в освітній діяльності теж створює багато викликів. Дослідники в статті [1] відзначають, що основними проблемами застосування ШІ в освіті є наступні фактори:

– Точність інформації, що надає ШІ;
– Упередженість ШІ;
– Етичні питання використання;
– Питання приватності користувачів;
– Механізми модерації контенту, який використовує ШІ;
– Питання плагіату під час створення контенту за допомогою ШІ.

Виникає необхідність вирішення описаних вище факторів. Водночас постає питання підвищення кваліфікації педагогічного складу навчальних закладів. Як зазначає авторка дослідження [6] педагогічним працівникам не вистачає компетенцій, пов’язаних з використанням ШІ. Проблеми можуть виникати і через неможливість вивчення нових програмних засобів на основі ШІ, і через відсутність

технічних можливостей в закладі освіти. Водночас ШІ дозволяє спростити роботу педагогічного працівника та зробити її ефективнішою. З використанням ШІ педагогічні працівники можуть суттєво урізноманітнити навчальний процес та індивідуалізувати його. Виникає можливість гнучко генерувати навчальні матеріали та автоматизовувати процес перевірки робіт здобувачів освіти.

З іншої сторони використання ШІ в освіті потребує побудови систем модерування контенту, що використовуються для тренування навчальних систем на основі ШІ. Використання ШІ, що самонавчається, може призводити до виникнення упереджень та викривлення інформації. Як показали автори дослідження [2] користувачі більше довіряють інформації, що вони отримують від систем на основі ШІ, ніж інформації від інших людей. Цифрові інструменти створюють враження надійності та неупередженості. Насправді ж ШІ схильний до накопичення похибок та упереджень і, на відміну від людей, не здатний корегувати ці упередження.

Паралельно виникає необхідність навчити здобувачів освіти коректно та ефективно використовувати засоби на основі ШІ. Необхідно слідкувати за тим, щоб здобувачі освіти використовували ШІ для досягнення успіхів у навчанні, а не просто використовували сучасні технології для генерування домашніх завдань та робіт. Як відзначають автори дослідження [5] необхідно обережно підходити до запровадження засобів на основі ШІ в освіті, оскільки в результаті може посилюватися нерівність між здобувачами освіти в доступі до повноцінної освіти. Освіта не має базуватися виключно на цифрових технологіях та роль педагогічного працівника в освітньому процесі має залишатися ключовою.

Навчання систем на основі ШІ потребує колосальних обсягів інформації, яку необхідно десь отримувати. Виникають одночасно питання приватності даних та питання плагіату. Інформація, що стосується конкретних людей, має бути анонімізованою та належним чином підготовленою, щоб уникнути порушення прав громадян. Водночас використання книжок, наукових статей та інших джерел для навчання ШІ створює ризик генерування цифровими системами плагіату. Контент, що генерується чат-ботами, містить в собі фрагменти з різних джерел але при цьому походження джерел не зазначається або зазначається не повністю. Точне визначення джерел походження фрагментів тексту проблематично реалізувати в силу самої природи процесу навчання ШІ. Ганна Скрипка зазначає [6], що ми використовуємо засоби на основі ШІ навіть не усвідомлюючи цього. Пошукові системи, соціальні та цифрові торгові платформи

використовують ШІ для просування продуктів та реклами, які потенційно можуть бути цікавими користувачеві. Цифрові технології використовуються для генерування зображень, відео та аудіо, які важко відрізнити від аналогічного контенту створеного людиною. Таким чином спотворюється саме визначення мистецького твору. Чи можна вважати мистецтвом зображення, згенероване за допомогою програмного засобу на основі ШІ? Цифрова програмна система генерує зображення не усвідомлюючи його значення та контексту. Така система просто використовує риси та фрагменти з великого набору зображень, створених людьми. Одним з прикладів так званих «галюцинацій» систем на основі ШІ є схильність відображати некоректну кількість пальців на руці на згенерованому зображенні.

Водночас ШІ надає нам можливості, про які раніше можна було тільки мріяти. Розширюються обрії науки та виникає можливість спростити багато рутинних задач. В подальшому ШІ стане нерозривною частиною більшості програмних засобів та взагалі техніки. Це дозволить здійснювати гнучку адаптацію під потреби користувачів та значно зменшувати вплив людського фактору.

Одним з прикладів гнучкого застосування ШІ в освітньому процесі є навчання у вигляді ігрової взаємодії з чат-ботом [3]. Здобувач освіти звертається до цифрової системи із запитаннями та, отримуючи відповіді, отримує нові знання. Весь процес відбувається у ненав’язливому форматі та дозволяє легко адаптуватися під конкретного здобувача освіти.

Водночас важливо уникнути примітивізації освітнього процесу та зведення всіх вимог до здобувача освіти у відповідності до можливостей цифрової системи. Система на основі ШІ має лише сприяти навчальному процесу, а не ставати мірилом успіху здобувача освіти.

Системи на основі ШІ кардинально розширюють можливості суспільства але вимагають відповідального використання та усвідомлення ризиків. Цифровізація є невідворотним процесом, оскільки дозволяє значно підвищити ефективність всіх галузей людської діяльності. Задача наукових та педагогічних працівників полягає в активному впровадженні нових технологічних засобів в навчанні та науці. Необхідно очолювати процес цифровізації, а не сподіватися, що здобувачі освіти самі знайдуть оптимальний спосіб використання систем на основі ШІ.

Список використаних джерел

1. AlAli R., Wardat Y. Opportunities and challenges of integrating generative artificial intelligence in education. *International Journal of Religion*. 2024. Т. 5, № 7. С. 784-793.
2. Glickman M., Sharot T. How human-AI feedback loops alter human perceptual, emotional and social judgements. *Nature Human Behaviour*. 2024. С. 1-15.
3. Huber S. E., Kiili K., Nebel S., Ryan R. M., Sailer M., Ninaus M. Leveraging the potential of large language models in education through playful and game-based learning. *Educational Psychology Review*. 2024. Т. 36, № 1. С. 25.
4. Monteith S., Glenn T., Geddes J. R., Whybrow P. C., Achtyes E., Bauer M. Artificial intelligence and increasing misinformation. *The British Journal of Psychiatry*. 2024. Т. 224, № 2. С. 33-35.
5. Onesi-Ozigagun O., Ololade Y. J., Eyo-Udo N. L., Ogundipe D. O. Revolutionizing education through AI: A comprehensive review of enhancing learning experiences. *International Journal of Applied Research in Social Sciences*. 2024. Т. 6, № 4. С. 589-607.
6. Скрипка Г. Штучний інтелект в освіті: удосконалення програм підвищення кваліфікації педагогів. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2024. № 3 (101). С. 227-238.

СЛЮСАРЬ Микита,
здобувач вищої освіти,
Запорізький національний університет, Україна

ЦИФРОВІ ПЛАТФОРМИ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ МЕРЕЖЕВОГО СУСПІЛЬСТВА

Мережеві платформи як чинник формування цифрового суспільства – це концепція, яка підкреслює роль цифрових платформ у трансформації соціальних, економічних і культурних процесів у сучасному світі. Мережеві платформи – це цифрові середовища, які забезпечують взаємодію між користувачами, організаціями, підприємствами та державними установами. Вони функціонують на основі великих обсягів даних, алгоритмів штучного інтелекту та технологій децентралізованого управління. Прикладами є соціальні мережі (Facebook, Twitter, LinkedIn), маркетплейси (Amazon, eBay),

платформи для навчання (Coursera, Udemy) та інші цифрові екосистеми. Мережеві платформи формують цифрове суспільство завдяки соціальній взаємодії та комунікації, забезпечують швидке спілкування між людьми незалежно від географічних меж, сприяють формуванню цифрових спільнот за інтересами, генерують нові форми ідентичності та цифрового громадянства. Економічна трансформація у мережевому суспільстві сприяє створенню нових бізнес-моделей, такі як економіка спільного використання (Uber, Airbnb) та фріланс-платформи (Upwork, Fiverr); автоматизують процеси виробництва та торгівлі, підвищуючи ефективність підприємств.Доступ до онлайн-освіти дозволяє демократизувати знання, у контексті якого штучний інтелект і великі дані змінюють підходи до наукових досліджень та управління знаннями. Державне управління та цифрова демократія розвивають електронні сервіси (e-government), що підвищують прозорість державних інституцій; цифрові платформи дають можливість для участі громадян у політичних процесах.

Мережеві платформи стають простором для розвитку цифрового гуманізму, етики штучного інтелекту та прав людини в цифровій епосі. Мережеві платформи – це ключовий фактор цифрової трансформації суспільства. Вони не тільки змінюють способи взаємодії людей, але й впливають на економічні, соціальні та політичні процеси. Проте водночас вони породжують нові виклики, такі як цифрова нерівність, кібербезпека та питання регулювання цифрових екосистем. Попри численні переваги, мережеві платформи також створюють нові виклики, які можуть впливати на соціальну стабільність, приватність, етичні стандарти та економічну безпеку. Хоча цифрові платформи розширюють можливості для освіти, бізнесу та комунікації, доступ до них залишається нерівномірним у різних країнах і соціальних групах. Відмінності у цифровій грамотності можуть створювати нові форми соціальної нерівності та виключення. Великі технологічні компанії, такі як Google, Facebook, Amazon, накопичують величезні обсяги персональних даних, що ставить під загрозу конфіденційність користувачів. Скандали, пов’язані з витоком даних та використанням алгоритмів для маніпуляції поведінкою, свідчать про необхідність посилення регулювання та етичного контролю. Автоматизація, що реалізується через цифрові платформи, спричиняє трансформацію ринку праці. Деякі професії зникають, а нові форми зайнятості, такі як гіг-економіка (Uber, TaskRabbit, Upwork), можуть призводити до нестабільності доходів працівників. Монополізація цифрового ринку великими платформами обмежує конкуренцію та послаблює позиції малих підприємств. Алгоритми

соціальних мереж можуть сприяти поширенню фейкових новин, інформаційних бульбашок та радикалізації суспільства. Кіберзлочинність, хакерські атаки, крадіжки персональних даних і кібервійни стають серйозною загрозою для цифрового суспільства. Використання AI у мережевих платформах створює нові можливості для автоматизації та персоналізації, але також викликає питання етики та контролю над алгоритмами. Чат-боти, глибокі фейки та системи автоматизованого ухвалення рішень можуть змінити баланс між приватністю, безпекою та правами людини.

Щоб мінімізувати ризики та посилити позитивний вплив мережевих платформ, необхідно враховувати наступні напрямки розвитку: 1) Розвиток цифрової етики та регулювання, в основі якої впровадження міжнародних стандартів цифрової безпеки та конфіденційності. 2) Законодавче регулювання впливу цифрових платформ на політичні та соціальні процеси. 3) Етичний контроль над алгоритмами AI та платформеними екосистемами. Інклюзивний цифровий розвиток включає забезпечення рівного доступу до цифрових платформ для всіх соціальних верств, підвищення рівня цифрової грамотності та критичного мислення у суспільстві. Інновації та нові моделі цифрової економіки націлені на розвиток децентралізованих платформ на основі блокчейн-технологій, які можуть зменшити монополізацію ринку; впровадження концепцій цифрового гуманізму ставлять людину в центр цифрових трансформацій. Мережеві платформи є ключовим елементом цифрового суспільства, формуючи нові моделі взаємодії, економіки та культури. Вони сприяють глобалізації, розвитку інтелектуального потенціалу та інновацій, але водночас створюють нові виклики, які потребують системного вирішення. Майбутнє цифрового суспільства залежатиме від того, наскільки ефективно будуть впроваджені етичні принципи, забезпечена безпека користувачів і знайдено баланс між технологічним прогресом та правами людини.

Різні країни використовують мережеві платформи для цифровізації економіки, управління, освіти, охорони здоров’я та інших сфер. Приведемо ключові приклади зарубіжного досвіду. Європейський союз націлений на регулювання цифрових платформ та цифрові права. Європейський Союз активно впроваджує заходи щодо цифровізації суспільства, зокрема через Digital Services Act (DSA) та Digital Markets Act (DMA). Ці ініціативи регулюють діяльність великих платформ (Google, Facebook, Amazon) з метою зменшення монополізації; встановлюють правила щодо прозорості алгоритмів та боротьби з дезінформацією; гарантують цифрові права громадян

(конфіденційність, захист даних). У США функціонують провідні мережеві платформи: Google, Amazon, Meta, Apple, Microsoft (GAFAM), які сприяють розвитку економіки спільного використання (Uber, Airbnb, TaskRabbit). Застосовується штучний інтелект для персоналізації контенту, аналізу великих даних та прогнозування поведінки користувачів. Закон Section 230 of the Communications Decency Act захищає цифрові платформи від відповідальності за контент користувачів, але викликає дискусії щодо модерування інформації. ФБР та уряд США працюють над змінами у законодавстві для боротьби з кіберзлочинністю, фейковими новинами та маніпуляціями на цифрових платформах. Китай активно використовує соціальні рейтинги, аналізуючи поведінку громадян на цифрових платформах. Платформа WeChat об'єднує соціальні мережі, платежі, державні послуги та мобільний банкінг. Технологія Alibaba Cloud підтримує розвиток штучного інтелекту та аналітики великих даних для управління мегаполісами. Уряд контролює інформаційний простір через «Великий китайський файрвол», що обмежує доступ до західних платформ (Google, Facebook, YouTube). Введено суворі закони щодо збору та використання персональних даних громадян цифровими компаніями. Інноваційні цифрові технології у Сінгапурі розвивають Smart Nation Initiative, яка сприяє цифровій трансформації країни, впроваджуючи AI, Big Data та IoT. Використовується система SingPass, яка дозволяє громадянам отримувати всі державні послуги через єдиний цифровий ідентифікатор. Британія розробляє Online Safety Bill, який регулює відповідальність платформ за контент; Центр кібербезпеки Великобританії (NCSC) працює над захистом критичної інфраструктури від кібератак. Цифровізація освіти та медицини сприяє впровадженню онлайн-навчання через державні платформи; система NHS Digital використовує AI для аналізу медичних даних та прогнозування пандемій. Таким чином, міжнародний досвід демонструє, що мережеві платформи є потужним інструментом цифрового розвитку суспільства.

Ключові тенденції: ЄС фокусується на регулюванні цифрових платформ та захисті прав громадян. США розвиває цифрову економіку через стартапи та великі технологічні корпорації. Китай інтегрує цифрові платформи у систему державного управління. Сінгапур створює smart-міста та цифрову інфраструктуру для економіки майбутнього. Великобританія працює над кібербезпекою та боротьбою з дезінформацією. Україна може використовувати ці практики для формування стратегії цифрового суспільства, адаптуючи найкращі рішення до власних потреб [1].

Список використаних джерел

1. Mykyta Slyusar, Vitaliia Nikitenko, Valentyna Voronkova (2024). Digital Humanism in the Age of the Internet and Artificial Intelligence: Challenges, Opportunities, and Prospects for Development. *Baltic Journal of Economic Studies*, 10(5). P. 344–352.

МИРОНЕЦЬ Катерина,
студентка, Державний торговельно-
економічний університет, Україна
РАЗІЦЬКИЙ Віталій,
канд. іст. наук, доц.,
доцент кафедри філософії, соціології
та політології, Державний торговельно-
економічний університет, Україна

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА КУЛЬТУРНУ ІДЕНТИЧНІСТЬ НАРОДУ

У XX ст. культури народів опинилися під впливом масштабного процесу, що має назву глобалізація. Масштаби цього процесу свідчать про вступ людства в нову епоху. До його аналізу долучаються не лише економісти та політики, а й представники філософії, соціології та культурології. Наслідки та майбутні можливості глобалізації трактуються по-різному, що відображає її складну та суперечливу природу.

Як явище, глобалізація відома людству з давніх-давен. Народи об'єднувалося заради досягнення спільної мети, або ж насильницькими методами за рішенням «волі історії». Об'єднувальними чинниками в цих процесах часто виступали віра, ідея і навіть особиста або кланова влада. Тож історія знає багато спроб великомасштабної експансії держав, релігій, їх історії та культур, що можна трактувати як глобальні проєкти [2, с. 27–28].

Дослідники звертають увагу на те, що поява транснаціональних корпорацій, масова міграція, посилення впливу міжнародних організацій та, як наслідок, формування полікультурних спільнот, експансія західної культури прискорили процес розмивання національних культур окремих народів. Зростає культурна взаємодія між країнами, що сприяє обміну мистецькими традиціями та стилями і водночас

робляться спроби поставити мистецтво на службу інтересам економічного ринку. Культурні моделі змінюються та відсувають національну культуру на другий план [4, с. 55].

Так з'явився термін транскультурація, зміст якого охоплює процес переміщення культурних форм у часі й просторі, вступ їх у взаємодію із іншими культурними середовищами, що призводить до взаємних впливів, появи нових форм і змін у середовищах.

Процес транскультурації приводить до виникнення гібридних культурних форм жанрів. Вони досить швидко набули популярності та отримали визнання у багатьох країнах світу. Прикладом цього може слугувати реп-музика. Вийшовши з чорних гетто американських міст, реп-музика та хіп-хоп-культура переможно крокують світом, впливаючи на національні різновиди народної музики.

Ідея «коренізації» дозволяє нам краще зрозуміти процеси транскультурації. «Коренізація» означає, що запозичені культурні елементи набувають місцевих рис та утворюють культурні гібриди. Таким чином іноземні зразки культури «одомашнюються». Прикладом цього може слугувати індонезійський, гонконгський чи іспанський реп, який виконується місцевими мовами, а тексти відображають місцеві реалії, тобто «одомашнює» звучання. В результаті виходить гібрид, який сполучає риси афро-американської, індонезійської, китайської чи іспанської культур. Подібні гібриди ніколи не виникають на основі «чистих» культурних форм. Культура афро-американців сама є результатом впливу африканських і європейських культур, а культури Індонезії, Гонконгу та Іспанії мають довгі та складні історії культурних перемішувань. Вони вже були гібридами задовго до того, як зустрілися [3]. Тому існує ймовірність того, що таким чином культури, а потім і самі гібриди стануть одним цілим і створять одну глобальну культуру.

Триває дискусія з приводу того, чи знищить глобалізація різноманітність культур. Прихильники «помірковано глобалістського» підходу вважають, що соціокультурні процеси не призведуть до виникнення єдиної культури, а лише спричинять культурну дифузію. А в соціокультурній сфері залишаться елементи і глобалізації, і локалізації, які будуть вбирати деякі елементи глобальної культури, але зберігатимуть свої основи [1, с. 24].

Отже, глобалізація відкриває більш широкий доступ до цінностей національних культур, сприяє їх взаємозбагаченню і не відміняє національної самобутності [5, с. 90]. Гібридизація сприяє осучасненню культури та привертає увагу до незвичних мотивів та звучань, які згодом коренізуються. Однак при цьому потрібно бути

уважними до темпів розвитку глобалізації, щоб вона не поглинула всі культури, перетворивши їх на один культурний пласт. Саме тому кожен народ повинен зберігати та розвивати свої унікальні культурні цінності, а дослідники – фіксувати самобутні та запозичені звичаї і традиції та особливості їх взаємодії.

Список використаних джерел

1. Глебова Н. І. Вплив глобалізаційних процесів на етнокультурні ідентичності в сучасному вимірі. *Соціологічні студії.* Розділ І. Теорія та історія соціології. 2012. С. 22–27.
2. Дзюба І. Глобалізація і майбутнє культури. *Соціологічні студії.* Розділ І. Теорія та історія соціології. 2012. С. 27–33.
3. Кушнярова М. Б., Рябчук М. Ю., Ірванець О. В. Проблеми розвитку національної культури в умовах глобалізації та нових інформаційних технологій. Туризм Гуцульщини. URL: https://tur.kosiv.info/tourism-and-culture/217
4. Макарова М. В. Взаємозв'язок глобалізації та культури у сучасному світі. *Питання культурології*. 2022. Вип. 40. С. 54–61.
5. Мельник В. В. Глобалізація в культурній сфері: теоретико-методичний аналіз. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2010. Вип. 43. С. 90–97.

СИДОРАК Сергій,
студент, Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, Україна
МЕЛЬНИК Валерія,
д-р філос. наук, проф.,
завідувач кафедри менеджменту,
системного аналізу та міжнародних відносин,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, Україна

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СТРАТЕГІЧНОМУ ПЛАНУВАННІ СУБ'ЄКТА МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

У сучасному бізнес-середовищі соціальна відповідальність бізнесу (СВБ) стає невід'ємною складовою стратегічного планування, особливо для малих підприємств. Зростаюча увага суспільства до

етичних, екологічних та соціальних аспектів діяльності бізнесу вимагає від підприємців переосмислення своїх підходів до управління та розвитку. Актуальність теми обумовлена необхідністю адаптації малих підприємств до нових викликів, пов'язаних зі сталим розвитком та підвищенням конкурентоспроможності.

Малі підприємства часто стикаються з обмеженими ресурсами, що ускладнює впровадження комплексних стратегій соціальної відповідальності. Відсутність чіткого розуміння переваг СВБ, недостатня обізнаність про сучасні практики та брак методологічних підходів до інтеграції соціальної відповідальності в бізнес-процеси є основними проблемами на шляху до сталого розвитку малих підприємств [1].

Соціальна відповідальність бізнесу охоплює добровільні дії підприємств, спрямовані на покращення соціального, економічного та екологічного стану суспільства. Інтеграція СВБ у стратегічне планування дозволяє малим підприємствам не лише відповідати етичним та правовим нормам, але й отримувати конкурентні переваги. Дослідження показують, що компанії, які впроваджують СВБ, мають вищий рівень довіри споживачів та партнерів, що позитивно впливає на їхню фінансову результативність [2].

Основними перешкодами на шляху впровадження СВБ у малих підприємствах є: обмежені фінансові ресурси (малі підприємства часто не мають достатніх коштів для реалізації соціальних проєктів); недостатня обізнаність (багато підприємців не усвідомлюють переваг СВБ або не знають, як інтегрувати її в бізнес-процеси); відсутність методологічних підходів (брак чітких інструкцій та стандартів щодо впровадження СВБ у малих підприємствах ускладнює процес її інтеграції) [3].

Незважаючи на виклики, впровадження соціальна відповідальність бізнесу приносить малим підприємствам низку переваг. Наприклад, підвищення репутації (більша довіра з боку споживачів та партнерів), залучення та утримання майстрів своєї справи (працівники віддають перевагу компаніям, які дбають про своїх співробітників та суспільство), доступ до нових ринків (багато міжнародних партнерів віддають перевагу співпраці з соціально відповідальними компаніями) [4].

Інтеграція соціальної відповідальності бізнесу у діяльність суб'єктів малого підприємництва не лише сприяє їхньому сталому розвитку, але й підсилює соціальну згуртованість та підтримує національну ідентичність. У цьому контексті варто звернути увагу на сучасні практики, такі як корпоративне волонтерство, wellbeing,

war/work balance, а також ініціативи, спрямовані на підтримку національної ідентичності.

Малі підприємства можуть організовувати спільні волонтерські проекти, такі як допомога місцевим громадам, підтримка внутрішньо переміщених осіб або участь у благодійних заходах. «Люди, об'єднані спільними цінностями та метою, здатні реалізовувати масштабні проєкти, які змінюють життя громад, допомагають тим, хто потребує підтримки та беззаперечно роблять вагомий внесок у розвиток суспільства» [5].

Забезпечення фізичного та психологічного благополуччя працівників (wellbeing) є ключовим аспектом соціальної відповідальності бізнесу. Малі підприємства можуть впроваджувати програми підтримки ментального здоров'я, організовувати тренінги з управління стресом та забезпечувати гнучкі умови праці. Це сприятиме підвищенню продуктивності та зниженню рівня вигорання серед працівників. «співробітники, до думки яких прислухаються, відчувають себе більш цінними, корисними для компанії і працюють з більшою віддачою» [6].

В умовах воєнних дій важливо забезпечити працівникам можливість поєднувати роботу з особистими потребами та волонтерською діяльністю. Це може включати гнучкий графік роботи, додаткові відпустки для волонтерської діяльності та підтримку працівників, які залучені до захисту країни. Такі практики допомагають зберегти мотивацію та лояльність персоналу.

Суб'єкти малого підприємництва можуть організовувати заходи, спрямовані на вивчення української мови, історії та традицій, підтримувати місцевих митців та культурні проекти. Такі ініціативи не лише збагачують корпоративну культуру, але й сприяють зміцненню національної свідомості серед працівників та громади [7].

Щодо рекомендацій із впровадження СВБ у малих підприємствах, то можна відзначити наступні: проведення тренінгів та семінарів для підприємців щодо переваг та методів впровадження СВБ; інтеграція соціальної відповідальності в місію та цінності підприємства; обмін досвідом та кращими практиками з іншими підприємствами та громадськими організаціями; залучення державних програм підтримки та грантів для реалізації соціальних проектів [8]; розробка та впровадження програми корпоративного волонтерства, залучаючи працівників до соціально значущих проектів; запровадження практики корпоративного благополуччя, спрямованої на підтримку фізичного та психологічного здоров'я працівників; забезпечення гнучких умов праці, що дозволяють працівникам поєднувати роботу з

особистими потребами та волонтерською діяльністю в умовах війни; підтримка та популяризація національної культури та ідентичності через відповідні корпоративні ініціативи.

Інтеграція соціальної відповідальності у стратегічне планування є необхідною умовою сталого розвитку малих підприємств. Незважаючи на існуючі виклики, впровадження СВБ сприяє підвищенню конкурентоспроможності, покращенню репутації та забезпеченню довгострокового успіху бізнесу. Рекомендується активізувати освітні заходи, розробляти чіткі стратегії та використовувати доступні ресурси для підтримки.

Список використаних джерел

1. Реслер М., Гальо Я. Соціальна відповідальність як інструмент маркетингової стратегії. *Економіка та суспільство*. 2024. № 64. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-118 (дата звернення 10.03.2025).
2. Череп О. Г., Малтиз В. В., Прокоф'єв І. С., Самойленко В. О. Корпоративна соціальна відповідальність як елемент стратегії організацій. *Актуальні питання економічних наук*. 2024. № 5. URL: https://doi.org/10.5281/zenodo.14286240 (дата звернення 25.02.2025).
3. Мей Ф., Стасюк Н. Необхідність стратегічного підходу до корпоративної соціальної відповідальності та методологічні аспекти його реалізації. *SMEU*. 2024. Вип. 4. № 2. URL: https://doi.org/10.23939/smeu2022.02.112 (дата звернення 02.03.2025).
4. Кузьмак О. Соціальна відповідальність як інструмент маркетингової стратегії забезпечення конкурентоспроможності підприємств в контексті сталого розвитку. *Економічний форум*. 2023. Т.13. № 4. URL: https://doi.org/10.36910/6775-2308-8559-2023-4-9 (дата звернення 25.02.2025).
5. Мороз П. Об'єднані цінностями: як змінилось корпоративне волонтерство під час війни. *Маркетер*. 2025. URL: https://marketer.ua/ua/united-by-values-how-corporate-volunteering-has-changed-during-the-war/https://marketer.ua/ua/united-by-values-how-corporate-volunteering-has-changed-during-the-war/ (дата звернення 02.03.2025).
6. Баніт О. В., Мерзлякова О. Л. Wellbeing-управління персоналом бізнес-організацій в умовах сталого розвитку суспільства. Трансформація менеджменту бізнес-організацій: сучасні тренди та виклики [Електронний ресурс] : монографія / за заг. ред. Сагайдака М. П., Соболєвої Т. О. Київ: КНЕУ, 2021. С. 311–326.

URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/731994/1/Banit_Merzlyakova_p-л%20монографії%20КНЕУ.pdf (дата звернення 25.02.2025).
7. Як змінилась корпоративна соціальна відповідальність компаній в умовах війни? 2022. Budni. URL: https://budni.robota.ua/corporate-culture/yak-zminilas-korporativna-sotsialna-vidpovidalnist-kompaniy-v-umovah-viyni (дата звернення 26.02.2025)
8. Ubreziova I., Sokil O., Lancaric D. The Innovative Approach to the Evaluation of the Social Responsible Small and Medium Sized Enterprises. *Marketing and Management of Innovations*. 2022. № 2. P. 94–109. URL: https://doi.org/10.21272/mmi.2022.2-09 (дата звернення 02.03.2025).

СОРОКІНА Олександра,
канд. філос. наук, доц.,
доцент кафедри соціології,
Запорізький національний університет, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ УЯВЛЕНЬ ЩОДО ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Здоровий спосіб життя розглядається як сукупність практик і звичок, спрямованих на підтримку та поліпшення фізичного, психічного та соціального благополуччя людини, який передбачає раціональне використання життєвих ресурсів і дотримання науково обґрунтованих рекомендацій задля запобігання захворюванням та зміцнення здоров'я. Уявлення про здоровий спосіб життя починають формуватись у Стародавньому Сході. Так, веди розглядали здоровий спосіб життя як сталий стан психічної рівноваги та описували шляхи його досягнення, які включали: досягнення стану внутрішньої свободи та відсутності залежностей; використання шляху любові (серця), де любов розглядалась як почуття не до окремої людини або групи людей, а як всезагальне відчуття любові до всього живого; запровадження шляху знання, яке збагачує людину та робить її більш стійкою, зокрема і у фізичному вимірі [1].

У Стародавньому Китаї хвороба розглядалась як дисгармонія організму, що виникає як результат «хворобливого» настрою. Емоціями, що викликають хворобу, були визначені гнів, переживання, заклопотаність, смуток, страхи, тривожність, які паралізують енергію організму та скорочують життя, в відчуттю гармонії сприяє радість.

Трактат «Чжуд-ши» з тібетської медицини причиною хвороби оголошував комплекс причин, серед яких були згадані нездоровий спосіб життя, вічна невдоволеність, тяжіння до згубних пристрастей та невиправданого гніву [2].

Специфікою Античного світу були традиції ведення здорового способу життя. Здоров'я розглядалось як неодмінна умова подальшого інтелектуального розвитку. Юнаки, що не досягли успіхів у фізичному розвитку, не мали права отримувати вищу освіту. Гіпократ у праці «Про здоровий спосіб життя» розглядає здоров'я як своєрідну гармонію. Ключовими елементами ведення здорового способу життя у нього виступали помірність, збалансоване та різноманітне харчування, фізична активність та клімат [3].

Щодо слов'янських племен, то їх світогляд базувався передусім на уявленнях щодо сутності та проходження хвороб, зокрема на ідеї поділу світів:

1) світ, в якому живе людина, який є впорядкованим та безпечним;

2) світ невідомий, ворожий до людини, що населений сутностями та духами, які негативно впливають на людину, якщо вона не дотримується певних норм поведінки.

Хвороба визначалась як щось принесене ззовні. Так, у болгар джерелом хвороби виступали природні стихії, що відобразилось у назві хвороб: ревматизм – «ветр», головний біль – «зоря». Протистояння між людиною і хворобою, як сутністю, що володіє духом, їй надавались антропоморфні або зооморфні риси: «жаба» – стенокардія; «сухий вовк» – лихоманка; «миша» – спазм, фурункул, збільшені лімфатичні вузли; «змія» – запалення. «Вигнання» хвороби починалось заговором, який імітував зустріч недуги та святих (святого) та посилання хвороби у певні (безлюдні) місця як форми її вигнання з тіла. Частіше хвороба у слов'янських уявленнях мала жіночу іпостась [4].

Рівень економічного розвитку суспільства визначає також і основний тип патологій: у феодальному суспільстві переважають інфекційні захворювання, які частіше приймали вигляд епідемій та пандемій; в індустріальному суспільстві поширюються професійні захворювання, викликані систематичним негативним впливом фізичних та хімічних речовин, що використовують у виробництві (їх систематичний облік ведеться з XVII століття); в постіндустріальному суспільстві поширюються серцево-судинні захворювання, захворювання органів дихання, пухлини, алергії.

З'являється поняття соціально зумовлених захворювань – тих, виникненню та розповсюдженню яких сприяють негативні соціально-

економічні чинники, серед яких туберкульоз, алкоголізм, наркоманія, авітамінози, ревматизм, професійні захворювання. Хворобами, що викликають найбільшу смертність, є серцево-судинні захворювання, хвороби легенів, онкологічні захворювання, цукровий діабет – так звані «хвороби цивілізації», пов'язані із повсякденним вибором людини як моделі поведінки, яка складається під впливом соціальних груп, родини, культурних зразків. Наприклад, з початку XX ст. до 1980 року частка осіб, які мають хронічні захворювання, збільшилась з 46% до більш ніж 80%. За класифікацією американського вченого Дж. Роббінса, фактори, що впливають на здоров'я, можна розділити на чотири великі групи: спосіб життя (51–52% впливу); стан навколишнього середовища (20–21%); біологічні чинники (19–20%); обсяг і якість медичної допомоги (8–9%) [5].

Дж. Паульс виділяє три паттерна (образа) хвороби в історичному аспекті:

1) доаграрні паттерни. Смертність популяції була викликана перш за все зовнішніми факторами, пов'язаними із смертю на полюванні або нещасними випадками;

2) хвороби в аграрному суспільстві – причиною смертності населення є епідемії та пандемії інфекційних захворювань. Інфекційна теорія хвороби, що була сформована у XIX столітті, стала домінувати у медицині;

3) індустріальне суспільство. У XX столітті були визнані психосоматичні захворювання, що склали 50–75%. В якості причин захворюваності визнані психоемоційний стрес та неправильний спосіб життя. Відбувається зміщення уваги – із хвороби на людину [6; 7].

Отже, в історичному аспекті трансформація уявлень щодо здорового способу життя мала у своїй основі декілька концептів: розгляд здоров'я як стану внутрішньої рівноваги; як результату ведення здорового способу життя та виконання фізичних вправ; порушення здоров'я як вплив сутностей потойбічного світу; розгляд здоров'я як стану, який має комплексну природу.

Список використаних джерел

1. Буряк В. О., Самсонова К. В. Поняття «здоровий спосіб життя» у стародавній філософії. *Наукові записки*. Кіровоград: КНТУ, 2010. С. 219–220.
2. Пироженко О. С., Хряпін Е. О. Використання історичного підходу в становленні поглядів на здоровий спосіб життя. *Модифікація концепції соціально-педагогічної діяльності та соціальної роботи*

в Україні у контексті реалізації цілей сталого розвитку суспільства : мат. Всеукр. наук-практ. конф. (м. Харків, 14 грудня 2017 р.). Харків : Петров В. В., 2018. С. 107–109.
3. Кречетков О. Ідеї формування здорового способу життя в історії зарубіжної філософської та науково-педагогічної думки (XII-XIX ст.). *Педагогічні науки*. 2013. № 2 (58). С. 123–131.
4. Іванов О. Феномен здоров'я в контексті філософії древніх слов'ян. URL: https://confcontact.com/2013_04_17/8_Ivanov.htm (дата звернення: 01.03.2025).
5. Горпинич О. В., Кирилюк Н. А. Система факторів суспільного здоров'я українського суспільства: структура та соціальні детермінації. *Габітус*. 2021. № 32. С. 26–32.
6. Fuchs V. R. Economics, Health, and Post-Industrial Society. Milbank Memorial Fund Quarterly. *Health and Society*. 1979. Vol. 57, No. 2. P. 153–183.
7. Mackenbach J. P. Health Problems of Industrializing Societies. *A History of Population Health*. Brill, 2020. P. 149-216.

ВОЛОХОВА Олена,
студентка, Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, Україна
ЖИЖКО Тетяна,
д-р філос. наук, проф.,
професор кафедри менеджменту,
системного аналізу та міжнародних відносин,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, Україна

ЦИФРОВІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Цифровізація є одним із ключових трендів сучасного суспільства, що впливає на всі сфери життєдіяльності, включаючи освіту. Заклади освіти активно впроваджують цифрові технології для підвищення ефективності управління, удосконалення освітнього процесу та забезпеченню доступності освіти для широкого кола здобувачів. Особливо це стало очевидним під час пандемії COVID-19, коли дистанційне навчання стало необхідністю, а заклади освіти зіткнулися з викликами швидкої адаптації до нових умов [1].

Незважаючи на значний потенціал цифровізації, багато закладів освіти стикаються з проблемами впровадження цифрових технологій. Серед основних перешкод можна виділити недостатнє фінансування, відсутність необхідної інфраструктури, низький рівень цифрової грамотності педагогічного персоналу та опір змінам. Крім того, існують виклики, пов'язані з безпекою даних та захистом персональної інформації [2].

Цифрова трансформація освіти передбачає впровадження інноваційних технологій, які змінюють традиційні підходи до навчання та управління. Серед таких технологій можна виділити штучний інтелект, віртуальну та доповнену реальність, блокчейн та інші. Використання цих технологій сприяє персоналізації навчання, підвищенню мотивації студентів та оптимізації адміністративних процесів [3; 4].

Україна активно працює над створенням нормативно-правової бази для підтримки цифрової трансформації освіти. У 2022 році Верховна Рада України ухвалила закон про функціонування інтегрованих інформаційних систем у сфері освіти, що передбачає впровадження АІКОМ. Ця система забезпечить цифрову взаємодію між органами управління освітою, закладами та учасниками освітнього процесу, спрощуючи адміністративні процедури та підвищуючи ефективність управління [5].

Багато країн світу вже впровадили цифрові технології в управління освітніми закладами. Наприклад, у США активно використовуються системи управління навчанням (LMS), які дозволяють автоматизувати процеси планування, оцінювання та комунікації між учасниками освітнього процесу. У Фінляндії цифровізація освіти є частиною національної стратегії, що сприяє підвищенню якості освіти та забезпечує рівний доступ до навчальних ресурсів для всіх студентів [6].

Оскільки цифровізація освіти в Україні активно розвивається, можна запропонувати кілька інноваційних моделей управління закладами загальної середньої освіти (ЗЗСО), які можуть підвищити ефективність адміністративних процесів, покращити якість освіти та оптимізувати взаємодію між учасниками освітнього процесу. Деякі з цих моделей частково вже реалізовані в Україні або в інших країнах, але більшість із них потребують подальшої розробки та інтеграції для повноцінного функціонування.

ii. *Інтелектуальна система управління освітою (ІСУО 2.0).* В Україні вже діє система ІСУО (Інформаційна система управління освітою), яка включає електронні журнали, автоматизацію звітності та бази даних учнів. Можна додати штучний інтелект для аналізу

успішності учнів, персоналізованих рекомендацій і покращеного розкладу занять.

b. *Освітня Smart-платформа «Електронний ліцей».* Є платформи, як-от Google Classroom, Microsoft Teams, Moodle, які використовуються для управління освітнім процесом. Важливо створити єдину інтегровану систему з адаптивним навчанням, доповненою реальністю (AR/VR), аналітикою успішності та управлінням закладом освіти.

c. *Blockchain-реєстр освітніх документів.* Деякі країни (наприклад, Естонія) вже застосовують блокчейн для верифікації дипломів та сертифікатів. Для України корисним буде впровадження національної системи для запису освітніх документів у блокчейн, щоб уникнути фальсифікації та спростити перевірку.

d. *Віртуальний адміністративний центр (ВАЦ).* Портал «Автоматизований інформаційний комплекс освітнього менеджменту (АІКОМ)» та деякі функції ІСУО вже доступні в нашій країні, але потрібно додати повну автоматизацію документообігу, аналіз ефективності навчальних програм та можливість інтеграції з іншими платформами.

e. *ChatGPT-допомога в освітньому менеджменті.* У світі вже є спроби використання ШІ в освіті, включаючи чат-ботів для навчання та адміністративних завдань. Не зайвим було б створити спеціалізований бот для українських освітян, інтегрований з освітніми стандартами та нормативною базою.

Цифровізація управління розвитком закладів освіти є невід'ємною складовою сучасної освітньої політики. Вона сприяє підвищенню ефективності управлінських процесів, покращенню якості освіти та забезпеченню її доступності. Для успішної реалізації цифрової трансформації необхідно враховувати як національні особливості, так і міжнародний досвід, забезпечувати відповідну законодавчу підтримку та інвестувати в розвиток цифрової інфраструктури та компетентностей учасників освітнього процесу. Ідеальна модель управління освітнім закладом має ґрунтуватися на принципах автономії закладу освіти, ефективного менеджменту та цифрової трансформації.

Список використаних джерел

1. Кремень В. Г., Биков В. Ю., Ляшенко О. І., Литвинова С. Г., Луговий В. І., Мальований Ю. І., Пінчук О. П., Топузов О. М. Науково-методичне забезпечення цифровізації освіти України: стан, проблеми, перспективи: наукова доповідь загальним зборам

НАПН України. 18-19 листопада 2022 р. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2022. № 4 (2), С. 1–49. https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4223 (дата звернення 28.02.2025).
2. Фіданян О. Аналіз стану цифровізації закладів загальної середньої освіти Україні. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2020. № 4 (60). С. 88–97. URL: https://doi.org/10.31732/2663-2209-2020-60-88-97 (дата звернення 09.03.2025).
3. Shepelskyi V., Kraus K., Kraus N. Управління цифровим освітнім середовищем закладів освіти. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*. 2022. № 1 (11), С. 30–45. URL: https://doi.org/10.32750/2023-0103 (дата звернення 05.03.2025).
4. Тардаскіна Т. М. Інноваційні підходи до цифрової трансформації вищої освіти. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2024. № 2. URL: https://doi.org/10.31673/2415-8089.2024.011212 (дата звернення 06.03.2025).
5. Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування інтегрованих інформаційних систем у сфері освіти: Закон України від 27.07.2022 року № 2457–IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2457-20#Text (дата звернення 28.02.2025).
6. Подденежний О. Г. Управління цифровою трансформацією освіти: сучасний науковий дискурс. *Наукові записки НаУКМА. Економічні науки*. 2021. Т. 6. Вип. 1. С. 105-110. URL: https://doi.org/10.18523/2519-4739.2021.6.1.105-110 (дата звернення 03.03.2025).

ШУСТ Наталія,
д-р соц. наук, проф.,
професор кафедри філософії, соціології
та політології, Державний торговельно-
економічний університет, Україна

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В ОСВІТІ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

На сьогодні безперечним соціальним фактом є швидке впровадження цифрових технологій у всі сфери соціальної реальності [1]. Було активоване реформування як багатогранний процес в освіті [2; 3], законодавстві [4], економіці шляхом переходу суспільства на цифрові зміни. Світ, реагуючи на складну ситуацію під час пандемії, змушений був змінювати звичну роботу всіх соціальних інститутів та соціальних організацій, а також способи соціальних комунікацій між

ними, що в свою чергу прискорило процеси технологізації та використання освітніх ресурсів [5] і штучного інтелекту (ШІ). ШІ змінює звичний простір і система освіти в умовах диджиталізації започаткувала своє існування в необхідності підлаштування під глобальні трансформації за рахунок використання цифрових технологій та інтернет-ресурсів для покращення організації та функціонування освітнього процесу. Широке використання цифрових технологій забезпечує доступність освіти для більшого кола людей. Тому, ми спостерігаємо збільшення попиту на онлайн-освіту у світі [6]. Зокрема, це стосується використання різноманітних інтерактивних ресурсів, таких як: відеолекції, вебінари, онлайн-курсів тощо на популярних освітніх соціальних платформах – Zoom, Telegram, Viber, Teams, MIA, Moodle. Інтерактивні платформи та чат-боти, які виконують роль інтелектуальних репетиторів, дають можливість студентам задавати питання та миттєво отримувати відповіді, а також пояснюють будь які теми, пропонуючи індивідуальні рекомендації щодо навчання. Віртуальну реальність можна створити, не виходячи з аудиторії, щоб поспілкуватися зі студентами з інших країн або продемонструвати наочний матеріал.

Основними напрямами використання штучного інтелекту в освіті є доступність освіти шляхом використання інноваційних репетиторів, а також автоматизація процесів контролю та інформаційності освітнього процесу. ШІ створює умови для забезпечення інклюзивності та персоналізації навчання студентами, враховуючи їхні здібності та інтереси. Такий підхід забезпечує ефективне засвоєння матеріалу та сприяє підвищенню мотивації до навчання.

У свою чергу, штучний інтелект став ефективним інструментом для розвитку та вирішення проблем в освіті. Завдяки своїй здатності збирати й аналізувати дані ШІ може інформувати викладачів щодо включеності в процес навчання кожного студента та прогресу з різних дисциплін. Він також має цифрові додатки та інструменти, які дозволяють взаємодіяти викладачеві з кожним студентом та поставити під академічний контроль процес навчання. Тобто технології ШІ значно спрощують механічні та рутинні виконання робіт викладачами, зокрема, здійснюють моніторинг успішності студентів, автоматизують перевірку письмових робіт екзаменаційного або тестового характеру.

Таким чином, стратегія інформаційного розвитку суспільства орієнтована на формування «суспільства знань» – тобто такого суспільства, в якому пріоритетного значення набуває розвитку громадянина, економіки і держави є отримання, збереження, виробництво і

розповсюдження інформації з урахуванням національних пріоритетів України. Інформаційне суспільство – це еволюційний етап розвитку сучасного суспільства, входження до інформаційної епохи, в якому основними стратегічними ресурсами є знання та інформація. Інтеграція штучного інтелекту в освіті – це процес впровадження технологій штучного інтелекту в освітнє середовище для покращення навчального досвіду, підвищення ефективності викладання та створення персоналізованих підходів до навчання. За допомогою штучного інтелекту освіта стає більш адаптивною, доступною та орієнтованою на потреби кожного студента.

Список використаних джерел

1. Морозов А. Ю., Шуст Н. Б. Становлення інформаційного суспільства в Україні: виклики та перспективи. *Освітній дискурс*: збірник наукових праць. 2022. № 41(7-9). С. 26–38. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/39387/Morozov_Shust.pdf?sequence=1&isAllowed=y
2. Шуст Н.Б. Освіта – об'єкт чи суб'єкт реформування суспільства? *Становлення сучасного українського суспільства: політичні, управлінські, економічні та правові аспекти:* Тези допов. Всеукр. наук.-практ.конф., Київ 27 березня 2015 р. У 2 ч. Ч. І. / М-во освіти і науки України;М-во культури України; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ : Видав.центр КНУКіМ, 2015. С. 367–370.
3. Шуст Наталія. Освіта у стратегії випередження гібридних загроз українській суб'єктності у глобалізованому світі. *Соціокультурні трансформації та геополітичні виклики в умовах багатополярного світу* [Електронний ресурс] : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 24 листоп. 2022 р.) / відп. ред. А. Кравченко. Київ : Держ. торг.-екон. ун-т, 2022. С. 357–360. DOI: http://doi.org/ 10.31617/k.knute.2022-11-24
4. Shust N., Smorodina A. Open education resources as sociocultural paradigm and their regulation from the point of view of Ukrainian copyright law. *Jurisprudence in the moden information space*: Collective monograph. Accent Graphics Communications & Publishing. 2019. P. 248–264. DOI: http://doi.org/ 10.33531/ monograph.2019.1
5. Шуст Н. Б. Правове регулювання відкритих освітніх ресурсів як об'єкта цивільних правовідносин. URL:https://er.nau.edu.ua/ items/f6b543b9-0447-4678-8d83-48fec3ecf8c

6. Шуст Н. Б., Дубовик С. М. Освіта online: проблеми vs перспективи. *Суспільно-політичні процеси в умовах пандемії: особливості та виклики* [Електронне видання] : тези доповідей Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 16 квітня 2021 р.) / відп. ред. А. А. Кравченко. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. С. 128-130. URL: https://knute.edu.ua/file/MjIxNw==/34c36a90231954f5803db34d9096a6c5.pdf

ГНАТЮК Катерина,
студентка, Державний торговельно-економічний університет, Україна
ШУСТ Наталія,
д-р соц. наук, проф.,
професор кафедри філософії, соціології та політології, Державний торговельно-економічний університет, Україна

ВПЛИВ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ЧИННИКІВ НА ФОРМУВАННЯ ВЛАСНОГО БІЗНЕСУ

У сучасному суспільстві, суспільстві становлення нових інформаційних технологій [1], бізнес та підприємницька діяльність досить розповсюджене явище, яке відіграє значну роль в економіці держави. Проте існують фактори, що сприяють розвитку діяльності юридичних та фізичних осіб так і ті, що ускладнюють цей процес. Саме тому для створення та масштабування власної справи необхідно мати певні знання [2]щодо економічної діяльності регіону ретроспективно та особливостей розвитку процесів у сучасному суспільстві. А також проаналізувати сучасний ринок праці [3], володіти навичками фінансової грамотності та вміти долати кризи, спричиненні законодавством [4] щодо підприємницької діяльності та ведення бізнесу.

Таким чином, мета цього дослідження полягає у тому, щоб визначити орієнтацію бізнесу на потреби соціуму різних регіонів України, проаналізувати вплив законодавства на можливість створення та формування бізнесу з урахуванням соціокультурних чинників.

Для отримання вказаних нижче результатів, у соціологічному дослідженні використовувалось два опитування методами

емпіричного та експериментально-теоретичного рівнів, серед них: анкетування, соціологічний експеримент (ігри з фінансового виховання) та інтерв'ю. Дослідження відбувались для різних вікових категорій.

У першому дослідженні, щодо фінансової грамотності, під назвою «Формування економічної свідомості молоді під впливом сучасного суспільства», що проводилось у період 10.11-20.11.2024 р., вибірка склала 60 осіб, з них методом анкетування були опитані 52 респондентів, вікових категорій 11-18 та 30-50 років; методом експерименту – 6, віком 6-10 років; методом інтерв'ю – 3, вік 8–12 років. Середній вік опитаних склав 16 **(**16,3) років, згідно з відповідями з анкет; 9 (9,2) років, згідно з даними експерименту та 10 років, згідно з матеріалами інтерв'ю. У більшості респонденти – жінки/дівчата (78,3%).

Основні аспекти дослідження: вплив соціуму та соціальних явищ на фінансову свідомість молоді, проблема шахрайства у сучасному суспільстві, маркетингові прийоми та актуальність теми фінансового виховання у соціальних інститутах сім'ї та освіти.

За результатами опитування більшість вважає, що, загалом, добре володіє знаннями з фінансів, проте все ж піддаються впливу певних факторів. У процесі навчання учні/студенти набувають компетентностей, які необхідні як у освітньому процесі, так і у життєвому [5]. Важливим чинником, що відіграє неабияку роль у формуванні грамотності щодо грошей у молоді є такі інститути, як сім'я та освіта [6]. За результатами дослідження, стає відомо, що в колі сім'ї, незважаючи на популярність виховання щодо відносин з грошима, лише невеликий відсоток батьків звертають увагу на надання фінансових настанов молодшому поколінню, для формування певних упереджень та поглядів, найбільше уваги темі грамотності користування грошима приділяється в школі, з невеликим відривом наступний відсоток належить закладам вищої освіти, особливо, якщо спеціальність пов'язана з фінансами. Згідно з опитуванням можна сказати, що великий відсоток людей, що брали участь в опитуванні, мають гарно сформовані навички фінансової грамотності.

Друге соціологічне дослідження «Вплив соціокультурних чинників на формування власного бізнесу» проводилось у період 14.03-17.03.2025 р., вибірка – 17 осіб, більшість опитаних – жінки / дівчата (близько 75%). Опитування проходило методами анкетування, кількість респондентів у якому 15, та інтерв'ю, кількість респондентів – 2. Середній вік учасників другого дослідження склав: методом анкетування – 14–19 років (64,3%),

методом інтерв'ю – 50 років. У більшості, опитуванні наразі проживають в місті Києві та області. За результатами опитування найрозповсюдженішими сферами діяльності в регіонах є пошиття та продаж одягу (26,8%), сільське господарство (26,8%), будівництво (13,4%), торгівля (20,1%) та виробнича сфера, що охоплює всю вказану діяльність (13,4%). Учасниками опитування стали як підприємці, так і молодь, яка прагне до створення власного бізнесу. Хоч, за відповідями, не всі є власниками бізнесу, таких як ФОП, ТОВ, ПП, АТ тощо, проте 82,4% респондентів мають бажання створити власний бізнес, 65% з яких хотіли б займатися ним як в Україні, так і закордоном. Але варто вказати, що наразі жодний з опитаних не має можливості створити його в найближчий час. Це зумовлено кількома чинниками: війна на території України, фінансова неспроможність, оподаткування, відсутність місця для роботи (за відповідями учасників опитування), високим рівнем конкуренції. Саме через ці взаємопов'язані фактори більшість опитаних сумніваються в перспективах розвитку власного бізнесу на ринку праці. Необхідно зазначити, що схожі проблеми є і у вже існуючих підприємств, те ж саме питання оподаткування.

Всім відомо, що Україна здебільшого аграрна держава, яка має значний енергетичний потенціал, це відобразилось, зокрема, в українській символіці, наприклад: тлумачення державного стягу, жовтий колір – поле пшениці – культура, яку вирощують в Україні; герби деяких областей символізують напрям їх діяльності (герб Львівської області – елементи, що вказують на культурну спадщину, герб Дніпропетровської області – символіка металургії та промисловості). Але з часом змінюються погляди людей на питання спеціалізації і на цей факт вказують відповіді респондентів, адже 70,5% з них хотіли б створити бізнес саме у сфері послуг.

Підсумовуючи всі складові теми, можна зробити висновок, що Україна, звертаючи увагу на перспективи сучасного суспільства, поступово може змінювати своє історичне значення в економіці, і посилити вплив третинного сектору. У теперішніх умовах люди, маючи достатньо розвинені навички фінансової грамотності та амбіції, не можуть собі дозволити створення та розвиток власної справи, або, маючи власний бізнес, стикаються з труднощами через ряд соціальних та правових перешкод, зокрема закони, введених через військові дії на території України.

Список використаних джерел

1. Морозов А. Ю., Шуст Н. Б. Становлення інформаційного суспільства в Україні: виклики та перспективи. *Освітній дискурс*: збірник наукових праць. 2022. № 41(7-9). С. 26–38. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/39387/Morozov_Shust.pdf?sequence=1&isAllowed=y
2. Шуст Наталія. Освіта у стратегії випередження гібридних загроз українській суб'єктності у глобалізованому світі. *Соціокультурні трансформації та геополітичні виклики в умовах багатополярного світу* [Електронний ресурс] : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 24 листоп. 2022 р.) / відп. ред. А. Кравченко. Київ : Держ. торг.-екон. ун-т, 2022. С. 357–360. DOI: http://doi.org/10.31617/k.knute.2022-11-24
3. Шуст Н. Б. Соціологія торгівлі та брендингу як окрема спеціалізація в галузі соціально-поведінкових наук. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2022. Вип. 94. С. 75–84. URL: http://soctech-journal.kpu.zp.ua/ archive/ 2022/ 94/6.pdf
4. Shust N. Correlation Between Intellectual Property And Scientific Activity. *Proceedings of the National Aviation University*. 2017. №2. С. 148- 155. https://doi.org/10.18372/2306-1472.71.11760.
5. Шуст Н. Б. Компетенції – основа поступального розвитку освіти. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. К.: НАУ, 2010. № 1. С. 86–89.
6. Фінансова грамотність як окремий предмет у школі: що про це думає молодь? URL: https://znayshov.com/News/Details/ finansova_hramotnist_Yak_okremyi_predmet_u_shkoli_shcho_pro_tse_dumaie_molod

КОТОВСЬКА Дарія,
студентка, Державний торговельно-
економічний університет, Україна
РАЗІЦЬКИЙ Віталій,
канд. іст. наук, доц.,
доцент кафедри філософії, соціології
та політології, Державний торговельно-
економічний університет, Україна

ВИКЛИКИ ДЕМОКРАТІЇ ДЛЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Демократія є однією з ключових цінностей сучасного світу. Україна зробила значні кроки у напрямку демократичного розвитку після здобуття незалежності у 1991 році. Проте демократичний процес завжди супроводжувався численними викликами, що впливали на його стабільність та ефективність. Одним із переломних моментів у боротьбі за демократичні права та свободи стала Революція гідності 2014 року. Але вона не змогла вирішити всіх накопичених за попередній період проблем. Тому Україна продовжує боротьбу за відстоювання демократичних цінностей. Війна, економічні кризи, корупція, політична поляризація та необхідність проведення глибоких реформ – це лише частина викликів українській демократії.

На сучасному етапі розвитку України демократія перебуває під серйозним тиском через повномасштабну війну, розв'язану Росією у 2022 році. Активні бойові дії на зовнішньому та внутрішньому фронтах ставлять перед державою дилему: як ефективно боротися за незалежність, водночас зберігаючи демократичні інститути, права громадян та запобігти концентрації влади в руках окремих осіб чи груп людей. Деякі обмеження прав і свобод, зумовлені воєнним станом, є тимчасовими заходами. Але вони породжують дискусії щодо межі між безпекою та демократією.

Запровадження воєнного стану передбачає тимчасове обмеження окремих прав і свобод громадян, що є необхідним кроком для забезпечення національної безпеки. Водночас такі обмеження повинні бути пропорційними та відповідати принципу верховенства права. Як зазначає дослідник Михайло Савчин, війна створює серйозні виклики для конституціоналізму, оскільки змінює правову систему та державні інститути, що, у свою чергу, може становити загрозу для конституційної ідентичності [3].

Не зважаючи на складні обставити воєнного стану українське керівництво продовжує забезпечувати безперервну діяльність демократичних інституцій, таких як парламент, судова система та органи місцевого самоврядування. Це сприяє підтримці довіри громадян до влади та запобігає можливим спробам її узурпації.

Наразі в українському суспільстві активно обговорюється питання щодо можливості проведення виборів. Президент України у своїх виступах неодноразово наголошував, що проведення виборів під час війни може призвести до хаосу. Водночас, відповідно до Конституції України, правові норми не забороняють вибори в умовах воєнного стану, хоча законодавчі акти накладають певні обмеження. Зокрема, частина 4 статті 83 Конституції України передбачає, що у разі завершення строку повноважень Верховної Ради під час воєнного чи надзвичайного стану, її діяльність продовжується до початку роботи новообраного парламенту після скасування особливого правового режиму [1].Тому можна погодитися з думкою Президента України та цілою низкою вчених, які не вбачають загрози демократії в країні через відкладення виборів до завершення військового стану.

Окрім зовнішніх загроз Україна стикається і з внутрішніми викликами. Перехід від радянської номенклатури до нової еліти супроводжувався збереженням певних старих практик і цінностей, що вплинуло на темпи та якість демократичних реформ. У результаті політична еліта нерідко відображає інтереси вузького кола осіб, обмежуючи можливості ширших верств населення брати активну участь у політичному процесі.

Олігархи, маючи значні фінансові ресурси, продовжують впливати на політичні процеси в країні та ухвалення державних рішень. Це призводить до концентрації влади в руках осіб, які не представляють інтереси народу України.А нерівномірний розподіл влади та ресурсів між різними соціальними групами може спричинити маргіналізацію більшості населення, обмежуючи їх представництво у владі. Такий дисбаланс у системі ухвалення рішень не лише послаблює демократію, а й може стати причиною соціальної напруги в суспільстві [2].

Демократія в Україні стикається з комплексом викликів, які вимагають системного підходу та скоординованих дій з боку держави і громадянського суспільства. Подолання цих викликів є ключовим для забезпечення стійкості та розвитку демократичних інститутів.

Отже, демократичні цінності посідають важливе місце в традиціях, звичаях та світоглядних орієнтирах українського народу. Не зважаючи на численні зовнішні та внутрішні виклики демократія

продовжує розвиватися в Україні. Навіть не зважаючи на складні умови війни український народ не відмовився від своїх цінностей. Більше того, Україна довела, що може одночасно боротися за незалежність і зберігати демократичні механізми. Основним завданням залишається забезпечення прозорості влади, захист громадянських прав та контроль за тим, щоб тимчасові обмеження під час воєнного стану не були перетворені на постійні утиски народу зі сторони владних структур. Лише таким чином Україна зможе не лише перемогти у війні, але й зберегти свою європейську демократичну ідентичність.

Список використаних джерел

1. Дбас В., Костюніна А. Вибори та війна: виклики й можливості української демократії. *Український часопис конституційного права*. 2024. 3/2024. С. 42-53. URL: https://www.constjournal.com/pub/3-2024/vybory-viina-vyklyky-mozhlyvosti-ukrainskoi-demokratii/ (дата звернення: 16.03.2025).
2. Кокорська О., Кокорський В. Еліти у процесі трансформації в Україні. 2020. квітень. URL: https://political-studies.com/wp-content/uploads/2020/04/Kokorski-Elite-Transformacia.pdf?utm_source= chatgpt.com (дата звернення: 16.03.2025).
3. Савчин М. Конституціоналізм і війна. *Український часопис конституційного права*. 2022. 2/2022. С. 3-14. URL: https://www.constjournal.com/pub/2-2022/konstytutsionalizm-viina/ (дата звернення: 16.03.2025).

СОБОЛЄВ Андрій,
провідний соціолог
відділу соціальної експертизи,
Інститут соціології
Національної академії наук України

СОЦІАЛЬНА РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО ТА ПОВОЄННОГО ЧАСУ

Останні півтора десятиліття у фокусі уваги сучасних соціальних дослідників, як зарубіжних, і вітчизняних, актуалізувалася проблема резильєнтності. Для українського суспільства в умовах війни це

питання набуває не просто теоретичного, а життєво важливого значення, оскільки йдеться про виживання та збереження ідентичності цілого народу. Населення України зіткнулося з необхідністю чинити опір та протидіяти спробам противника знищити нас не лише політично і економічно, а й суто фізично та психологічно. Спротив цим діям напряму залежить від того, наскільки українці здатні усвідомлювати та приймати реальність війни, трансформувати та створювати нові способи соціальної взаємодії, ефективно використовувати наявні ресурси для підтримки життєздатності людей в умовах екзистенційної кризової ситуації та переживання соціальної травми, зумовленої російською військовою агресією.

Соціальна стійкість суспільства, його готовність протистояти новим викликам передбачає консолідацію громадян під час та після важких життєвих випробувань для країни, всебічну комунікацію та соціальну підтримку у суспільстві, формування почуття солідарності зі своїми співгромадянами, спільну роботу для вирішення проблем, які впливають на людей за умов війни як окремо, так і загалом на усе суспільство.

У 2020 році на Всесвітньому форумі в Давосі серед багатьох важливих питань щодо перспектив суспільного розвитку обговорювалися зокрема проблеми формування необхідних навичок для людства в найближчі п’ять років. До топ-10 увійшли такі навички як стресостійкість та гнучкість, а саме ці характеристики складають ядро резильєнтності.

Поняття резилієнсу, яке, за визначенням ВООЗ, трактується як здатність окремих осіб, сімей і груп відносно добре справлятися з важкими ситуаціями, особиста ресурсність або ресурсний потенціал (resourcefulness). Резилієнс як динамічний процес (resilience) – безперервний і активний процес позитивної адаптації людини в умовах негараздів і кризових (або надзвичайних, екстремальних) подій і ситуацій, що має нерівномірну динаміку виникнення нових сил та ресурсів відновлення в умовах появи нових ризиків. Резилієнс є усталеним способом адаптації к новим умовам життя та організації життєдіяльності спільноти, соціальної групи або окремого індивіда у певній сфері за допомогою концентрації ресурсів та способів здійснення діяльності навколо значущої мети, а мета полягає у збереженні та підтриманні громадського та індивідуального життя на рівні, що дозволяє суб’єкту нормально функціонувати та реалізовувати свої життєві цінності та плани.

Резильєнтність вважається однією з найефективніших моделей стабілізації та відновлення як окремої особистості, так і соціальних

груп в складних життєвих ситуаціях, які супроводжуються стресами, що ведуть до різноманітних розладів, зокрема таких як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). Відповідно до висновків Всесвітньої організації охорони здоров'я (World Health Organization), майже всі люди, які постраждали від надзвичайних ситуацій, катастроф, воєн тощо, відчувають психологічний стрес, який для більшості людей має довготривалий вплив і дуже повільно зменшується з часом. Проте, під час гуманітарних криз поширеність таких психічних розладів, як депресія та тривога, зростає більш ніж удвічі.

Війна в Україні, яка розв'язана російською федерацією проти нашої країни, є потужним джерелом травмуючих ситуацій для населення, які спричиняють погіршення загального психологічного стану людей, загальну втому та численні посттравматичні розлади. Психічні розлади позначаються не лише на фізичному здоров'ї, але спричиняють труднощі соціальної адаптації та інтеграції, позначаються на працездатності людини. Це створює серйозні виклики для усього суспільства, і тому підтримка психічного здоров'я людини стала одним з пріоритетних завдань державної політики. Від успішності розв'язання цього завдання залежить резистентність країни загалом в умовах величезних загроз, зокрема й самому її існуванню.

Соціальна резильєнтність зазвичай трактується як здатність соціальної групи або суспільства адаптуватися до стресових умов та відновлюватися після катастроф і конфліктів. Проте на думку соціологів, як зарубіжних, так і вітчизняних, соціальна резильєнтність є не лише показником здатності суспільства виживати, але й умовою для майбутнього економічного, соціального і культурного зростання.

В зарубіжних джерелах з психології дослідники зазвичай визначають чотири типи резильєнтності: 1) фізичну резильєнтність (здатність тіла справлятися зі змінами та відновлюватися після фізичних перевантажень, хвороб і травм); 2) психологічну резильєнтність (здатність людей адаптуватися до змін і невизначеності, бути гнучкими та стійкими під час стресової ситуації); 3) емоційну резильєнтність (здатність регулювати емоції під час стресу, усвідомлювати свої емоційні реакції й керувати своїми емоціями, коли йдеться про негативну ситуацію, бути в контакті зі своїм внутрішнім світом, зберігати почуття оптимізму у важкі часи); 4) соціальну резильєнтність, яка передбачає здатність груп (спільноти) відновлюватися після важких ситуацій [1].

На сьогодні резильєнтність має статус потужного конструкту, зокрема в дослідженнях психології особистості, щодо якого сформульоване проблемне поле теоретичних питань та створена

широка емпірична база. Проте загальний концепт соціальної резильєнтності в українському науковому просторі, в умовах воєнного конфлікту потребує більш чіткого визначення структури та змістового наповнення.

Українські суспільствознавці запропонували концепт «цивілізаційна суб'єктність», що дозволяє визначити критерій резильєнтності країни як держави. На їхню думку, у сучасних геополітичних умовах найвищою цінністю будь якої країни є її цивілізаційна суб'єктність, яка й робить державу дійсно незалежною. Саме стійкість (резильєнтність) цивілізаційної суб'єктності країни автори характеризують як національну резильєнтність і запоруку національної безпеки. Отже, поняття національної резильєнтності (соціальної резильєнтності на інституціональному рівні) можна трактувати як здатність соціальної системи нормально функціонувати в складних екзистенційних умовах, ефективно протистояти зовнішнім і внутрішнім викликам і кризам у різних сферах суспільного життя шляхом внесення змін і адаптації до реалій при збереженні основних цінностей суспільства, його суб'єктної автентичності [2]. Але трактування національного зростання має спиратися не лише на здатність успішно відповідати на виклики і долати кризові явища, а насамперед на сприйняття українцями себе як частини єдиної нації, на здатність конструювати стратегії дій, які набувають інституційного забезпечення для упередження і нейтралізації викликів та національних загроз.

Список використаних джерел

1. Cherry K. How Resilience Helps You Cope with Life's Challenges. *Verywell Mind.* May 03, 2023. URL: https://www.verywellmind.com/what-is-resilience-2795059
2. Пирожков С. І., Божок Є. В. & Хамітов Н. В. Національна стійкість (резильєнтність) країни: стратегія і тактика випередження гібридних загроз. *Вісник Національної академії наук України,* 2021, Випуск 8. С. 74–82.

ТРЕТЯК Тетяна,
студентка, Державний торговельно-
економічний університет, Україна
РАЗІЦЬКИЙ Віталій,
канд. іст. наук, доц.,
доцент кафедри філософії, соціології
та політології, Державний торговельно-
економічний університет, Україна

ПРОЦЕС ЦИФРОВІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА НАСЛІДКИ

Цифровізація – це процес впровадження цифрових технологій у всі сфери життя. Станом на 2025 рік цифрофізація проникла в усі сфери життя суспільства. Смарт технології, інтернет послуги, штучний інтелект – це ті поняття, які наразі стали буденною та не від'ємною частиною життя мешканців багатьох країн світу.

Що стосується українських реалій, то станом на 2023 рік кількість громадян, які користувалися Інтернетом, склала 80%. Однак за один рік ця частка зросла на 8% [6]. Вже на початку 2024 року в Україні було 29,64 млн користувачів Інтернету [2]. Загалом показник Інтернет-проникнення в Україні складає 66 % [2].

Також вартий уваги той факт, що Україна посідає 5 місце у світі за розвитком цифрових державних послуг [5]. Мова йде насамперед про застосунок «Дія», який розкриває перед користувачами можливості доступу до електронних документів, медичних послуг, а також відкриває доступ до онлайн освіти тощо.

Крім того, спостерігається розширення в Україні використання платіжних онлайн послуг. Місцеві мешканці все частіше здійснюють покупки товарів через Інтернет сервіси.

Цікаво, що найбільше українців, які регулярно роблять покупки онлайн у вітчизняних та міжнародних інтернет-магазинах, проживає на території Центральної та Західної України – відповідно 24% і 23%. Найнижчий показник по цьому напрямі на Сході та на Півночі. А лідером за кількістю прихильників e-commerce є Київ. Зі столиці у 2023 році здійснювалося 15% усіх інтернет-покупок по країні [3].

Упровадження інноваційних технологій має помітний вплив на різні сфери життя. Особливо це помітно в економіці, яка поступово зазнає трансформації. Зокрема зростає її конкурентоспроможність, створюються нові робочі місця в ІТ-сфері, вдосконалюється комунікація з клієнтами та зростає продуктивність праці. При цьому

варто зауважити, що загальна кількість спеціалістів у 50 найбільших ІТ-компаніях України станом на серпень 2024 р. становила близько 80,5 тис. [7].

Вартий уваги той факт, що згідно із проведеними соціологічними дослідженнями в «Дія: Цифрова освіта» українці мають середній рівень грамотності в цифрових технологіях приблизно 53,5% [4]. Україна продовжує активно впроваджувати програми та ініціативи для підвищення грамотності населення в ІТ-технологіях. Окрім відомого застосунку Дія. Освіта однією з таких програм є розширення проекту «Оновлена інформатика-ІТ-студії» для всіх шкіл країни. Завдяки цьому проекту школярі всіх класів можуть навчатися за допомогою інтерактивних вправ. За 3 місяці до проекту підключилося понад 1400 шкіл ця кількість продовжує зростати [1]. Також для державних службовців розроблено спеціальні програми підвищення кваліфікації з цифрової грамотності. В результаті впровадження цих ініціатив станом на 2023 року 93% дорослого населення України віком від 18 до 70 років володіють цифровими навичками, що на 8% більше порівняно з 2019 роком [1].

Незважаючи на цілу низку переваг, цифровізація має і негативний вплив на розвиток країни. Серед них насамперед слід відзначити скорочення робочих місць, адже в процесі збільшення інноваційних технологій потрібно значно менше людей для праці. Зростання безробіття негативно позначається на рівні життя населення.

Також варто відзначити, що цифровізація впливає на культурний розвиток населення. Надмірно захопившись онлайн технологіями люди менше відвідують театри, кінотеатри, музеї, різноманітні виставки тощо. Крім того, із поглибленням процесів цифровізації країни загострилися питання кібербезпеки. Збільшення користувачів Інтернету сприяє зростанню кіберзлочинності. Це може призвести до витоку конфіденційної інформації, потрапляння вірусних програм на електронні пристрої, втрати коштів тощо.

Повномасштабна війна стала великим викликом для розвитку інноваційних технологій в Україні, а її вплив на цю сферу неоднозначний. З одного боку спостерігається відкриття стартапів у сфері військової техніки, відбулося активне впровадження нових технологій, вдосконалення засобів радіоелектронної боротьби, покращення розвідувальних технологій тощо. Однак з іншого боку воєнні дії руйнують виробничі потужності, поглинають левову часту бюджету і знищують самих українців – творців цифрових технологій. Втрата кваліфікованих кадрів негативно позначилася не тільки на процесі

цифровізації України, але й на показниках загального розвитку країни в усіх галузях.

Отже, цифровізація України відіграє важливу роль у розвитку різних галузей народного господарства. Уряд докладає помітних зусиль, щоб рівень упровадження цифрових технологій в різних сферах життя відповідав світовим тенденціям розвитку і відповідав запитам вітчизняної економіки та національної безпеки. Разом з тим спостерігаються й негативні тенденції процесу цифровізації в Україні. Зокрема зростання безробіття та втрата інтересу значної частини населення до безпосередньої участі в культурному житті країни.

Список використаних джерел

1. 6 мільйонів українців залучено до розвитку цифрових навичок: Мінцифри досягло цілі. Міністерство цифрової трансформації України. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/6-milioniv-ukraintsiv-zalucheno-do-rozvytku-tsyfrovykh-navychok-mintsyfry-dosiahlo-tsili.
2. Баловсяк Н. Популярність соцмереж і можливості для брендів. як людство взаємодіє з цифровими технологіями – звіт digital 2024. URL: https://mediamaker.me/yak-lyudstvo-vzayemodiye-z-czyfrovymy-tehnologiyamy-zvit-digital-2024-8566/
3. Дімура М. E-commerce в Україні: цифри, факти, перспективи розвитку онлайн-торгівлі. 2024. URL: https://www.site2b.ua/ua/web-blog-ua/e-commerce-v-ukraini-cifri-fakti-perspektivi-rozvitku-onlajn-torgivli.html
4. Дмитрук О. Який рівень цифрової грамотності українців – дослідження. URL: https://www.village.com.ua/village/city/city-news/292641-yakiy-riven-tsifrovoyi-gramotnosti-ukrayintsiv-doslidzhennya
5. Кінша Д. Україна посідає 5 місце у світі за розвитком цифрових держпослуг. 2024. URL: https://suspilne.media/amp/840493-ukraina-posila-5-misce-u-sviti-za-rozvitkom-cifrovih-derzposlug/
6. Поліковська Ю. 80% громадян в Україні користуються інтернетом щодня, – соцопитування. URL: https://ms.detector.media/ internet/ post/34073/2024-01-26-80-gromadyan-v-ukraini-korystuyutsya-inter-netom-shchodnya-sotsopytuvannya/ (дата звернення 17.03.2025).
7. Топ-50 IT-компаній України, зима 2025: відплив фахівців змен-шується, компанії пожвавлюють найм. URL: https://dou.ua/lenta/articles/top-50-winter-2025/.

БОРОВСЬКА Людмила,
канд. філос. наук, доц.,
доцент кафедри філософії, соціології
та політології, Державний торговельно-
економічний університет, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ «HOMO LUDENS» У ЦИФРОВУ ЕПОХУ

Важко переоцінити значення гри для становлення людської культури та цивілізації. Актуалізації інтересу до даної проблематики сприяла публікація фундаментальної праці нідерландського мислителя Йохана Гейзінги «Homo ludens» [1] після другої світової війни, що стала інтелектуальним бестселером епохи. Звертаючись до величезного за об'ємом фактичного матеріалу, Й. Гейзінга прослідковує ігровий момент культури, починаю з архаїчного суспільства і до сучасного йому суспільства західної цивілізації. Аналіз значення гри в становленні та функціонуванні багатьох сфер людської культури дозволили нідерландському мислителю виділити поряд з різними визначеннями людини типу Homo Sapiens (Людина Розумна), Homo Faber (Людина Вміла), Homo Ergaster (Людина Працююча), ще одне важливе визначення – Homo Ludens (Людина Граюча). В своїй роботі Й. Гейзінга не пропонує власної теорії гри, він розробляє морфологію соціальної гри в процесі історичного розвитку людства. Важливим є те, що Й. Гейзінга не тільки прослідковує й аналізує ігровий принцип, який постійно розвивається та ускладнюється в процесі історичного поступу людства і ніби «закарбовується» в різних областях культури, а й досліджує гру як необхідний спосіб соціального життя, пов'язаний з суспільним ідеалом та особистісними ідентифікаціями.

В «Homo ludens» автор наголошує, що будь-яка форма культури є грою, бо вона реалізується як свободний вибір. Сьогодні при аналізі гри в контексті сучасної культури акцент, перш за все, робиться на її ототожненні творчістю. Причому, в якості прикладів такої творчості розглядається побудова, наприклад, віртуальних світів, які не мають взагалі нічого спільного з реальним світом і навіть не перетинаються з ним. В сучасному світі змінився не тільки статус гри як культуроутворюючого фактору, її певні характеристики, але і її вплив на формування людини. Молоді люди сьогодні є, в певному сенсі, продуктом нової цифрової епохи. Віртуальна реальність для них, зазвичай, більш близька, ніж предметна реальність об'єктивного світу. Входження в інформаційний простір віртуального світу для

більшості молоді відбувалося в ігровій формі, тому гра для неї є не тільки дуже привабливою формою навчання, але й значимою сферою для самовираження та самореалізації. Здавалося б, що ці тенденції потрібно максимально використовувати в системі освіти на користь тим, хто навчається. Та не все так просто, бо сучасні віртуальні ігрові практики несуть в собі не тільки конструктивний (розвивальний), але й деструктивний (руйнівний) початок. Адже, на відміну від предметної діяльності, яка завжди має зовнішній критерій, що оцінюється іншими людьми, гра – самодостатня. Вона містить критерії лише в самій собі та не передбачає будь-якої оцінки дій суб'єкта, в тому числі й в найфундаментальнішій для людини системі координат – добра і зла.

В цьому контексті варто звернути увагу на те, що сучасній студентській аудиторії взагалі важко дається розрізнення понять «свобода» і «свавілля», «актуальна можливість» та «порожня можливість». Проблематично пояснити їй і різницю між такими поняттями як «інформація» та «знання», адже студентам важко зрозуміти, що знання верифікуються, що, наприклад, будь-яка наукова гіпотеза в науковому пізнанні завжди прив'язується до об'єктивно існуючих (емпіричних) умов та об'єктивно існуючої системи знань. Саме віртуальні ігри сприяють формуванню у людини усталеного уявлення, що можна творити, проявляти себе і самовиражатися без врахування існуючих норм та будь-яких обмежень (в тому числі й природних). Не розрізняючи знання та інформацію, людина схильна використовувати інформацію за своїм розсудом або бажанням – сприймаючи її чи не сприймаючи, використовуючи чи не використовуючи.

Не буде також перебільшенням сказати, що при дослідженні сучасної культури фіксується тенденція ототожнення творчості з грою, де під грою мається на увазі, перш за все, гра у віртуальному просторі. Безмежна творчість у сфері чистої думки – це не одне й теж, що творчість в реально існуючому світі. Але реалії сьогоднішнього дня свідчать, що людина часто-густо втрачає здатність розрізняти ці два світи – реальний та віртуальний, бо межі між ними розмиваються. Більше того, розмиваються межі ідентичності особистості, що визнається одним з базових постулатів постмодернізму. В постмодерністському дискурсі змінюється відношення до відчуження та розчеплення особистості, яке було негативним в модернізмі. Цей процес супроводжується втратою об'єктивних цінностей для людини, що визнається ідеологією постмодернізму не тільки прийнятним, але й позитивним, адже людина стає відкритою для прийняття багатьох

ідентичностей. Більше того – ідентичність вже не належить самій людині: «І я, і ви – обидва ми фікції, як герой постмодерністського роману. Найбільш особистісне, центральне, що я маю – моя ідентичність – знаходиться не в мені, але в нашій з вами взаємодії, або в розщепленому «я»« [2].

Багато з тих, хто досліджував гру, звертали увагу, що в ній обов'язково має бути дві складові, або два першопочатка. Перший пов'язаний з гострими емоційними переживаннями гравців в процесі гри, а другий – з чіткими раціональними визначеннями умов та правил гри. Порушення правил гри призводить до виключення з неї гравця. Якщо повернутися до аналізу гри, як одного з найважливіших факторів становлення культури, то не можна не зазначити, що однією з найважливіших функцій гри, які вона виконує в системі культури є функція первинної соціалізації людини. Гра дійсно сприяє входженню нового покоління в людську спільноту. Вона також сприяє об'єднанню людей різного соціального статусу, різних професійних та вікових груп через адекватну комунікацію. Але в сучасних реаліях ця її функція певною мірою дає збій.

По великому рахунку, будь-яка інновація в культурі виникає як своєрідна гра, яка дозволяє опанувати різний культурний досвід і розуміти логіку подальшого розвитку тих чи інших культурних форм. Але гра «вмирає» коли зникають розрізнення між умовністю та життям, коли розмиваються межі між реальним світом та світом віртуальним, де впроваджуються нові ігрові практики. Впровадження нової сучасної версії Homo Ludens може призвести до серйозних наслідків. Варто замислитись над тим на що здатна людина з «магічним мисленням», яка не здатна розрізняти віртуальний світ і реальне життя й підміняє раціональні програми діяльності власними фантазіями, які вона, не розуміючи наслідків, може нав'язувати іншим, ламаючи не тільки усталені культурні коди, але й людські життя.

Список використаних джерел

1. Гейзінга Й. Homo Ludens. Досвід вивчення ігрового елемента культури / Пер. з англ. О. Мокровольський. Київ: «Основи», 1994. 250 с.
2. Holland N. N. Post-modern psychoanalysis. In I. Hassan and S. Hassan (eds) Innovation/Renovation: New Perspectives in the Humanities. Madison, WI: University of Wisconsin Press. 1983. pp. 291–309.

ГУДКОВ Сергій,
канд. філос. наук, доц.,
доцент кафедри філософії, соціології
та політології, Державний торговельно-
економічний університет, Україна

ЛЮДИНА, ЯКА ГРАЄТЬСЯ

В *премодерну епоху* в античному космоцентричному світі зустрічаємо думку, що смисл життя людини виявляється у грі, яка є випробовуванням долі. Можемо згадати стародавній обряд ініціації, під час якого в процесі гри людина виборювала своє ім'я та соціальний статус. Сократ розглядав пізнавальну гру як серйозну справу, що спрямована на досягнення істини, суперечку заради істини. Він засуджував софістів, які отримували задоволення від того, що заплутували людей шляхом підміни понять. Їх «мудрість» полягала в грі слів, під час якої вони шляхом псевдологічних прийомів могли довести, або спростувати будь-яку думку. Пригадаємо софізм Евбуліда «Рогатий»: «Те, чого ти не втрачав, в тебе є. Роги ти не втрачав. Значить ти рогатий».

Учень Сократа Платон вважав людину «іграшкою бога», а до сфери ігор відносив реальні історичні події, військові битви, стародавні обряди жертвоприношення, ритуальні танці, пісні тощо. Також поняттям «гра» він позначав різні види мистецтва, що приносили задоволення людині (виготовлення прикрас, живопис, музику тощо). Для нас важливою є думка, що в межах премодерної філософії гра розглядалась як сутнісна характеристика людини, серйозна справа, форма буття людини в реальному світі і пізнання цього світу, складова частина її культури. В епоху Відродження англійський поет і драматург Вільям Шекспір залишив нам думку, що весь світ – це театр, а ми його актори, що виконують багато ролей.

Модерна епоха характеризується раціоцентризмом, вірою в безмежні можливості людського розуму та науково-технічний прогрес. І. Кант розглядає гру, як *прояв свободи людини*. Й. Гейзінга в книзі «Homo ludens. Досвід визначення ігрового елемента культури» виявив об'єктивний зв'язок між людською культурою та різними ігровими формами. Він визначає гру, як «…добровільну дію або заняття, що здійснюється в певних межах місця та часу за добровільно прийнятими, але абсолютно обов'язковими правилами з метою, що міститься в ній самій і супроводжуються почуттям напруги і радості, а також усвідомленням «іншого буття», ніж

«буденне» життя» [1]. Навіть війну він розглядав як культурне явище, якщо вона ведеться за встановленими правилами, а не з метою знищення противника. Г. Гадамер у праці [2] також підкреслював велике значення поняття гри в межах герменевтики – теорії розуміння та тлумачення текстів, історичних подій, творів мистецтва тощо. Мистецтво він розглядав як гру прихованого та неприхованого, що виводить людину за межі буденності, долучає нас до істини, відкриваючи перспективи нашого буття.

Для того, щоб не впасти в ілюзії і пізнати світ таким, яким він є Френсіс Бекон в межах емпіризму радив нам подолати «ідол театру» – спотворений образ дійсності, що виникає через обмеженість людських знань. Він розглядав будь-яку філософську систему як штучну та порівнював її з вже *зіграною* за певним сценарієм драмою (комедією), що сприймається людиною як істина внаслідок некритичного ставлення до чужих ідей [3]. Об'єктом розгляду філософії стає співвідношення «людина – світ», а предметом – граничні засади буття людини в цьому світі. Це передбачає наявність, як мінімум, суб'єкта історичної діяльності (культури), що *знаходиться в розумі та свідомості* (homo sapiens) та об'єктивного світу його життєдіяльності (природи). Якщо прибрати цю дихотомію, або підмінити її чимсь іншим, то втрачається смисл філософствування (істина). Отримуємо ситуацію суперечки не заради істини, а заради самої суперечки, гру слів, в які кожний вкладає довільний зміст. На ознаку епохи перетворюється популізм, коли декларується одне (те, що люди хочуть чути), а робиться інше, інколи зовсім протилежне. Людство прямує шляхом від людини, яка щиро грається (премодерн), до людини, яка втратила межи розумного і настільки загралася (модерн), що перетворила на реальність дві світові бойні, сучасну глобальну (економічну, суспільно-політичну, екологічну та духовну) кризу та породила наступну епоху недовіри до всього розумного.

Епоха постмодерну ознаменувалася відмовою від підходів жорсткого детермінізму, логоцентризму та переходом до філософії нестабільності, іманентної логіки саморозвитку нестабільних систем тощо. В свідомості людини починають панувати ірраціоналізм, еклектика, скептицизм, реконструкція тощо. Сильні світу цього (не всі) можуть собі дозволити гратися долями континентів та цивілізацій (діставати політичні козирі, задовольняти необмежені імперські та космічні амбіції, погрожувати зброєю масового знищення тощо. Граються далекі від світу моралі політики, військові, бізнесмени, економісти, професійні актори тощо безглуздо переносячи локальні галузеві «правила гри» на глобальний рівень та створюючи ситуацію

неконтрольованого експерименту з непрогнозованими вибухоподібними соціальними та екологічними наслідками.

Натомість гра має сенс тільки в умовах невизначеності, ризику, азарту, можливості поразки, втратити все та надії на довгоочікувану перемогу (зірвати «куш», визнання, авації, увійти в історію тощо). В цій ситуації правила залишаються тільки для слабких, а норми моралі взагалі зникають. Людина з природної «людини, що грається» перетворюється у «людину, що догралась», втратила зв'язок з реальністю і ризикує повернутися в далеке «дитинство» (тваринний світ), що характеризується станом війни «всіх проти всіх». Наразі втрата відчуття реальності і підміна її (за Р. Бартом) «ефектом реальності» (фр. *effet de réel*) [4] як основи правдоподібності шляхом видалення з наративного дискурсу сутнісних ознак та створення ілюзії тотожності реальності з її інтерпретацією є об'єктивною тенденцією. Не даремно психіатрична література містить багато термінів, що характеризують «людину, яка догралась» і настільки вийшла за межи реальності, що самостійно повернутися в ці межи вже нездатна.

Перше, що приходить на думку, це «моральна анестезія», «патоманія», «моральна ідіотія» та інші психіатричні терміни (англ. *moral insanity*), що характеризують порушення моральних уявлень, враження емоційної сфери людини при збереженні її інтелектуальних здібностей (англ. Джеймс Причард, 1786–1848 рр.). Поняття «шизофренія» (від грець. σχίζω (*skhizo*) – розщепляти, розколювати та φρήν (*phren*) – розум, мислення) – розщеплення єдиної особистості людини, втрата розуміння самої себе внаслідок виконання (гри) різних соціальних ролей. «Аутизм» – втрата контакту з реальністю та вихід у світ фантазій. «Амбівалентність» – співіснування в психіці взаємовиключних суперечностей тощо (Ойген Блейлер, нім. 1857–1939 рр.) «Ігроманія» (гемблінг, лудоманія, інтернет-залежність) – розлад поведінки людини, що полягає в патологічній пристрасті до азартних ігор. «Психологи стверджують, що пристрастю до гри «уражено» близько 10% людей у світі. У зв'язку з цим, Всесвітня організація охорони здоров'я офіційно визнала ігроманію хворобою XXI століття» [5].

На думку П. Е. Герчанівської «…сучасне українське соціокультурне поле гетерогенне: у єдиному просторі співіснують аксіологічні системи премодерну, модерну, постмодерну (у його двох модифікаціях – постмодерністська класика деконструктивізму і after-postmodernism), що проявляється у неоднаковості змістових орієнтирів соціокультурного мислення різних верств українського суспільства» [6, с. 36]. Проте навіть маленька дитина з народження відчуває, що *гра це щось «начебто» по-справжньому* і має здатність

не плутати реальність зі світом гри. Проблема полягає в тому, наскільки вона в подальшому спроможна зберегти цю здатність і перейти від парадигми дитячої «гри» до *парадигми дорослого «життя», де людина – не засіб, а мета*. При цьому гра залишається в її житті одним з способів пізнання світу, можливістю тимчасового виходу за межи буденності, зняття психологічної напруги, відпочинку, отримання естетичного задоволення тощо.

Список використаних джерел

1. Гейзинга Й. Homo ludens. Досвід визначення ігрового елемента культури / пер. з англ. О. Мокровольського. Київ: «Основи», 1994. 250 с.
2. Гадамер Г. Герменевтика і поетика [Текст]: вибрані твори: Пер. з нім. К.: Юніверс, 2001. 280 с. (Філософська думка).
3. Bacon F. The New Organon. Cambridge University Press, 2000. 238 p.
4. Roland Barthes, «L'Effet de réel», *Communications*. 1968. № 11. pp. 84–89. DOI 10.3406/comm.1968.1158.
5. Рішення Національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі «Про дотримання законодавства у сфері захисту суспільної моралі при обігу комп'ютерних ігор» від 9.04.2013 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr001623-13#Text
6. Герчанівська П. Е. Параметри нового світу: премодернізм – модернізм – постмодернізм. *Вісник НАКККіМ*. 2013. №4. С. 34–38.

ГРЕЧИХІНА Соф'я,
студентка, Державний торговельно-економічний університет, Україна
КРОХМАЛЬ Наталія,
канд. філос. наук, доц.,
доцент кафедри філософії, соціології та політології, Державний торговельно-економічний університет, Україна

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ У ГЕЙМЕРСТВІ

Віртуальна реальність стала важливою частиною життя людини за час розвитку інформаційно-комунікативних технологій. У процесі становлення інформаційного суспільства сформувалося таке явище, як електронна культура, що зумовила певні зміни в структурі та функціях багатьох соціальних інститутів і вплинула на

конструювання сучасних моделей комунікації. На відміну від інформаційної культури, що виступає як предмет, засіб і результат соціальної активності, та відображає характер і рівень практичної діяльності людей, електронна культура пов'язана з використанням інформаційно-комунікаційних технологій у сфері культури і охоплює електронні версії об'єктів культурної спадщини: в образотворчому мистецтві (живопис, графіка, скульптура), музиці, театрі, танцях, кіно, телебаченні [1, с. 4–5]. Відеогра є комп'ютерною програмою, що включає такі складові, як програмний код, аудіовізуальний ряд і геймплей. Протягом останніх десятків років індустрія відеоігор стрімко розвивалася, і геймерство стало невід'ємною частиною життя сучасного суспільства. Багато комп'ютерних ігор являють собою медійний продукт так само, як кіно або реклама, таким чином утворюючи віртуальне середовище, в якому транслюються різні соціальні явища, в числі яких гендерні стереотипи.

Гендерні стереотипи – це усталені уявлення про людину в залежності від її статевої приналежності. Такі уявлення про особистісні риси спричиняють певний розподіл соціальних ролей і схиляють людину до тієї поведінки і діяльності, яку від неї очікує суспільство в залежності від статі, з якою вона народилася. Виділимо два випадки прояву гендерних стереотипів у сфері відеоігор: перший стосується репрезентації жіночих і чоловічих персонажів у грі як творі; другий – безпосередньо геймерської спільноти.

У вигляді аудіовізуального твору комп'ютерні ігри транслюють образ персонажів жіночої або чоловічої статі через призму соціальних стереотипів. Ця сфера до певного часу була закрита від жінок – чоловіки розробляли ігри для чоловіків. Це зумовило формування ізольованої спільноти, що не бачила потреби у створенні «живих» жіночих персонажів, частіше використовуючи їх як другорядних, що сприяють сюжетному розвитку головного героя-чоловіка, або й зовсім як гарну декорацію й сексуальний об'єкт. Хоча створення відеоігор і залежить від розробників, не можна виключати факт впливу маркетингу на створюваний продукт, а саме орієнтування на цільову аудиторію. За даними 2018 р., серед українців (від 16 років і старше) частка геймерів серед чоловіків становить 32,6%, в тому числі 12 – активні геймери. Серед жінок аналогічні показники істотно нижче – 16,5 і 4,9% відповідно [2]. Трансляція в медіа, у нашому випадку, в іграх, жіночого тіла впливає на сприйняття людьми того, що є нормальним і ненормальним. Поняття стандартів викривлюються, поступово формуючи у свідомості зразок, якого необхідно досягнути, щоб бути красивою. Зауважимо, що у випадку відеоігор,

де вагому частку цільової аудиторії складають чоловіки, неприродні ідеали впливають також і на сприйняття жінок чоловіками і вимоги до їхнього зовнішнього вигляду (худе тіло, але з великими округлими грудьми та сідницями, пухлі губи, маленький ніс, великі очі тощо). Це пов'язано з існуванням певних канонів тілесності, які впливають на оцінку особистості. Невідповідність канонам може викликати засудження з боку суспільства, тож відповідність, навпаки, позитивно впливає на соціальний статус людини [3, с. 263].

Не зважаючи на те, що за світовою статистикою станом на 2024 рік частка жінок і чоловіків серед граючих у відеоігри є майже рівною [4], більшість ігор розрахована насамперед на чоловічу аудиторію і часто містить прояви зневажливого ставлення до жінок. На думку Аніти Саркісян, негативні гендерні стереотипи щодо жінок можна зустріти в таких комп'ютерних бестселерах, як «Bioshock», «The Last of Us», «Grand Theft Auto», «The Walking Dead». У «Grand Theft Auto», наприклад, відсутні позитивні жіночі персонажі. У ній жінки – це повії, стриптизерки, карикатурні феміністки, безпомічні дружини, а також існує можливість убивати жінок-повій. У «Bioshock», «The Walking Dead» та «The Last of Us» роль жінки – тягар для головного персонажа. У третій частині серії ігор «The Witcher» іноді з'являється можливість грати за жіночого персонажа, однак супротивники героїні під час гри будуть засипати її образами. Подібні прийоми можна знайти в більшості відеоігор – від «Super Mario Bros.», де герою слід врятувати пасивну й безпорадну принцесу, до «Metal Gear Solid V», в якій снайперка одягнена лише в нижню білизну. При цьому, починаючи з 1990-х рр. й до 2013 року включно, лише 15% головних персонажів в іграх були жінками [5, с. 44]. Зараз жінки становлять майже половину геймерів, а, відповідно, вони мають право на появу рівної кількості жіночих персонажів в іграх, на адекватне їхнє зображення та різноманітні ролі, а не лише негативні [6, с. 45].

Ігри потрапляють також під вплив стереотипів про вподобання в залежності від гендеру, через що різні ігрові механіки можуть вважатися чоловічими або жіночими, як і заняття в реальному житті. Такий розподіл стосується в тому числі й сюжетів ігор по аналогії з літературними або кінематографічними жанрами. Сьогоднішні геймери часто сприймають гру не тільки як спосіб розваги, а й як канал комунікації, оскільки відеоігри можуть включати її як власне, так і за допомогою пов'язаних спільнот, що базуються на різних платформах, таких як соцмережі. Таким чином під геймерством майже завжди розуміється й включення в соціальні групи, об'єднані

завдяки конкретній грі. Розповсюдженою проблемою є загальна агресивність комунікації в ігровому середовищі. Ховаючись за аватаром, багато гравців відчувають себе непереможними й починають дозволяти собі те, чого ніколи не робили в реальному житті, спрямовуючи агресію на окремих гравців, спільноти або навіть на самих розробників, які стали «жертвами» розчарованих геймерів. В ігровому середовищі гендерні стереотипи мають певну схожість із реальним життям. Так, жінки в онлайн-іграх із голосовим чатом часто піддаються колективному приниженню серед команди, яку здебільшого складають хлопці. Образи через гендерні стереотипи проявляються, наприклад, в уявленні, що жінки погано грають у шутери або інші командні ігри і псують гру іншим. Частою практикою з цієї причини є приховування жінкою своєї статі задля комфортної гри.

Проблема гендерних стереотипів зачіпає всі сфери життя, і відеоігри не є винятком. Однак, сучасна геймерська спільнота змінюється дедалі більше, включення жінок у ігрове середовище стає все більш звичним. Розробники відеоігор також змінюють стратегії через перетворення, що відбуваються в цільовій аудиторії – все частіше можна обрати жіночого персонажа, жінки відіграють усе більш важливі ролі в сюжетах, а також перестають бути практично усі тендітними і беззахисними. Можна прогнозувати, що і в ігрові спільноти жінок згодом стануть приймати частіше, оскільки вони все більше грають у відеоігри і не бояться заявляти про себе.

Список використаних джерел

1. Литовченко І. В. Формування електронної культури в умовах інституціалізації інформаційно-комунікаційної сфери суспільства. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія*: Зб. наук. пр. К.: НАУ, 2013. № 1 (17). С. 45–48.
2. Дяченко А., Зозульов О. Досвід сегментування аудиторії геймерів в Україні [Електронний ресурс]. *Актуальні проблеми економіки та управління*: збірник наукових праць молодих вчених. Електронні текстові дані (1 файл: 259 Кбайт). 2018. Вип. 12. URL: https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/64db1aba-d4d8-4e9a-8dd7-fe5d9f 7ec517/content (дата звернення: 17.03.2025).
3. Гречихіна С. А. Вплив на суспільство сучасної реклами: стандарти краси й сексуальна об’єктивація. *Соціальні комунікації: виклики сьогодення (до Дня журналіста)* : Матеріали І міжнар. наук. симп., м. Київ, 6–7 черв. 2023 р. Київ, 2023. С. 263. URL:

https://knute.edu.ua/file/MzEyMQ==/38eb0b16a076d506868cfbed4f41caa1.pdf (дата звернення: 17.03.2025).
4. Clement J. Gaming reach worldwide by age and gender 2024 | Statista. *Statista*. URL: https://www.statista.com/statistics/ 326420/ console-gamers-gender/ (дата звернення: 17.03.2025).
5. Кругляк М. Е., Петрожалко В. В. Сексизм у комп'ютерних іграх. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2019. № 4 (44). С. 44. URL: https://doi.org/10.20535/2308-5053. 2019.4(44). 199340 (дата звернення: 17.03.2025).
6. Іщенко С. С. Фемінізація ігрової індустрії: форми прояву гей-мерської ідентичності. *Соціологічні дискурси* : Матеріли IV Всеукр. наук. конф. молодих уч., м. Дніпро, 4 груд. 2020 р. Дніпро, 2020. С. 45–47.

ГОРПИНИЧ Ольга,
канд. філос. наук, доц.,
доцент кафедри філософії, соціології
та політології, Державний торговельно-
економічний університет, Україна

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ОСВІТИ ЯК НАСЛІДОК ЦИФРОВІЗАЦІЇ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Уявлення про те, що є «освічена людина, готова до повноцінного життя в суспільстві», постійно змінюється. Сьогодні всі визнають два суттєві факти: зміст загальноосвітніх дисциплін має оновлюватись і при цьому відображати цивілізаційні зміни. Всебічна загальноосвітня природничо-наукова та гуманітарна підготовка – абсолютно необхідна, але недостатня умова для життя в умовах цифрової економіки. Крім цього, потрібні міцні знання, вміння та здібності в галузі математики, інформатики та технології, включаючи цифрову грамотність, проектне та алгоритмічне мислення. Обов'язковим стає формування та розвиток у здатності навчатися, співпрацювати, критично мислити, ефективно спілкуватися, створювати нове.

Цифровізація не обмежується виключним використанням технологій; вона характеризується зміною культури, інтегрованої в усі сфери роботи, та трансформацією в управлінні різними командами. Мінімізації витрат (цифровізація документів, що призводить до загальної оптимізації процесу), децентралізація виробництва,

підвищення ефективності та продуктивності, швидке, ефективніше прийняття рішень у реальному часі, підвищення рівня екологічності, виробництво сталих продуктів, скорочення часу та витрат на розробку продукції, підвищення якості продукції та швидка реакція на зміну кон'юнктури ринку, диверсифікація виробництва зростаючої кількості виробів на численних виробничих майданчиках – не єдині переваги цифровізації [2].

Щоб вирішити завдання, які ставить перед освітою четверта промислова революція, загальна освіта (як це вже відбувається в економіці та в суспільному житті) має пройти через цифрову трансформацію.

Цифрова трансформація у сфері освіти і науки – це комплексна робота над побудовою екосистеми цифрових рішень у сфері освіти та науки, включно зі створенням безпечного електронного освітнього середовища, забезпеченням необхідної цифрової інфраструктури закладів та установ освіти і науки, підвищення рівня цифрової компетентності, цифровою трансформацією процесів та послуг, а також автоматизацією збору і аналізу даних [4].

Досі впровадження цифрових технологій у освіту слабко пов'язували з оновленням організації навчального процесу. Більшість керівників та педагогів розглядали їх як інструмент для вдосконалення традиційної організації роботи. У зв'язку з переходом від впровадження цифрових технологій у навчальний процес до цифрової трансформації освіти потрібно:

– змінити (оновити) цілі та зміст навчання;

– перейти від навчання та виховання всіх до навчання та виховання кожного, змінивши організацію та методи освітньої роботи;

– переглянути та оптимізувати використовувані набори (кейси) навчально-методичних та організаційних рішень, інформаційних матеріалів, інструментів та сервісів;

– переглянути традиційні бізнес-процеси, включивши до цієї роботи всіх інтересантів (перш за все здобувачів освіти, педагогів і стейкхолдерів);

– використовувати швидко зростаючий потенціал цифрових технологій, включаючи методи штучного інтелекту (ШІ), для механізації та автоматизації всіх видів роботи з інформацією.

Цифровізація (з англ. digitalization) – це впровадження цифрових технологій в усі сфери життя: від взаємодії між людьми до промислових виробництв, від предметів побуту до дитячих іграшок,

одягу тощо. Це перехід біологічних та фізичних систем у кібер біологічні та кібер фізичні (об'єднання фізичних та обчислювальних компонентів). Перехід діяльності з реального світу у світ віртуальний (онлайн) [3].

Суть цифрової трансформації освіти – досягнення кожним здобувачем освіти необхідних освітніх результатів за рахунок персоналізації освітнього процесу на основі використання зростаючого потенціалу цифрових технологій, включаючи застосування методів штучного інтелекту, засобів віртуальної реальності; розвитку у навчальних закладах цифрового освітнього середовища; забезпечення швидкого доступу до Інтернету; робота з Big Data. Цифрові пристрої та технології, що швидко розвиваються, дозволяють широко впроваджувати нові моделі організації та проведення навчальної роботи (нові педагогічні практики), які раніше не могли зайняти свого місця в масовій освіті через складність їх здійснення засобами традиційних (паперових) технологій роботи з інформацією.

Тенденції цифровізації сучасної освіти включають не тільки впровадження сучасних технологій, а й зміни, які тягнуть за собою трансформацію самого освітнього процесу, переосмислення функціональної ролі педагога, методику викладання та спосіб оцінки якості знань. Для створення сприятливих умов цифровізації освіти, успішного інноваційного розвитку ІКТ, варто звернути на такі питання, як розробка методології проведення досліджень цифрових компетентностей педагогів (викладачів, вчителів, науково-педагогічних співробітників), розробити механізми мотивації наукових, науково-педагогічних та педагогічних працівників; створити ґрунтовний науково-методичний супровід [1].

У ході цифрової трансформації освіти потрібні уточнення та переосмислення традиційного змісту освіти. В умовах постійних змін, викликаних промисловою революцією, зростає потреба у безперервній освіті (включаючи самоосвіту), у мотивованій навчальній роботі учнів, яка необхідна для оволодіння універсальними компетентностями. Цими компетентностями, як і вмінням читати, писати, рахувати, має володіти кожен, а не лише обрані. Цифрова трансформація освіти пов'язана зі зміною організації навчальної роботи, розширенням рамок традиційної системи.

Список використаних джерел

1. Корнят В. С., Романишин Ю. Л., Голярдик Н. А. Цифровізація освіти України: перспективи та ризики сьогодення. *Теорія і методика професійної освіти*. 2022. Випуск 53. Том 1. С. 155–159.
2. Маркевич Катерина. Цифровізація: переваги та шляхи подолання викликів. 2021. URL: https://razumkov.org.ua/statti/tsyfrovizatsiia-perevagy-ta-shliakhy-podolannia-vyklykiv
3. Цифрова адженда України – 2020 («Цифровий порядок денний – 2020)». ГС «ХАЙ-ТЕК ОФІС УКРАЇНА», 2016. URL: https://strategy.uifuture.org/kraina-zrozvinutoyucifrovoyu-ekonomikoyu.html
4. Цифрова трансформація освіти і науки. Міністерство освіти та науки України. 2024. URL: https://mon.gov.ua/tag/tsifrova-transformatsiya-osviti-i-nauki?&tag=tsifrova-transformatsiya-osviti-i-nauki

ВОРОНКОВА Валентина,
д-р філос. наук, проф.,
завідувач кафедри управління та адміністрування,
Інженерний навчально-науковий інститут
імені Ю. М. Потебні
Запорізький національний університет, Україна
НІКІТЕНКО Віталіна,
д-р філос. наук, проф.,
професор кафедри управління та адміністрування,
Інженерний навчально-науковий інститут
імені Ю. М. Потебні
Запорізький національний університет, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ І НАСЛІДКИ ВПЛИВУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА СУЧАСНЕ СУСПІЛЬСТВО

З кінця XX століття три сили: «глобалізація, демократизація та цифровізація» стали рушійними силами соціальної трансформації високорозвинених країн світу. Серед них цифрові технології принесли із собою важливі інновації у швидкості та даних, кардинально змінивши соціальний ландшафт сучасного економічного розвитку, промислових інновацій, ділової активності, культурної

комунікації, міжособистісної взаємодії та навіть розвитку демократичної політики.

У новому цифровому суспільстві людям доступні зручніші освіта та навчання, обмін знаннями та культурою, медичне обслуговування, промислова сфера обслуговування і навіть державне управління, яке є більш відкритим для участі громадян. Однак ми стикаємося з новими проблемами, такими як зростання технологічних гігантів та багатонаціональних цифрових платформ, концентрація ринку, а також суперечки щодо інформаційної безпеки та конфіденційності, що виникають через величезні обсяги особистих даних. З погляду процесу демократизації цифрова трансформація – це не тільки процес технологічних інновацій і змін, а й «соціальна трансформація цифрового суспільства», що триває.

Тому не лише технології змінили суспільство та життя людей одностороннім чином. Різні суспільства використовують технології по-різному. У тоталітарних країнах уряди використовують цифрові технології та великі дані для контролю за своїми громадянами; у демократичних країнах уряди та громадськість мають можливість працювати разом, щоб використовувати цифрові технології для сприяння демократичній участі та громадському добробуту.

Аналіз перспектив і наслідків впливу цифровізації на сучасне суспільство показує, що саме устремління людства до знань та культури, а також його бажання покращити життя знаходять найкраще соціальне застосування нових цифрових технологій [2]. Тому саме перспективи та бачення людства є рушійною силою соціальних інновацій та безперервної зміни технологічних парадигм. Сьогодні людство швидко рухається в нову епоху даних, еволюція якого відбувається – від безпілотних автомобілів до гуманоїдних роботів, від розумних особистих помічників до розумних домашніх пристроїв та Інтернету. Світ навколо нас зазнав фундаментальних змін, які змінили те, як ми живемо, працюємо та відпочиваємо. Віртуальне спілкування з колегами стало нормою.

За останні 30 років дані стали критично важливими для всіх аспектів людського життя. Цифрове життя, тобто сума всіх даних, створених, зібраних і скопійованих протягом будь-якого року, постійно зростає. Лише за останні 10 років відбувся перехід від аналогового до цифрового формату, спричиненого потужністю великих даних, які стали безмежними – від робототехніки, 3D-друку, нанотехнологій, штучного інтелекту до формування цифрової свідомості, цифрового буття, цифрової людини, що стало ключовим фактором для споживачів, урядів і компаній. Когнітивні системи значно

збільшили частоту, гнучкість і характер аналізу даних у режимі реального часу і в різних галузях, середовищах і програмах.

За оцінками IDC, до 2025 року обсяг даних, які використовуються для аналізу в глобальному полі даних, зросло в 50 разів. Усі дані, отримані з нових джерел, відкриють нові шляхи для отримання приватної або конфіденційної інформації. Тому керівники підприємств повинні зосередитися на виявленні та збереженні унікальних і критичних даних. За оцінками IDC, у 2025 році світ створить і скопіює до 163 зетабайт даних (1 трильйон гігабайт), що в десять разів перевищує обсяг даних, згенерованих у 2016 році. Це зростання є результатом десятиліть розвитку комп'ютерних обчислень. Виділимо три платформних періодів. Перший платформний період (до 1980 р.), коли майже всі дані зберігалися у пропрієтарі. Другий платформний період (1980–2000 рр.) – розквіт персональних комп'ютерів і сила закону Мура сприяли перетворенню даних – з місця для зберігання даних на місце, яке може сприяти розвитку. Період третьої платформи (2000 р. по теперішній час) – популяризація бездротового широкосмугового та високошвидкісного Інтернету призвела до міграції даних у хмару. Цифрова трансформація стала ключовим чинником успіху сучасних компаній, докорінно змінивши їхні бізнес-процеси та сприявши формуванню цифрової особистості та суспільства [1].

Виробничі дані багатьох компаній зберігаються в різних системах, що унеможливлює інтеграцію даних утворюють так звані «острова даних». Це не тільки впливає на ефективність навчання моделей ШІ, а й обмежує глибину застосування його технологій. Для вирішення цієї проблеми компаніям необхідно інвестувати в інфраструктуру інтеграції даних та встановити єдині стандарти даних. Впровадження технології ШІ вимагає величезних початкових інвестицій, таких як придбання апаратного забезпечення ШІ, моделей навчання та найм професійних технічних фахівців. Для малих та середніх виробничих компаній ці витрати можуть стати важким тягарем для фінансового стану. У той же час застосування ШІ у виробництві вимагає обробки великих обсягів даних, що неминуче породжує питання конфіденційності даних та етичні питання. Наприклад, питання про те, як забезпечити прозорість і справедливість рішень ШІ та уникнути упередженості та помилкових суджень, вимагає невідкладного вирішення.

Технологія штучного інтелекту одна із ключових чинників створення розумних заводів. Завдяки автоматизованому обладнанню на базі штучного інтелекту та інтелектуальним системам моніторингу

заводи (фабрики) компанії можуть досягти повної автоматизації та бережливого управління виробничим процесом, значно підвищивши ефективність виробництва та скоротивши витрати. Застосування технологій штучного інтелекту може допомогти компаніям швидко реагувати на зміни ринкового попиту, розробляти диференційовані продукти та підвищувати конкурентоспроможність на ринку. Наприклад, завдяки індивідуальному дизайну з використанням ШІ компанії можуть краще задовольняти індивідуальні потреби споживачів. Застосування технологій штучного інтелекту допомагає підприємствам досягати цілей з енергозбереження та скорочення викидів. Наприклад, оптимізуючи енергоефективність за допомогою ШІ, компанії можуть скоротити свій вуглецевий слід, наслідуючи глобальну тенденцію сталого розвитку

Штучний інтелект стрімко поширюється світом, стаючи основною рушійною силою модернізації промисловості та соціального прогресу. Від автоматизації виробництва в інтелектуальному виробництві до персоналізованих послуг у роздрібній торгівлі, управління ризиками та інновацій у галузі страхових технологій у фінансовому секторі ШІ не лише є технічним інструментом, а й перевизначає спосіб взаємодії людини та комп'ютера та кордону галузей. Дослідження PwC показує, що до 2025 року технологія штучного інтелекту, як очікується, заощадить світовій економіці сотні мільярдів доларів витрат, одночасно відкривши необмежені можливості нового покоління цифрових послуг і бізнес-моделей. Однак ШІ приносить не лише можливості, а й проблеми, які не можна ігнорувати. Такі питання, як споживання енергії, конфіденційність даних та етична справедливість стали проблемами, з якими доводиться стикатися глобальним компаніям і організаціям. На цій хвилі компаніям необхідно активно впроваджувати технології штучного інтелекту, використовувати можливості та вирішувати проблеми за допомогою інтелектуальних оновлень, щоб зайняти лідируючі позиції в промисловому ландшафті, що постійно змінюється, і рухатися до нових соціально-культурних вимірів інформаційно-цифрової реальності [2].

Список використаних джерел

1. Воронкова В. Г., Нікітенко В. О. Філософія цифрової людини і цифрового суспільства: теорія і практика: монографія. Львів-Торунь : Liha-Pres, 2022. 460 с. URL: https://oldis.lus.ua

2. Воронкова Валентина, Нікітенко Віталіна. Соціально-культурні виміри інформаційно-цифрової реальності: філософські експлікації. *Фундаментальні та прикладні проблеми суспільства: історія, сьогодення, майбутнє* [Електронний ресурс] : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 11 квіт. 2024 р.) / відп. ред. А. Кравченко. Київ : Держ. торг.-екон. ун-т, 2024. С. 184–188. DOI: 10.31617/k.knute.2024-04-11.

ЗАПОРОЖЕЦЬ Олександр,
аспірант, Державний торговельно-
економічний університет, Україна

ЕКОНОМІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ ПЕРЕДУМОВИ ЗРОСТАННЯ ПРАВОГО ПОПУЛІЗМУ В ЄВРОПІ

Останніми роками радикальні праві політичні групи та популістські рухи набули значної популярності в багатьох західних демократіях. Президентство Дональда Трампа і зростаюча політична поляризація в США, голосування за Brexit у Великій Британії, а також успіхи на виборах націоналістичних партій у багатьох західних країнах – таких як Альтернатива для Німеччини (AfD) у Німеччині, Національне об'єднання у Франції, Шведські демократи або Рух 5 зірок, Ліга чи Фрателлі д'Італія в Італії – слугують свідченням цієї тенденції. Однією з ключових особливостей багатьох з цих рухів є антиістеблішмент, антиіммміграційна та антиглобалістська риторика. Вони розпалюють страх перед іноземцями та іноземними культурами, відкидають плюралізм, пропагують політичний та економічний націоналізм і виступають за протекціоністську політику.

Однією з причин зростання популярності правих популістів при владі є падіння економічного добробуту громадян. Нижчі темпи економічного зростання, вищий рівень безробіття та інфляції пов'язані з гіршими результатами виборів для політичних партій та/або політиків, які перебувають при владі. Останні дослідження також показують, що радикальні партії особливо виграють від погіршення економічних умов. Наприклад, деякі сучасні дослідники вважають, що зростання безробіття пов'язане зі зростанням підтримки популістських партій у Європі. Довіра до національних та європейських політичних інститутів також знижується [2, с. 389]. В певних дослідженнях виявляється позитивний вплив зростання нерівності

між регіонами на підтримку праворадикальних партій у Німеччині, хоча й із застереженням, що ефекти відрізняються залежно від визначення радикальних партій, які розглядаються. Тому власне радикальні праві партії, до прикладу Альтернатива для Німеччини (AfD), особливо успішні у Східній Німеччині. Точний вплив нерівності може залежати від політичного середовища та інших контекстуальних чинників [4, с. 26]. Ці фактори можуть залежати, наприклад, від регіонального економічного розвитку, а також від індивідуального досвіду постраждалих груп виборців. Враховуючи те що східна Німеччина довгий час була окупована СРСР виглядає логічним те, що люди, які зазнали більшої нерівності в роки свого становлення, більш схильні відкидати перерозподіл і менш схильні підтримувати ліві партії.

Особливо позитивну роль для правих популістських партій, що перебувають в опозиції, відіграють різного роду кризи. Адже це дає не аби який простір для маніпуляцій. Історія показує, що економічні та фінансові кризи відбуваються регулярно і призводять до економічної невизначеності. Після фінансових криз частка голосів за ультраправі партії зростає в середньому на 30% [5, с. 10]. З іншого боку, ліві партії, схоже, отримують значно менше користі від криз, така сильна політична реакція є особливістю фінансових криз. Економічні кризи, які не призводять до потрясінь у фінансовому секторі, мають набагато менший вплив на кількість голосів, отриманих радикальними партіями. В дослідженні, що зосереджувалося на глобальній фінансовій кризі 2007-2008 років, Італо Колантоне та П’єтро Станіг стверджують про сильний зв’язок між зростанням безробіття в європейських регіонах та підтримкою популістських партій. Вони також показують, що довіра до національних та європейських інституцій знизилася після глобальної фінансової кризи [3, с. 202].

Також, до криз, які можуть позитивно вплинути на електоральну підтримку правих партій, можна віднести міграційні. Міграційна політика є однією з ключових тем правопопулістських та націоналістичних партій. У своїй антиіммміграційній риториці вони, як правило, наголошують на фіскальних витратах, пов’язаних з прийомом біженців, або нагнітають страх, що приплив іммігрантів зменшує можливості працевлаштування та заробітну плату корінних мешканців. Відчуття, що вони не отримують того, на що, на їхню думку, мають право, дійсно часто йдуть поряд з антиіммміграційними настроями і навіть можуть призводити до зростання ультраправих ідей в суспільстві. Можна з впевненістю сказати, що імміграція позитивно

впливає на результати виборів популістських і націоналістичних партій. Однак, як видається, наслідки також сильно залежать від контексту. На них впливає низка факторів, зокрема розмір міграційного потоку, соціально-економічний склад, освітній та культурний рівень групи мігрантів, а також взаємодія між групами, тобто між суспільством, що приймає, та іммігрантами.

Один з особливо цікавих висновків, полягає в тому, що підтримка націоналістичних партій стає тим меншою, чим ближче громадяни країни контактують з іммігрантами. важливим аспектом є різниця між сприйняттям і реальністю імміграції [5, с. 12]. Стереотипи та хибні уявлення зазвичай є більш вираженими, коли люди думають про членів інших груп. Отже, якщо корінні жителі сприймають іммігрантів або меншини як іншу групу, вони можуть мати неправильне (зокрема, перебільшене) уявлення про останніх.

Цікаві данні зібрали італійські дослідники Альберто Алезіна і Марко Табеліні, які опитали близько 24 000 респондентів для вивчення сприйняття іммігрантів корінним населенням у шести країнах (США, Великобританія, Італія, Франція, Швеція та Німеччина). Вчені виявили, що корінне населення, яке не цікавиться темою, зазвичай має разючі хибні уявлення про кількість, склад і характеристики іммігрантів. У всіх країнах, розглянутих у дослідженні, респонденти значно переоцінюють кількість іммігрантів. Наприклад, у США частка легальних іммігрантів у 2017 році (коли проводилося дослідження) становила 10%, тоді як середнє сприйняття серед респондентів сягало 36%. В Італії частка легальних іммігрантів становила 10%, але їхня частка сприймалася в середньому на рівні 26%. Крім того, іммігрантів вважають частіше мусульманами, безробітними і менш освіченими, ніж вони є насправді. Таке викривлене сприйняття міграції і, зокрема, соціально-економічних характеристик мігрантів грає на руку антиміграційній риториці націоналістичних партій [1, с. 27].

Зростання популярності правих популістських та радикальних партій у Західній Європі є складним і багатофакторним явищем. Однією з ключових передумов їхнього успіху є економічна нестабільність, яка формує суспільне невдоволення та послаблює довіру до традиційних політичних інститутів. Дослідження свідчать, що погіршення економічних умов, особливо зростання безробіття та регіональної нерівності, безпосередньо корелює з підтримкою радикальних сил.

Важливу роль у зростанні популярності популістів відіграє міграційне питання, яке використовується для мобілізації виборців

через страх перед культурними та економічними змінами. Антиміграційна риторика базується не лише на реальних соціально-економічних проблемах, а й на викривленому сприйнятті мігрантів, що підсилюється політичними маніпуляціями. Загалом, аналіз свідчить, що правий популізм використовує економічні труднощі, міграційні кризи та недовіру до політичних еліт як інструменти для зміцнення своєї підтримки.

Список використаних джерел

1. Alesina, A., Tabellini, M. The Political Effects of Immigration: Culture or Economics? *Journal of Economic Literature*. 2022. Vol. 62, № 1 P. 5–46.
2. Antràs, P., De Gortari, A., Itskhoki, O. Globalization, Inequality and Welfare. *Journal of International Economics*. 2017. Vol. 108. P. 387–412.
3. Colantone, I., Stanig, P. Global Competition and Brexit. *American Political Science Review*. 2018. Vol. 112. P. 201–218.
4. Dorn, F., Fuest, C., Immel, L., Neumeier, F. Economic Deprivation and Radical Voting: Evidence from Germany. *ifo Working Paper*. 2020. № 336. P. 4–34.
5. Dorn, F., Gstrein, D., Neumeier, F. Economic causes for the rise of populist and nationalist movements. *EconPol Forum*. 2024. Vol. 25, № 2. P. 9–13.

ВЕРЕЩАК Вікторія,
студентка, Державний торговельно-економічний університет, Україна

ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ ДЛЯ СУЧАСНОЇ ДЕМОКРАТІЇ: НАЦІОНАЛЬНИЙ, РЕГІОНАЛЬНИЙ ТА ГЛОБАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ

Демократія є основним політичним ладом у більшості країн світу, проте вона перебуває під постійним тиском як зсередини, так і ззовні. В умовах глобалізації, цифрових трансформацій і геополітичних конфліктів демократичні цінності піддаються новим викликам. Ця доповідь аналізує ключові загрози для демократії на трьох рівнях: національному, регіональному та глобальному.

Національні виклики та загрози.

– Політичний популізм і радикалізація.

Зростання популістських і радикальних рухів загрожує традиційним демократичним механізмам. Політики використовують прості гасла замість системних реформ, підбурюють масові настрої та поширюють дезінформацію.

– Корупція та втрата довіри до інституцій.

Корупція є одним із найбільших викликів демократії. Вона підриває верховенство права, породжує політичну нестабільність і знижує довіру громадян до державних інституцій.

– Обмеження громадянських прав і свобод.

Деякі уряди, використовуючи надзвичайні обставини (кризи, пандемії, війни), поступово обмежують свободу слова, право на протест та незалежність медіа. Це може спричинити згортання демократичних процесів.

– Поляризація суспільства.

Сучасні медіа та соціальні мережі часто сприяють поляризації суспільства, створюючи «інформаційні бульбашки», що розділяють людей на ворожі групи. Це ускладнює суспільний діалог і послаблює демократію.

Регіональні виклики та загрози.

– Конфлікти та політична нестабільність.

Регіональні війни, етнічні та релігійні конфлікти руйнують демократичні інститути. Прикладами є ситуації в країнах Близького Сходу, Африки та деяких пострадянських держав.

– Вплив авторитарних держав.

Держави з авторитарними режимами впливають на сусідні країни через економічний тиск, пропаганду та військову агресію. Це послаблює демократичний розвиток у регіоні.

– Економічна нерівність.

Регіональні економічні дисбаланси, бідність і безробіття сприяють соціальному напруженню та посиленню антидемократичних настроїв.

Глобальні виклики та загрози.

– Гібридні війни та інформаційні атаки.

Сучасні технології дозволяють державам та приватним акторам маніпулювати суспільною думкою через дезінформацію, кібератаки та пропаганду.

– Кліматична криза та екологічні виклики.

Глобальні зміни клімату можуть спричинити міграційні хвилі, економічні кризи та політичну нестабільність, що вимагає швидких рішень, які не завжди відповідають демократичним стандартам.

– Ослаблення міжнародних організацій.

ООН, ОБСЄ, ЄС та інші структури стикаються з труднощами через конфлікти між великими державами. Втрата їхньої ефективності ускладнює підтримку демократичних норм у світі.

– Технологічний прогрес і цифровий авторитаризм.

Хоча цифрові технології можуть сприяти розвитку демократії, вони також використовуються для масового спостереження, цензури та контролю за громадянами.

Шляхи подолання загроз демократії.

– Зміцнення демократичних інституцій – забезпечення прозорості влади, незалежності судової системи, вільної роботи медіа.

– Посилення громадянського суспільства – підтримка ініціатив, які сприяють участі громадян у політичному житті.

– Боротьба з корупцією – ефективні антикорупційні органи та підзвітність державних посадовців.

– Розвиток медіаграмотності – навчання громадян критично оцінювати інформацію та протидіяти маніпуляціям.

– Міжнародне співробітництво – посилення ролі міжнародних організацій у підтримці демократії.

Висновки

Демократія залишається крихкою системою, яка потребує постійного захисту та оновлення. Сучасні виклики вимагають активної позиції як від урядів, так і від громадян. Майбутнє демократії залежить від спроможності суспільства адаптуватися до нових загроз і відстоювати свої права.

Список використаних джерел

1. Мудра, Н. (2022). Гібридні загрози для демократії: інформаційна безпека та вплив пропаганди. *Науковий вісник політичних досліджень*, 15(3), 45–60.
2. Шульц, В. (2021). Демократія у цифрову епоху: виклики та перспективи. Берлін: Springer.
3. Transparency International (2024). Corruption Perceptions Index 2024. URL: www.transparency.org

ГОРБАЧОВА Дар'я,
студентка, Державний торговельно-
економічний університет, Україна
ГУБИЦЬКИЙ Любомир,
д-р іст. наук, доц.,
професор кафедри філософії,
соціології та політології,
Державний торговельно-
економічний університет, Україна

ПОПУЛІЗМ ТА ЕРОЗІЯ ДЕМОКРАТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ НА НАЦІОНАЛЬНУ РІВНІ

Однією з важливих політичних тенденцій XXI століття є популізм, який значно впливає на демократичні інституції багатьох країн. Він використовує просту риторику, звертається до «простого народу» та критикує традиційні політичні еліти. Багато разів популістські рухи можуть зруйнувати демократичні інституції, порушити баланс влади та поставити під загрозу верховенство права.

Популізм можна розглядати як політичну стратегію, що базується на протиставленні «народу» та «еліт». Популісти часто обіцяють швидкі та радикальні рішення складних соціальних та економічних проблем, пропонуючи альтернативи традиційним демократичним процедурам та інститутам [5].

Основні характеристики популізму:

– поділ суспільства на два антагоністичні групи: «народ» та «еліта»;

– претензія на виключне представництво «волі народу»;

– спрощення складних суспільно-політичних проблем;

– антиінституційна риторика, недовіра до традиційних механізмів врядування [2, с. 9].

Популізм може тимчасово підвищувати рівень політичної мобілізації та залученості громадян, але у довгостроковій перспективі він загрожує демократичним основам суспільства. Поступова деградація демократичних інститутів може призвести до авторитаризму або нестабільності політичної системи [2, с. 3].

Основні механізми ерозії демократичних інститутів:

1. Концентрація влади.
2. Атаки на ЗМІ.
3. Маніпуляція виборчими процедурами.

4. Підрив верховенства права.
5. Делегітимізація політичної опозиції.

Явище ерозії проявляється, коли президенти чи прем'єр-міністри обираються на посади шляхом чесних виборів, а потім починають підривати ті інститути демократії, які привели їх до влади. У XXI столітті демократичні відступи витісняють військові перевороти як головну загрозу демократії в усьому світі [3].

Пік перспектив для демократії в Україні припав після 2000 року, потім занепав під час президентства Віктора Януковича, але знову покращилася пізніше [3].

Відсоток демократій, які зазнали ерозії, був дуже незначним до 2000 року. Згодом хвиля демократичної ерозії поступово стає набагато помітнішою, коли ми рухаємося до другого десятиліття XXI століття. Державний переворот поступово зникає як джерело демократичної нестабільності. Його місце заступає демократична ерозія зсередини. Деякі з країн, які зазнали демократичної ерозії, є новими демократіями в бідних регіонах світу: Бенін, Сенегал, Філіппіни та Коморські Острови. Але є й інші відносно багаті країни регіонального значення: Туреччина, Польща, Мексика, Угорщина, Бразилія та Сполучені Штати [3].

Популізм становить значну загрозу для демократичних інститутів на національному рівні. Популістські політичні партії, здобувши підтримку виборців, часто інтерпретують це як мандат на ігнорування або неповагу до демократичних інститутів [3].

Зростання популізму часто пов'язане з економічними та політичними факторами, такими як економічні кризи, глобалізація, криза представництва традиційних політичних партій та зростання політичної мобілізації населення. Популісти, апелюючи до народу та виступаючи проти еліт, можуть підривати демократичні інститути, що створює ризик для стабільності демократичних систем [2, с. 79].

В українському контексті популізм має глибокі корені, беручи початок від національно-демократичного руху XIX століття з його народницькими рисами. Сучасні популістські рухи в Україні продовжують апелювати до народу як носія всіх чеснот, що може призвести до ігнорування демократичних процедур та інститутів [4, с. 50].

В постіндустріальну епоху суперечності демократії створюють сприятливі умови для актуалізації популізму не лише в перехідних суспільствах, а й у країнах сталого розвитку. Окрім інституційних суперечностей, розглядаються політико-культурні аспекти, на яких популізм вибудовує свою риторику та ідеологію.

Таким чином, популізм на національному рівні може спричинити ерозію демократичних інститутів, підриваючи їхню стабільність та ефективність. Для запобігання цьому важливо зміцнювати політичну культуру, підвищувати обізнаність громадян та забезпечувати прозорість і підзвітність влади.

Список використаних джерел

1. Levitsky, S., & Ziblatt, D. (2018). *How Democracies Die*. Crown Publishing Group. 240 p. URL: https://dokumen.pub/me-the-people-how-populism-transforms-democracy-067424088x-9780674240889.html
2. Mudde, C., & Rovira Kaltwasser, C. (2017). *Populism: A Very Short Introduction*. Oxford University Press, 152 p.
3. Стоукс, С. (2022). Демократична ерозія: що змушує слабшати демократії по всьому світу? Лекція професорки політології. *Forbes Україна*. URL: https://forbes.ua/lifestyle/demokratichna-eroziya-shcho-zmushue-slabshati-demokratii-po-vsomu-svitu-lektsiya-profesorki-politologii-syuzen-stouks-22102022-9229
4. Рогожа, М. (2020). Популізм в українській політичній культурі. *Українські культурологічні студії*. № 2(7). С. 50–61. URL: https://ucs.knu.ua/issue/view/253/248
5. Кульчицький С. Чи є популізм загрозою для України? Українська правда. 13 березня 2018. URL: https://www.pravda.com.ua/columns/2018/03/13/7174417/

ГУБИЦЬКИЙ Любомир,
д-р іст. наук, доц.,
професор кафедри філософії, соціології
та політології, Державний торговельно-
економічний університет, Україна

УЛЬТРАПРАВИЙ СЕГМЕНТ НА ПРЕЗИДЕНТСЬКИХ ВИБОРАХ У ПОЛЬЩІ 2025 РОКУ

Візія розвитку політичних інститутів для європейських країн формується із врахуванням американських запитів та викликів. Американський виборець на президентських виборах 2024 р. зробив ставку на політиків ультраправого спектру. За таких обставин

ймовірним видається зростання запиту у низці європейських країн саме на ті ж політичні партії. Польща перетворюється на країну, де поступово зростає загроза демократії під впливом «трампізації».

Польські політичні лідери, що входили до правлячих коаліцій прагнули уникати колаборації із крайніми правими гаслами, хоча з тактичних розрахунків опинялися із ними в одних лавах. Польська електоральна картина в попередні роки засвідчує посилення позицій ультраправих політиків. На виборах 2019 р. до польського сейму та сенату Коаліція ультраправих політичних партій «Конфедерація свободи і незалежності» заручилася підтримкою 6,81% голосів виборців [1] (для порівняння у 2020 р. на президентських виборах представник цієї коаліції здобув 6,78% [2]), а у 2023 р. – 7,16% голосів (причому найвищий відсоток в прикордонних східних воєводствах) [3]. За деякими опитуваннями у 2025 р. «Конфедерація» стала найпопулярнішою серед чоловіків до 40 років, і надалі здобуває більшої популярності в Польщі. Ця польська політична сила, керівника якої Януша Корвіна-Мікке підозрюють у співпраці з РФ [4], у 2022 р. організовувала блокаду польських фермерів щодо українського зерна на українсько-польському кордоні [5]. У цих заходах разом із проросійським політиком Гжегожем Брауном брав участь і голова партії «Нова надія» з жовтня 2022 р. Славомір Менцен.

Висуваючи свою кандидатуру на вибори президента Славомір Менцен (доктор економічних наук) у серпні 2024 р. зголошувався не бути маріонеткою керівництва своєї партії, боротися із жалюгідним станом польської армії, незаконними перетинами польського кордону, чинити спротив лівій ідеології, вакцинації [6]. Цей політик прилучає себе до монархістів, сповідує лібертаріанські погляди на економіку, наполягає за обмеження повноважень ЄС, схвально ставиться до легалізації марихуани та криптовалюти, залишається прихильником жорсткішого законодавства щодо міграції [7].

Розігрування української карти у президентських перегонах стало практично повсюдним (українською темою педалювали як ліберали, так і консерватори). Поодинокі спроби стати на захист українського інтересу одразу засуджувався. Після інтерв’ю польської активістки українського походження Наталії Панченко на початку лютого 2025 р., в якому вона попередила про загрози для внутрішньої політики Польщі, посипалися осуд і погрози. Так, «Конфедерація» закликала польські спецслужби депортувати її, незважаючи на наявність польського громадянства [7].

Представник «Конфедерації» Славомір Менцен засуджує Україну у «невдячності» [8], відверто демонструє позицію осуду

українського визвольного руху 1930-1940-х років, діяльності С. Бандери та Р. Шухевича, називає Львів польським містом. З цією метою 24 лютого 2025 р. він здійснив поїздку до Львова, де зняв викличний відеоролик, який відразу потрапив на Перший канал російського телебачення. Цей цинічний, на думку Міхала Ольшевського, політик з метою політичного зиску до п'яти постулатів партії «Конфедерація»: жидів, гомосексуалістів, абортів, податків і Євросоюзу (з 2019 р.) [9], додав шостий постулат – українців. Представників української громади ним названо спустошувачами бюджету Польщі, хоча 2024 р. українці заплатили податків на суму 15 млрд. злотих. Голова партії «Нова надія» закликав не пускати в Польщу львів'ян, оскільки вони «геноцидники, злочинці і вбивці» [10].

У МЗС України на антиукраїнські закиди С. Менцена саме у третю річницю російського широкомасштабного вторгнення вирішили реагувати стримано, а адекватне реагування перенесли на майбутнє, тому що певні, що він не представляє Польщу чи польське суспільство [4].

Результати президентських виборів у Польщі 2025 р. багато у чому залежать від позиції претендента, який посідатиме третю сходинку. Саме представник крайніх правих, подавши пропозицію своєму електорату про підтримку того чи іншого фіналіста перегонів – висуванця «Громадянської платформи» (мера Варшави Рафала Тшасковського) чи «Права і справедливості» (очільника Інституту національної пам'яті Кароля Навроцького), може визначити кінцевий підсумок. Як прогнозують соціологи у другому турі розрив між фаворитами перегонів буде мінімальним і тому вкрай важливими будуть голоси ймовірного посідача третього місця. У лютому 2025 р. результати соцопитувань засвідчили зростання підтримки ультраправих серед польських виборців: С. Менцен опинився на другому місці з 19 % відразу після лідера перегонів мера Варшави Рафала Тшасковського [11].

Висновок: Польща зберігає статус найближчого партнера України, надає допомогу у війні проти рф, підтримує курс української держави на європейську та євроатлантичну інтеграцію. Польське суспільство долаючи фрустрацію, пов'язану із викликами міграції, погіршення безпекової складової в регіоні, очікуючи профіту від результатів президентських виборів у США, може зважити на тенденції у провідних державах і віддати більшої переваги представникам крайніх правих політичних сил.

Список використаних джерел

1. Wybory do Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej 2019. URL: https://sejmsenat2019.pkw.gov.pl/sejmsenat2019/pl/wyniki/sejm/pl
2. Wybory Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej 2020 r. URL: https://prezydent20200628.pkw.gov.pl/prezydent20200628/
3. Wybory do Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej 15 października 2023. URL: https://sejmsenat2023.pkw.gov.pl/sejmsenat 2023/pl/sejm/ wynik/pl
4. Лазуркевич С. МЗС відреагувало на провокацію польського політика у Львові. Захід. 28 лютого 2025. URL: https://zaxid.net/ mzs_ vidreaguvalo_na_provokatsiyu_polskogo_politika_u_lvovi_n1604926
5. Губицький Л. В., Мельник Г. М. Заборона на ввезення українського збіжжя до Польщі 2023 р.: непорозуміння чи свідомий крок? Актуальні проблеми міжнародних відносин і регіональних досліджень: Матеріали III Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (м. Луцьк, 15 листопада 2023 р.) / укладачі: С. Кулик; О. Борисюк (технічна підтримка). Луцьк, Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2024. С. 170–172. PDF-формат; мережеве видання; інституційний репозитарій. URL: https://wiki.vnu.edu.ua/wiki/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA
6. Боярчук Т. У Польщі перший кандидат оголосив про участь у президентських виборах. 31 серпня 2024. URL: https://lb.ua/world/ 2024/08/31/632403_polshchi_pershiy_kandidat_ogolosiv_pro.html
7. Хоменко С. Правий і ще правіший. Хто стане новим президентом Польщі і до чого тут Трамп та Україна. BBC. News. Україна. 2 березня 2025. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cz 6115w11d0o
8. Ультраправі в Польщі висунули свого кандидата в президенти. Європейська правда. 20 серпня 2024. URL: https://www. eurointegration.com.ua/news/2024/08/20/7192471/
9. Gazeta Wyborcza: Найгірше обличчя Польщі. 28 лютого 2025. URL: https://www.polskieradio.pl/398/7858/Artykul/3490568,gazeta-wyborcza-najgirsze-oblicze-polski
10. «Шухевич теж був терористом»: польський політик Менцен записав ще одне відео. Високий замок. 26 лютого 2025. URL: https://wz.lviv.ua/news/528668-polskyi-kandydat-u-prezydenty-slavomir-mentsen-nazvav-shukhevycha-terorystom
11. Антиукраїнський кандидат у президенти Польщі Менцен вперше опинився на другому місці в опитуванні. 28 лютого 2025. URL: https://nv.ua/ukr/world/countries/slavomir-mencen-na-drugomu-misci-sered-kandidativ-u-prezidenti-polshchi-50494072.html

БУТ Владислава,
студентка, Державний торговельно-
економічний університет, Україна
КИЗИМЕНКО Ірина,
канд. іст. наук, доц.,
доцент кафедри філософії, соціології
та політології, Державний торговельно-
економічний університет, Україна

ЦИФРОВІЗАЦІЯ: ПРОГРЕС ТА ВИКЛИКИ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

У сучасному світі, де швидкість передачі інформації та гнучкість прийняття рішень є ключовими факторами успіху, цифровізація стала не лише тенденцією, але й фундаментальною необхідністю. Цифровізація означає інтеграцію цифрових технологій у різні аспекти нашого життя, такі як бізнес, освіта, охорона здоров'я та розваги.

Існує безліч визначень «цифровізація» (з англ. Digitalization), проаналізуємо деякі з них. Так, поняття цифровізації – це:

– забезпечення, покращення та перетворення бізнес-процесів шляхом використання цифрових технологій та оцифрованих даних. У цілому, цифровизація розглядається як шлях до цифрового бізнесу та цифровим трансформаціям, але значення цифровізації виходить за межи бізнесу та відноситься до постійного втілення цифрових технологій у всі види суспільного життя [1];

– процес впровадження цифрових технологій для вдосконалення життєдіяльності людини, суспільства і держави, а цифровізацію публічного врядування як процес цифрових трансформацій публічного врядування у цифрове (цифрове управління) [2, с. 5].

Не викликає заперечень, що цифровізація є фундаментальним аспектом поточної цифрової трансформації в різних галузях і секторах. Завдяки цифровізації, організації можуть використовувати дані, автоматизацію та підключеність для оптимізації діяльності та отримання конкурентної переваги в цифрову епоху.

Переваги цифровізації. Мінімізації витрат завдяки цифровізації документів, децентралізація виробництва, підвищення ефективності та продуктивності, швидке, ефективніше прийняття рішень у реальному часі, підвищення рівня екологічності, скорочення часу та витрат на розробку продукції, швидка реакція на зміну кон'юнктури ринку, диверсифікація виробництва зростаючої кількості виробів на численних виробничих майданчиках – не єдині переваги цифровізації [4, с. 35].

Різноманітні вигоди та переваги цифровізації призвели до зростання її значення в сучасному світі. Наведемо лише деякі з найважливіших причин переходу на цифрові технології:

– Підвищення ефективності: цифровізація дозволяє економити час і гроші за рахунок автоматизації процесів, зменшення паперової роботи та підвищення загальної ефективності.

– Підвищення продуктивності: різноманітність корисних інструментів і технологій цифровізації може підвищити продуктивність, спростивши та пришвидшивши співпрацю людей і компаній, а також обмін інформацією та ідеями.

– Покращене керування та аналіз даних: можливість цифрового збору, зберігання й аналізу величезних обсягів даних дає змогу компаніям і організаціям покращувати процес прийняття рішень, виявляти тенденції й оптимізувати процеси.

– Покращений досвід роботи з клієнтами: інтернет-магазини, мобільні додатки та чат-боти для обслуговування клієнтів – це лише кілька прикладів того, як цифровізація допомагає компаніям надавати клієнтам індивідуальний досвід і послуги.

– Посилення інновацій: завдяки використанню цифрових технологій оцифрування заохочує інновації, даючи підприємствам можливість експериментувати зі свіжими концепціями та створювати нові продукти та послуги.

Підводячи підсумок, можна сказати, що цифровізація може покращити якість життя окремих людей, підприємств і всієї спільноти, дозволяючи їм працювати розумніше, швидше та креативніше, а також дозволяючи компаніям пропонувати своїм клієнтам продукти та послуги найвищої якості.

Виклики цифровізації. Хоча цифровізація принесла багато переваг, вона також пов’язана з деякими серйозними проблемами.

Ось деякі з основних викликів цифровізації:

Рисунок. Виклики цифровізації. Власна розробка автора (Paint 3D)

– Ризики кібербезпеки: ризик кібератак і витоку даних зростає, оскільки більше даних та інформації зберігається та обмінюється цифровим способом. Хакери здатні викрасти конфіденційну інформацію, порушити роботу систем і завдати фінансової шкоди. Окремі особи, корпорації та уряди стикаються з постійними проблемами кібербезпеки.

– Цифровий розрив: незважаючи на широке використання, не всі мають рівний доступ до цифрових технологій. Деяким людям, особливо в країнах, що розвиваються, не вистачає надійного підключення до Інтернету та цифрових гаджетів, що обмежує їхню здатність повноцінно брати участь у цифровій економіці.

– Переміщення робочих місць: автоматизація процесів за допомогою цифрових технологій може призвести до переміщення робочих місць, особливо для осіб з низьким рівнем кваліфікації.

– Конфіденційність даних: у епоху цифрових технологій збір і використання персональних даних стало звичним явищем. Проте це створило проблеми з конфіденційністю та захистом даних.

Необхідно зазаначити що в даному випадку виклики лише підкреслюють необхідність ретельного контролю та регулювання інструментів забезпечення етичного та екологічного використання цифрових іновацій на благо суспільства [3, с. 6].

Загалом цифровізація пропонує широкий спектр переваг для компаній і суспільства в цілому. Підприємства, які інвестують у цифровізацію, можуть отримати вигоду від підвищення ефективності, зниження витрат, більшої гнучкості, покращеного процесу прийняття рішень та інновацій. Однак важливо, щоб компанії також звертали увагу на аспекти безпеки, переходячи на цифрові технології, і вживали відповідних заходів для захисту своїх даних і систем.

Список використаних джерел

1. Amancio Bouza. What is Digital Transformation, Digitalization, and Digitization. Medium. Mar 23, 2018. URL: https://medium.com/api-product-management/what-is-digital-transformationdigitalization-and-digitization-c76277ffbdd6
2. Куйбіда В. С., Карпенко О. В., Наместнік В. В. Цифрове врядування в Україні: базові дефініції понятійно-категоріального апарату. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Державне управління*. 2018. № 1. С. 5–11.

URL: http:// academy.gov.ua/infpol/pages/dop/2/files/974f8478-cfe8-4d31-971b-d5116efff458.pdf
3. Маркевич К. Цифровізація: переваги та шляхи подолання викликів. Разумков центр. 2021. 06 вересня 2021. URL: https://razumkov.org.ua/statti/tsyfrovizatsiia-perevagy-ta-shliakhy-podolannia-vyklykiv
4. Digitalization. Bytes Route. URL: https://www.bytesroute.com/glossary/what-is-digitalization.html

КОКАРЧА Юлія,
канд. політ. наук, доц.,
доцент кафедри права,
Вінницький торговельно-економічний інститут
Державного торговельно-
економічного університету, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ ОНЛАЙН-АКТИВНОСТІ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Формування демократичної політичної культури в Україні – процес складний і нелінійний, він супроводжується постійними викликами, зумовленими соціальними та технологічними змінами. Серед структурних елементів цієї культури ключове місце посідає політична активність, яка в умовах інформаційного суспільства набуває нових, цифрових форм. Метою роботи є проаналізувати еволюцію цих форм та їхній вплив на демократичні процеси.

Якщо традиційно політична участь асоціювалася з виборчими циклами (голосуванням, агітацією), то сьогодні її межі значно розширилися. Згідно з дослідженнями, зокрема роботами Антона Янченка, громадянська активність у міжвиборчий період стає механізмом суспільного контролю. Наприклад, медіа-розслідування, онлайн-кампанії або колективні звернення до влади часто ініціюють реакцію громадськості на порушення інтересів суспільства [1, с. 94].

Цифровізація політичної активності (використання соцмереж, е-петицій, дата-журналістики) трансформує взаємодію між громадянами та інституціями. Ці інструменти не лише збільшують масштаб участі, але й формують нові вимоги до прозорості влади. Наприклад, онлайн-платформи дозволяють у реальному часі фіксувати порушення, організовувати мітинги або тиснути на рішення через віртуальні спільноти.

Однією з визначальних рис трансформації політичної активності в інтернеті є використання соціальних мереж не лише як комунікаційного майданчика, а й як інструменту для реалізації політичних ініціатив. На цей процес впливають різні фактори, зокрема доступ до інтернету, рівень медіаграмотності користувачів та демографічні характеристики аудиторії.

Соціальні мережі створюють широкі можливості для громадянської участі, сприяючи поширенню політичної інформації, організації дискусій та підтримці суспільно значущих ініціатив. Однак вони також містять певні ризики, такі як поширення дезінформації, маніпуляції громадською думкою та надмірна комерціалізація контенту.

До основних форм політичної онлайн-активності в соціальних мережах належать: поширення політичної інформації, коментування та обговорення суспільно важливих тем, підписання петицій, участь у флешмобах, координація масових акцій та протестів (феномен «твітерних революцій»). Ці форми можна умовно розділити на дві категорії: комунікативні (обговорення, поширення інформації) та мобілізаційні (заклики до дій, організація протестів).

Кожна з окреслених форм має як переваги, так і потенційні ризики. Вчені відносять сучасні цифрові форми політичної активності до явища медіа-активізму, який визначають як «вид громадянсько-політичної діяльності, спрямований на залучення суспільної уваги через альтернативні джерела інформації» [2, с. 214]. Важливою особливістю сучасного медіа-активізму є зміна ролі користувачів: вони виступають не лише споживачами контенту, а й його творцями.

Особливістю трансформації політичної онлайн-активності є її здатність переходити у реальне політичне життя. Так звані «твітерні революції» демонструють, як цифрові комунікації можуть сприяти організації масових протестів. У науковій літературі цей термін визначається як «процес, під час якого соціальні мережі стають ключовим інструментом мобілізації протестного руху» [2, с. 382]. Процес зазвичай розгортається в кілька етапів: спочатку в соцмережах поширюється інформація про протестні настрої, далі формується спільнота однодумців, яка координує свої дії, визначаючи час і місце офлайн-заходів. Значну роль у цьому відіграє емоційна складова – спільні обурення чи заклики до дій можуть сприяти мобілізації великої кількості людей.

Серед сучасних тенденцій ще однією особливістю трансформації є перехід політичної активності між онлайн- і офлайн-простором. Важливим фактором ефективності цифрової участі є її здатність до реалізації в реальному житті. Однак, як зазначає

Т. Кремень, це можливо лише за умови усвідомленого розуміння громадянами цілей та мотивів своєї діяльності. В іншому випадку соціальні мережі можуть виконувати функцію «випускного клапану», що допомагає зменшити напругу в суспільстві без реальних політичних змін [3, с. 101].

Підсумовуючи, можна виділити три основні напрями змін у політичній онлайн-активності. Перший – «нульова трансформація», коли активність обмежується лише віртуальним простором і не має продовження в реальному житті. Другий – цифрова політична участь, яка поступово перетворюється на реальні дії, як це відбувалося під час «твітерних революцій». Третій – зворотний процес, коли офлайн-активність переміщується в онлайн-середовище, що характерно для електронної демократії, де державні установи, політичні партії та громадські організації створюють офіційні сторінки для взаємодії з громадянами.

Список використаних джерел

1. Янченко А. О. Форми політичної участі: аналітичні підходи до картування партисипації громадян. *Науковий журнал «Політикус»*. 2021. № 3. С. 94–102.
2. Новітня політична лексика (неологізми, оказіоналізми та інші новотвори) / [І. Я. Вдовичин, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін.]; за заг. ред. Н. М. Хоми. Львів : «Новий Світ – 2000», 2015. 492 с.
3. Кремень Т. В. Політична мобілізація в соціально-медійному вимірі: монографія. Київ: Грамота, 2013. 256 с.

ГОНЧАР Максим,
аспірант, Державний торговельно-
економічний університет, Україна

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ТА ДЕМОКРАТИЧНИЙ ВИБОРЧИЙ ПРОЦЕС: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ

В березні 2025-го року в Туреччині було затримано опозиційного кандидата на посаду президента країни та одного з ключових опонентів президента Ердогана – Екрема Імамоглу. В ході затримання Імамоглу звернувся до своїх прихильників в соцмережах, закликаючи їх до відстоювання демократії та справедливості. Окрім

того, в країні триває хвиля протестів, викликаних авторитарним рішенням влади втрутитися, по суті, в процес майбутніх президентських виборів. Влада Туреччини системно усуває конкурентів з виборчого процесу, застосовуючи «гібридний» інструментарій: тисне на освітні інституції – Стамбульський університет анулював диплом Імамоглу, який є обов'язковим для виборів, задіює різноманітні юридичні заборони та обмеження. Також турецька влада, зі свого боку, вдалася до обмежень Інтернету та доступу до соціальних мереж: X, YouTube, Instagram та TikTok [1]. Вочевидь, соціальні мережі розглядаються як потенційна загроза, яка дозволяє учасникам протестів та прихильникам опозиції координуватися, залучати більше активних громадян та тиснути на владу у публічній площині. Цей приклад є лише однією з можливих ілюстрацій того, як упродовж останнього десятиліття соціальні мережі перетворилися на невід'ємний елемент демократичного виборчого процесу.

Платформи соціальних мереж стрімко зростали протягом цього часу, впливаючи на політичну комунікацію і поведінку виборців, результати виборів та політичний процес. Разом із тим, дедалі чіткішими стають контраверсійні тенденції та взаємозалежності між виборчим процесом та впливом соціальних мереж на демократію.

По-перше, варто відзначити зміни, які соціальні мережі принесли в політичну культуру та комунікації між політиками та виборцями. Політичні партії та впливові політичні фігури активніше звертаються напряму до своїх виборців через соцмережі оминаючи «традиційні» медіа. Яскравий приклад, комунікації кандидатів під час президентських виборів в США в 2024-му році, під час яких платформи соцмереж були полем безперервних політичних дебатів, маніпуляцій та інформаційного впливу і найнебезпечніше – були джерелом політичної поляризації в американському суспільстві [2]. Важливим тут є той факт, що відбулося не лише «переміщення» аудиторії у цифровий простір від «традиційних» медіа та усталених інституцій, а й поступовий спад довіри до останніх.

Дослідження довіри, проведене Інститутом довіри Едельмана, зафіксувало глобальну тенденцію до зростання страху перед неправдивою інформацією починаючи з 2021-го року. В суспільствах по всьому світу наростає тривога пов'язана з тим, що представники уряду, бізнесу та ЗМІ усвідомлено транслюють неправдиву інформацію. Для уряду цей параметр виріс на 11 пунктів і зараз складає 69, а для сфери журналістики 70, де також відбулося зростання на 11 пунктів. Також барометр демонструє, що медіа мають низький рейтинг довіри серед інших інституцій, пропускаючи вперед бізнес

або некомерційні організації. Серед 28-ми країн, де проводилося опитування, медіа не довіряють в 14-ти. Показово, що в ці чотирнадцять країн потрапили країни, в яких усталена та стійка демократія – Швеція, Німеччина, Ірландія, Японія, Сполучене Королівство, Іспанія, Сполучені Штати тощо. Натомість найбільше довіри до медіа демонструють країни, які в рейтингу Freedom House відзначені в категорії «не вільних» або «частково вільних», наприклад, Китай, Індонезія та Індія. 63% опитаних підтримують твердження, що дедалі важче відслідковувати, чи походить повідомлення з перевіреного та «поважного» джерела, чи її автором є хтось, хто прагне маніпулювати суспільною думкою [3].

Також важливо відзначити, що соціальні мережі не стали повноцінним замінником традиційних медіа з точки зору довіри, опитування демонструє, що соціальні мережі мають менший «кредит довіри» у порівнянні з першими [3]. Таким чином, розгортаються одночасно декілька глобальних процесів – ЗМІ втрачають довіру, що прямо впливає на їх легітимність в ролі «четвертої влади», а соціальні мережі та специфіка роботи їх алгоритмів не дозволяє їм утвердитись в ролі джерела інформації, котрому можна довіряти, але поруч із цим вони створюють «бульбашки дезінформації» та консолідують прибічників популістських політичних сил.

Європейська політика демонструє десятки випадків, коли соціальні мережі та інтернет стають інструментом в руках політиків, які вдало користуються моментом невпевненості та страху, відзначених в звіті Едельмана.

В Італії популістські політичні сили використали інтернет для мобілізації прихильників «Руху п’яти зірок», який виріс із блогу коміка Беппе Грілло, зробивши ставку на розчарованих громадян. Подібно, в Іспанії лівопопулістська партія Podemos використала Facebook і Twitter для організації масових протестів та розбудови підтримки поза межами традиційних медіа [4].

Під час президентських виборів у Франції у 2017-му році відбувалися координовані атаки через соціальні мережі персонально на Макрона. Зовнішнім акторам, які ініціювали ці інформаційні кампанії, на руку зіграв «Macron Leaks», коли за два дні до голосування хакери опублікували в мережі добірку документів штабу Макрона. Цей випадок був спробою прямого втручання та впливу на фінальний результат виборів однієї з ключових країн Європейського Союзу [5].

В Угорщині партія «Фідес» активно задіює увесь спектр можливостей соціальних мереж для просування власних наративів та

консолідації прибічників. Випадок Угорщини цікавий ще й тим, що сама влада виступає в якості джерела дезінформації: здійснюючи атаки на нечисельну опозицію, поширюючи кремлівські тези про російсько-українську війну. Угорський уряд підкріплює настрої недовіри до ЄС, міжнародних організацій та інституцій, підтримуючи стабільність своєї влади [6].

Часом, соціальні мережі дозволяють аутсайдерам користуватися недосконалістю демократичного суспільства та здобувати значної підтримки в ході виборів. Раптова перемога Келіна Джорджеску на президентських виборах в Румунії за допомогою TikTok та Telegram – приклад того як електоральний ландшафт цілком перегортається за допомогою технологій. В умовах кризи демократії, такі стрімкі кампанії, будуть повторюватися з високою ймовірністю. З цією тенденцією вже змушені рахуватися європейські уряди, котрі поступово нарощують власні спроможності протистояти цьому новому способу втручання у вибори. Підготовка обмежень і контролю за соціальними мережами (у Франції навіть діє спеціалізований закон, яким контролюються соціальні мережі на час виборів) вже відбувається і, вочевидь, породжуватиме подальші дискусії про межу між національною безпекою та свободою слова.

В усіх описаних випадках (і десятках інших) діє схожий механізм, у соціальних мережах та платформах відбувається формування «камер відлуння», в яких виборці бачать дописи, які лише підтверджують їхні погляди чи переконання, і рідко взаємодіють з альтернативною точкою зору. У результаті суспільство розбивається на ізольовані табори, діалог між якими ускладнюється, а ворожість та невдоволення зростає [7, с. 5]. Дезінформацію навмисно використовують спрямовуючи її саме у ці вразливі місця та розколи, принагідно посилюючи тиск саме в період електоральних процесів.

Група дослідників з Італії у 2019-му році намагалася відслідкувати вплив соціальних мереж на «успіх» популістських сил та виборчий процес в цілому. Їхня гіпотеза полягала в тому, що споживання неправдивої або перекрученої інформації – є скоріше похідним від політичних переконань, які вже сповідують виборці. Аналітичні моделі допомогли визначити, що соціальні мережі надають громадянам можливість взаємодіяти з інформацією, в яку вони «хочуть» вірити. Фактично, виборці самостійно йдуть за дезінформацією, котра відповідає їх переконанням [8]. Такий погляд на роль соціальних мереж в сучасному демократичному процесі наводить на висновок, що причини успіху популістських сил у всьому світі значно глибші, а їх причини слід шукати в іншому місці.

Безперечно, соціальні мережі вже впливають на виборчі процеси у всьому світі в різний спосіб: з одного боку – нарощуючи прозорість та відкритість суспільства, покращуючи його можливості до протидії авторитарним лідерам, та з іншого боку – підсилюючи ті сили та партії, котрі недоброчесно користуються їх алгоритмами та потенціалом для формування платформ, що консолідують невдоволених, розчарованих та зневірених громадян.

Список використаних джерел

1. Michaelson R. Istanbul mayor arrested days before likely presidential nomination [Електронний ресурс]. The Guardian. URL: https:// www.theguardian.com/world/2025/mar/19/istanbul-mayor-arrested-ekrem-imamoglu-days-before-likely-presidential-nomination-erdogan-ntwnfb (дата звернення: 20.03.2025).
2. Wike R., Fagan M., Clancy L. Global Elections in 2024: What We Learned in a Year of Political Disruption [Електронний ресурс]. Pew Research Center. URL: https://www.pewresearch.org/global/ 2024/ 12/11/global-elections-in-2024-what-we-learned-in-a-year-of-political-disruption/ (дата звернення: 20.03.2025).
3. *2025 Edelman Trust Barometer Global Report* [Електронний ресурс]. Edelman. URL: https://www.edelman.com/sites/g/ files/aatuss191/ files/2025-01/2025%20Edelman%20Trust%20 Barometer%20Global %20Report_01.23.25.pdf (дата звернення: 20.03.2025).
4. Gerbaudo P. Social Media and Populism: An elective affinity? [Електронний ресурс]. *Media, Culture & Society*. 2018. Vol. 40, № 5. P. 745–753. URL: https://kclpure.kcl.ac.uk/ws/portalfiles/portal/ 9713 4302/Social_media_and_populism_GERBAUDO_Firstonline8May201 8_GREEN_AAM.pdf (дата звернення: 20.03.2025).
5. Mohan M. Macron Leaks: The Anatomy of a Hack [Електронний ресурс]. BBC News. URL: https://www.bbc.com/news/blogs-trending-39845105 (дата звернення: 29.03.2025).
6. Hungary: Freedom in the World 2025 Country Report [Електронний ресурс]. Freedom House. URL: https://freedomhouse.org/ country/ hungary/freedom-world/2025 (дата звернення: 20.03.2025).
7. Sunstein C. R. #Republic: Divided Democracy in the Age of Social Media [Електронний ресурс]. Princeton: Princeton University Press, 2017. 310 p. URL: https://dokumen.pub/republic-divided-democracy-in-the-age-of-social-media-9781400884711.html (дата звернення: 20.03.2025).

8. Fraccaroli N., Volpe R., Cantarella M. The effect of fake news on populist voting: Evidence from a natural experiment in Italy [Електронний ресурс]. CEPR. URL: https://cepr.org/voxeu/ columns/ effect-fake-news-populist-voting-evidence-natural-experiment-italy (дата звернення: 20.03.2025).

АНТРОПОВА Анастасія,
студентка, Державний торговельно-економічний університет, Україна
ГОРПИНИЧ Ольга,
канд. філос. наук, доц.,
доцент кафедри філософії, соціології та політології, Державний торговельно-економічний університет, Україна

АНАЛІЗ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ВПЛИВУ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ

Соціальні мережі стали важливим інструментом впливу на громадську думку та позицію, що є ключовим аспектом сучасного суспільства. Вони забезпечують доступ до інформації, формують суспільні дискурси та сприяють політичній активності. У цій роботі розглянуто основні аспекти впливу соціальних мереж на формування громадської позиції, зокрема через аналіз сучасних наукових досліджень. Дослідження соціальних мереж в контексті їхнього впливу на громадську позицію є актуальним, оскільки ці платформи стають основними каналами комунікації для сотень мільйонів людей по всьому світу.

Громадська позиція – це сукупність поглядів, переконань і установок, які формуються під впливом соціальних, політичних та інформаційних чинників [1, с. 15]. Соціальні мережі виступають як платформи для обміну думками та мобілізації громадян. Вони створюють простір для обговорення важливих суспільних питань і дозволяють користувачам взаємодіяти один з одним у реальному часі.

Ключові аспекти впливу соціальних мереж включають доступність інформації, яка дозволяє швидко поширювати новини та ідеї, що сприяє формуванню обґрунтованих поглядів. Завдяки цьому користувачі можуть отримувати різноманітну інформацію з різних джерел, що допомагає їм формувати власну думку. Формування дискурсів через алгоритми платформ може підсилювати певні теми або ідеї, що може призводити до їхньої популяризації або ж до

маргіналізації інших [3, с. 198]. Це створює ризик утворення «інформаційних бульбашок», де користувачі отримують лише ту інформацію, яка підтверджує їхні вже існуючі переконання.

Мобілізація громадськості також є важливою функцією соціальних мереж; вони є інструментом організації акцій, петицій та інших форм громадської активності [4, с. 5]. Наприклад, кампанії на підтримку екологічних ініціатив або прав людини часто організуються через соціальні платформи.

Соціальні мережі мають різноманітний вплив на формування громадської позиції.

Інформаційний вплив є одним із основних аспектів. Соціальні медіа забезпечують доступ до різноманітної інформації, що сприяє формуванню обґрунтованих поглядів. Користувачі можуть ділитися новинами та особистими думками, що створює багатогранний контекст для обговорення. Водночас поширення фейкової інформації може викривляти сприйняття реальності [5, с. 204]. Це підкреслює необхідність медіаграмотності серед користувачів для критичного сприйняття інформації.

Політичний вплив соціальних мереж також заслуговує на увагу. Ці платформи використовуються для політичної агітації та мобілізації виборців [4, с. 6]. Політики і партії активно використовують ці платформи для просування своїх ідей і залучення підтримки. Вони також сприяють активізації молоді у політичних процесах, адже молодь є однією з найбільш активних груп у соціальних медіа.

Соціальний вплив також має велике значення. Інфлюенсери відіграють важливу роль у популяризації певних ідей чи цінностей [2, с. 74]. Їхня здатність досягати великої аудиторії робить їх потужними агентами змін. Платформи сприяють створенню віртуальних спільнот за інтересами де користувачі можуть обмінюватися думками та досвідом.

Дослідження впливу соціальних мереж стикається з кількома викликами. Алгоритмічний контроль є одним із основних викликів, адже алгоритми платформ визначають, яку інформацію бачить користувач, що може обмежувати його доступ до альтернативних точок зору [5, с. 205]. Це може призводити до поляризації думок у суспільстві. З іншої сторони – маніпуляція громадською думкою також є серйозною проблемою; використання ботів і фейкових акаунтів для поширення пропаганди або дезінформації ставить під загрозу демократичні процеси та довіру до інформаційних джерел. Етичні питання щодо використання персональних даних для таргетування аудиторії викликають занепокоєння щодо приватності користувачів [2, с. 75]. Необхідно розробити етичні норми щодо використання даних у рекламних кампаніях.

Перспективи подальших досліджень включають вивчення ефективності інформаційних кампаній у соціальних мережах для просування суспільно важливих ідей. Це може включати аналіз успішних прикладів кампаній за права людини чи екологічні ініціативи. Розробка методів боротьби з дезінформацією та маніпуляціями у цифровому середовищі також є важливою задачею [5, с. 206]. Це може включати навчання користувачів критично оцінювати джерела інформації. Дослідження ролі новітніх платформ (наприклад, TikTok) у формуванні громадської позиції молоді також заслуговує на увагу, оскільки нові платформи швидко набирають популярність, важливо зрозуміти їхній вплив на свідомість молодого покоління.

Таким чином, соціальні мережі є потужним інструментом формування громадської позиції завдяки їхній здатності поширювати інформацію та мобілізувати суспільство до дій. Проте їхній вплив супроводжується низкою викликів, таких як маніпуляція думкою та поширення фейкової інформації. Подальші дослідження мають бути спрямовані на розробку етичних стандартів використання платформ і підвищення медіаграмотності населення.

Список використаних джерел

1. Гарматій О., Онуфрів С. Соціальні мережі як джерело інформації в журналістиці. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Журналістика*. 2021. № 2. С. 45–52. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpjn_2021_2_9
2. Рудик М. Вплив соціальних медіа на формування громадської думки. *Вісник Львівського університету. Серія: Журналістика*. 2020. № 48. С. 198-206. URL: http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/journalism/article/viewFile/10560/10625
3. Щеглова Д. В., Вплив соціальних мереж на формування громадської думки. URL: https://repository.mu.edu.ua/jspui/handle/123456789/5450
4. Гончаренко К. Як соціальні мережі формують громадську думку в Україні. Резонанс. URL: https://resonance.ua/yak-socialni-merezhi-formuyut-gromads/
5. Вплив соціальних мереж на формування громадської думки: Аналіз тенденцій та викликів. URL: https://mindscope.biz.ua/vplyv-soczialnyh-merezh-na-formuvannya-gromadskoyi-dumky-analiz-tendenczij-ta-vyklykiv/

МОРОЗ Юрій,
аспірант, Державний торговельно-
економічний університет, Україна
КОНДРАТЕНКО Олег,
д-р політ. наук, доц.,
Державний торговельно-
економічний університет, Україна

ІНФОРМАЦІЙНА ВЛАДА В КРАЇНАХ СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Поняття «інформаційна влада» є відносно новим у політичній науці, проте в сучасних умовах воно набуває визначальної ролі. Зростання обсягів інформації та розвиток інформаційного суспільства привели до того, що контроль над інформаційними потоками стає потужним чинником впливу на соціально-політичні процеси. Як зазначають дослідники, сьогодні інформаційна влада перетворюється на потужний фактор суспільного розвитку [1, с. 324–326; 2]. Інформаційна влада базується на здатності суб'єктів, що володіють інформацією, через добування, відбір, інтерпретацію та поширення інформації впливати на формування суспільної свідомості та спонукати інших діяти в потрібному напрямі [2]. Іншими словами, інформаційна влада – це можливість впливати на поведінку людей і перебіг подій шляхом керування інформацією та знаннями.

Вплив інформаційної влади на демократію

Розвиток демократичних процесів безпосередньо залежить від стану інформаційного середовища. Інформаційна влада може мати як позитивний, так і негативний вплив на демократію. З одного боку, вільний обіг достовірної інформації сприяє обізнаності громадян і їхній участі в управлінні державою. З іншого боку, монополізація або маніпулювання інформацією підриває принципи прозорості та підзвітності влади. За даними аналітиків Freedom House, погіршення стану демократії у світі останнього десятиліття частково зумовлене тим, що виборці все частіше дезінформуються політично заангажованими медіа або неякісною журналістикою [3]. Одночасно виникає небезпека надмірної реакції держави – запровадження законів проти «фейків», які суперечать свободі слова [3]. Таким чином, інформаційна влада здатна як зміцнювати демократію через поширення правди, так і руйнувати її, коли використовується для пропаганди чи цензури.

Варто підкреслити, що сучасні загрози для демократій найчастіше зароджуються саме в інформаційному просторі. Недарма

інформаційну сферу називають «полем бою» XXI століття. Зловмисні актори використовують дезінформацію, фейки та мову ворожнечі для маніпуляції суспільною думкою, підриву довіри до інституцій та розколу в суспільстві. На відміну від традиційних воєнних загроз, які легко розпізнати, інформаційна агресія часто прихована і маскується під звичайний інформаційний шум. Противники діють нижче порогу відкритого конфлікту, використовуючи правові та процедурні прогалини для маніпулювання медіа-середовищем. Це ускладнює реагування демократій на такі загрози. Показовим є випадок Румунії у 2024 році: Конституційний суд країни скасував результати першого туру президентських виборів через докази масових маніпуляцій у соціальних мережах, що суттєво вплинули на волевиявлення громадян [4]. Цей безпрецедентний крок продемонстрував, що в цифрову добу підрив демократичного ладу можливий без застосування військової сили – через інформаційні впливи. Отже, інформаційний простір став ареною, на якій розгортаються гібридні загрози для національної безпеки і демократії [4].

Приклади інформаційного впливу в країнах Східної Європи

Країни Східної Європи на власному досвіді переконалися в силі інформаційної влади. Україна з 2014 року перебуває під потужним інформаційним тиском з боку Росії, яка веде проти неї системну кампанію дезінформації та пропаганди. Ця «інформаційна війна» стала невід'ємною складовою гібридної агресії проти української демократії. Водночас українське суспільство продемонструвало приклади позитивного використання інформаційної влади – волонтерські проєкти з фактчекінгу (наприклад, StopFake) та ефективна комунікація органів влади під час кризи сприяли консолідації громадян перед зовнішньою загрозою. Помітним результатом стало певне оздоровлення медіасередовища: за даними «Репортерів без кордонів», Україна піднялася на 61-ше місце у світі за Індексом свободи преси 2024 року, покращивши свої показники на 18 позицій порівняно з попереднім роком [5]. Це стало можливим завдяки зменшенню політичного втручання в роботу медіа та згуртованості суспільства перед лицем війни [5]. Втім, загрози залишаються – російська дезінформація продовжує намагатися посіяти розбрат і зневіру серед українців та міжнародної спільноти.

У Польщі інформаційна влада також стала предметом запеклої боротьби. Протягом 2015–2023 рр. уряд право-консервативної партії «Право і справедливість» здійснив фактичну монополізацію державних **медіа**, перетворивши суспільне телебачення на інструмент

урядової пропаганди [5]. Приватні незалежні видання зазнавали тиску через економічні важелі та судові позови. У результаті таких кроків країна впала до найнижчих для себе позицій у рейтингах свободи слова (57-те місце у 2023 р. за даними RSF)【52†】. Водночас останні вибори принесли зміну влади, і новий уряд заявляє про наміри відновити плюралізм медіа та забезпечити редакціям незалежність. Польський кейс демонструє, як швидко демократична держава може скотитися до інформаційного авторитаризму, і наскільки важливою є політична воля для повернення до стандартів свободи слова.

Найбільш негативний приклад спостерігаємо в Угорщині, де за правління прем'єр-міністра Віктора Орбана відбувається системний демонтаж незалежних медіа. З 2010 р. урядова партія «Фідес» встановила контроль над ключовими телеканалами, радіо та пресою, створивши лояльний медіа-холдинг. Наглядові органи та регулятори були укомплектовані прибічниками влади, що забезпечило цензуру та витіснення критичних голосів. Угорщина отримує одні з найгірших оцінок у ЄС за рівнем свободи преси (67-те місце у світі) [5]. За висновками правозахисників, урядовий контроль над інформаційним простором підірвав систему стримувань і противаг, позбавивши громадян доступу до об'єктивної інформації та унеможлививши належний контроль за діями влади [6]. Фактично інформаційна влада використовується режимом Орбана для зміцнення власних позицій, що суперечить демократичним принципам [6]. Цей випадок попереджає про небезпеку так званої «орбанізації» інформаційної сфери, коли обраний уряд поступово придушує свободу слова і тим самим трансформує демократичне врядування в керовану демократію або навіть авторитаризм.

З іншого боку, існують і позитивні приклади протидії інформаційним загрозам у регіоні. Естонія, маючи історичний досвід кібернападу 2007 року, стала одним із лідерів у зміцненні інформаційної безпеки. Естонський уряд інвестував у цифрову грамотність населення, впровадив кіберзахист та створив ефективну систему стратегічних комунікацій. Громадські ініціативи, такі як незалежна медійна рада, об'єднали журналістську спільноту для боротьби з дезінформацією. Все це забезпечує високий рівень медіа-плюралізму і стійкість до зовнішніх інформаційних впливів – Естонія посідає 6-те місце у світі за свободою преси. Подібні зусилля з підвищення інформаційної стійкості поступово впроваджуються і в інших державах Східної Європи.

Таблиця

Інформаційна влада в країнах Східної Європи

Країна	Місце в Індексі свободи преси (RSF, 2024)	Характеристика інформаційного середовища
Естонія	6	Висока свобода медіа, проактивна політика протидії дезінформації
Польща	47	Поступове відновлення незалежності медіа після періоду політизації
Україна	61	Зміцнення інформаційної стійкості під час війни, зовнішні інформаційні загрози зберігаються
Угорщина	67	Монополізація медіа урядом, падіння стандартів свободи слова («орбанізація»)

Розвиток інформаційної влади висуває нові виклики та завдання перед демократичними країнами. Досвід Східної Європи показує, що інформаційний вимір стає вирішальним фронтом боротьби за демократію. Зовнішні сили й деякі внутрішні актори використовують інформацію як зброю для досягнення політичних цілей, тому демократіям необхідно навчитися захищати себе в цьому просторі. Одним із ключових напрямів має стати підвищення інформаційної грамотності населення. Інформовані та медіаграмотні громадяни менш уразливі до фейків і пропаганди, а відтак – здатні зробити усвідомлений вибір і протидіяти маніпуляціям. Показово, що в Доктрині інформаційної безпеки України (2017) окремо передбачено завдання підвищення медіакультури суспільства та впровадження просвітницьких програм з інформаційної грамотності [8]. Подібні кроки реалізуються і на рівні ЄС (зокрема, через вимоги директив щодо розвитку навичок медіаграмотності).

Не менш важливою є розробка та реалізація державної інформаційної політики, спрямованої на захист інформаційного суверенітету і підтримку якісної журналістики. Держави Східної Європи повинні зміцнювати правові механізми протидії дезінформації та ненависті в мережі – при цьому дотримуючись балансу, щоб не обмежувати необґрунтовано свободу слова. Необхідно забезпечити реальну незалежність регуляторів медіа та прозорість власності на ЗМІ, аби запобігти їх захопленню вузькими інтересами. Важливу роль відіграє підтримка суспільного мовлення як джерела неупередженої інформації. Крім того, варто стимулювати саморегуляцію медіа-сектору (через етичні кодекси, прес-ради), що підвищує довіру до журналістики. Як

зазначають експерти, інвестиції в медіаосвіту та створення незалежних наглядових органів (прес-рад) є ефективними кроками для зміцнення інформаційної демократії без ущемлення свобод [3].

Отже, перед країнами Східної Європи стоїть подвійне завдання: нейтралізувати згубний інформаційний вплив (як зовнішній, так і внутрішній) та водночас використати потенціал інформаційної влади на благо демократичного розвитку. Реалізація цього завдання потребує комплексного підходу – від освітніх ініціатив для громадян до впровадження національних стратегій інформаційної безпеки. Лише сформувавши критично мисляче, стійке до маніпуляцій суспільство і забезпечивши умови для вільної та відповідальної журналістики, можна гарантувати, що інформаційна влада стане опорою, а не загрозою для демократії.

Список використаних джерел

1. Каращук М. Г. Інформаційна влада: сутність та особливості впливу. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України*. 2018. Вип. 3(59). С. 324–335.
2. Антошина І. О. Інформаційна влада: зміст і значимість у сучасних умовах. *Юридичний вісник*. 2019. № 4. С. 14–18.
3. Freedom House. Global Lessons on Media Manipulation from Eastern Europe. 16.04.2018. URL: https://freedomhouse.org/article/global-lessons-media-manipulation-eastern-europe
4. Бйола К. Вторгнення за алгоритмом: як інформаційна війна загрожує східному флангу НАТО. NATO Review. 07.02.2025. URL: https://www.nato.int/docu/review/uk/articles/2025/02/07/index.html
5. Radio Free Europe/Radio Liberty. Eastern Europe, Central Asia See «Spectacular» Rise In Media Censorship, RSF Says. 03.05.2024. URL: https://www.rferl.org/a/media-freedom-rsf-report-censorship/32931885.html
6. Human Rights Watch. «I Can’t Do My Job as a Journalist». The Systematic Undermining of Media Freedom in Hungary. 13.02.2024. URL: https://www.hrw.org/report/2024/02/13/i-cant-do-my-job-journalist/systematic-undermining-media-freedom-hungary
7. Президент України. Доктрина інформаційної безпеки України: Указ Президента України від 25.02.2017 №47/2017. URL: http://www.president.gov.ua/documents/472017-21374

КЛИМЕНКО Андрій,
аспірант, Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, Україна
КРИЛОВА Світлана,
д-р філос. наук, проф.,
професор кафедри теоретичної
і практичної філософії,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, Україна

ФЕНОМЕН СІМ'Ї ТА СУЧАСНІ ГЛОБАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ

Глобальними проблемами сучасності, крім війни, залишаються проблеми екології, якості питної води, та якості продуктів харчування. Проблематика сімейних цінностей у сучасній Україні набуває особливого значення в контексті соціокультурних трансформацій, детермінованих наслідками російсько-української війни. Інтенсивні соціальні потрясіння, спричинені воєнними діями, не лише дестабілізують інституційні засади родинного життя, а й провокують суттєві зміни в ціннісних орієнтаціях населення, зокрема щодо інституту сім'ї та стратегій особистісного розвитку.

Один із ключових наслідків кризового стану суспільства – зростання кількості розлучень, що корелює з динамікою вимушеної міграції. Експертні оцінки вказують на комплексний характер причин цього феномену: тривала розлука подружжя, психологічний тиск, адаптаційні труднощі та переоцінка життєвих пріоритетів у межах нової соціальної реальності [13].

У контексті цифрової трансформації значного поширення набувають онлайн-платформи для знайомств, які формують нові парадигми міжособистісної взаємодії. Особливий інтерес викликає вплив штучного інтелекту на всі сфери людського життя. «ChatGPT» все частіше використовуються для отримання порад, пошуку інформації, і навіть може бути співрозмовником. Це явище потребує подальшого дослідження в аспекті критичного осмислення впливу цифрових технологій на окрему людину і суспільство в цілому.

У глобальному контексті інститут сім'ї зазнає суттєвих трансформацій. Поширення альтернативних моделей співжиття, еволюція ціннісних орієнтирів молодого покоління та зниження впливу традиційних культурних норм формують нові виклики для суспільства. На даний момент шкільна освітня програма містить курс

«Етика» [7], який охоплює базові питання морально-етичних норм, проте він не забезпечує комплексного розгляду сімейних відносин у їх багатовимірності. Необхідність упровадження спеціалізованого курсу, що висвітлював би питання сімейних цінностей, міжособистісних комунікацій та соціальних ролей, набуває дедалі більшої актуальності.

Все більше стає популярною сім'я чайлдфрі. Резюмуючи дослідження на тему сім'ї чайлдфрі, дослідник Микола Малюга зазначає: «Резюмуючи, треба додати, що феномен добровільної бездітності загалом має складну соціокультурну та психобіологічну природу, потребує подальшого детального вивчення усіх напрямів, які зумовлюють його виникнення та стрімке поширення задля збереження не тільки інституту традиційної української родини та шлюбу, а й для запобігання трансформації ідей руху чайлдфрі у вирішальний фактор зменшення кількості населення в Україні» [5].

Стрімке поширення високотехнологічних пристроїв призводить до редукції когнітивних навичок індивіда, обмеження його самостійного критичного мислення та трансформації моделей поведінкової адаптації. Алгоритмізація прийняття рішень та архівація знань на цифрових носіях сприяє зниженню рівня органічної пам'яті та залежності від автоматизованих систем. Новітні досягнення в галузі біонанотехнологій дедалі більше наближають перспективу створення кібернетичних організмів, здатних до інтеграції зі штучним інтелектом та безпосереднього впливу на когнітивні процеси людини.

Перспектива синтезу біологічного та цифрового компонентів у межах трансгуманістичного дискурсу викликає обґрунтовані побоювання щодо можливої втрати людської ідентичності. Якщо технологічний прогрес досягне рівня, за якого можливим стане перенесення людської свідомості у віртуальне середовище, то суспільство постане перед радикальними антропологічними змінами, що можуть призвести до створення соціально-онтологічних умов, подібних до тих, що представлені у популярній кінофраншизі «Матриця».

Відмова від рефлексії над питаннями онтологічної природи людського буття в умовах домінування цифрових технологій загрожує редукцією духовного виміру існування. Якщо фізіологічні потреби будуть забезпечені автономними біотехнологічними системами, а свідомість – перенесена у цифровий формат, це може призвести до остаточного злиття людини із симульованою реальністю, що принципово змінить її екзистенційну парадигму [12].

Ведична філософія, як носій традиційної епістемології, має потенціал до запобігання деструктивним наслідкам технологічної

уніфікації людства. Збереження родинних цінностей, національної та етнічної ідентичності, протидія наднаціональним процесам глобалізації та уникнення небезпек повної віртуалізації свідомості є ключовими аспектами, що можуть бути реалізовані через інтеграцію ведичних принципів у сучасну соціокультурну парадигму.

Аналіз ведичних традицій дозволяє виявити їхній потенціал як концептуальної основи для гармонізації суспільних структур у контексті технологічного прогресу. Попри високий рівень наукового розвитку, сучасна освітня система не приділяє належної уваги формуванню цілісної методології соціокультурної стабільності, зокрема через відсутність акценту на питаннях родинної етики, виховання нащадків у відповідності до традиційних морально-етичних норм та принципах міжособистісної взаємодії. Натхненна технократичним світоглядом, сучасна академічна спільнота віддає перевагу дослідженням у галузях фізико-математичних дисциплін, нанотехнологій та цифрової інженерії, однак ці напрями без фундаментального етичного підґрунтя ризикують перетворитися на засоби експоненціального прискорення процесів суспільної деградації.

Метафізична парадигма ведичної традиції, закладена у священних текстах, зазнала трансформації, кристалізуючись у формі численних доктринальних трактатів та канонічних корпусів. Новітні текстологічні дослідження розширюють уявлення про ведичну спадщину, виявляючи раніше невідомі або свідомо маргіналізовані слов'янські ведичні джерела. Компаративний аналіз цих текстів у співвідношенні з індоарійськими ведичними писаннями дає підстави для формування цілісного бачення культурно-історичної інтеграції, що поширювалася на великі геополітичні ареали, формуючи цивілізаційні матриці минулого.

У межах спеціалізованих ведичних досліджень постулюється концепція, згідно з якою Київська Русь до християнізації розвивалася в рамках ведично орієнтованої культурної системи. Її ідейно-ціннісні засади не лише структурували сакральний простір, але й визначали правові, соціоекономічні та етичні принципи суспільного буття. Лексико-семантична кореляція санскриту зі слов'янськими мовами, а також міфологічні й ритуальні паралелі засвідчують вагомий вплив ведичних традицій на культурогенез цього регіону [1].

Дані археологічної, палеографічної та текстуальної експертизи підтверджують наявність ведичних компонентів у дохристиянському сакральному дискурсі слов'янських народів. Експлікація текстових корпусів та матеріальних артефактів демонструє, що ведична світоглядна система мала не лише регіональне, а й глобальне

значення, інтегруючись у багаторівневі процеси культурного та духовного розвитку людства на різних історичних етапах [2].

Отже, ми можемо говорити про альтернативний розвиток освітньо-виховних процесів за рахунок поглибленої інтеграції ведичної філософії та культури в освітньо-виховні процеси, та про засоби протидії процесам суспільної деградації за рахунок створення державних програм підтримки збереження поняття людини та найціннішого в людині через належне ставлення до гуманітарних наук, зокрема до філософії, в тому числі до ведичної філософії. Адже ведична філософія – це не лише релігійні тексти по справлянню обрядів та ритуалів, а й культура стосунків, етика, психологія, та багато іншого.

Список використаних джерел

1. Губерначук С. Українська мова і санскрит. Київ: Фенікс, 2018. 320 с.
2. Довгич В. Космос древньої України. Трипфілля – Троянь: Мітологія. Філософія. Етногенез VI тис. до н.е. – I тис. н.е. Київ: Книга, 1992. 256 с.
3. Клименко А. Ведична сім’я в контексті сучасного інформаційного простору України: аксіологічні аспекти. https://doi.org/10.51647/kelm.2024.4.1
4. Крилова С. А. Іпостасі любові та проблема теоретичного і практичного синтезу філософської антропології, психоаналізу і арт-терапії. *Філософська антропологія, психоаналіз і арт-терапія: перспективність взаємодії. Підхід філософської антропології як метаантропології*: Збірник наукових праць III Міжнародної науково-практичної конференції (30-31 березня 2016 р., м. Київ). Київ: Інтерсервіс, 2016. С. 28-36.
5. Малюга М. CHILDFREE: Новий стиль життя та виклик для українського суспільства. *Український педагогічний журнал*. 2019. № 2. С. 21-28. DOI: 10.32405/2411-1317-2019-2-21-28.
6. Мацегора К. Чайлдфрі без права на дитину. Урядовий кур’єр. 2013. URL: https://ukurier.gov.ua/uk/articles/chajldfri-bez-prava-na-ditinu
7. Навчальна програма «Основи християнської етики» (1-11 класи). Міністерство освіти і науки України. (2023). https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-facultativ/2023/06/09/Navch.prohr.Osnovy.khrystyyanskoyi.etyky-1-11.klas. av-tory.Sokhan.ta.in-09.06.2023.pdf

8. Пилипюк С. Чайлдфрі: без права на дитину. The Village Україна. 2018. URL: https://www.village.com.ua/village/children/children-experience/273007-childfree
9. Хамітов Н., Крилова С. Філософський словник: людина та світ. Київ: КНТ, 2006. 400 с.
10. Хамітов Н., Крилова С. Етика. Шлях до краси стосунків. Київ: КНТ, 2017. 320 с.
11. Федевич А. Чайлдфрі в Україні: чому люди відмовляються від батьківства і що про це говорить суспільство? Rubryka. 2021. URL: https://rubryka.com/article/childfree-ukrainian
12. Kurzweil R. The age of spiritual machines. New York: Viking, 1999. 388 p.
13. Fakty TV. Масові розлучення у війну: що каже статистика і які причини? 28 серпня 2024. URL: https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20240828-masovi-rozluchennya-u-vijnu-shho-kazhe-statystyka-i-yaki-prychyny/

ГРИЩЕНКО Єлизавета,
студентка, Державний торговельно-економічний університет, Україна
ГУДКОВ Сергій,
канд. філос. наук, доц.,
доцент кафедри філософії, соціології та політології, Державний торговельно-економічний університет, Україна

КУЛЬТУРОТВОРЧИЙ ТА МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ФІЛОСОФІЇ КУЛЬТУРИ

Філософія культури відіграє важливу роль у осмисленні та збереженні культурно-історичної спадщини, формуванні цінностей сучасного суспільства. Усі сфери людського буття перебувають у стані глибинних трансформацій, що породжують нові соціальні виклики (зіткнення культур, пандемії, глобальна економічна, соціально-політична та духовна криза, низька ефективність системи міжнародно-правових норм, новітні форми війн та збройних конфліктів з використанням штучного інтелекту, низька культура екологічного мислення людини тощо). Саме *філософія культури* покликана не лише аналізувати культурні процеси, а й пропонувати

нові концепції, що відповідають викликам сучасності та надають можливість ефективно реагувати на них. Під філософією культури розуміємо філософську дисципліну, «…що вивчає культуру у всій багатоманітності її історичних форм та багатогранності структурних специфікацій» [1, с. 678], філософське знання щодо сутнісних засад культури, *як процесу*, цілісності її будови, закономірностей та перспектив розвитку. Термін «філософія культури» («культур-філософія») вперше запроваджений німецьким романтиком Адамом Мюллером (1770-1829).

Актуальною проблемою сучасної філософії культури є свобода вибору: чи обов'язково людина повинна залишатися в межах національної культури, або реалізувати своє право і вийти у безмежний космос інших культурних світів (міграції, крос-культурні контакти, міжнаціональні шлюби, екуменічні хвилі тощо). Особливо важливою ця проблема постає для людей, що мають багато-національну родову основу в умовах історичного краху державних утворень, імперій та вимушено потрапляють в інші культурні простори.

Реалії XXI століття потрібують докорінного перегляду традиційних підходів та вироблення нових методологій осмислення культурно-історичного досвіду людиною. Одним із основних викликів є феномен постнормальних часів, що характеризуються невизначеністю, складністю та швидкоплинністю змін. У таких умовах традиційні методи філософського та історичного аналізу втрачають свою ефективність, вимагаючи адаптації до нової реальності. Гуманітарні науки повинні виробити нові способи розуміння історії та культури, які враховують множинність інтерпретацій та взаємодію різних культурних дискурсів [2, с. 30–33].

Окрему загрозу становлять війни, політичні та економічні кризи, що руйнують культурну спадщину та ускладнюють процес збереження історичної пам'яті. У таких умовах *філософія культури* набуває особливої значущості, адже вона дозволяє осмислити та зберегти національні ідентичності в умовах нестабільності. Використання сучасних технологій для архівування та популяризації культурних надбань може стати одним із ключових інструментів у подоланні цих викликів [3, с. 57]. Постає питання щодо збереження унікальності культур та необхідності їх адаптації до глобального контексту. *Філософія може відігравати ключову роль у пошуку балансу між збереженням традицій та відкритістю до нових форм культурного вираження*. Зокрема, сучасні гуманітарні дослідження дедалі частіше звертаються до міждисциплінарних підходів, що дозволяють

інтегрувати знання з різних сфер для глибшого розуміння історичних та культурних процесів [4, с. 80–85].

Проблема національної ідентичності набуває особливої актуальності у сучасних умовах, коли глобалізаційні процеси загрожують уніфікацією культур [5, с. 92]. Гуманітарні науки відіграють ключову роль у її збереженні, адже вони досліджують історичні корені націй, формують світоглядні основи суспільства та сприяють усвідомленню власної культурної спадщини. Саме філософія допомагає осмислити зміни, що відбуваються, і виробити стратегії для збереження культурної самобутності в умовах глобальних перетворень. Переосмислення національної ідентичності через призму гуманітарних наук дозволяє знайти нові точки опори для суспільного розвитку, що особливо важливо у періоди криз та соціальних трансформацій [5, с. 95–100]. Водночас необхідним є філософське осмислення того, як технологічний прогрес впливає на культурну спадщину, адже процеси цифровізації можуть призводити до *втрати автентичності історичних артефактів.* Глобалізація та розвиток інформаційного суспільства також суттєво змінюють підходи до вивчення гуманітарних наук [6, с. 70]. У сучасному світі інформація передається миттєво, а культурні феномени набувають нових форм, які можуть суттєво відрізнятися від традиційних.

Однією з таких сучасних форм є *космополітизм* – філософське та політичне вчення, що позначає прагнення до створення міжнародної спільноти, в межах якої об’єднуються люди різних культур, релігій та національностей. Вони не визнають жодних привілеїв за расовими, національними, політичними, релігійними, мовними та іншими ознаками та сприяють розповсюдженню всього нового та прогресивного. Космополіт – громадянин світу, людина космосу, вселенського єднання та розуму, що на перший план ставить інтереси всього людства та прагне створити світ краще (боротьба з бідністю, війнами, екологічними проблемами тощо). Він з повагою відноситься до історії і традицій будь-якого народу, але вище всього поціновує особистісний суверенітет, право розпоряджатися власним життям і тілом. Жодний уряд, релігійна організація, політична партія, компанія тощо не мають на це право. Сьогодні космополіти активно користуються комунікативними цифровими технологіями, безвізовими угодами, податковими пільгами, політичними та соціальними обставинами в різних країнах для комфортного існування та праці.

Філософські джерела космополітизму сягають античної доби. Давньогрецький філософ кінік Діоген із Сінопа (бл. 404 – 323 до н. е.) називав себе «космополітом» (від грець. «космос» – світ, та «політес» –

громадянин), проповідував крайній аскетизм та, за легендою, жив у глиняній діжці (піфосі). Він стверджував, що люди занадто багато уваги приділяють нагромадженню матеріальних цінностей і забувають про самовдосконалення та саморозвиток. Космополітичні погляди висловлювали такі видатні мислителі різних епох, як Монтеск'є, Вольтер, Дідро, Руссо, Кант, Шелер, Сартр, Гердер та багато інших. Ідея космополітизму пов'язувалась з ідеями підпорядкування моральним законам, рівності людей перед Богом, космополітичного права, розвитку світової культури, мирного співіснування, прогресу, розуму, гуманізму тощо.

Привабливість зазначених ідей породила сучасних космополітів – підприємців Ілона Маска, Джека Ма, політика генерального секретаря ООН Антоніу Гутерреша та багатьох інших, що висловлюють ідеї міжнародного співробітництва, культурного обміну, відповідальності тощо. Психологічною особливістю сучасних громадян світу є здатність розуміти і приймати іншу точку зору, відкритість, толерантність та багато інших позитивних рис. Отже, культуротворчий та методологічний потенціал філософії культури залишається вагомим чинником формування суспільної свідомості та збереження культурної спадщини. Сучасна людина стикається з численними викликами, які вимагають філософського осмислення та адаптації до нових реалій. Філософія культури активно реагує на ці виклики, пропонуючи нові концепції та методології, що враховують історичну динаміку культуротворчих процесів.

Список використаних джерел

1. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін.; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. Київ: Абрис, 2002. 742 с.
2. Іваненко О. Постнормальні часи і виклики для гуманітарних наук. Київ: Видавництво Наукова думка, 2020. 256 с.
3. Сидоренко Л. Філософія культури в умовах кризи. Харків: Видавничий дім «Світло», 2021. 305 с.
4. Гончаренко П. Інтердисциплінарність у сучасних гуманітарних науках. Одеса: Астропринт, 2018. 214 с.
5. Романенко Д. Національна ідентичність та глобалізація. Донецьк: ДонНУ, 2017. 275 с.
6. Петренко В. Цифровізація культурної спадщини: філософський аспект. Львів: Центр гуманітарних досліджень, 2019. 198 с.

АКАТОВА Анна,
студентка, Державний торговельно-
економічний університет, Україна
ШУСТ Наталія,
д-р соц. наук, проф.,
професор кафедри філософії, соціології
та політології, Державний торговельно-
економічний університет, Україна

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ЦИФРОВОГО СУСПІЛЬСТВА

Сучасний світ стрімко змінюється під впливом цифрових технологій. Ми все більше часу проводимо в інтернеті [1; 2], спілкуємося через соцмережі, працюємо та навчаємось онлайн. Це впливає на те, як люди знайомляться, будують стосунки та взаємодіють між собою. З одного боку, цифрові технології і відкриті освітні системи [3; 4] дають багато можливостей: можна легко підтримувати зв'язок із людьми з будь-якої країни світу, швидко отримувати інформацію, приєднуватися до спільнот за інтересами. Але є й інший бік – через віртуальне спілкування можуть слабшати реальні соціальні зв'язки, зростає залежність від гаджетів, а живе спілкування поступово відходить на другий план [5; 6]. Особливо важливо зрозуміти, як це впливає на молодь, яка найбільше взаємодіє в цифровому середовищі [7]. Дослідження цієї теми допоможе розібратися, як змінюється процес соціалізації, які є ризики та переваги, а також що можна зробити, щоб підтримувати здоровий баланс між онлайн- і офлайн-життям.

Що таке соціалізація? Соціалізація – це процес, у якому людина навчається жити в суспільстві, засвоює його правила, норми, цінності та знаходить своє місце серед інших людей. Вона починається ще в дитинстві, коли дитина вчиться спілкуватися з батьками, ровесниками, вихователями, і триває протягом усього життя[9].

Що таке цифрове суспільство? Цифрове суспільство – це сучасний світ, у якому більшість процесів пов'язані з цифровими технологіями. Люди використовують інтернет, смартфони, соціальні мережі та різні онлайн-сервіси для роботи, навчання, спілкування, покупок і навіть розваг. У такому суспільстві інформація поширюється дуже швидко, а кордони між країнами, містами та людьми стають менш відчутними. Ми можемо спілкуватися з друзями, які живуть далеко, працювати віддалено або навчатися в будь-якому куточку світу. Але

водночас це змінює наш спосіб життя – зменшується кількість живого спілкування, зростає залежність від гаджетів, а особистий простір стає більш відкритим через соціальні мережі [8].

Сучасні технології кардинально змінили спосіб, у який люди спілкуються та взаємодіють між собою. Завдяки інтернету, соціальним мережам і месенджерам ми можемо легко підтримувати зв'язок з будь-якою людиною, незалежно від її місця перебування. Це спрощує обмін інформацією, допомагає знайомитися з новими людьми, а також відкриває можливості для дистанційної роботи та навчання. Ще один важливий аспект – вплив соцмереж. Вони дозволяють швидко обмінюватися думками, але водночас формують певні стандарти поведінки, які можуть створювати тиск на людей. Крім того, постійне перебування в цифровому просторі може призводити до соціальної ізоляції, коли людині комфортніше взаємодіяти онлайн, ніж у реальному житті. Отже, технології змінили соціальну взаємодію, зробивши її більш зручною, але водночас вони поставили перед людьми нові виклики, пов'язані з емоційним контактом, глибиною спілкування та балансом між цифровим і реальним життям.

Методика опитування. Опитування проводилося серед 23 осіб різного віку з метою вивчення впливу цифрових технологій на соціалізацію та сприйняття онлайн-комунікації. Учасники були розподілені за віковими категоріями, причому найбільше респондентів (56,5%) належать до вікової групи 19-25 років. Опитування складалося з 10 питань, що стосуються частоти використання соціальних мереж, переваг у виборі платформ для спілкування, змін у реальній соціальній активності та сприйняття онлайн-комунікації. Відповіді збиралися за допомогою анкети, що дозволило виявити ключові тенденції в поведінці респондентів.

Аналіз результатів.

1. Вік учасників: Найбільша частка опитуваних – це особи віком 19–25 років (56,5%), що може свідчити про високий рівень зацікавленості цієї групи в цифрових технологіях та соціальній активності в Інтернеті.

2. Частота використання соцмереж для спілкування:

Більшість учасників (95,7%) щодня користуються соціальними мережами для комунікації, що свідчить про значну роль цифрового спілкування у їхньому житті. Водночас 4,3% опитаних спілкуються в соцмережах лише кілька разів на тиждень.

3. Платформи для комунікації: Найпопулярнішою платформою для спілкування серед учасників є Telegram (69,6%), що вказує на популярність цієї платформи для спілкування в досліджуваному

середовищі. Instagram та TikTok також мають свою частку користувачів (21,7% і 8,7% відповідно).

4. Заміна живих зустрічей онлайн-спілкуванням: Більшість респондентів (52,2%) частково відчувають заміну живих зустрічей онлайн-комунікацією, що підтверджує тенденцію до зменшення важливості особистих зустрічей. Проте 34,8% вважають, що живе спілкування залишається основним.

5. Дискомфорт у реальному спілкуванні через звичку до онлайн-комунікації: 60,9% не відчувають дискомфорту під час реального спілкування, що свідчить про нормалізацію переходу до онлайн-взаємодії. Водночас 30,4% іноді відчувають труднощі в комунікації.

6. Вплив цифрових технологій на соціалізацію: 60,9% респондентів вважають, що цифрові технології полегшили процес знайомства і підтримки зв'язків, що вказує на позитивний вплив технологій на соціальні взаємодії.

7. Емоційна близькість в онлайн-спілкуванні: 43,5% опитуваних частково відчувають дефіцит емоційної близькості в онлайн-спілкуванні, що підкреслює важливість фізичної присутності для повноцінного спілкування.

8. Частота живих зустрічей: 52,2% респондентів відзначили, що частота живих зустрічей частково знизилася через цифрове спілкування.

9. Підтримка балансу між онлайн і офлайн спілкуванням: 69,6% респондентів підтримують баланс за допомогою регулярних зустрічей з друзями, що свідчить про бажання зберегти живе спілкування, незважаючи на активне використання соцмереж.

10. Майбутнє цифрового спілкування: 52,2% вважають, що в майбутньому цифрове спілкування може витіснити живе, що підтверджує зростання популярності віртуальних форм комунікації.

Висновки.

1. Позитивний вплив цифрових технологій на соціалізацію: Більшість респондентів вважають, що технології полегшили процес знайомства та підтримки зв'язків, що свідчить про переваги цифрової комунікації для соціалізації.

2. Зниження значущості живих зустрічей: Незважаючи на те, що більшість респондентів зберігають баланс між онлайн- та офлайн-спілкуванням, спостерігається тенденція до часткового скорочення живих зустрічей через зручність і доступність цифрового спілкування.

3. Необхідність підтримки особистих зустрічей**:** Попри збільшення часу, проведеного в цифровому просторі, люди все ще цінують реальні соціальні зв’язки і підтримують регулярні живі зустрічі.

Рекомендації:

1. Заохочення живого спілкування – важливо створювати умови для регулярних особистих зустрічей і заходів, де молодь може взаємодіяти без технологічних бар’єрів.

2. Обмеження часу в цифрових просторах – рекомендується встановлювати час для використання соціальних мереж, щоб не дозволити технологіям домінувати над реальним життям.

3. Освіта з цифрової грамотності – необхідно проводити освітні програми, що навчають правильно використовувати цифрові технології, зберігаючи при цьому емоційну близькість у реальному житті.

4. Психологічна підтримка **–** важливо звертати увагу на психологічні наслідки перевантаження інформацією та створювати умови для підтримки молоді в питаннях емоційного та соціального благополуччя.

Заключення. Дослідження показало, що цифрове середовище суттєво впливає на процес соціалізації молоді. З одного боку, технології відкривають нові можливості для знайомств та підтримки зв’язків, з іншого – виникають ризики емоційного відчуження та зниження навичок реального спілкування.

Список використаних джерел

1. Морозов А. Ю., Шуст Н. Б. Становлення інформаційного суспільства в Україні: виклики та перспективи. *Освітній дискурс*: збірник наукових праць. 2022. № 41(7–9). С. 26–38. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/39387/Morozov_Shust.pdf?sequence=1&isAllowed=y
2. Шуст Наталія. Освіта у стратегії випередження гібридних загроз українській суб’єктності у глобалізованому світі. *Соціокультурні трансформації та геополітичні виклики в умовах багатополярного світу* [Електронний ресурс] : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 24 листоп. 2022 р.) / відп. ред. А. Кравченко. Київ : Держ. торг.-екон. ун-т, 2022. С. 357–360. DOI: http://doi.org/10.31617/k.knute.2022-11-24
3. Shust N., Smorodina A. Open education resources as sociocultural paradigm and their regulation from the point of view of Ukrainian copyright law. *Jurisprudence in the moden information space*:

Collective monograph. Accent Graphics Communications & Publishing. 2019. P. 248-264. DOI: http://doi.org/10.33531/monograph.2019.1
4. Шуст Н. Б. Правове регулювання відкритих освітніх ресурсів як об’єкта цивільних правовідносин. URL:https://er.nau.edu.ua/items/f6b543b9-0447-4678-8d83-48fec3ecf8c
5. Вплив ІКТ на суспільство. URL: https://www.appropedia.org/Effects_of_ICT_on_society/uk?utm_source=chatgpt.com
6. Вплив технологій на сучасне суспільство. URL: https://www.ujournal.com.ua/post/vpliv-texnologii-na-sucasne-suspilstvo?utm_source= chatgpt.com
7. Вплив цифрових технологій на сучасне суспільство. URL: https://modecon.mnau.edu.ua/impact-of-digital-technologies-on/
8. Вплив цифрових технологій на формування громадської думки. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/24259/1/Laty-shev_2024.pdf
9. Соціалізація – що це таке, визначення, суть, види, етапи та приклади процесу соціалізації особистості. URL: https://fastnews.com.ua/soczializacziya-shho-cze-take.html?utm_source=chatgpt.com

Наукове електронне видання

ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬСТВА: ІСТОРІЯ, СЬОГОДЕННЯ, МАЙБУТНЄ

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ
ІІ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
ОНЛАЙН-КОНФЕРЕНЦІЇ

(Київ, 17 квітня 2025 року)

(Укр. та англ. мовами)

Видавець і виготовлювач
Державний торговельно-економічний університет
вул. Кіото, 19, м. Київ-156, Україна, 02156
Тел. (044) 513 74 18
Електронна пошта: knute@knute.edu.ua
126 Е-2025

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи серія ДК № 7656 від 05.09.2022